АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА ім. О. О. ПОТЕБНІ

ПАМ'ЯТКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

XV ст.

СЕРІЯ ЮРИДИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ВИДАВНИЦТВО «НАУКОВА ДУМКА»
КИЇВ — 1965

АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА ім. О. О. ПОТЕБНІ

Українські грамоти XV ст.

Підготовка тексту,
вступна стаття і коментарі
В. М. РУСАНІВСЬКОГО

ВИДАВНИЦТВО «НАУКОВА ДУМКА»
КИЇВ — 1965

У цьому випуску зібрані українські грамоти XV ст., які раніше або зовсім не публікувалися, або були опубліковані у виданнях, що не призначалися для мовознавчих досліджень. Грамоти згруповані за їх територіальним походженням: окремо подані грамоти центральної України, Західного Полісся, Галичини, українські грамоти з території Молдавії, закарпатська грамота. Кожна грамота супроводжується палеографічним коментарієм. У передмові подається загальна мовна характеристика кожної групи пам'яток, розглядаються найхарактерніші риси їх письма.

До випуску додані покажчики власних імен, географічних назв і словник малозрозумілих слів.

Відповідальний редактор
М. М. Пещак

ХАРКІВСЬКА КНИЖКОВА ФАБРИКА ім. ФРУНЗЕ

ПЕРЕДМОВА

Від XV століття збереглося не так багато писемних пам'яток української мови. Навіть найпопулярніший і найбільш широко на той час представлений вид літератури, що писалася старою українською мовою,— грамоти урядових і приватних осіб — поки що не повністю зібраний і лише частково опублікований[1].

Більшість наявних публікацій, особливо матеріали, які видавалися археографічними комісіями, не призначалась для мовознавчих досліджень, а тому орфографія багатьох опублікованих текстів не відповідає орфографії оригіналів. Зокрема, нерідко трапляються випадки неправильного словоподілу, ігнорування особливостей старої української пунктуації, пере-

[1] Широко відомі і глибоко опрацьовані грамоти старої української мови XIV—XV ст., опубліковані В. Розовим (В. Розов, Українські грамоти XIV—XV вв., К., 1928). Досить часто використовуються для наукових досліджень такі роботи: «Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археографической комиссией, за 1340—1699 гг.» (т. 1—V, СПб., 1846—1853, далі — Ак. ЗР), «Памятники, изданные Киевскою комиссией для разбора древних актов» (т. 1, К., 1898), «Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов» (ч. 1—VIII, К., 1859—1914), «Акты, относящиеся к истории Южной и Зап. России, собранные и изданные Археографической комиссией» (т. 1—XV, К., 1863—1892), Я. Головацкий, Памятники дипломатического и судебно-делового языка русского (Львів, 1867), В. Ульяницкий, Материалы для взаимных отношений России, Польши, Молдавии, Валахии и Турции в XIV—XVI вв. (М., 1887), «Палеографический изборник. Материалы по истории южно-русского письма в XV—XVIII вв., изданные Киевской комиссией для разбора древних актов» (вып. 1, К., 1899), А. Крымский, Украинская грамматика (т. I, вип. 2, М., 1908), Е. Калужняцкий и А. Соболевский, Альбом с кирилловских рукописей румынского происхождения (додаток до 4-го вип. «Энциклопедии славянской филологии», Пг., 1916), А. Кримський, О. Шахматов, Нариси з історії української літературної мови і хрестоматія (К., 1922), «Русская историческая библиотека» (т. 1—39, М., 1872—1927) та ін.

Рідше використовуються або й зовсім не беруться до уваги рідкісні вітчизняні і деякі зарубіжні видання, як наприклад: «Akta grodzkie i ziemskie» (т. 1—25, Львів, 1868—1935), «Archiwum xx Sanguszków w Slawucie», т. I—VII (Львів, 1867—1910), В. Антонович, В. Козловский, Грамоты великих князей литовских с 1430 по 1569 гг. (К., 1868), «Documentele privitoare la Istoria Romănibor, coilese de Eudoxiu de Hurmuzaki», т. I—II (Бухарест, 1890—1891), «Documentele Moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare, publicate de Mihai Costăchescu», т. I, Ясси, 1931, т. II, Ясси, 1932, «Żródła dziejowe, t. X. Sprawy woloskie za Jagiellonów. Akta i listy», вид. О. Яблоновського (Варшава, 1878), W. Kuraszkiewicz, Gramoty halicko-wołyńskie XIV—XV wieku. Studium językowe (Краків, 1934), «Documentele lui Ştefan cel mare, publicate de Ioan Bogdan», т 1, II (Бухарест, 1913) та деякі інші.

кручення і пропуски в тексті. Це, безперечно, знижує цінність виданих пам'яток як джерел досліджень у галузі історичної граматики української мови.

Так, грамоти, видані В. Уляницьким, часто подаються у скороченому вигляді, інколи текст оригіналу замінюється стилізованим під стару мову переказом; в інших виданнях наявна заміна одних літер іншими, трапляється довільне написання скорочених слів, неправильний словоподіл і т. ін. Порівняймо, наприклад, характер публікації грамот в одному з найпопулярніших і часто використовуваних у мовознавчих дослідженнях зібрань актових документів — в «Актах, относящихся к истории Западной России...»:

Публікація:

Мы князь Юрьи Довкговдъ слюбуемъ и слюбилъ есмо аже того богъ не даи што бы ся стало надъ моимъ господаремъ княземъ великимъ Витовтомъ

(Ак. ЗР, т. 1, 20, стор. 30).

Оригінал:

Мы кн҃зь юрьй довкговдъ слюбуємъ. й слюби(л) єсмо. йжє то(г) бг҃ъ нє дай. што бы сѧ стало над моимъ гдр҃ємъ кн҃зє(м) вєлики(м). витовто(м)...

(Друкується за оригіналом, який зберігається у Відділі рукописів Державної публічної бібліотеки ім. Салтикова-Щедріна — Западнорусские акты, № 4)

Отже, навіть та невелика кількість українських грамот XV ст., яка уже опублікована, не завжди дає правдиве і повне уявлення про особливості давньої мови та письма і нерідко дезорієнтує дослідника. Таким чином, поряд з публікацією не виданих досі актових документів, є потреба перевидати ряд грамот, що публікувалися раніше не для мовознавчих досліджень. У цьому випуску зібрані грамоти, які ще не публікувалися або які входять до менш відомих видань. Кожен документ друкується або за оригіналом, або за надійною копією пізнішого часу. Ці останні в основному вірно відображають лексику і граматичні особливості доби оригіналу, проте характерні фонетичні ознаки і своєрідність письма у них, як правило, втрачені. У копіях можна виявити сліди мовних нашарувань пізніших епох, що дає підстави розглядати їх поряд з оригіналами того періоду, в який ці копії були виготовлені.

Грамоти публікуються згідно з вимогами, висунутими в «Правилах видання пам'яток української мови XIV—XVIII ст.» (К., 1961), зокрема:

1) текст набирається сучасним українським шрифтом, до якого додаються літери ꙗ, ѥ, ѣ, ѡ, ѯ, ѱ, ѵ, ѧ, ѫ, ъ, ѩ, ѭ, ѕ, ѳ і сполучення літер оу;

2) текст розбивається на слова відповідно до вимог сучасної орфографії;

3) великі літери зберігаються лише там, де вони наявні в тексті оригіналу;

4) літери, винесені над рядок, беруться в круглі дужки;

5) наявні в тексті скорочені слова подаються в написанні оригіналу[2];

6) зберігається інтерпункція оригіналу.

Вміщені у цьому випуску грамоти за їх територіальним походженням і належністю до певної школи письма поділяються на групи. У межах окремих груп грамоти розміщені в хронологічній послідовності.

Таке розміщення грамот, з одного боку, дає ясніше уявлення про розвиток і поширення в тогочасній українській мові певних лексичних, фонетичних і граматичних явищ, з другого,— полегшує дослідження особливостей місцевих різновидів ділового жанру староукраїнської літературної мови XV ст., дає змогу простежити їх поступовий розвиток, взаємовпливи різних шкіл письма і т. ін.

Відсутність діахронічних досліджень у галузі розвитку окремих жанрів старої української літературної мови, недостатня розробленість питання про роль розмовно-діалектної мови в їх формуванні спричиняє суб'єктивізм у виробленні періодизації української літературної мови, зокрема старшого періоду[3]. Публікація нових пам'яток, різних за територіальним походженням і жанровим спрямуванням, дасть змогу перевірити деякі сумнівні положення в існуючій підручній літературі з історії української літературної мови. По-перше, нерідко сплутуються поняття розмовної мови і поняття літературної мови; по-друге, стан літературної мови часто визначається лише за одним яким-небудь жанром (зокрема, риси літературної мови XIV—XV ст. визначаються лише за окремими специфічними жанрами ділового письма)[4], по-третє, характеристика певного жанру дається не на основі аналізу всіх його специфічних рис, а лише з погляду відображення в ньому рис живої розмовної мови[5]. Детальність і правильність періодизації історії української літературної мови можлива лише як результат кропіткого і всебічного дослідження всіх її функціональних стилів і жанрів, усіх шкіл, напрямів, писемних традицій.

Вивчення мовних особливостей пам'яток можна проводити успішно,

[2] Значення скорочених слів, як правило, прозорі і не потребують додаткових пояснень.— *Прим. упорядника.*

[3] Див. П. П. Плющ, Про справжню, а не уявну періодизацію історії української літературної мови, «Вісник Київського університету», 3. Серія філології та журналістики, вип. 2, 1961, стор. 47—55.

[4] Див. «Курс історії української літературної мови», т. І, К., 1958, стор. 48—57.

[5] Здебільшого риси живої розмовної мови того періоду визначаються в проекції на сучасну українську літературну мову, що є, звичайно, абсолютно неправомірним. Так, у «Курсі історії української літературної мови» (т. І, стор. 49) однією з характерних ознак української ділової мови XIV—XV ст. вважається вживання я на місці етимологічного ѧ. Тимчасом в українських актових документах північного походження XV—XVIII ст. на місці етимологічного ѧ у ненаголошеному складі послідовно виступає е, що є виразною рисою північноукраїнських говорів і в наш час.

знаючи їх походження, особливості письма і под. Тому кожна грамота, що входить до цього випуску, має коментарій палеографічного (при потребі і текстологічного) характеру. У коментарії вказується, за яким джерелом публікується грамота, зазначаються видання, у яких вона публікувалася раніше; якщо те чи інше видання не задовольняє лінгвістичних вимог, на це обов'язково звертається увага дослідника. При публікації оригіналу вказано на такі його особливості: якість матеріалу, на якому він написаний, ступінь його збереження, тип та індивідуальні ознаки письма, зокрема, специфіка вживання тих чи інших букв, пунктуаційних знаків і под.

Для кращого орієнтування в матеріалі до випуску додані покажчики особових імен, географічних назв і словник малозрозумілих слів[6].

У покажчику особових імен зафіксовані згадані в грамотах імена, імена по батькові, прізвища і прізвиська осіб; якщо в тексті подані відомості про суспільне становище, державну посаду, професію або рід занять певної особи, вони також відзначені у покажчику. Трапляються випадки, коли контекст не дає ясного уявлення про характер слова: воно може сприйматися і як назва професії чи роду занять, вжита в індивідуалізуючому значенні, і як особова назва. Індивідуалізуючі назви осіб за професією чи якоюсь іншою ознакою вводяться в реєстр особових назв, оскільки вони є основою виникнення прізвищ.

У покажчику географічних назв уміщені назви держав, одиниць адміністративно-територіального поділу, населених пунктів, лісів, річок, озер, урочищ, шляхів, маєтків і под. По можливості при тій чи іншій географічній назві подається її теперішня офіційна назва.

До словника малозрозумілих слів уносяться переважно слова із спеціальних сфер ужитку: спеціалізована виробничо-професійна лексика, назви окремих забутих реалій, юридичні терміни і под.

У додатках подані дві грамоти: грамота воєводи Влада, що різниться від молдавських грамот мовою і манерою письма, та грамота-послання царя Муртази великому князю Казимирові, написана ламаною українською актовою мовою.

* * *

У XV ст. українські землі перебували під владою іноземних завойовників. Більша частина території України, а саме: Київщина з Переяславщиною, Чернігівщина, Волинь і північно-східне Поділля — входили до складу великого князівства Литовського, Галичина і південно-західне Поділля були захоплені Польщею, частина подільських і галицьких земель (Буковина) відійшла до Молдавського феодального князівства, Закарпаття було під владою угорських королів.

---

[6] Уся вживана в пам'ятках XV ст. лексика буде зафіксована у Словнику староукраїнської мови XIV—XV ст., який готується в Інституті суспільних наук ЛДУ.

Політична, економічна і культурна роз'єднаність українських земель викликáла розвиток місцевих рис у писемній мові, перешкоджала мовній консолідації, що, звичайно, не могло не позначитися і на мові ділових документів тих часів.

Основою старої української ділової мови була мова ділових документів Київської Русі. Староруська мова активно вбирала в себе елементи української розмовної мови, очищалася від застарілих, незрозумілих українському населенню граматичних форм і збагачувалась виробничою, побутовою і суспільно-економічною українською лексикою.

Безпосередні традиції староруської ділової мови, трансформованої на українському та білоруському грунті, продовжувались і розвивалися у мові ділових документів великого князівства Литовського, де ця мова в силу ряду історичних умов[7] стала офіційною в урядових канцеляріях. Навіть у XVI ст., коли з підкоренням Литовського князівства Польщею українська і білоруська мови стали зазнавати впливу польської мови, Литовський статут 1588 р. вимагав: «Писар земский маєть по руску литєрами и словы рускими вси листы, выписы и позвы писати, а нє иным єзиком и словы». «Руська мова», як тоді називали офіційну мову Литовського князівства, була по суті спільною діловою мовою українців і білорусів і є в цілому фактом історії літературних мов обох народів[8]. В окремих документах, незважаючи на певну умовність ділової мови і стійку правописну традицію, що базувалася на староруському письмі, є виразні українські або білоруські фонетичні, лексичні і граматичні риси. При публікації документів для досліджень у галузі історії української мови цю обставину треба брати до уваги. У цьому випуску представлені лише ті грамоти, у яких немає виразних білоруських рис.

У Київському і Волинському князівствах (пізніше намісництвах) існували місцеві канцелярії, в яких, цілком імовірно, розвивалися успадковані від попередніх століть школи ділового письменства. Тому в цьому випуску пам'ятки з території центральної України (Київщина і Житомирщина) подані окремо від волинських пам'яток, точніше пам'яток Західного Полісся, головні урядово-адміністративні центри якого в той же час були на території Білорусії і Литви (Городно, Вільно, Троки).

Ділова мова Литовського князівства впливала на дальший розвиток ділового стилю в інших українських землях, де він сформувався також на староруській основі.

---

[7] Див. «Очерки истории СССР. Период феодализма IX—XV вв.», т. II, Изд-во АН СССР, М., 1953, стор. 513 і 573—574.

[8] Див. про це також П. П. Плющ, Начальный этап формирования русского национального языка, «Научные записки Ленинградского ордена Ленина государственного университета», 1961, стор. 220; Л. Л. Гумецька, Уваги до українсько-білоруських мовних зв'язків періоду XIV—XVII ст., зб. «Дослідження з української та російської мов», «Наукова думка», К., 1964, стор. 252—258.

Розвиток писемної мови в Галицькій Русі і Західному Поділлі (від Червонограда до Бара і Хмільника) гальмувався асиміляторською політикою шляхетської Польщі. Українська ділова мова в цих землях продовжувала функціонувати переважно при укладанні приватних торговельних угод, заповітів і под.

Молдавські землі довгий час входили до складу Галицького князівства. Тому, коли наприкінці XIV ст. в басейні рік Прута, Дністра і Дунаю виникла самостійна Молдавська держава[9], вона успадкувала від попередніх століть руське письмо і руську офіційно-ділову мову. Історики відзначають, що «слов'яно-молдавська писемність, яка склалася в Молдавії на кінець XIV ст., являє собою культурну спадщину писемності Київської і Галицької Русі»[10]. Руська мова як офіційно-ділова мова Молдавії була значною мірою трансформована під впливом українських говірок і увібрала в себе значну кількість молдавських, угорських і південнослов'янських лексичних елементів. Оскільки ділова мова Молдавії і ділова мова Литовської держави базувалися на староруській основі, між ними є велика подібність. Однак між ними є і значна різниця, бо розвивалися вони під впливом різних діалектних масивів.

У Закарпатській Русі в XV ст. управління здійснювали призначувані угорськими королями окремі воєводи (ducum Ruthenorum)[11]. Офіційною діловою мовою продовжувала лишатися руська мова, збагачена місцевими говірками.

Отже, для повного наукового уявлення про розвиток української літературної мови в XV ст. необхідно дослідити всі структурні елементи кожного її територіального різновиду. З цією метою у даному випуску грамоти поділяються на п'ять груп:

1) грамоти центральної України,
2) грамоти Західного Полісся,
3) грамоти Галичини,
4) грамоти Молдавії,
5) закарпатська грамота.

ГРАМОТИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ УКРАЇНИ

До цього випуску потрапила невелика група грамот, написаних у Києві і Житомирі, що дійшли до нашого часу в пізніх копіях. Тому тут можна дати лише загальну характеристику правописних, фонетичних і грама-

[9] Молдавські воєводи номінально вважалися васалами то польського, то угорського короля.— *Прим. упорядника.*

[10] «История Молдавии», т. I, Кишинів, 1951, стор. 96.

[11] Див. Н. Бахтин, Угорская Русь, Пг., 1915, стор. 6.

тичних особливостей цих документів. Грамоти № 1 і 2 до аналізу не залучаються.

Цікаво, що в жодній з цих грамот немає єдиної розгорнутої формули початку (зачину). Документи починаються короткою формулою, характерною для всіх східнослов'янських ділових документів: «Мы кнзь семенъ алеѯандровичь дали есми слузи нше(му)...», або одним з варіантів поширеної по всіх канцеляріях України формули початку: «Се ꙗ жикмонтъ индрихови(ч) староста житомѣрскїи и(с) своею женою с Анною ꙗвно чынимы симъ ншимъ листо(м). оусим люде(м) нине(ш)нимъ и пото(м) будущи(м)», або звертанням до особи, якій написано лист: «Господину и отцу нашему филарету Архимандриту Печерскому». Заповіт 1401/1411 р., як і заповіти пізніших років з різних частин України і Білорусії, починається філософським міркуванням з приводу нетривкості людської пам'яті: «Кгды лю(т)скаꙗ памꙗ(т) частокро(т) звыкла наилатвей обнищевати потребно есть речь дабы литеря(д)ны(м) свидѣтелство(м) утве(р)жденна была». Такі початки зустрічаються і в польських грамотах, написаних латинською мовою. Порівн., напр.: «Ad perpetuam rei memoriam. Cum inter humane condiccionis comoda nihil dignius memoria habeatur, dignum est, um contractus et gesta hominum laudabilia, fidedegnorum testium petrocinio et literarum ministerio perhenentur»[12]. Варіанти цієї формули початку відомі і в українських документах пізнішого часу. Порівн. уривок з грамоти Казимира IV, короля польського, 1463 року: «Новы(м) приходячи причина(м). новы(м) слоушно є(с). оуспомо(ч)и. лѣка(р)ствы. длꙗ то(г). на вѣкоистую тоє. рєчи памєткоу»[13] і уривок з тестаменту Івановича Щенієвського 1650 року: «...кожъдаꙗ рєчь, котораꙗ пи(с)мо(м) нє є(ст) варована, в запомєта(н)є лю(д)скоє приходитъ...»[14]

З орфографічних особливостей, які, проте, можна вважати достовірними лише настільки, наскільки їх зберегли пізні копії, слід відзначити такі:

1. У всіх грамотах поширене вживання **ъ** і **ь**; **ъ** виступає переважно у кінці слова після твердих приголосних: *листъ*, *владѣніємъ*, *пожаловалъ*, *годъ* і под., після шиплячих може вживатися **ь** (*ночь*, *Чижевичь*) і **ъ** (*нашъ*, *алеѯандровичъ*); після м'яких приголосних у кінці слова виступає, як правило, **ь**: *кнзь*, *милость*.

2. Досить поширена літера **ѣ**, яка переважно виступає на місці етимологічного **ѣ**: *слузѣ*, *всѣми*, *лѣ(т)*, *дѣтємъ*, *вѣчно*, *мѣти*, *звѣсили*.

---

[12] Див. «Archiwum xx Sanguszków», т. II, стор. 88.

[13] Грамота, писана на пергаменті, без підпису і печатей, зберігається у Відділі рукописів Бібліотеки АН СРСР.

[14] Тестамент вписаний до Актової книги Житомирського міського уряду 1649—1650 рр. Зберігається у Центральному державному архіві УРСР (№ 13).

3. Юс великий (ѫ) і юс малий (ѧ) у грамотах цієї групи не зустрічаться.

4. У слові *алеѯандер* і похідних від нього вживається буква ѯ.

Найбільш виразними фонетичними особливостями грамот з території центральної України є випадки асиміляції дзвінких приголосних у кінці і в середині слів *(вѣшно)*, перехід **ѣ** в **і**(и) *(оусим)*, змішування и та **ы** *(милостыню, чынимы, синомъ)*, поплутання **є** та **и** *(лаврєнтєи)*, наявність у окремих випадках приставного і вставного в *(Родивона, вотнюл)*, паралельне вживання **в** і у *(всєм — оусим, у год — въ год)*, послідовне написання **о**, **є** в новозакритих складах та **є** після шиплячих.

Найбільш достовірними рисами грамот центральної України, відбитими в пізніх списках, є, безперечно, морфологічні особливості. Серед них слід звернути увагу в першу чергу на такі:

1. Іменники чолов. роду на приголосний приймають у родовому відмінку одн. переважно закінчення -а: *сенка, Бобрика, ездока;* у односкладових і префіксальних іменниках виступає закінчення -у: *меду.*

2. У давальному відмінку одн. іменники чоловічого роду на приголосний послідовно приймають закінчення **-у (-ю):** *кн҃зю юрью Борисовичю, Филарету, архимандриту, господину, отцу.*

3. Усі слова, які мають прикметникову форму, виступають частіше з повними закінченнями: *третяя, Чижевая, церковную, добрые.*

4. Дієслова у формі 1-ї особи множини теперішнього часу мають переважно закінчення **-мъ(-м)**: *имаемъ, вручаєм, ѡтдаєм;* або **-мы**: *чынимы.* Допоміжне дієслово *бути*, вживане як перфект, приймає у 1-й особі множини закінчення **-мо**, рідше **-мы**: *єсмо пожаловали, єсмо дали, єсмо звѣсили; єсмы дали.*

5. Для вираження майбутньої дії вживається сполучення, до складу якого входить інфінітив основного дієслова і допоміжне дієслово *имѣти* у формі теперішнього часу: *имаемъ давати.*

6. У грамотах уживається вказівний займенник *сєй.*

7. Староруським займенникам *къто* і *чъто* відповідають займенники *хто, што.*

Серед інших характерних ознак грамот з території центральної України слід відзначити досить часте вживання церковнослов'янських слів і форм: *изгубити, будущим, всхотимъ* та ін.

Прізвища, вживані в цій групі грамот, часто не мають у своєму складі спеціальних ономастичних суфіксів: *Чєрвюкъ, Козєню, Бєрєстюник.* Досить значною є також група імен з ономастичним суфіксом -ич: *Чижевичъ, Полозовичь, Кобузевичь.*

ГРАМОТИ ЗАХІДНОГО ПОЛІССЯ

Ця група охоплює досить значну кількість документів, виданих урядовими і приватними особами. Частина грамот друкується за оригіналами, переважна більшість — за копіями.

Стиль викладу, а часто і лексичні особливості грамоти пов'язані з суспільним становищем особи, від імені якої писався документ. Характерно також, що грамоти першої половини XV століття написані півуставним письмом, а грамоти кінця століття (маються на увазі документи з канцелярії вел. князя Олександра) написані півуставом з деякими елементами скоропису (окремі букви зливаються: **тр, ск, ич, ил** та ін., квадратне накреслення літер не витримується, окремі літери мають заокруглення, що виходять далеко за межі рядка, і т. ін.).

У західнополіських грамотах простежується тенденція до стандартизації викладу, особливо початків. Найбільш ранні грамоти цієї групи не мають розгорнутих стандартних зачинів і починаються характерною для всіх східнослов'янських юридичних документів цього типу формулою: «мы кнзь юрьй михайлови(ч)...», «мы кнзь юрьй довкговдъ...» Приватні грамоти пізнішого часу також, як правило, не мають стандартних початків: «ѧ панъ ѡлєхно юрьєвичь жюсичь продалъ єсмь...», «ѧ па(н) добрыша мжюрови(ч) мѣсти(ч) ѡстрозкіи коупи(л) єсми...» Грамоти вел. князя Вітовта характеризуються одним із варіантів поширеного в той час на Україні стандартного зачину: «Мл(с)тью бжьью мы кнзь велики(и) витовтъ чинимъ знаменито и даємъ вєдадати(!) симъ нашимъ листомъ каждому доброму нинєшнимъ и пото(м)ъ будучи(м), хто нань оузрить или чтучи єго вс(л)ышить кому коли будєть єго потрєбно»; проте цього поширеного стандартного початку може і не бути: «Мы великии кнзь витовтъ дали єсмо сюю нашу грамоту...» Стандартний початок є у грамотах вел. кн. Швидригайла Ольгердовича: «Мл(с)тью бжьєю мы великии кнзь швитрикаила ѡлкердови(ч) чыни(м) знамєнито симъ нашы(м) листо(м) и даємъ вѣдати. каждому добромоу хто нанъ оузрить или оуслышыть. єго чтучи». Подібні стандартні зачини подекуди зустрічаються і в приватних грамотах, порівн.: «ꙗ хвє(д)ка пашкова до(ч)ка дохновича сознаваю си(м) мои(м) листо(м) хто на нє(г) посмотри(т) алибо чтучи є(г) услыши(т)». Грамоти польського короля Казимира написані у формі листів і починаються традиційним називанням скороченого королівського титулу, після чого йде звернення до особи: «Казими(р) божью млстью. намєстьнику вруцъкому пану го(р)ностаю романовичу...» Кожна грамота великого кн. Олександра починається стандартною формулою, що становить титул великого князя: «са(м) алєкса(н)дръ бѡ(ж)ю мл(с)тью велики(и) кнзь ли(т)[о]вски(и) руски(и) жомои(т)ски(и) и ины(х)», після цієї формули можливі ще й стандартні зачини того типу, який наводився вище: «чини(м) знамѣнито си(м) наши(м) листо(м)

хто на нєго посмотрить або чтучи єго услышить кому будєть потрє(б) того вѣдати».

З орфографічних особливостей волинських грамот треба відзначити такі:

1. Букви **ъ** і **ь** чітко розрізняються і вживаються паралельно; **ъ**, як правило, пишеться після приголосного у кінці слова: *своимъ, андрѣемъ, бгъ, у троцѣх, четвергъ, подъ;* нерідко у таких випадках вживається також **ь**: *пань, полемь, дѣтемь.*

Буква **ь** найчастіше вживається у закінченні дієслів 3-ї особи однини: *оузрить, будєть, можєть, вєзєть, дєржить;* **ь** пишеться також у кінці слів після приголосних, що можуть бути м'якими *(кнзь, дворєць)* і після шиплячих *(нижь, верботичь, вѧчковичь).*

2. Буква **ѣ** уживається на місці староруського **ѣ**: *привѣсили, лѣт, вѣрную, сѣножатми, вѣка;* зрідка **ѣ** уживається замість літер **е** *(андрѣем, гдѣ)* та **ы** (один випадок — *искати... корунѣ полскои).*

3. Юс великий (**ѫ**) у грамотах цієї групи, як і попередньої, не зустрічається; юс малий (**ѧ**) виступає здебільшого на місці етимологічного **ѧ**: *пѣчѧт, пѧти, свѧтъки, тисѧч, шестьдесѧть, оузѧти, имѧ;* **ѧ** вживається також для передачі пом'якшення попередніх приголосних та після голосних: *гсдрѧ, ильѧ, длѧ, стоѧла, ѧ, дѧди;* особливо показовим є вживання **ѧ** у словах іншомовного походження: *ѧрмарка, милѧ.*

4. Буква **ї**, поряд з **і**, зустрічається тільки в закінченнях прикметників чоловічого роду, що стоять у називному відмінку однини: *ѡстрозкіи* (і *ѡстрозкїи), глускїи.*

5. Буква **ѡ** здебільшого виступає на початку слова: *ѡтьчину, ѡставлѧючи, ѡто, ѡбернути, ѡни;* зрідка **ѡ** можна зустріти в середині слова після приголосних: *дѡброю.*

6. Після шиплячих приголосних досить часто пишуться йотовані: *жюсичь, дробышю, мжюровичю.*

7. Зустрічається буквосполучення **кг**, що вживається для позначення звука **g** в іншомовних словах: *довкговдъ.*

Фонетичними особливостями західнополіські пам'ятки близькі до центральноукраїнських, зокрема в них відображено: асиміляцію приголосних за глухістю в кінці складу *(свѣтки, счеткомъ)* і регресивну асиміляцію за місцем творення *(рошırити, музкого);* перехід **ѣ** в **і** *(свидоцство),* хоч здебільшого етимологічне **ѣ** передається буквою **е** *(чоловекъ, ведаетъ, злодеискую),* а етимологічне **е** може замінятися **ѣ** *(пѣчать);* змішування **и** та **ы** *(чыним, нашым, оуслышыть, чтучы, починаты, выдержавшы, причынити, держыт);* зрідка поплутання **е** та **и** *(порадившесѧ, дмитрею, володимерского);* вживання **в** замість **у** на початку слова *(вжо, вгорскихъ, вставично, вказали, вслышить)* і досить послідовне чергування прийменників **у** та **в** *(у дворцы в королевом).* Крім того, зустрічаються пооди-

нокі випадки переходу напруженого **і** на початку слова після прийменника в **ы** *(с ыншыми)*, перехід етимологічного **а** в **о** *(ѡдам)*, перехід **є** в **ю** в новозакритому складі *(линювъскии)*, вживання **є** на місці етимологічного **ѧ** в ненаголошених складах *(увєзатисє, свєтого)*, протетичне **в** на початку слова перед голосним—*воны* (останнє явище не цілком достовірне, оскільки воно зустрілося в пізній копії). На відміну від пам'яток центральної України, в західнополіських грамотах, за невеликими винятками, **є** послідовно чергується з **о** в позиції після шиплячих приголосних перед наступним складом з голосним заднього ряду *(ничого, єщо, жонъки, нашо, вжо, нашому, чоловєкъ, чолобитю, шол, грошовою)*.

З морфологічних особливостей західнополіських грамот слід відзначити такі найбільш характерні:

1. Іменники чоловічого роду на приголосний приймають у родовому відмінку одн., як правило, закінчення **-а**: *володислава, млына, брата, чигирѧ;* проте значна група іменників з односкладовою основою, а також префіксальні іменники одержують у цьому відмінку закінчення **-у**: *ставу, торгу, воску, полу, утыску.*

2. У давальному відмінку одн. іменники чоловічого роду на приголосний приймають закінчення **-у(-ю)**: *пану, вѧчковичу, бєдриху, дробышю, мжюровичю, манастырю, дмитру, пєтру, юновичу, сєньку, кнѣзю, горностаю.*

3. У давальному відм. множини іменники чоловічого і середнього роду зберігають переважно традиційне закінчення **-омъ (-ємъ)**: *сєломъ, сыномъ, мѣщаном, людємъ.*

4. У орудному відм. множини іменники чоловічого роду зберігають переважно традиційне закінчення **-ы (-и)**: *со кнзи и паны, с доходы, с мыты, с лєсы;* інколи при цьому форма орудного множ. плутається з формою називного множини: *шєстьдѣсѧть копъ подольскими полугрошники.*

5. На флексіях орудного множини іменників жіночого роду позначається вплив флексій орудного множини іменників чоловічого і середнього роду: *сѣножатими.*

6. У західнополіських грамотах уживаються переважно повні форми прикметників; займенники у формі чоловічого і середнього роду інколи виступають у короткій або стягненій формі: *кажъды, наша.*

7. Дієслова у формі 1-ї особи множини теперішнього часу мають закінчення **-мъ (-м)** *(даємъ, слюбуємъ, вєрнєм, идєм, приказуєм)*, рідше **-мы** *(нє имамы)*. Допоміжне дієслово *быти* у складі перфекта приймає у 1-й ос. множини закінчення **-мо**: *слюбили єсмо, дали єсмо, ѡтпустили єсмо, записали єсмо.*

8. Допоміжне дієслово *быти* у складі перфекта має у 1-й ос. однини закінчення **-мъ** або **-ми**: *продалъ єсмъ, єсми продалъ.*

9. Для вираження майбутньої дії вживається сполучення, до складу якого входить інфінітив основного дієслова і допоміжне дієслово *имѣти*

(*мѣти*) у формі теперішнього часу: *имаю заступати, мають увєзатисє, нє имаю волочити*. Як форма майбутнього часу зустрічається сполучення допоміжного дієслова *быти* у формі теперішнього часу з дієприкметником на **-лъ:** *будут давали*.

10. У грамотах вживається вказівний займенник *сєи;* займенник *сєсь* не зафіксований. Особовий займенник *он* у знахідному відмінку після прийменника *на* часто виступає у скороченій формі *нь*: *хто нань посмотрить*.

11. Займенники *кьто* і *чьто* виступають у формі *хто, што*.

Церковнослов'янські слова і форми у пам'ятках цього типу майже не зустрічаються (відзначені вище архаїзми у вживанні морфологічних форм можуть бути пояснені традиціями староруського ділового письменства). Польські слова, переважно службові, трапляються досить рідко (*совито, водлуг, подлуг, иж*).

Поряд з східнослов'янськими і русько-християнськими іменами, в західнополіських грамотах зустрічаються імена литовських князів і панів, а також імена людей інших національностей, що жили в той час на Україні і в Білорусії: *бєдрихъ, витовтъ, єсь* та ін. Багато слов'янських особових імен утворено переважно за допомогою суфіксів **-ичь** і **-скии**: *жюсичь, мжюровичь, вѣчковичь, вєрботичь, юцковичь; ловуньскыи глускыи, краєвскии, борисковъскии*. Деякі прізвища зберігають стародавні слов'янські суфіксі **-ѧт-** і **-ют-**: *путѧта, сепюта*.

Імена вживаються досить часто у зменшеній формі: *зѣнко, мишко, томко, стєцко, грицко;* але: *патрикѣи, микита, богданъ, василь* (і *василєи*); ніколи не виступають у зменшеній формі імена князів: *иван, михаило*.

ГРАМОТИ ГАЛИЧИНИ

Серед галицьких грамот, що увійшли до цього випуску, є оригінали і пізніші копії. При визначенні специфічних рис галицьких грамот головна увага звертається на оригінали.

Перш за все треба відзначити, що початки (зачини) грамот цієї групи досить стандартизовані, але не перетворилися в трафарет: «а сє ꙗ па(н). васко. мошонъчьчи. свѣдчю то. своѣмъ. листомъ. каждому. доброму. кто на сєси листъ. позри(т). или кому. бу(д). сєго листу. потрибно»; «Чинимъ знамєнито симъ нашимъ листомъ хто на нєго посмотритъ или чтучи єго услышитъ кому жъ будєтъ єго потрєбизна»; «Вызнаває(м) то си(м) наши(м) листѡ(м) кождому доброму кому будє(т) того потрєба н҃нѣ и пото(м) будучи(м)» і под.

Усі представлені грамоти написані півуставним письмом і мають такі найвиразніші орфографічні особливості:

1. Букви **ъ** і **ь** чітко розрізняються як графічно, так і місцем ужи-

вання. Буква **ъ** пишеться переважно в кінці слова після приголосних (крім винесених над рядок): *своѣмъ, листомъ, листъ, оузѧлъ, тѣхъ, всѣмъ, Ревутъ;* зустрічаються випадки уживання **ъ** на місці **о**: *лвъвскиѣ*. Букву **ь** найчастіше можна зустріти в середині слова після приголосних, що можуть бути м'якими (*оу Циньдлѧ*), а також у кінці слів після шиплячих (*Судѣчь, Верѣшнѧковичь*). Крім того, **ь** може виступати на місці **и** і навпаки (*мошонъчьчи, на сеси листъ*).

2. Буква **ѣ** виступає на місці етимологічного **ѣ**: *свѣдчю, пѣнѧзѣ, свѣдци, Глѣбъ, лѣт;* вона виступає також замість інших літер: а) на місці **й** в середині і в кінці слова: *приѣдеть* (в знач. «прийде»), *миколаѣ, лвъвскиѣ* (наз. однини), *третиѣ* (наз. однини); б) на місці **є**: *андрѣи;* в) на місці **и**: *старостѣнѣ* (суф. **-ин**) та ін.

3. Юс великий (**ѫ**) у грамотах цієї групи не зустрічається; юс малий (**ѧ**) зберігається на місці етимологічного **ѧ** (*имѧ, оузѧлъ, пѣнѧзѣ*), а також виступає після м'яких приголосних і після голосних (*оу Рудѧнцѣ, Верѣшнѧковичь, отцѧ, оу Циньдлѧ, Татарскаѧ*).

4. Буква **ї** вжита лише один раз у церковнослов'янському слові *сїа*; дві крапки зрідка ставляться над буквою **и**, коли вона стоїть на початку слова: *ӥвашка, ӥвашкова;* але: *имаю, ивашкови*.

5. Буква **ѡ** найчастіше вживається на початку слова (*ѡже, ѡт*), однак її можна зустріти і після приголосних, зокрема в закінченнях (*ѡгородѡм, Кондратѡм*).

6. Буквосполучення **оу** виступає переважно на початку слова (*оузѧлъ, оувазанье*), але воно можливе і в середині слова (*прислоушаєтъ*), хоч у таких випадках частіше вживається **у** (*купъ, свѣдчю, гулевича, другую*).

З найвиразніших фонетичних особливостей слід відзначити: взаємозаміну **ѣ** та **и**, що свідчить про відображення фонетичного процесу переходу етимологічного **ѣ** в **і** (*оу волховци* і *оу рудѧнцѣ, судѣчь* — суф. **-ичь**), перехід **е, о** в новозакритих складах у звуки **і** та **у** (**ю**) (*потрибно, ста купъ, по нюмъ*), змішування **и** та **ы** (*не далы*), послідовне чергування **в** і **у** (*оузѧлъ* і *взѧлъ, оу рудѧнцѣ*), чергування **е** з **о** після шиплячих (*ничого*), приставне **и** перед плавними на початку слова (*илвъвски* і *лъвъскиѣ*), відсутність поплутання **е** та **и**.

Найбільш характерними морфологічними рисами галицьких грамот є такі:

1. Іменники чолов. роду на приголосний приймають у родовому відмінку однини переважно закінчення **-а**: *оу ивашка, оу Гулевича, поста;* іменники з односкладовою основою зрідка приймають у цьому відмінку закінчення **-у**: *листу* (в одиничному знач.).

2. У давальному відмінку одн. іменники чоловічого роду на приголосний мають паралельні закінчення **-ови** та **-у**: *ивашкови* і *олехну*, слово *пан* у цьому відмінку, вживаючись у сполученні з іншими іменниками, висту-

пає переважно у формі називного відмінка: *па(н) ивашкови, панъ холмскому.*

3. У місцевому відмінку одн. іменники чоловічого роду на приголосний мають паралельні закінчення **-у** та **-ѣ** (**-и**, **-є**): *оу дому, у волховици, во львовє, во лвовѣ.*

4. Прикметники виступають у повній і в стягненій формах: *добрии, илвъвски.*

5. Дієслова у формі 1-ї особи множини теперішнього часу мають закінчення **-мъ**: *чинимъ.* Допоміжне дієслово *быти* у складі перфекта приймає у 1-й особі множини закінчення **-мо**: *имєли єсмо, дали єсмо.*

6. Допоміжне дієслово *быти* у складі перфекта має у 1-й особі однини закінчення **-мъ** або **-ми**: *оузѧлъ єсмъ, привѣсиль єсми.*

7. Для вираження майбутньої дії вживаються сполучення, до складу яких входить інфінітив основного дієслова і допоміжне дієслово *имѣти* у формі теперішнього часу: *имаю дати, имаєть платити.*

8. У грамотах вживається вказівний займенник *сєси* (називн. відм. однини).

9. Займенники *къто* і *чъто* виступають у формі *кто, што.*

Церковнослов'янські слова і форми зустрічаються досить рідко. Цікаво, що в галицьких грамотах цього періоду майже немає полонізмів і слів латинського походження (останні проникали пізніше в стару українську літературну мову через посередництво польської).

Особові імена, зафіксовані в цій групі грамот, як правило, утворені за допомогою суфіксів **-скии** і **-ичь** (**-ичъ**): *котлинскиѣ, мильчиньскиѣ; гулєвич, вєрѣшнѧковичь, любичъ, єпифановичъ, пєтрашковичъ, микуличъ, мжачичь.*

Імена здебільшого мають зменшувальний суфікс: *ванко, васко, ивашко, ѭцко, стєцко;* але: *андрѣи, глѣбъ.*

ГРАМОТИ МОЛДАВІЇ

У цьому випуску зібрані грамоти молдавських воєвод. Майже всі вони публікуються за оригіналами, лише невелика частина — за копіями XVI—XVII ст., які зберігають характерні особливості графіки й орфографії оригіналів.

У молдавських грамотах поєднується спільна для всіх українських грамот цього періоду давньоруська традиція з нахилом до відображення особливостей живої розмовної мови місцевого українського населення. Сильніше, ніж в інших грамотах, писаних старою українською мовою, виявлена тут церковнослов'янська традиція.

В галузі графіки й орфографії молдавські писарі йдуть в основному тим же шляхом, що й писарі центрально- і західноукраїнських канцелярій.

Як відзначив Є. Калужняцький, «найдавніші молдавські грамоти йдуть за каліграфічною практикою, що панувала в західноруських канцеляріях другої половини XIV-го віку»[15].

Зокрема, зберігається традиційна формула початку, характерна для більшості українських грамот: «Мл(с)тїю бжїею, мы. алеѯандръ воєвода. господарь земли мо(л)давскои. чини(м) знаменито. ис си(м) листомь нашимь. оусѣ(м) кто на(н) оузри(т). или єго оуслыши(т) чтучи»; досить часто ця традиційна формула початку розширюється у першій своїй частині: «Въ имѣ ѡца и сна и стго дха. тр(о)ица стаа и единосѫщнаа и нераздѣлимаа. се ѩзъ ра(б) вл(д)кы моєго. ісѵ ха. їѡ стєфа(н) воєвода бжїєю мл(с)тїю гп(д)ръ земли. мо(л)давскои. знаменито чини(м) и(с) си(м) листо(м) наши(м) въсѣ(м) кто на(н) възри(т) или єго чтучи оуслыши(т)». У багатьох молдавських грамотах наявне закінчення-закляття, що стало своєрідним штампом: «А кто бы хотѣлъ тоє порушити, или радити на порушенїє: таковы да є(ст) прокла(т) ѡ(т) га ба. и ѡ(т) прчсты(х) и връховны(х) ап(ст)лъ. и ѡ(т) тиі сты(х) и бгоносны(х) ѡцъ, иже въ никеи. и да є(ст) подобенъ юдѣ: и проклатому арїю. и оучастїє да иматъ съ ѡними иже возъпиша на вл(д)кѫ ха. кръвь єго на ны(х), и на чадѣхъ ихъ».

Характерною особливістю орфографії молдавських грамот є те, що їх письмо зберігає всі кириличні знаки.

1. Знаки ъ і ь графічно чітко між собою розрізняються, але вживаються непослідовно. Зокрема, в кінці слів ъ і ь можуть виступати паралельно навіть у межах однієї грамоти: *господаръ* і *господарь*, *листомъ* і *листомь*, *оурикъ* і *оурикь*, *нашимъ* і *нашимь*. В середині слова ъ майже завжди вживається на місці етимологічного ъ: *възлюбленнаго*, *въсе*, *въсѣмъ*.

2. Буква ѣ виступає: 1) на місці етимологічного ѣ *(велѣли*, *вѣра*, *дѣтеи*, *оукрѣпиль*, *вѣка*, *на молдавѣ)*;

2) на місці етимологічного е *(стѣцка*, *вѣлѣли*, *длъгополѣ)*;

3) на місці етимологічного ѧ *(болѣр*, *на имѣ*, *проклѣтому*, *оузѣти)*.

3. Букви ѫ і ѧ вживаються часто, але непослідовно. Юс великий (ѫ) найчастіше можна зустріти в написанні закінчень орудного відм. однини іменників жіночого роду і займенників у формі жіночого роду: *вѣроѫ*, *мариноѫ*, *помощїѫ*, *нашеѫ*, *въсеѫ;* інколи він виступає також на місці етимологічного ѫ *(бѫдѫщїих*, *сѫда*, *могѫтъ)*, хоча частіше в цих випадках вживається у. Юс малий (ѧ) виступає: 1) на місці етимологічного ѧ: *почѧхомъ*, *учѧстїє*, *проклѧ(т)*, *сѧ;* 2) на місці етимологічного и: *ис сѧмъ;* 3) на місці етимологічного ѣ: *всѧхъ;* 4) замість ꙗ: *монастирѧ*, *боѧринъ бырличѧ*.

---

[15] Е. Калужняцкий, Кирилловское письмо у румын, «Энциклопедия славянской филологии», вып. 4, 2, Пг., 1915, стор. 7—8.

4. Букви **і** та **ї** вживаються паралельно перед голосними: *блговѣщєнїю, ѡбрѣшїє, данїа, бжїа, здравіє*.

5. Буква **ѡ** вживається переважно на початку слів: *ѡжє, ѡсобною, ѡживали;* проте її можна зустріти і в середині слова після голосних і приголосних: *скарцѡтѣму, доходѡмъ, дѣлѡм, потокѡмъ*.

6. У слові *алєѮандръ* і похідних від нього вживається буква Ѯ; у церковнослов'янських словах вживається **ѵ**: *кѵр, їѵс*.

Найбільш характерні фонетичні особливості молдавських грамот такі: тенденція до передачі етимологічного **ѣ** буквою **и** *(оусимъ, дилъ, на Днистрѣ, мисто, да ѡсадит соби, пасика)*, змішування **и** та **ы** *(млстыю, на ных, чиньмъ, монастири, Стефана воєводи, гспдрєм бити)*, невиразний голосний у сполученні з плавним, про що свідчить послідовне вживання після плавного зредукованого **ъ** *(крънищоу, влъна, дръжати, по чръпалѣ, плънити, твръдо, кръвь, връховних)*, поплутання звуків **о** і **у** *(оу сучавѣ* і *оу Сочавѣ, вѣрною* і *вѣрную* — знах. одн.). Крім того, зрідка можна зустріти випадки переходу **е** в **і** в новозакритому складі *(по нашимъ)*, друге повноголосся *(пєрєжє)*, поплутання **є** з **и** *(дєюк)*, чергування **е** з **о** після шиплячих *(чорного)* та чергування **у** з **в** *(впадаєт оу...)*.

Найбільш виразними морфологічними рисами молдавських грамот є такі:

1. Іменники чолов. роду на приголосний приймають у родовому відмінку одн. послідовно закінчення **-а** (-ѧ): *хотарѧ, из вѣка, алєѮандра, сна, илїаша, стѣцка, пєтра, сѫда, рода*.

2. У давальному відмінку одн. іменники чоловічого роду на приголосний приймають паралельні закінчення **-у** і **-ови (-єви)**: *монастиру, монастирєви, нѣгоєви логофєту*.

3. Усі слова, які мають прикметникову форму, виступають з повними закінченнями *(вѣрныи, истинныи);* зрідка зустрічаються короткі форми у прямих відмінках *(истинны, таковы, єдино)* і нестягнені форми у непрямих *(добрїимъ, почившїихъ)*.

Прикметники у формі чолов. роду однини мають у родов. відмінку закінчення **-аго**: *възлюбленнаго, страшнаго*.

4. Дієслова у формі 1-ї особи множини теперішнього часу мають переважно закінчення **-мо**: *поновимо, оукрѣпимо, чинимо*. Допоміжне дієслово *быти* у складі перфекта приймає у 1-й ос. множини закінчення **-мы (-ми)**: *жаловали єсмы, вѣлѣли єсмы, дали єсмы, потвєр(ж)дили єсми*.

5. Займенник *къто* виступає тільки у формі *кто*, займенник *чьто* — у формах *что, што, що*.

Як уже відзначено вище, грамоти з території Молдавії у більшій мірі, ніж інші грамоти, написані старою українською мовою, відображають вплив церковнослов'янської мови. Зокрема, церковнослов'янізми досить

поширені у галузі лексики і словотвору (*имѣніє, произволєніє, спсніє, обѣщаніє; даніє, порушєніє*); багато церковнослов'янізмів зустрічається серед службових слів (*догдє, ижє* — в усіх родах і числах, *понєжє* та ін.). З церковнослов'янських форм найчастіше вживані аорист (*блгопроизволихомъ, избрахомъ, рѣхомъ, писахомъ, приложихомъ*), дієприкметники (*бѫдѫщїих, видѣвшє*); другим південнослов'янським впливом слід пояснювати і наявність у мові молдавських грамот таких прикметникових форм, як *възлюблєннаго, добріїмъ* та ін.

Природно, що в українських грамотах з території Молдавії помітний вплив молдавської мови. Він виявляється у вживанні окремих молдавських слів, побутових і термінологічних, напр. *хотаръ* (молд. *хотар*, рум. *hotar* — кордон, рубіж), *пъркалабъ* (молд. *пыркълаб*, рум. *pârkălab* з нім. *Burggraf* через польське *burggrabia* — начальник кріпості), а також у вживанні молдавізованих угорських слів: *урикъ* (угор. *örök* — спадщина), *тєрх* (угор. *terh* — клунки, тягар) та ін. Можливо, впливом чужої мови слід пояснювати також наявність у мові грамот з території Молдавії зворотів типу *привѣсити печѧть наша великаѧ*. Імена і прізвища, які зустрічаються в грамотах з території Молдавії, відображають неодноманітність етнічного складу населення. Серед них переважають, звичайно, молдавські (Жюрж, ѡанча, Станчул, Бѣриндєи, Нєгрин, Оунклѧта, Доманкуш); широко представлені також українські імена (Михаило, ꙗцко, Гринко, Иван, Стѣцко, Пєтро, Марина), інші слов'янські (Влад, Мудричка, Станиславъ, Драг), угорські (Шандр) та ін. Імена грецького походження подаються у книжній формі (Иліа, Михаилъ, Алєѯандръ, Пєтръ). Поширені прізвища і прізвиська, утворені за допомогою суфіксів **-ко, -скии (-скыи), -ичъ (-ичь)**: *Иван Дѣтко, Михаило Дорогунскыи, Владъ Сєрєтскыи, Купчичъ, Костичь.*

ЗАКАРПАТСЬКА ГРАМОТА

З території Закарпатської України від XV ст. відома одна грамота. На підставі мовних особливостей цього документа не можна, звичайно, робити широкі узагальнення. Але мовного матеріалу, наявного в грамоті, досить для того, щоб відзначити близькість її до молдавських грамот [16]. Зокрема, грамота має типовий для тогочасного стилю ділової української мови початок «сє азъ...», у ній вжиті типові для молдавських

[16] Можливо, цей факт пояснюється тим, що згадані в грамоті фундатори церкви Балиця воєвода і Драг мещер були синами молдавського воєводи Саса (Сасула) (див. про це: Н. С. Антошин, Закарпатская грамота 1404 г., «Научные записки Ужгородского гос. университета», т. XIII, 1955, стор. 11).

грамот терміни і усталені звороти: *урик* (спадщина, спадковий маєток), *да будуть (манастиру)*, *да служе(т) (манастиру)*, *писано под нашими пєчатами;* з характерних фонетичних особливостей слід відзначити вживання **ъ** після плавного *(длъгополскою)*, поплутання звуків **о** і **у** *(на сопункы* і *на сопонки)*, поплутання **є** і **и** *(да служєт)*, чергування **у** з **в** *(падаєт съпъница оу тису)*, тобто ті риси, які характерні і для молдавських грамот; як і в ранніх молдавських грамотах, у закарпатській грамоті 1404 р. вживаються церковнослов'янські слова і форми *(азъ, създашє, єдинъ, дадошє)*.

Про близькість розгляданої грамоти до традицій молдавського ділового письма свідчить також її орфографія (змішування **ъ** і **ь**, вживання **ѣ** на місці етимологічного **ꙗ**, використання літер **ї** і **ѫ**) і накреслення літер. Порівняймо, наприклад, як пишуться літери в цій грамоті і в молдавській грамоті воєводи Стефана 1488 р. В обох грамотах:

Б складається з мачти, яка має внизу невелику петлю, і верхньої горизонтальної лінії, удвічі довшої від основи петлі.

В складається з мачти і двох петель, причому нижня петля трохи більша від верхньої.

Г пишеться так, як і **Б**, тільки без нижньої петлі.

Д становить собою рівнобедрений трикутник, до якого знизу приєднуються дві довгі вертикальні лінії, що опускаються під рядок; віддаль між кінцями цих вертикальних ліній менша від основи трикутника.

К складається з двох нез'єднаних елементів: лівий елемент — пряма лінія, правий — кут, утворений двома короткими лініями і повернутий вершиною до центра прямої лінії; правда, у молдавській грамоті, на відміну від закарпатської, верхня частина правого елемента не має шипа.

Л становить собою кут, утворений двома похилими лініями.

М пишеться з гострими кутами.

Н утворюється двома паралельними мачтами, з'єднаними косою перекладиною, і т. д.

Відмінності є в написанні літер **а** (в молдавській грамоті коса похила лінія цієї літери довша, ніж у закарпатській, і часто внизу загинається ліворуч), **є** (у молдавській грамоті нижній кінець дужки не піднімається вгору, а язичок менше загинається вниз), **ж** (у молдавській грамоті мачта виходить за межі рядка), **з** (у молдавській грамоті верхній елемент пишеться як велика дуга, що виходить угорі за межі рядка, а нижній, як правило, взагалі відсутній), **ѣ** (у молдавській грамоті правий кінець верхньої горизонтальної лінії не загинається вгору); **ъ** (у молдавській грамоті лівий верхній елемент цієї літери приєднується до мачти не під кутом, а становить пряме продовження мачти, яка загинається вліво і вниз. Отже, у накресленні цих літер в обох грамотах немає нічого принципово відмінного, це тільки різні вияви однієї і тієї ж графічної традиції.

Закарпатська грамота, як і інші українські грамоти, відображає лексичні, морфологічні і фонетичні особливості тодішньої живої говіркової мови[17].

* * *

Короткий порівняльний аналіз орфографії і мовних засобів українських грамот з різних земель переконує в тому, що при спільності традицій, при порівняно однаковому ступені відображення особливостей місцевих говірок, кожна група документів має певні відмінні риси, по-різному використовує джерела збагачення мови (відмінний словотвір, неоднаковий ступінь використання церковнослов'янської мови, лексичні запозичення з інших мов та ін.), фіксує різні говіркові фонетичні і морфологічні риси. Все це дає матеріал для аналізу процесів розвитку української літературної мови, а також для локалізації і хронологізації тих явищ, які потрапляли в літературну мову з діалектів.

[17] Детальніше про це див. у згаданій праці М. Антошина.

ГРАМОТИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ УКРАЇНИ

№ 1*

Олександр, князь і дідич київський, надає церкві св. Миколая в Києві і отцям св. Домініка мито комірне, палац на Задньому Сирці і урочище Хлапач

1401/1411 року, Київ

Грамота публікується вперше за пізньою копією, вміщеною в «Книге крепостной большой» (зберігається в Державній публічній бібліотеці УРСР, Петр. 217 (р. 62).

«Книга крепостная большая» має розмір 31 см× 18 см і складається з двох частин, перша з яких містить 155 арк., друга — 392. Обидві частини переплетені разом і оправлені товстою картонною обкладинкою. Титульна частина обкладинки відірвана. Книга писана стилізованим півуставом, що подекуди переходить у скоропис. Почерки різні.

«Книга крепостная большая» виготовлена у XVIII або XIX ст. Про це свідчить той факт, що на першому аркуші першої частини книги вміщено указ Петра І від 13 грудня 1720 р. про відбудову за казенний кошт київської Лаври, що згоріла у 1718 р., і про видачу їй копій з кріпосних документів. На звороті стор. 152 книги II зберігся напис: «для графа Ник. Петровича Румянцева переписана 1825 года ноября 4-го дня. Максим Берлинский». Цей напис може свідчити як про дату написання книги, так і про дату зняття з неї копії. В книзі залишила автограф ще одна особа: протягом кожних восьми аркушів під текстом на лицевому боці маємо напис «с по(д) + ли(н) + ными + спра + ви(л) + Іва(н) + Авра + мо(в)». На першому аркуші книги наявний четвертий елемент напису — *спра*; це свідчить про те, що книга не має початку.

У книзі містяться копії надзвичайно цікавих з історичного і мовознавчого боку документів, зокрема грамоти Романа Галицького (1240 р.), патріарха Максима (1481 р.), Костянтина Острозького (1506 р.) та багато інших (детальніше про зміст книги див.: Н. Петров, Описание рукописей церковно-археологического музея при Киевской духовной академии, вып. 1, К., 1875).

---

* Зірочкою позначаються грамоти, достовірність датування яких викликає сумніви.— *Прим. упор.*

Публікована грамота знаходиться на арк. 285—287 II частини книги. Дата грамоти вказана не точно. Писар, що вписував грамоту в книгу, відносить її до 1401 р., у тексті ж копії говориться, що грамота написана в 1411 році. Однак мовні особлнвості грамоти, зокрема наявність у її тексті полонізмів, доводять, що її можна віднести до пізніх фальсифікатів.

286 Во имѧ Г(с)днє аминь. Кгды лю(т)скаѧ памѧ(т) частокро(т) звыкла
наилатвєй обнищєвати потрєбно єсть рєчь, дабы литєря(д)ны(м) свидѣтєл-
ство(м) утвє(р)ждєнна была, мы прєто алєѯа(н)дє(р) з Бѡжїєй з ласки кнзь
и дѣдичь кїє(в)скїй, и про(т)чєє ознаймуємъ єдностанѣ всимъ и ко(ж)дому
зособно и(ж) нада(н) надає(м) на милостыню которое наєснѣишїй Блажєн-
ной памяти владимє(р) кнзь кїєвскїй антєцє(с)со(р) нашъ нада(л) ѡцркви
286 зв. Свєтаго Николаѧ в кїєвѣ и ѡ(т)цємъ чину Свѧтого доминикана || доро-
ва(л)[!], (а) а напото(м) прєсвѣтлы вытолътъ Божїєю милостїю вєликїи кнзь
литовски и про(т)чєє счасливо памѧти унивє(р)салны(м) писмо(м) свои(м)
утвє(р)ди, Мы тєды всѣ тоє видєчи уважаючи помєнєнноє наданѣ албы
милостыни ѡ(т)ца нашєго ю(ж) зєшлаго приводѧчи сєбѣ на памѧ(т) утвє(р)-
ждєнїє ннєшни(м) наши(м) унєвє(р)саломъ по(д)твє(р)ждає(м), то єсть мыто
помє(р)ноє пашє(н)ноє, и дворє(ц) на Задно(м) Сы(р)цу стоѧчи и урочища
на(з)ванноє хлапа(ч), которыє добра были нїѧкой нєвисты зовємой Бѣ-
сова Баба, и зо всє(м) право[!] и владѣнїємъ и зо всєми доходами ѧкїє
колвєкъ у помєнєнныхъ до(б)ра(х) были албо могли знайдоватисѧ (никто
сєбѣ)[18] ничєго сєбѣ нє заставуючи на вєчность и уставичность ѡ(т)дає(м)
лѣгуємъ и вѣчно вручає(м) прє(д)рєчє(н)ной цркви Свѧтого николаю и
Собранному чину Свтаго доми(н)ника бєспєчно мѣти тримати, и Спокой-
287 нѡ || уживати осєдати, и вєдлугъ власно [!] своєго пожитку оборочати,
а во Свидѣтєлство того пєча(т) нашу при людє(х) тамъ будучи(х) прикидали-
смы. дѣло(с) и дала(с)ѧ в кїєвѣ року 1411 (г.)

№ 2*

Роман-Олізар Волчкевич, намісник київський, заповідає своє рухоме і нерухоме добро в землях київських, волинських і на Поділлі своїй дружині, синові та іншим родичам

1450 року, Київ

Грамота публікується вперше за рукописною копією, що зберігається в Державній публічній бібліотеці УРСР у Києві (відділ II, № 22291).

Копія документа написана чорним чорнилом на двох великих аркушах паперу.

---

[18] Дужки вжито в тексті копії.

Текст публікується без змін, за винятком окремих відступів у розподілі тексту на слова.

На останній (четвертій) сторінці копії олівцем зроблено помітку, що цей документ зберігався у архіві графа Олізара в Киселині. Під текстом польською мовою тим же чорнилом і тією ж рукою написано: «Zgodnie z oryginałem swiadczę Benedykt Poczętowski (...). Zgodnie z oryginałem poswiadczam S (...) Radonus Wincusty Czopowski №6070». У даті, очевидно, допущена помилка. Згадувані в грамоті особи наводять на думку, що насправді вона написана сторіччям пізніше.

Ja Roman Olizar Wołczkiewicz Hospodar Zieml Kiiwskich buduczy zdorowy na Tili moiem y umysli, a baczaczy szczo zdey każdomu człowiku należyt dbaty tak na marność swita a treba uważaty na wieczność neskonczennu, tak sobi wziawszy rozmysł najlipszy dla pamenty Dytiam moim i ich nastupnykam onych takowy czyniu poradok[!] ostatnij woli moiej a napered tyło moie hryszne aby łeżało w wołczkowi, z poradkom horoszym, około duszy moiej hrysznej aby Pani Ewdotia Zahorowska Doczka Pana Bohdana Zahorowskoho a żona moja y z synom moim Wasyliom Olizarom Wołczkiewiczom dydyczom wsech seł i mistoczok po mni pozostaiuczych tak w zemli podolskoy nepodałeko reki Dnistra łeżaczych iakoż i w Zemlach Kiiewskich nad rekoiu teteroju zdey y w zemli owruckoy y w zemli Bracławskoy y w Powiti Łuckom nad rekoiu styrom łeżaczych, z każdaho seła i mistoczka po piať kop hroszy zebrawszy, poradok horoszy zdiławszy, na pohoron tiła moho y pomoszcz duszy moiey hryszney na cerkwi rozdati wsi zabranyi hroszy a tiło moe szczob u truni łeżało dubowoiy, a iż ia uczyniwszy podarok duszy moiey hrysznoy u(!) tiłu hrysznomu, zaczynaiu y koło seł moich i Mistoczok, takowy czynyty poradok — Żona moia Pani Eudotya Zahorowska doczka Pana Bohdana Zahorowskoho użey zostaietsia w letach, szestid[zas]istom[19] roku i lity od swoho narożdenija, po kotoroy ja miłosty i w swoiey starosti doswiadczywsia wełykoho priiatelstwa i lubosti ku mni i synowy naszemu Iwanu Olizaru Wołczkiewiczu jedynakowy naszomu społożennomu z toieiu ż Paniu żenoiu moieiu Zahorowskoiu Ewdotyiu, zdey ia prykazuiu tomu ż Iwanu Olizaru Wołczkiewczu synowy moiomu aby żenu moiu i mater swoieju do żywota poki żywa bude chorosze i obradno zachowaw z welikoiu czasty prykładom y wełyczaniem na moiem mišci iakoby mene samoho rudnoho otcia. Seła moi i misteczka w Zemlach Kijewskich, misto korostysów z misteczkami y z sełmy moimi prynałeżuczymy do mist i seł y Wołczów (!) misto y z misteczkami i z sełmy w zemli owruckoy odkazuiu tomu ż synowi momu lubomu wasiłuiy [?] Olizaru[20] Wołczkiewiczu na tey storoni reki Dnipra, a na tamtoy storoni Dnipra, mista Woronyży iz sełmi kotoryi spały na mene po Panach Puciatach i Panach Kniaziach Boiarach, na to sut papiry w skryni okowanoj w skarbci zamurowanym we dwory moim w Kiiewi mišci w Zemli podulskoy nepodałe-

[19] Літери, взяті в дужки, виправлялися.

[20] У цьому слові кінцеве u виправлене з y.

ko Dnepra[21] tamtyi seła kosarynci, kuzmeńce, wolodyowci szepni malyi i wełykii peremuszańci otkazuiu po żytiom żeni moiej Pani Eudotyi a po iey żywoti tomu ż Wasilu Olizaru Wołczkiewiczu synowi moiemu, w bracławskoy zemli nedałeko reki Boha misteczka dwi uroczyszcza i seła uroczyszcza misteczko Surżyna i ostapowci a Seła desiat uroczyszcz, i na tiy uroczyszcza papiry w toy że skryni we dwori w kiiewi za kluczom Pana Sulimy pokrewnaho moieho y tyi misteczka i seła, uroczyszcza Synowi moiemu Wasilu otkazuiu w powiti Łuckom na horyni rekoiu—miwszy ja rozdił z bratom moim rudnym Panom olizarom Wołczkiewiczom kotory otciu [?] na misteczku szyłowiczach w kniażestwi Litowskom kotoromu sia dostały dwi [!] seła w Powity Łuckom z podiłku naszoho, odne seło Knehyn nad Styrom pod Łuckom, a druhe seło Sernyki nad stawom o hranyciu z panom Babyńskim pokrewnom naszym, toy Pan brat moy pyszet sie i prozywaiet czasu teperesznoho Szyłowiczom od Seła Szyłowiczy a zdey i toj Pan brat moy rodny Pan Olizar Szyłowicz dity ne maie w litach swoich bezżennych i daw mini starszomu bratu zaruku szczom joho z newuli razy dwa wykupowawcu[22] iż i tyi dwi seła Serniki u [!] Knehyn iako bezditny i neżenaty maiet ustupyty wicznostiu Synowi moiemu Wasylu Olizaru Wołczkiewiczu to ż y mni z prawa pryrożennaho należyt a ia i tey dwi [!] seła serniki y knehin Wasilu Olizaru Wołczkiewiczu Synowi momu lubomu otkazuiu wiecznostiu, a moy syn Wasyl pamiaty [!] maiet y daty powinny iest na manastyr Łucki w missi [?] do swiatoy pokrowy daty za duszu brata moieho Pana Olizara Szylowicza osiumdesiat kup hroszy na służby Boży — a Sam powynen Joho słuchaty dokol zywe Pan Brat moy Pan Olizar [!] Szyłowicz iak mene samoho y daty powynen syn moy Wasili choroszuiu iemu cząśt sprateh moy serebra zołota [...], szabli oruże zbroynoie na ciłu Korohow kozackoju dwisty koney mołodczańskich toy porodoh[?] uwes iest u Skarbci Wełykim za kluczom moioho ż wirnoho Pana Samuiła Sułymy, Obory bydła, korowy, owci, korow po wsich sełach doynych szesćsot i dwadciat, a owce czetyry tysiaczy, tyi odkazuiu żeni moiey Pani Eudotyi, a że ż perepomenuwem [?] y o sznurach perłowych uryanskich kotorych wełykich jest kwart Kiiowskich osium hołych ne na sznurkach a małych kwart czotyrynadciat tii daruiu Pani xieżny Rużynskoy, odkazuiu iakoż moiey pokrowney po lubosty moiey, kotorey perły uryanski zaraz z ruk moich oddam szczo mene dohladała w chorobi moiey a iż ja uczynyw taki podarok pokorne proszu komu chby wynowat z czeladi zostaw zapłatyty syn moy Wasil Pannu Choroszoiu domu dobroho Tyszkiewiczownu z lotuyska[23] Pana Tyszkiewicza pobratyma moho luboho, toż i ja za priatelskuiu ruku oddaiu i odkazuiu moiey esły Buch daść dożdaty moiey dwi sztuki srebra wahy kiiowskuj funtów dwisty — sztuki dwi Rubinowyi Kosztuiączyi mene piatsot kup hroszy dobrych monity kiiowskuj, koni osmero srokatych hnida-

[21] Слово Dперга перекреслено олівцем; над ним іншою рукою написано Dnistra.
[22] Остання літера у цьому слові написана нерозбірливо.
[23] Виправлено олівцем: «z lohoyska».

wych, wóz nazwane Rołcze, złote hławom [?] okryiete [?] na konec moho poradku uwes myr w zemli Kiiowskiey, perepraszaiu i żenu moieiu i syna Wasila błhosławlu, aby hospod Boh daw Jemu błohosłowinstwo z swey nebesnoy y z tłustosci Zemli swoiej Hospodney — za prijatelstwo uprosi[...][24] do podpisu moho ostatniaho poradku P. kniazia Jehorhya Rużynskoho Pana Tyszkiewicza Hospodarczuka Zeml Kiiowskich, P. Puciatu pokrownoho moho P. andryia Hohola P. Jehorhya Nemerycza pokrewnoho moho i P. Czaplica[?] Dymitrya — Pisan w Kiiewu lita Bożaho narodzenia 1450. dnia marcia 18. Roman Olizar Wołczkiewicz Hospodar Zeml Kiiowskich.

№ 3

Князь Семен Олександрович дарує слузі своєму князю Юрію Борисовичу селище Сераків

1465 року, Київ

Грамота публікується вперше за пізньою копією, вміщеною в «Кнterm крепостной большой», кн. II, арк. 17, що зберігається в Державній публічній бібліотеці УРСР, Петр. 217 (р. 62) (опис цієї книги див. у коментарі до грамоти № 1, на стор. 25).

17 Мы кн҃зь сємєнъ алєѯандровичь дали єсми слузи нш҃є(му) кн҃зю юрью борисовичю сєлищє на имя сєрако(в) со всємъ с тымъ и по тому какъ и пєрви та(к) к тому сєлищу прислухало. а на то єсмы єму дали сєй нашъ листъ из нашєю пєчатью. данъ в києво [!] марта в лѣто 6973. индикта 13.

№ 4

Жигмонт Індрихович, староста житомирський, із своєю дружиною Анною дарують слузі Сенькові село Гридков з усіма доходами

15 травня 1468 року

Грамота друкується вперше за рукописною копією, вписаною в книгу, що містить документи київського Пустинно-Миколаївського монастиря. Рукопис книги відноситься до XVIII ст., письмо переважно півуставне, на останніх сторінках переходить у скоропис; почерки різні. Всього в книзі 111 пронумерованих аркушів і один (останній) не пронумерованний (наявні в книзі чисті аркуші не нумеруються). Опис уміщених тут основних

[24] Кінець слова написано нерозбірливо.

документів див. у книзі: Н. Петров, Описание рукописей церковно-археологического музея при Киевской духовной академии, вып. 1, К., 1875, стор. 201—206.

Книга зберігається у Державній публічній бібліотеці УРСР, ДА Петр. 219 (р. 63).

Крім того, у Державній публічній бібліотеці УРСР (відділ II, № 22541) зберігається копія з цієї ж грамоти, зроблена у XIX ст., в якій точно передано зміст пам'ятки, але не приділено належної уваги збереженню її мовних особливостей. Переписувач відзначає у примітці до тексту, що копія зроблена з книги документів Пустинно-Миколаївського монастиря, тобто з копії, за якою публікується даний текст.

77 Сє ꙗ жикмонтъ индрихови(ч) староста житомѣрскїи, и(с) своєю жєною с Анною ꙗвно чынимы симъ н҃шимъ листо(м). оусим людє(м) нинє(ш)нимъ и пото(м) будущи(м). Пожаловали є(с)мо слугу своє(г) на имꙗ, сєнка. и дали єсмо сєло єму на имꙗ гридко(в) у поли. со всѣми доходы и приходы, со всѣмъ с тымъ што к то(м)[у] сєлу служитъ. ꙗко самъ єсми дєржалъ. а є(му) намъ служити ꙗкъ то слузѣ н҃шо(м)[у]. а дали єсмо є(м)[у] вѣчно тоє сєло. а на то дали єсмо сє(и) нашъ листъ на паргоамєнє. и печатъ єсмо свою звѣсили, к сє(му) н҃шому листу. Пса(н) м҃(с)ца маꙗ ѕі҃ дн҃ꙗ. оу лѣ(т) ҂ѕ҃. ц҃. о҃. ѕ҃. ин(д)кта а҃.

№ 5

Пані Анастасія Чижевая обіцяє Печерському монастиреві за користування його землею над річкою Бобриком у землі Васильківській давати йому данину медову

8 червня 1499 року

Публікується вперше за рукописною копією XIX ст., що зберігається у Державній публічній бібліотеці УРСР (II відділ, № 1519). Підшита в книзі рукописних копій під номерами 1431—1550. У кінці зшитку, в якому тексти грамот писані однмм почерком (340—355-й аркуші книги), є напнс олівцем: «Изъ Архива министерства юстиции выписалъ Масловъ». Почерк напнсу олівцем дещо недбалий, але дуже иагадує почерк, яким зроблені копії.

Текст певною мірою модернізований: розшифровані скорочення, досить послідовно вживаються великі літери на початку слів, що означають власні назвн. Розділові знаки, як правило, не ставляться. Поодннокі розділові знаки, що зустрічаються у тексті, можуть належати переписувачеві, який поставив їх механічно. Викликає сумнів дата, оскільки 4 іидикт не випадає на 1499 рік.

Господину и отцу нашему филарєту Архимандриту Пєчєрскому я пани Настасья пана Родивона Чижєвая исъ своимъ синомъ. паномъ Сємєномъ Чижєвичємъ били єсмо чєломъ єго милости штобы єго милость пожаловалъ далъ намъ зємлю цєрковную на сєй сторонѣ Бобрика а у той зємли наши двѣ доли а цєрковная трєтяя доля и єго Милость пожало-

валъ далъ намъ тую третину земли церковную[!] вѣшно [!] и непорухомо и напередъ будучими Архимандриты нерухомо и дѣтемъ нашимъ и правнучатомъ нашимъ а мы имаемъ съ тое земли давати ко Пречистои Богородици Печерского монастыря у год же[25] въ годъ изъ своего подклѣта пять ведеръ меду Кіевское мѣры а слузѣ его милости за даннику [!][26] его ночь пити[27] а того для его милости намъ далъ тую землю вѣчно и непорухомо и дѣтемъ нашимъ и правнучатомъ нашимъ, что вотнялъ былъ тую землю от церкви Божіи Панъ Семенъ Полозовичь из своею маткою и з своею братіею, ино о тои землѣ былъ розездъ съ Полозовичи и Панъ Семенъ Чижевичь тую третину церковные земли очистилъ и на то присягнулъ, што въ то церковное земли третина, а не Полозовичь и Пань Семенъ Чижевичь ездока Великого князя и всѣхъ Пановъ Кіевскихъ честовалъ и поднималъ и даровалъ всимъ своимъ хто при томъ был ино[?] тую третину церковную нашому бортнику ходити а знамени церковного не изгубити а коли мы не всхотимъ тыхъ пяти ведеръ Кіевской мѣры въ годъ же въ годъ церкви Божіей полнити и архимандриту волно тую церковную землю отъ насъ отняти и иному кому дати хто будетъ на церковь Божію дань полнити а при томъ были люди добрые Полатникъ Печерскій Васьянъ Кувязъ, а игуменъ Михайловскій духовникъ нашъ Илья, а уставникъ Лаврентей. а крилошанинъ Лаврентей Берестяникъ, а отъ застолниковъ Васьянъ Червякъ а Галасіи а моршалокъ[!] Печерскій Федко а тіунъ Печерской [!] Иванъ Кобузевичь А козеня а писалъ дьякъ Митя Москвитинъ въ лѣто 7007[28] индикта 4. мѣсяця Іюня 8. на память святаго мученика Феодора Стратилата а для лѣпшіе справодливости[!] и печать есмо нашу приложили къ сему нашему листу.

---

[25] У копії це сполучення подано без розбивки на слова; воно надпнсане над перекресленим варіантом *угодье*.

[26] У копії це слово внправлене, причому попередній варіант старанно стертий.

[27] Слова ***ночь пити*** написані над рядком; у рядку перекреслено слова *мил: пожаловалъ а*, написані дрібними буквами.

[28] Дата написана над рядком; вона виправлена тією ж рукою з 7700.

ГРАМОТИ
ЗАХІДНОГО ПОЛІССЯ

№ 6

Князь Юрій Михайлович і його брат Андрій присягають польському королеві Владиславу визнати його своїм господарем і бути під його державою після смерті великого князя Вітовта

24 лютого 1401 року, Троки

Грамота опублікована в Ак. ЗР (т. І, № 19, стор. 29) під назвою «Присяжная грамота подольских князей». Публікація не задовольняє вимог лінгвістичних досліджень.

Даний текст друкується за оригіналом, який зберігається у Відділі рукописів Державної публічної бібліотеки ім. Салтикова-Щедріна («Западнорусские акты», № 4).

Написана на тонкому пергаментному аркуші розміром 20 см.× 21,8 см. Нижній край грамоти шириною 4,5 см. загнутий і скріплений з грамотою синім шовковим шнурком, на якому трималася висяча печать. Текст починається за 4,5 см. від верхнього краю аркуша і доходить до кінця загнутого нижнього краю аркуша. По тексту проходять три лінії зламу (одна горизонтальна і дві вертикальні), проте він ніде не пошкоджений.

Грамота написана півуставним письмом, великими буквами. Усі букви приблизно однакового розміру, у літерах **р**, у вертикальна лінія ведеться вниз під рядок, у літері **ѣ** — вгору над рядок, у літері **ъ** — вгору над рядок і вліво. Літера а пишеться як вертикальна пряма, кінці якої виходять вгору і вниз за межі рядка; зліва, приблизно посередині, до прямої додається довгаста дужка.

Усі букви мають по одному написанню.

Знаки **ь** і **ъ** чітко розрізняються і вживаються відповідно до етимології слова.

Виносними є тільки букви, що означають приголосні звуки: **г, л, м, н, т, ч**; кожна виносна літера пишеться угорі, зліва від тієї літери, після якої вона йде у слові.

У грамоті вживається крапка, що відділяє окремі частини речення.

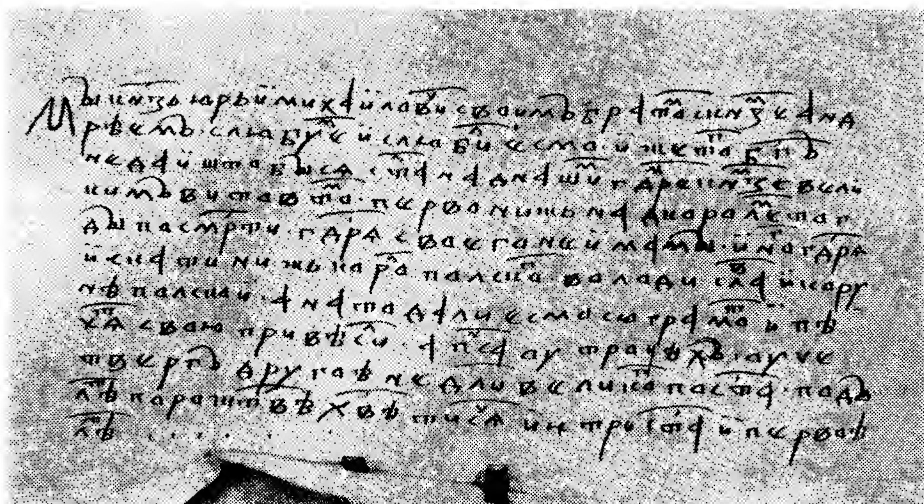
Після всього тексту поставлено п'ять крапок підряд.

На звороті є штамп бібліотеки, інвентарний номер (№ 39), перекреслений номер (№ 43) і напис чорним чорнилом латинською мовою: «L[itte]rae ducis Georgii Michalowitz cum Andrea fr[atre] suo promittentes, quod post mortem witholdi non debu[eri]nt alium dom[inum] prae[set] d[ominum] regem Polon[iae] Wlad[islaum] habere et coronam Polonie».

Під написом поставлено дату «а⁰ 1401»[29].

---

[29] Короткий палеографічний опис грамоти див. також в АК. ЗР, т. 1, № 19, стор. 29.

Мы кн҃зь юрьи михайлови(ч) своимъ брато(м) с кн҃зє(м) анд[1]рѣємь. слюбує(м) и слюби(л) єсмо. иже то(г) бг҃ъ [2] нє даи што бы сѧ ста(л) над наши(м) гд҃рє(м) кн҃зє(м) вели[3]кимъ витовто(м). пєрво нижь над королє(м) тог[4]ды по смрти. г(с)дрѧ своєго нє имамы. ино(г) г(с)дрѧ [5] искати нижь коро(л) полско(г) володисла(в)а и кору[6]нѣ полскои. а на то дали єсмо сю грамо(т) и пѣ[7]чѧ(т) свою привѣси(л). а пса(н) у троцѣхъ. оу чє[8]твєргъ другоѣ нєдли вєлико(г) поста. подъ [9] лѣ(т) по рож(с)твѣ хв҃ѣ тисѧ(ч) и чтриста и пєрвоѣ [10] лѣ(т) ...(11)

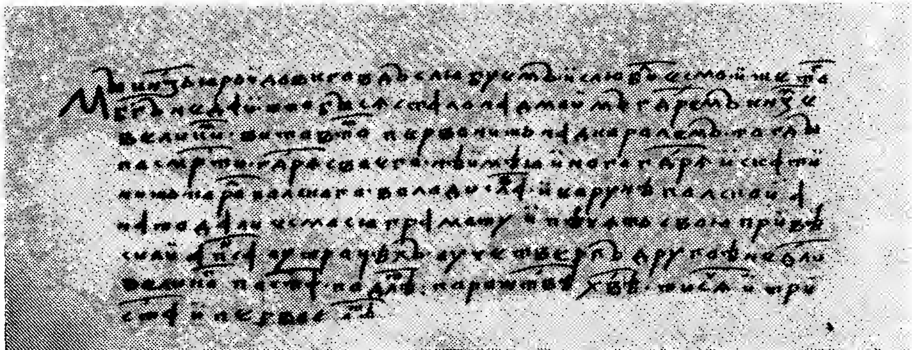
№ 7

Князь Юрій Довговд присягає польському королеві Владиславу визнати його своїм господарем і бути під його державою після смерті великого князя Вітовта

24 лютого 1401 року, Троки

Грамота опублікована в Ак. ЗР (т. I, № 20, стор. 30). Публікація не задовольняє вимог лінгвістичних досліджень.

Даний текст друкується за оригіналом, який зберігається у Відділі рукописів Державної публічної бібліотеки ім. Салтикова-Щедріна (Западнорусские акты, № 5). Написана

грамота на тонкому пергаментному аркуші розміром 19 см× 24,3 см[30]. Нижній край грамоти шириною 5 см загнутий і скріплений з грамотою синім шовковим шнурком, на якому тримається частина воскового муляжу печаті. Сама печать вийнята. Текст починається за 3 см від верхнього краю аркуша і доходить до кінця загнутого нижнього краю. По тексту проходять три лінії зламу (одна горизонтальна і дві вертикальні), проте пошкоджень у тексті немає.

Грамота написана півуставним письмом великими літерами. Почерк той же, що і в попередній грамоті. Текст написаний чорним чорнилом, що стало темно-бурим.

На звороті вказана дата (1301), а також є два написи латинською мовою; один з них написаний дрібним сучасним почерком чорним чорнилом, що трохи вилиняло і стало бурим, другий — теж чорним чорнилом, що зблідло і майже стерлося.

Перший напис: «L[itte]ra Georgii Dowgowthi, qui promittit d[omi]no regi Poloniae Wlad[islao], post mortem Wytholdi ducis, coronal Polon[iae] assistere».

Другий напис, який прочитати повністю зараз важко[31], дає справжню дату грамоти: «а° 1401».

Мы кн҃зь юрьи довкговдъ слюбуємъ. и слюби(л) єсмо. ижє то(г) [1] бг҃ъ нє даи. што бы сѧ стало над моимъ гдр҃ємъ кнзє(м) [2] велики(м). витовто(м). пєрво нижь над королємъ. тогды [3] по смрти. гдрѧ своєго. нѣ имѣю иного гдрѧ искати [4] нижь. коро(л) полского. володисла(в)а и корунѣ полскои. а [5] на то дали єсмо сю грамоту и пѣчѧть свою привѣ[6]сили. а пса(н) оу троцѣхъ. оу четвергъ другоѣ нєдли [7] вєлико(г)о поста. по(д) лѣ(т). по рож(с)твѣ хвѣ. тисѧ(ч) и три[8]ста[32] и пєрвоє лѣ(т) [9].

[30] Короткий палеограф. опис див. також в Ак. ЗР, т. I, № 20, стор. 30.

[31] Другий напис наводиться в Ак. ЗР, т. 1, стор. 30.

[32] Слово *триста* написано помилково зам. *чотириста*. Написання цієї (як і попередньої) грамоти було викликане укладенням Віленської угоди 1401 р. між польським королем і великим князем литовським, згідно з якою вся влада в Литві передавалася великому князю Вітовтові, але за королем зберігалося право після смерті Вітовта знову взяти до рук реальну владу в Литві.

№ 8

Князь Вітовт дарує своєму слузі Іллі В'ячковичу кілька сіл у Володимирському і Луцькому повітах

20 травня 1407 року, Вільно

Грамота публікується за текстом, уміщеним у додатках до праці В. Курашкевича «Gramoty halicko-wołyńskie XIV—XV w.» (Краків, 1934, стор. 132—133). За свідченням Курашкевича, оригінал грамоти написаний на пергаментному аркуші розміром 19 см×33 см і являє собою або пізніший список, або підробку. На думку проф. В. Семковича, цей документ підроблений у кінці XV або на початку XVI ст.

Грамота написана виразним півуставом. Оригіиал зберігався у «Zbiorach bibljoteczno-muzealnych» гр. Тарновських.

Мл(с)тью бжью мы кнзь велики вито[1]втъ [2] чинимъ знаменито и даемъ ведадати [!] симъ нашимъ листомъ каждому доброму нинешнимъ и пото(м) будучи(м) хто нань оузрить или чтучи его вс(л)ы[3]шить кому коли будеть его потребно видевъ есмо знаменитую службу на(м) вѣрную николи не ѡмешканую нашого вѣрного пана ильи вѧчковича [4] и мы порадили с нашею вѣрною радою со кнзи и паны даемъ и дали есмо пре(д)речону [!] пану ильи вѣчковичу за его вѣрную службу село влодимерьско(м) [!] повѣ[5]те порыцко и другое порыцко гриковичи трубки в луцкомъ повѣте вороничинъ трыстѧ(н) стыдѣнь дали есмо таѧ села со всими доходы и при[6]ходы з данми з мыты ничого на себе не вымеѧѩ с пашнѧми и сеножатми с лесы и луги з дубровами и з бортными землѧми и с ловы и с ло[7]вищи и з бобровыми гоны и с озеры з реками с крыницами с потоки и ставы и со всими пожитки и податки што к ты(м) селомъ слушало и тѧ[8]гло и такожь што можеть собѣ примыслити рошырити на ново(м) корени посадити а дали есмо таѩ села пану ильи вачкови(ч) [!] вѣчно и непорушно е[9]моу и его женѣ и его дѣтемъ и его ближни(м) счеткомъ волно во всѣхъ имѣнье(х) комоу ѡ(т)дати и продати заменити и по души дати панъ [10] ильѧ и его ближнии по немъ боудучии а ещо з нашее ласки длѧ его вѣрное службы ѡ(т)пустили есмо воловшиноу и ѩмъ вѣчно пану [11] ильи и его ближнимъ а в тыхъ имѣньехъ слѣду не гонити кому шкода за своимъ поиди а пана ильины(м) людемъ слѣду не брати а ро[12]споустокъ влдце не давати а хто соль везеть ѡ(т) воза грошь мыта а коли ѡминеть гроша давъ еда чересъ его землю двадцѧть гроше(и) [13] промыты ѡ(т) воза а при томъ были свѣтки рада наша воевода виеленьскии [!] панъ дедикголдъ па(н) ѡстикъ па(н) бутри(м) па(н) кезкаилъ [14] псанъ оу вилни в лѣта ≠ѕцеі маѩ к а длѧ твердости выше писаны(х) речеи к сему листу приложили печать нашу [15].

№ 9

Вітовт, великий князь литовський, дає грамоту у тому, що, в разі вимоги з його боку повернути селища Сволочигачі і Верх Болванця у Смотрицькій волості, панові Бедриху, який тримає ці селища, буде виплачена компенсація в сумі 60 кіп подільських полугрошників

1 лютого 1429 року, Турійськ-Володимирський

Грамота опублікована в Ак. ЗР (т. I, № 22, стор. 32). В цій публікації текст дещо модернізований, зокрема, введена велика літера у власних назвах, послідовно розставлені пунктуаційні знаки, деякі літери (є, ѡ, ѧ, θ) замінені іншими (е, о, я, ф) та ін.

Даний текст публікується за виданням В. Розова «Українські грамоти», т. I, К., 1928, стор. 112.

За свідченням Д. Зубрицького, оригінал грамоти зберігався у фамільному архіві графа Тарновського в Дзикові (Галичина).

Короткий палеографічний опис пам'ятки див. у праці В. Розова.

Мы великии кн҃зь витовтъ. дали єсмо сюю нашу грамоту [1] бєдриху. што держить ѡ(т) насъ двѣ сєлищи. ѡдно своло[2]чигачи. а другоє вєрхъ болванцѧ оу смотрицкои волости. [3] на тыи двѣ сєлищи. записали єсмо єму. Сєю нашєю гра[4]мотою шєстьдєсѧть копъ. подольскими полугрошники. [5] коли жь быхомъ хотѣли тыи двѣ Сєлищи любо сами оузѧ[6]ти оу нєго Или кому приволили быхомъ выкупити. и тогды имѣємъ [7] дати єму за тыи двѣ сєлищи шєстьдєсѧть копъ ту[8]ю. подольскими полугрошники. по тои личбѣ какъ у подо[9]льи идєть а писана у турєиску в володимєрьскомъ[10] θєвралѧ оу а҃ д҃нь индикта оу з҃. [11]

№ 10

Князь Швидригайло дарує своєму слузі Радеві і дітям його село Козлов і луки нижче Білих Берегів

14 березня 1445 року, Вільховець

Грамота публікується за друкованим текстом і фотокопією з оригіналу, вміщеними у додатку до праці В. Курашкевича «Gramoty halicko-wołyńskie XIV—XV w.» (Краків, 1934, стор. 133—135). За свідченням Курашкевича, оригінал грамоти написаний на пергаментному аркуші розміром 27 см × 14 см і зберігався у «Zbiorach bibljoteczno-muzealnych» гр. Тарновських. Грамота була складена, і на середній лінії зламу утво-

рилися дірки, внаслідок чого в 5-му і 6-му рядках бракує по одному слову. Написана грамота виразним півуставом (детальніше див. про це у названій праці Курашкевича).

Розходжень між даним текстом і публікацією Курашкевича майже немає. Окремі уточнення внесено на основі порівняння публікації Курашкевича з фотокопією, зокрема, на відміну від публікації Курашкевича, в даному тексті частка сѧ в слові *оуступатисѧ* написана разом з інфінітивом (5-й рядок); після слова *оуступатисѧ* (5-й рядок) поставлена крапка; сполучник *и* й іменник *свѣдци* написані окремо, як два слова.

Во имѧ ѡ(т)цѧ и сна и свт(г)о дха. мы кн(з)ь швитригайло г(с)дрь. подолской зм(л)и. знамєнито [1] чинимъ симъ. нашимъ. л(с)тмъ. каждому доброму. кто коли на сєи лстъ.оузри[2]ть или пакъ оусл(ш)ьть. чтучи. ажє дали єсмо слузѣ нашьму. радєви и дѣтємъ єго [3] на имѧ тоє сьло козловъ а луку нижє бѣлыхъ бєрьговъ. єму и дѣтємъ єго на вѣ[4]ки а нє надобѣ оу єго люди никому оуступатисѧ. а єму своѣ люди судити и вину и [5] пєрьсудъ ис нихъ имати а та(та)рскаѧ [...] єму и своихъ людии давати ѧко инии зь[6]млѧнє и своихъ людии дають ан[...]родъ єму своими людми робити ѧко ини[7]и зьмлѧнє своими людми робѧть [...] и с того радєви и своими дѣтми намъ служи[8]ти вѣрнє. а при томъ были и свѣдци п(н)ъ пєтрашь бакотский п(н)ъ васко воє[9]вода смотрицский п(н)ъ ходко шєлвовичь иныхъ много добрыхъ людии [10] при томъ было а к сєму лсту на крѣпость привѣсили єсмо н(ш)ю пєчать по[11]дъ л(т)ы рѫства х(с)ва тисѧча лѣ(т) и д ста лѣ(т) и полъдьвѧноста. а п(с)ъ лстъ оу во[12]лховци пѧтоѣ н(д)лѣ поста кн(ж)ни писарь хомѣкъ писалъ [13]

№ 11

Швидригайло Ольгердович, великий князь литовський, повертає своєму слузі Сенькові Хом'яку спадковий маєток Смордов, дворище Барановичі, вислужене його батьком, і дворище Печенчино, куплене його батьком

Листопад 1452 року, Луцьк

Фотокопія цієї грамоти опублікована в 1950 р. В. І. Борковським (див. його статтю: «Безличные предложения в древнерусских грамотах XIV—XV вв. южного происхождения», «Известия АН СССР, Отделение лит. и яз.», 1950, т. IX, вып. 5, стор. 362—375). За індиктом рік написання 1452. У буквеио-словесній даті на тому місці, де мають стояти десятки, проставлено **ф** (500), а далі помилково вжито **е** (5).

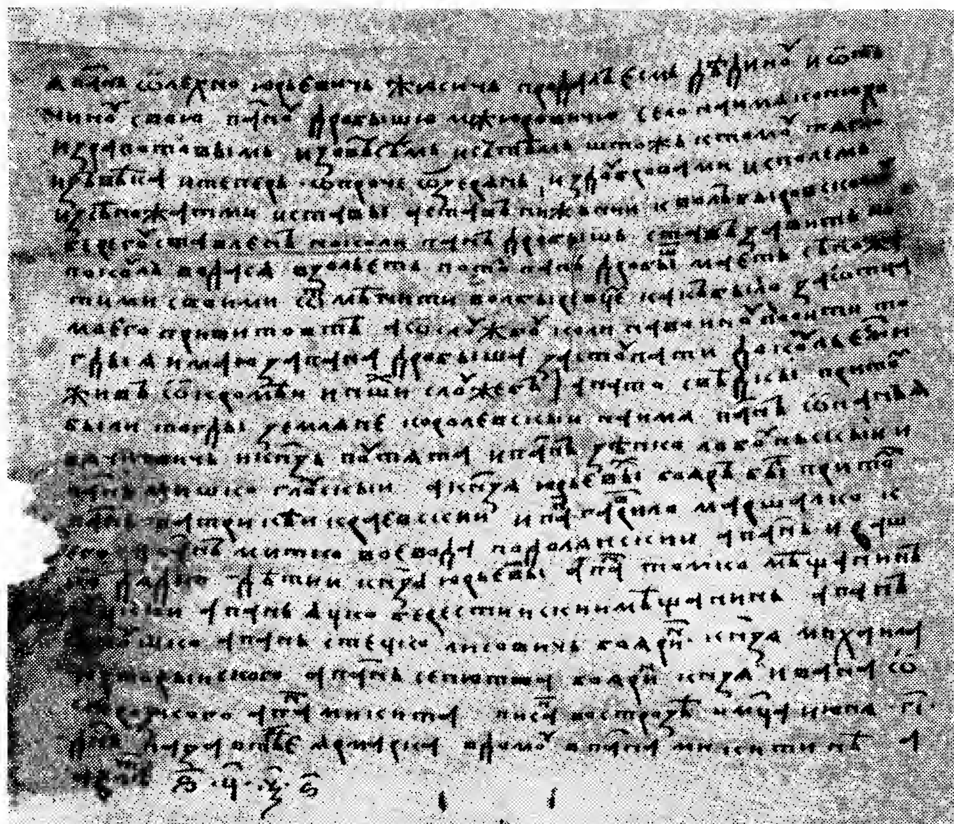
Мл(с)тью бжьєю мы великии кнзь швитрикаила ѡлкердови(ч) чыни(м) знаменито симъ нашы(м) листо(м) [1] и даємъ вѣдати. каждомоу добромоу хто нань оузрить или. оуслышыть. єго чтучы. кому[2]жь боудеть того потребно. листа чести порадившесѧ єсмо с нашыми кнзми. и паны на[3]шєю вѣрною радою верноули єсмо слоузѣ нашємоу хомѣкови. молодомоу на имѧ сенкови єго [4] ѡчыноу смордовь а на тои. сторонѣ. ставоу в смордвѣ дворищє бар[тен]ичи[?] выслоугоу[5] ѡца єго што же ѡць. єго. выслужылъ на велико(м) кнзи витовтѣ. и то єсмо ємоу дали [6] а подлѣ то(г)[о] дворища. двѣ. дворищы штожь ѡць єго. коупилъ оу старищычєвъ на и[7]мѧ. печенчыно. дворищє. а другоє гдѣ жь. былъ старищынъ дворєць ,такѣжь [!] єсмо ємоу [8] дали со всѣмъ. с тымъ. што жь здавна. к томоу прислоушаєть. с полми сѣножатми. з лѣсы [9] з доубровами и с ыншыми. доходы. а то єсмо єму дали вѣчно непороушно а при томъ(10) были свѣдки рада наша кнзь михаило. васильєви(ч) кнзнь [!] михайло костѧнтиновичь [11] па(н). немирѧ. староста лоуцкии па(и) васильи ѡндрѣєви[ч] полоцкии а про лѣпшеє свѣдо[12]въство и твердость казали єсмо. печать нашю привѣсити. к сємоу. нашємоу ли[13]стоу да(н) в лоуцку м(с)цѧ ноıавра [...] днь в лѣ(т)[о]≠ѕ девѧтесотноє N. фє инд(к) єі. [14]

№ 12

Пан Олехно Юрійович Жюсич продав панові Дробишеві Мжюровичу село Конюхи з Рапотовим і з усім, що до нього належить, крім Озерян

13 червня 1458 року, Острог

Грамота опублікована в «Archiwum xx Sanguszków w Sławucie» (т. I, Львів, 1887, № 52, стор. 50) із значними помилками. Даний текст друкується за оригіналом, який зберігається в Ленінградському відділенні Інституту історії АН СРСР (Колекція Лихачова, 32/3). Грамота написана на тонкому нерівному пергаментному аркуші розміром 24,5 см × × 26 см. Аркуш був складений, і на ньому утворилися три горизонтальні і одна вертикальна лінії зламу. Розривів немає, тільки з лівого боку на рівні другої згори горизонтальної лінії зламу відірвано частину аркуша. Грамота має кілька невеликих коричневих плям, але в цілому текст зберігся добре. У лівому верхньому і в правому нижньому кутках — сліди червоного олівця. У лівому кутку, під нижньою горизонтальною лінією зламу, чор-

ним олівцем указаиа дата «1458 г.». Під текстом зроблеио шість прорізів для печатей; печаті ие збереглися.

На звороті — штамп Ягеллоиської бібліотеки і кілька иаписів по-польському, зроблених чорним чорнилом у різиий час. У двох написах иеправильио вказаиа дата грамоти (1466 і 1459 рр.).

Грамота написана середнім півуставом, близьким до уставного письма. Чорне чорнило зблідло і вилиияло, набувши темио-бурого відтінку. Текст іде ие попсоваиий, займає майже весь аркуш.

ѧ панъ ѡлехно юрьевичь жюсичь продалъ єсмь дедино(у) и ѡть[1]-чино(у) свою пано(у) дробышю мжюровичю сєло на имѧ конюхи [2] из рапотовымь и зо въсѣмь исъ тѣмь штожь к томо(у) тѧгло [3] изъ вѣка и теперь. ѡпроче ѡзєрѧнь из до(у)бровами и с полємь [4] и з сѣножатми и

ставы а ставъ нижьнии к волъбыровскомо(у) [5] берего(у) ставлєнъ но коли панъ дробышь ставъ завитьно[33] [6] поко(у)ль вода сѧ взольєть пото(л) пань дробы(ш) маєть сѣножа[7]тими своими ѡ(т)мѣнити волбырєвцє(м) какъ было за ѡтца [8] моєго при витовтѣ а ѡ сло(у)жбо(у) коли на воино(у) поити то[9]гды ѧ имаю за пана дробыша засто(у)пати докуль є(с)ми [10] живъ ѡкромѣи инши(х) сло(у)жєбъ а на то свѣдкы при то(м) [11] были тогды зємлѧнє королєвскыи на имѧ панъ ѡнаньѧ [12] вѧчковичь и кнзь по(у)тѧта и панъ зѣнко лово(у)ньскыи и [13] пань мишко гло(у)скыи а кнзѧ юрьєвы(х) боѧръ бы(л) при то(м) [14] пань патрикѣи краєвскии и па(н) га(в)рило маршалко к [15] єго а панъ митко воєвода подолѧнскии а пань иваш[16]ко дѧдко дѣтии кнзѧ юрьєвы(х) а па(н) томко мѣщанинъ [17] ло(у)цкии а пань ѧцко бєрєстиискии мѣщанинь а панъ [18] ѡко(у)шко а пань стєцко лисовичь боѧри(н). кнзѧ михаила [19] чорторыиского а пань сєпюта[34] боѧри(н) кнзѧ ивана ѡ[20]строзкого а па(н) микита писа(н) в острозѣ и мца июнѧ. ГІ. [21] днь назавт(р)ѣє ѧрмарка в домо(у) в пана микитинѣ а [22] в лѣ(т) ѕ. ц. ѯ. ѕ. [23].

№ 13

Пан Добриша Мжюрович продав господареві своєму князю Іванові Васильовичу Острозькому маєтки Конюхи, Озеряни і Рапотів, які він купив раніше у пана Олехна Чуска

1464 рік (за «Archiwum xx Sanguszków» *20 вересня 1463 р.), Острог*

Грамота опублікована в «Archiwum xx Sanguszków w Sławucie» (т. I, Львів, 1887, № 59, стор. 56). Даний текст друкується за рукописною копією XIX ст., зробленою Д. І. Зубрицьким. Копія зберігається у Ленінградському відділенні Інституту історії АН СРСР (Колекція Зубрицького, ф. 57, од. збер. 1, № 17). Д. І. Зубрицький відзначає, що оригінал, написаний на пергаменті уставним письмом, зберігався у бібліотеці Інституту графа Оссолінського, пізніше — у фондах львівської Бібліотеки АН УРСР, організованої на базі цього інституту. У 1947 р. грамота разом з іншими документами передана у Польську Народну Республіку.

Розділові знаки розставлені так, як вони значаться в копії, зробленій Д. І. Зубрицьким.

---

[33] Тут у тексті, очевидно, помилка; можливо, треба читати як «зорвет ино».

[34] Перед а була ще одна буква, яку писар замазав чорнилом.

ѧ[35] па(н) добрыша[36] мжюрови(ч) мѣсти(ч) ѡстр(о)зкіи коупи(л) єсми оу пана ѡлєхна чускѡ[37], имєньє[38] єго правую ѡтчину, [и дѣдиноу][39] на имѧ конюхи а ѡзєрѧны, а рапотовъ [у][39] вотчину и в дѣдиноу, а ѡ(н) ми тоє имѣньє прода(л), вѣчно и нєнароушно[40], и записалъ ми волє(н) єсми продати и ѡ(т)дати и д҃ши[41] дати, и ѧ[35] єсми тоє [своє][39] имѣньє на имѧ конюхи а ѡзєрѧны а рапотовъ прода(л) ѡсподарю своєму кн҃зю иваноу василєви(ч)[42]. ѡстрозко(м). за р҃. ко(п), со всѣмъ с ты(м) што к тому прислушає(т)[43], с чи(м) єсми оу нєго коупи(л) вѣчно по тому ка(к) са(м) єсми оу нєго коупи(л)[44], а при то(м) бы(л) вєлико(г)[о] королѧ зємлѧни(н)[45] па(н) мишко глускїи. а па(н) пашко миткови(ч) воєвода ѡстрозкїи, а па(н) игна(т) промчѣикови(ч), а па(н) катуна маршалко кн҃зѧ ивановъ ѡстрозко(г)[о], а па(н) пєтра(ш) вєрботи(ч), а писа(н). (у)в[39] остр(з) оу чєтвєргъ на ст҃го ѡста(θ)ѧ, днь мц҃а сєнтѧ(б). к҃. в лѣ(т) ≠ѕц҃ов. инди(к) в҃і.

№ 14

Опис міста Кременця

1480/1484 рік

Цей документ опублікований в «Русской исторической библиотеке» (т. 27, Литовская метрика, кн. 4, стор. 371—372). Текст, що надрукований нижче, видається за копією XVII ст. із збереженням усіх мовних рис і основних особливостей тодішнього письма. Оригінал документа не знайдений.

Копія грамоти вписана до Литовської метрики (книга IV), що зберігається в Центральному державному архіві стародавніх актів у Москві (ф. 389, № 4, арк. 122 зв.— 123).

---

[35] В «Archiwum xx Sanguszków» — ꙗ.
[36] В «Archiwum xx Sanguszków» — *Дробышь.*
[37] В «Archiwum xx Sanguszków» — *чускы.*
[38] В «Archiwum xx Sanguszków» — *имѣнье.*
[39] Так в «Archiwum xx Sanguszków».
[40] В «Archiwum xx Sanguszków» — *непорушно.*
[41] Слово нерозбірливо написане, невідомо, чи воно означає «души» чи «дѣти»; на думку Д. І. Зубрицького, тут пропущений прийменник *по*, тобто має бути *и по души дати.* В «Archiwum xx Sanguszków» и *по д(у)ши.*
[42] В «Archiwum xx Sanguszków» — *Васильевич*[*у*].
[43] В «Archiwum xx Sanguszków» — *прислухает.*
[44] В «Archiwum xx Sanguszków» — *коупилъ.*
[45] В «Archiwum xx Sanguszków» — *земѧнин.*

Кожен документ, який видавався будь-кому у Литовському князівстві (як і в Польщі) приблизно з XV ст., заносився до спеціальних актових книг, що звалися Литовською метрикою. З 1594 року велася переписка книг Литовської метрики, так що копії документів з цих книг, які публікуються в даній збірці, були написані на століття або й на два пізніше від оригіналів (детальніше про історію литовської метрики див.: С. Л. Пташицкий, Описание книг и актов Литовской метрики, СПб., 1887).

Четверта книга Литовської метрики охоплює актові документи, вписані на території Литви, Білорусії і України в 1441—1480 рр. Це збірка документів, що являє собою книгу розміром 31,5 см × 19,5 см в шкіряній обкладинці. З внутрішнього боку першої дошки обкладинки наклеєно папірець з видрукованим написом латинською мовою, в якому вказано осіб, що мали стосунок до ведення книги, зокрема нотаріуса Адама Нарушевича.

Книга починається описом змісту («Regestr spraw ważniejszych»), складеним при Нарушевичі (6 арк.); далі перед текстом ідуть 11 арк. чистих або з окремими пізнішими помітками польською мовою типу «szukano niemasz»; на одному з цих аркушів (п'ятому) вміщено також загальний заголовок книги: «Книги короля его милости Казимера»; сам текст займає 169 пронумерованих аркушів; останній аркуш книги має на собі штампи комісій, які перевіряли книгу в різні роки. (Див. також палеографічний опис книги: «Русская историческая библиотека», т. 27).

Записи в книзі ведуться старим українським скорописом, характерними рисами якого є часте винесення приголосних в кінці слова або складу над рядок, вживання літери є після голосних і приголосних, з'єднання кількох слів у одне, довільне вживання великих літер і под.

Инвε(н)та(р) пода(н)ѧ Крεмε(н)ца

122 зв. Што на крεмεнъцы подано три фүклεри а чотыри про(х)ницы пушεкъ малы(х) ѕ҃. а пищалъ ѡдна. А вεлики(х) пушε(к) на городε д҃ а чεлѧди дво(р)ноε Што в городε г҃ паробъки а чотыри жонъки а двε дεвъцε а у дво(р)цы в королεво(м) милѧ ѡтъ города тамъ в томъ дво(р)цы жонъка з дε(т)ми сама чεтвεръта, а клѧчъ троε, а волы три. а жита полъчεтвε(р)ты стиръты
123 а у стиръте по двεстε копъ ржи || ржи А на поли жита посεεного досы(т) а в городε пушεчъного пороху полъбочъки а шиповъ го(д)ныхъ бочъка А тамъ ε(з)ди(л) εсми до кузмина ставовъ глѧдεти ино въ ку(з)минε ставъ со млыномъ алε спущать εго нε(ль)за а на горинε Ставъ што нεбожъчикъ сεмεнъ заставилъ а ступа а с того млына идεть на городъ мεръки, тымъ Млыномъ можε(т) сε городъ живити хлεбомъ, а на спустъ добри(и) ставъ, а трεти(и) Ставъ ѡ(т) города милѧ и млынъ на томъ ставу а с того Млына тεжъ на городъ жито вεзуть, А дани по(л)трεти ко:лоды[46] у стожъку а мыта при(и)дε(т) копъ з два(д)цать На годъ а у волости чоловεковъ по(л)чεтвε(р)та ста а на мεстε дворовъ тридъцать:

[46] Двокрапка означає знак переносу слова.

№ 15

Казимир, король польський, пише Петру Яновичу, старості луцькому і маршалку волинському, про те, що він віддав у оренду Шахнові Пегоховичу і Сенькові Момотливому луцьке мито на три роки

30 травня 1487 року, Краків

Грамота опублікована в «Русской исторической библиотеке» (т. 27, Литовская метрика, кн. 4, стор. 243—244). Даний текст публікується за копією, вписаною до Литовської метрики, кн. 4, що зберігаєтьси в Центральному державному архіві стародавніх актів у Москві (ф. 389, № 4, арк. 49—49 зв.). Коротку характеристику Литовської метрики і палеографічний опис кн. 4 див. на стор. 41—42.

9 Арε(н)да мыта лу(ц)кого жидо(м) на три годи, Казимεръ божъю мл(с)тью: г(с)у.

Старостε луцъкому ма(р)шалъку волынъскоε зεмли пану пεтру іановичу, продали εсмо мито луцъкоε жидови ша(х)ну пεгоховичу а сεньку момо(т)ливому на три годы на го(д) по по(л)тори тисѧчи копъ и по по(л)трεтѧдъцати копъ широки(х) грошε(и) а маю(т) ѡни в тоε мыто увεзатисε на си(и) свѧтъки што при(и)дуть, а дε(р)жати имъ тоε мыто ѡ(т) сихъ свѧтокъ што при(и)дуть на три годы до того жъ року до свѧтокъ, А мыто имъ брати по давному, А маютъ намъ тоε мыто платити всε широкими грошъми, на пε(р)вы(и) го(д) по(л)тори тисѧчи копъ, и по(л)трεтѧдъца(т) копъ а на други(и) го(д) тако(ж) а на трεти(и) годъ только жъ а напεрεдъ намъ
9 зв. маю(т) дати || на годъ тисѧчу золотыхъ вго(р)скихъ А сεго году пε(р)вого маю(т) намъ да(ти) на (с)вεтого михаила дεнъ пѧ(т)сотъ золотыхъ што при(и)дεть А по вεлицε дни в сεрεду только жъ пѧтьсотъ золотыхъ. а на други(и) го(д) такожъ маютъ намъ дати на тыи жъ роки в тую жъ личъбу, А та:кожъ намъ маю(т) дати чоломъбитьѧ на годъ по пѧти куфтεрε(и) коро(т)кихъ А по пѧти конε(и), А по камъцε штобы стоѧла за двадъцать копъ г(р)шε(и), А кому дамо в нихъ гроши зεмѧномъ и двораномъ наши(м) з мыта нашого и тыи бы ждали року а хто бы ихъ хотεлъ габати до року, ты бы ихъ ѡ(т) тыхъ боронилъ, нижли кому в ни(х) дамо на и:страву тымъ ѡни маю(т) выдати нε жъдучи року а такожъ што:бы εси ихъ кривдъ боронилъ, и мыту бы εси нашому во всεмъ бы(л) помочεнъ и гдε надобε будεть имъ помочъ и ты имъ помочъ дава(л) в нашомъ мытε ажъбы мыто нашо нε понижалосѧ, А тεжъ штобы εси и самъ в мыто нашо и въ промыту нε вступалъсѧ. нεха(и) завεдаю(т) мыто нашо и промыту мытники наши, а тεжъ какъ дε(р):жали ѡни ѡ(т) насъ пε(р)во сεго мыто луцъкоε и личъбу намъ

дали с тре(х) годовъ, и мы имъ двема ѡстали винъны ша(х)ну сто копъ грошє(и) и три(д)ца(т) копъ и шєсть копъ А [с]єньку момо(т)ливому дєвєносто копъ бє(з) копы, и какъ ѡни тыи три годы выдє(р)жать и будуть намъ личъбу давать, и мы маємъ имъ тыи пєнѧзи на личъбє поло:жи(ти), писанъ в краковє маѧ л҃ дєнь инъдиктъ є҃. А на трєти(и) го(д) тако(ж) маю(т) на(м) да(ти) на тыи жъ роки.

№ 16

Перелік подарунків, посланих з Кракова великому князеві Тверському

10 вересня 1488 року

Грамота опублікована в «Русской исторической библиотеке» (т. 27, Литовская метрика, кн. 4, стор. 508).

Даний текст публікується за копією, вписаною до Литовської метрики, кн. 4, що зберігається в Центральному державному архіві стародавніх актів у Москві (ф. 389, № 4, арк. 184).

Коротку характеристику Литовської метрики і палеографічний опис кн. 4 див. на стор. 41—42.

Упоми(н)ки посланыє Кн҃зю Твє(р)ско(му).
Сєнътѧбръ І҃ инъдикъ [!] З҃:

З нового мєста послано кнѧзю вєликому тфє(р)скому шуба собольѧ волочонаѧ аксамитомъ або Адамашъкою, а другаѧ шуба к(н҃)зѧ а в҃ поставы сукна Маха(л)ского, и г҃ поставы новогоньски(х) съ ска(р):бу а в҃ колодє мєду прєсного с ключа луцького а и҃ бочокъ ѡвъса на кони тамъ жо а ф҃ сти(р)тъ сєна зъ дворовъ володими(р)ски(х) а л҃ копъ г(р҃)шє(и) изъ ска(ръ)бу: Кнѧзю вєликому тфє(р)скому дано въ краковє маѧ І҃ дєнь инъди(кт) З҃. в҃ поставы сукна маха(л)ско(г)[о] а г҃ поставы сукна нового(н)ско(г)[о] а л҃ ко(п) г(р҃)шє(и) и(з) ска(р)бу.

№ 17

Казимир, король польський, пише Горностаєві Романовичу, намісникові овруцькому, про те, що він віддав у оренду овруцьким міщанам Іванові, Гаврилу, Петруші, Ходорові, Кваші, Івашевичу і Радивонові овруцькі корчми на шість років

22 лютого 1489 року, Краків

Грамота опублікована в «Русской исторической библиотеке» (т. 27, Литовская метрика, кн. 4, стор. 216—218). Даний текст публікується за копією, вписаною до Литовської метрики, кн. 4, що зберігається в Центральному державному архіві стародавніх актів у Москві (ф. 389, № 4, арк. 35 зв.—36). Коротку характеристику Литовської метрики і палеографічний опис кн. 4 див. на стор. 41—42.

в. Арє(н)да ко(р)чомъ вручски(х) мєщано(м) вруцкимъ на шє(ст) годовъ, ||

Казими(р) божъю млстью

Намєстънику вруцъкому пану го(р)ностаю романовичу, што пє(р)во сєго продали были єсмо ко(р)чмы вруцъкиє мєщаномъ вруцъки(м) сєми чоловєкомъ на (и)мѧ ивану а гаврилу а пєтруши а ходору а кваши а ивашєвичу а радивону на три годы за сто копъ и за дєсєть копъ широкихъ[47] грошє(и), на годъ по три(д)цати копъ, и по шєсти копъ и по сороку грошє(и) а рокъ было имъ какъ тыє ко(р)чмы варити початы на мѧсныє запусты вєликого посту и вжо ѡни два годы ко(р)чмы вари(ли) а трєтєго году єщє нє варили, и тыми разы тыє мєщанє вруцъкиє шєсть ихъ на (и)мѧ иванъ А гаврило а пєтруша а ходо(р) а кваша а и:вашєвичъ просили насъ абыхмо єщо имъ тыє ко(р)чмы на колько годо(в) продали и мы имъ тыє ко(р)чмы єщо продали на шєсть годовъ ѡпрочъ того году што єщо маю(т) трєти(и) годъ варити, А маю(т) ѡни намъ в кажъды(и) годъ давати по тридъцати копъ и по шєсти копъ и по (со)року грошє(и) а почати имъ тыє ко(р)чмы варити на рокъ на мѧсныє запусты вєликого поста какъ трєти(и) годъ вы(и)дєть пє(р)воє их купли и варити имъ тыє ко(р)чмы до того жъ году, какъ шєсть годовъ вы(и)дєть, а маю(т) ѡни только жъ кор(чомъ). мєти[48] колько пєрєдъ тымъ бывало, а болшъ имъ тамъ ко(р)чомъ нє мє(ти) протожъ што бы єси ихъ ѡ(д) кривдъ боронилъ, и нє далъ бы єси тамъ инъшо:му никому ко(р)чмы варити, писанъ в краковє фєврѧль кв. дєнь инъдиктъ з:

---

[47] У слові *широкихъ* и після к виправлено з о.

[48] Слово *мєти* написаие над рядком.

№ 18

Казимир, король польський, пише панові Івану Юрші, маршалкові і намісникові володимирському, що він віддав у оренду берестейським і грубешівським міщанам володимирське мито на чотири роки

12 травня 1489 року, Петрков

Грамота опублікована в «Русской исторической библиотеке» (т. 27, Литовская метрика, кн. 4, стор. 224—225). Даний текст публікується за копією, вписаною до Литовської метрики, кн. 4, що зберігається в Центральному державному архіві стародавніх актів у Москві (ф. 389, № 4, арк. 38 зв.—39).

Коротку характеристику Литовської метрики і палеографічний опис кн. 4 див. на стор. 41—42.

38 зв. Аре(н)да мыта володиме(р)ско(г)[о]. жидове Бересте(и)ско(и) на чотыри годы

Казими(р) божъю млстью

Ма(р)шалъку нашому наместнику володиме(р)скому пану ивану ю(р)ши
39 Продали есмо мыто володими(р)ское и перемысльское и литовжъское, и тые || и тые мыта вси которые прыслухають къ володими(р)скому мыту жыду бересте(и)скому есю а товарышу его Авраму А жыду грубешовъско(му) еську и его братьи на чотыры годы за пятьсотъ копъ гроше(и) и за ше(ст)десятъ копъ гроше(и) широки(х), на го(д) по сту копъ и по сороку копъ шыроки(х) гроше(и) А мають в тое мыто увезатися за неделю пере(д) свꙗтъки в неделю а де(р)жати имъ тое мыто до того жъ року за неделю пере(д) свꙗтъки какъ чоты(ры) годы вы(и)дуть, а мають намъ въ кажъды(и) годъ давати готови(з)ною выде(р)жавшы по(л)года шестьдесꙗтъ копъ шыроки(х) гроше(и) а другую по(л) года выде(р)жавшы такежъ намъ маю(т) дати ше(ст)десꙗтъ копъ гроше(и), А два(д)цать копъ гроше(и) в кажъды(и) годъ мае(т) есь собе брати за до(л)гъ што есъмо ему виньни. А на други(и) и на трети(и) годъ такежъ на тыи жъ роки по тому жъ маю(т) намъ давати, А на четверты(и) годъ такъжо по тому жъ маю(т) намъ давати, А всю тую чотыры годы маеть в кожъды(и) годъ собе брать по (д)ва(д)цати ко(п) гроше(и) за долгъ што есмо ему виньни, протожъ штобы еси самъ въ мыто нашо и въ промыту не въступа(л)сꙗ и никому не веле(л) въступатисꙗ Абы мыту нашому ни в чомъ шкоды не было бо то естъ нашъ ска(р)бъ А которыи бы коли хотели въ мыто нашо и (в) промыту въступатисꙗ и мыту нашому шкодити ты бы и(х) ѡдъ ты(х) боронилъ, А тежъ которые бы хотели мыта нашы володими(р)ские ѡбъежъдчати инъшими дорогами А в томъ мыту нашому шкоди(т) и ты бы самъ на ты(х) помочъ дава(л) и бы(л) бы еси мыту нашому во всемъ помочонъ Абы сꙗ мыто нашо не понижало а брати имъ

мыто по старому какъ здавна бывало за дꙗди нашого за велико(г)[о] кнꙗзꙗ вито(в)та и за жыкгимонъта. писа(н) въ пєт(р)ковє маꙗ ві днꙗ и(н)ди(к) з҃:

№ 19

Казимир, король польський, пише князеві Олександру Юрійовичу, намінику гродненському, і панові Михайлу Мартиновичу, намісникові мерецькому, що він віддав у оренду на два роки мостове, почіпне і помірне мерецьке гродненському міщанинові Єнькові Яцковичу і синам його

26 травня 1489 року, Радомль

Грамота опублікована в «Русской исторической библиотеке» (т. 27, Литовская метрика, кн. 4, стор. 224—225). Даний текст публікується за копією, вписаною до Литовської метрики, кн. 4, що зберігається в Центральному державному архіві стародавніх актів у Москві (ф. 389, № 4, арк. 38 зв.). Коротку характеристику Литовської метрики і палеографічний опис кн. 4 див. на стор. 41—42.

38 Арє(н)да мостово(г)[о] городє(н)ско(г)[о] такжє почопного и помє(р)-
38 зв. ного мєрєцкого на два годы. ||

Казими(р) божъю млстью

По(д)чашому нашому намєснику городєнъскому кнꙗзю алєксанъдру ю(р)євичу и намєстнику мєрє(ц)кому, пану михаилу ма(р)тиновичу продали: єсмо мостовоє городєнъскоє и почопъноє помє(р)ноє мєрє(ц)коє жидови горо:дєнъскому єньку ꙗцъковичу и сыномъ єго ицъхаку А мошєю, на два годы Мають намъ давати на кажъды годъ по сту и по сороку золоты(х) вго(р)скихъ а маю(т) в тоє мостовоє городєнъскоє и в бочєчно помє(р)ноє мєрє(ц)коє увєзатисє на свєтого ꙗна дєнь што придє(т), а дє(р)жати имъ тоє до того жъ року до того жъ року [!] до свєтого ꙗна какъ два годы вы(и)дуть, А: мають намъ дати на божъє нарожєньє сємъдєсꙗтъ золотыхъ, а другую сємъдєсꙗтъ золотыхъ мають намъ дати на свєтого ꙗна дєнь какъ годъ вы(и)дєть, а на други(и) годъ на тыи жъ роки по тому ж: мають намъ дати, протожъ штобы єси в мыто нашо и въ промыту ты кнꙗжє алєксанъдро нє' въступа(л)сꙗ и во всємъ бы єси мыту нашому былъ помочонъ и заказа(л) бы єси ажъбы пєрєвозовъ нє мєли нигдє є(з)дили бы на мостъ, писанъ в радомъли маꙗ ѕк҃ дєнь инъдиктъ з҃:

№ 20

Михалко Хомич, берестейський землянин, дає запродажний лист Мелентієві Супруновичу на поле і половину діброви

2 травня 1490 року

Документ публікується вперше за рукописною копією з актикації в місті Берестейськім (м. Брест), яка зберігається в ЦДІА УРСР в м. Львові (фонд 201, оп. 4, спр. 1, «Документи до процесів Володимирсько-Берестейських єпископів за церковні маєтності», арк. 13). Оригінал невідомий.

Копія написана на великому аркуші паперу розміром 35 см× 20,5 см. Папір має водяний знак (див. малюнок).

З лівого боку аркуша утворилося кілька великих і малих бурих плям; 14—21 рядки тексту підкреслені чорнилом, яке має зараз світло-бурий колір. У 3—4-му і в 6-му рядках підкреслені вирази: «obapoł dorohi Czernewskoy» і «Zemenina Jacka Hrynkowicza».

У лівому верхньому кутку аркуша наклеєна паперова смужка з друкованим номером (01810).

Текст написано польським письмом за нормами правопису XVII ст. Документ написаний чорним чорнилом, що не втратило свого природного кольору.

На звороті аркуша є напис: «Kopia z Met[r]yk z Listow w Gra... 1490. maja 2. indykty 8. Michał Chomicz Melentejowi. Szosty List».

Ja Michałko Chomicz Zemenin Powetu Beresteyskoho zoznawaiu tym listom moim każdomu dobromu komu bytoho Dila Potreba budet widaty szto ż prodaliesmo zemlu swoiu oyczyznuiu obapoł dorohi Czernewskoy polce y dubrowu neprokopanuiu nedaleko Mista Beresteyskoho Kotoruiu kupiw did nasz Stecko u Zemenina Jacka Hrynkowicza a Ja Mychno wse polce dubrowy połowicu prodał Melentyiowi Suprunowiczu za deset kop hroszy Szerokich wieczno y neporuszno y Chotyliesmo siuiu prodażu obiawyty hospodynu Namesniku Beresteyskomu yno ioho u Beresty ne buło poiechał do Hospodara ino tomu Dełu swidomy P. Lewko y P. Iwan Senkowiczy Zemiane y Peczaty pryłozyli k temu listu szto iesmy prodały Melentyiowi tuiu zemlu Oyczyznu swoiu obieli wieczno y nawieki neporuszno a chto by chotił szto k toy zemli mowity to Ja Melentyia maiu zastupaty a Melentyi nemaiet na tym szkodowaty a iesli by Ja zastupaty nechotił to Ja Michałko maiu zapłatyty na Horod desiet kop groszy a Melentyiowi także desiet kop groszy a Barysznikom wedro Medu a Maiet m(e)lentyi na woynu iezdyty ztoy zemli sam z Oyczyzny moiey koli zakliczut a dla lipszoho swiadoma y peczat swoiu pryłozylismy do toho listu pisan u mene doma y sam Michałko sey List pisał Misiaca Maia wtoroho Dnia Indykta Osmoho u toho Listu try Peczaty.

№ 21

Пані Хведка Пашкова, дочка Дохновича, відписує своєму чоловікові Василеві Хребтовичу маєтність Яблонне і Полжі

16 грудня 1490 року, Луцьк

Грамота публікується за текстом, вміщеним у додатку до праці В. Курашкевича «Gramoty halicko-wołyńskie XIV—XV w.» (Краків, 1934, стор. 134, 136). За свідченням В. Курашкевича, оригінал грамоти написаний на пергаментному аркуші розміром 27,5 см×27,5 см і зберігався у «Zbiorach bibljoteczno-muzealnych» гр. Тарновських. До грамоти були привішені на червоних шнурках три печаті з темного воску. Текст написаний півуставом (детальніше див. про це у названій праці В. Курашкевича).

ıa хве(д)ка пашкова до(ч)ка дохновича. сознаваю си(м) мои(м) листо(м) хто на нє(г) посмотри(т) али[1]бо чтучи є(г) услыши(т) даровала єсми своєю дѡ(б)рою волею мужа своє(г) пана васи(л)ıa хрє(б)[2]товича своими имє(н)и ѡ(т)чизными на имѧ ѧ(б)лон(ь)ны(м) а по(л)жами з боры з лєсы [3] з болоты с по(л)ми ись сєножа(т)ми з рєками з потоки и з багны и з дуброва[4]ми и з бобровыми гоны. и з да(н)ми з мєдовыми и з грошовыми и с куницами [5] и со (в)сѣми доходы и приходы и со вси(м) с ты(м) и по тому та(к) до(л)го и широко ка(к) єсми [6] сама дєржала нє ѡставлѧючи на сєбє нич[о](г)о ани дѣтє(м) свои(м) ни бли(ж)ни(м) мои(м) з роду[7] моє(г)[о] дала єсми мужу своєму п(н)оу васи(л)ю хрє(б)товичу тыи имє(н)ıa свои ıaбло(н)но [8] а по(л)жи вѣрху выписаныи вѣ(ч)но и нєпорушно а му(ж) мои па(н) василєи тыи имє(н)ıa [9] ıa(б)ло(н)но а по(л)жи волє(н) за живота моєго и по животѣ моє(м) да(ти) и прода(ти) и на црко(в) запи[10]са(ти) и ку своєму лє(п)шому є(г) ѡбєрну(ти) гдѣ є(г) до(б)раıa волıa будеть а мнѣ хвє(д)цє па(ш)ко(в)ои [11] дохновича напроти(в)ку то(г) ничо(г) нє мови(ти) ани дѣтє(м) мои(м) и ни бли(ж)ни(м) мои(м) з роду [12] моє(г) а к ты(м) мои(м) имє(н)ıa(м) къ ıaбло(н)ну а к по(л)жа(м) даровала єсми мужа своє(г) пана [13] васи(л)ıa хрє(б)товича по(д)ворьє(м) свои(м) ѡ(т)чизны(м) што в око(л)нє(м) городє в луцку вѣ(ч)но [14] и нєпорушно волє(н) па(н) василєи му(ж) мои тоє по(д)ворьє прода(ти) и ѡ(т)да(ти) гдѣ є(г) до(б)раıa волıa [15] будє(т) и ку своєму лѣпшому є(г) ѡбєрну(ти) а про лѣпшую справє(д)ливость била єсми чоло(м) [16] г(ди)ну моєму п(н)оу пєтру ıaновичу воєводє троцкому. а кнзю сємєну юрь вичу ста[17]ро(с)тє луцкому абы и(х) мл(с)ть то вчинили длıa моиго чолоби(т)ıa а печать свою [18] к сєму моиму листу вєлѣли привѣсити и и(х) мл(с)ть и пєча(ти) свои вєлѣли к сєму [19] моиму листу привѣси(ти) А сама єсми тє(ж) пєча(т) свою ѡ(т)чизную к сєму моєму листу [20] привѣсила пса(н) у луцку под лѣты бо(ж)є(г) нарожє(н)ıa а лѣ(т) и у и ѳ [21] дєсıaтоє дє(к) ѕı Инди(к) ѳ [22].

№ 22

Олександр, великий князь литовський, відхиляє скаргу ковенського війта, бургомістрів і радців на троцьких міщан і дозволяє останнім до перегляду цього рішення, як і раніше, торгувати в м. Ковно на лікоть і на фунт, продавати й купувати сіль, віск та ін.

23 серпня 1493 року, Троки

Грамота публікується вперше. Оригінал грамоти зберігається у Державній публічній бібліотеці ім. Салтикова-Щедріна (Западнорусские акты, № 7-а). Документ написаний на паперовому аркуші розміром 28,8 см ×20 см. Аркуш має дві горизонтальні і три вертикальні лінії зламу. Вздовж горизонтальних ліній зламу аркуш порвався, вздовж вертикальних ліній зламу утворилися складки паперу, які закривають елементи окремих літер. У місцях перетину ліній зламу утворилися невеликі дірки. На рівні 6—12-го рядків згори правий край грамоти відірваний. Пошкоджено також правий край 2-го знизу рядка.

Нижче тексту притиснута кругла печать з червоного воску, прикрита паперовою кустодією розміром 6 × 6 см.

Оскільки папір, на якому написаний документ, потерся і порвався, він наклеєний на паперовий аркуш сіруватого кольору.

Грамота написана чорним чорнилом, яке вилиняло і стало світло-бурим. Письмо — ранній скоропис, близький накресленням букв до півуставу.

Алєкса(н)дръ бо(ж)ю мл(с)тью вєликӣ кнзь ли(т)[о][1]вскӣ рускӣ жомои(т)скӣ и ины(х) [2]

Воиту мѣста ковє(н)ского и бурмистро(м) и радца(м) и мѣщано(м) што жаловали єстє на(м) [3] на мѣща(н) троцки(х) и(ж) ѡни в ковнє тргують в локо(т) и въ ѳу(н)т продаю(т) и со(л) и тє(ж) [4] воскъ купую(т) а (з)давна дє(и) ѡни та(м) у ва(с) вставично торгу нє мѣвали и мо(л)ви(ли) [5] єстє з мѣщаны троцкими ѡ то(м) пєрє(д) нами ѡчивисто и мѣли єстє пєрє(д) [...] [6]ми права свои положи(ти) ажбы и(м) въстави(ч)но в ковнѣ торгу нє мѣ(ти) [...] [7] свои(х) пєрє(д) нами нє положили и мы для того ѡ то(м) мєжи [...] [8] и тыми разы [...] мѣщанє троцкиє хр(с)тиан[...] [9] мои(м) дозволили в локо(т) и (в) ѳунтъ торгова(ти) и со(л) продава(ти) и [...] [10] встави(ч)но по да(в)ному и мы и(м) призволили оу ва(с) у ковнѣ в локо(т) и в ѳ[унт] [11] торгова(ти) и со(л) продава(ти) и купова(ти) и воскъ купи(ти) по давному въстави(ч)но ка(к) и пє[12]рє(д) ты(м) та(м) ѡни у ва(с) торгъ мѣва(ли). доты(х)мѣстъ поки вы с ними пєрє(д) нами [13] ѡчивисто станєтє и права свои положитє ка(к) дасть бо(г)[49] с тоє дороги ся [14] вєрнє(м)

[49] Слово *бо(г)* написане над рядком.

гдѣ тєпє(р) єдє(м). прото(ж) приказує(м) ва(м) ажбы єстє конє(ч)но и(м) доты(х)мѣ[15]стъ в ковнѣ нє заборонѧли в локо(т) и в ѳу(н)тъ торгова(ти) и со(ли) продава(ти) и воску [16] купова(ти) ни(ж)ли єстли бы то ва(м) тѧ(ж)ко доты(х)мѣстъ жда(ти) поки мы с тоє [17] дороги зъє(з)ди(м). и вы бы сѧ с ними пєрє(д) на(с) зазвали и стали б[ы] єстє пєрє(д) [18] нами с ними ѡчививисто у во(л)ковыиску и мы ва(с) ѡто досмотрили конєц [...] [19] по(д)лє привилє(и) ваши(х) учини(м) пса(н) в троцо(х) ию(л) кг днь инди(к) вı [20].

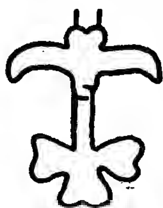
№ 23

Лист великого князя литовського Олександра берестейському намісникові Сеньку Олізаровичу про введення дворянина Немири Гримайловича у володіння двома фільварками, сіножаттю і затоками

25 травня 1495 року, Вільно

Документ публікується вперше за рукописною копією, яка зберігається в ЦДІА УРСР в м. Львові (фонд 201, оп. 4, спр. 1, «Документи до процесів Володимирсько-Берестейських єпіскопів за церковні маєтності», арк. 14). Оригінал невідомий.

Копія написана на невеликому паперовому аркуші розміром 16 см × 20 см. На папері видно частину водяного знака (див. малюнок).

Лівий край аркуша підклеєний тонким напівпрозорим папером. Аркуш був складений удвоє, і на ньому утворилася лінія зламу, вздовж якої папір став сірувато-бурим. Такий же колір має правий край аркуша. У 5-му рядку згори підкреслено слова: «...:kowskoho y Iwaninowskoho y senozaty Chabychy y...»

Угорі, ближче до лівого краю аркуша, наклеєна паперова смужка з друкованим номером (01811). У верхньому правому кутку проставлене олівцем число 14 (номер аркуша).

Текст подано польським письмом за нормами правопису XVII ст. Документ написаний чорним чорнилом, що не втратило свого природного кольору.

На звороті аркуша проставлено інвентарний номер і зроблено кілька написів. В одному з них (польською мовою) подано дату документа (25 maj Indykta 13.) і з'ясоваио його зміст.

Sam Alexander Bożuju milostiu Weliki kniaz Litowski Ruski Zmodzki y innych

Namesniku Beresteyskomu Panu Senku Olizarowiczu Był nam Czołom Dworanin nasz Nemira Hrymayłowicz y prosił u nas dwoch folwarkow Zydows-

kich Rankowskoho y Iwaninowskoho y Senozaty Chabychy y z Zatokami kotoryiz Folwarki y Senozaty tyi Zydowe bez pozwolenia naszeho kupyli u Bojar powitu Beresteyskoho u Raska y u Iwaninu Steckowiczow y my iemu tyie Folwarki y Senozaty Chabychi y z Zatokami wtych Senozatech dali y so wsim z tym szto ktym folwarkom zdawna prysłuszaiet y kak do Zamku tobie poddany byli y wiezały w tyi folwarki y w tyi Senozaty ieho iesmo kazali czasniku naszomu kłuczniku [!] Beresteyskomu Lewku Bohowitynowiczu Pisan u Wilni Maju 25. Indykta 13.

Pry Panu Hryhoriu Stanislawowiczu Marsz: Dworu Namesniku Mereckim.

№ 24

Олександр, великий князь литовський, дарує татаринові Богдану Собачці землю, яка належала татаринові Чигиреві

18 грудня 1495 року, Вільно

Цей документ опублікований в «Русской исторической библиотеке» (т. 27, Литовская метрика, кн. 5, № 99, стор. 616—617). Текст, що надрукований нижче, видається за копією XVII ст. із збереженням усіх мовних рис і основних особливостей тодішнього письма. Оригінал документа не знайдено.

Копія грамоти вписана до Литовської метрики (кн. 5), що зберігається в Центральному державному архіві стародавніх актів у Москві (ф. 389, № 5, арк. 58—58 зв.).

(Коротку характеристику Литовської метрики див. на стор. 41—42).

П'ята книга Литовської метрики охоплює актові документи, написані на території Литви, Білорусії і України в 1492—1505 рр. Це збірка документів, що являє собою книгу розміром 31 см × 20 см. З внутрішнього боку першої дошки обкладинки наклеєно папірець з надрукованим текстом латинською мовою. Такий же папірець наклеєний на всіх книгах Литовської метрики (див. опис кн. 4 на стор. 45).

Книга має три нумерації. Перша нумерація зроблена кириличними буквеними знаками в час написання книги. Друга зроблена арабськими цифрами (чориим чорнилом) у 1835 році, коли книга перевірялася спеціальною комісією, створеною міністерством юстиції. Всього пронумеровано 332 аркуші; перші 18 аркушів і останній не були пронумеровані; з пронумерованих бракує двох: 148 і 149. Вони вирвані після 1835 р., оскільки комісія міністерства юстиції при нумерації книги брала їх до уваги. Третя нумерація зроблена олівцем у 1955—1956 рр. (про це свідчить вклейка на звороті нижньої дошки обкладинки). Ця нумерація охоплює всі аркуші книги, які містять текст; перекреслені аркуші, на яких зовсім немає тексту (1, 3—6, 303—304, 351), до уваги не беруться. Не враховуються також згадані вже вирвані аркуші.

Текст книги починається з 4-го нумерованого аркуша (мається на увазі остання нумерація) заголовком: Xięga za panowania Nayiasnieysze(go) Krola jego mosci Alexandra za-

wieraiąca w sobie przywilegia, dekreta, poselstwa y rozne transakcye roku pańskiego 1500, miesiąca augusta Metryki Wielkey W°X[a] Litewskiego. Далі на 10 аркушах з обох боків викладається зміст книги («Regestr spraw roznych»). Власне текст починається на 16-му аркуші.

Книга написана пізнім українським скорописом (про найхарактерніші особливості цього письма див. на стор. 41—42).

58 Выро(к) Татарину Богдану Соба(ч)цε на зε(м)лю чигирε(в)щину в но(в)городско(м) повεтε

Са(м) алεкса(н)дръ бо(ж)ю мл(с)ю вεлики(и) кнѧ(з) ли(т).

Смотрεли εсмо того дѣла жаловали на(м) мεщанε новгоро(д)скиε на (и)мѧ ма(ц) а иванъ носовичъ на татарина Богдана собачку што(ж) мы дали εму зε(м)лю тата(р)скую на (и)мѧ чигирεвщину, а ωни повεдили пεрε(д) нами. што(ж) тую зε(м)лю купили вεчно в татарина в чигирѧ. и мы казали и(м) на то листы дозволεныи положити пεрε(д) нами ω(т)ца нашого королѧ εго млсти призволи(л) ли εго мл(с)ть тую зε(м)лю и(м) купити, и ωни на то листовъ ω(т)ца нашого пεрε(д) нами нε вказали,
58 зв. и мы тую зε(м)лю чыгирεвщину Богдану εсмо || присудили за(н)жε нε могуть татаровε зε(м)ль свои(х) продава(ти) вѣчно бε(з) призволεньѧ ω(т)ца нашого, и нашого, [?] а и(м) в тую зε(м)лю вжо нεнадобε вступатисѧ, нεха(и) собачка тую зε(м)лю дε(р)жы(т) по(д)лу(г) данины нашоε какъ єсмо εму дали, а ты(х) пнзε(и) свои(х) ωни нε зама(и) смотрѧ(т) на томъ, ко(му) будуть давали, Писанъ у ви(л)ни ию(л) ӣі дε(н) и(н)ди(к) г̄і ıанушко писарь

№ 25

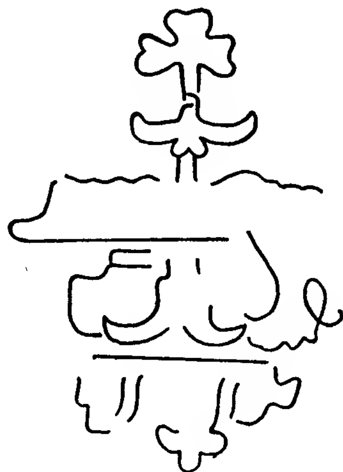
Олександр, великий князь литовський, надає Федькові Янушкевичу, писареві і намісникові жизморському, землю, став і млин на річці Мухавці у Берестейському повіті

4 жовтня 1495 року, Гродно

Даний документ публікується за трьома пізніми копіями, кожна з яких має певні орфографічні відмінності. Усі три копії зберігаються в ЦДІА УРСР в м. Львові (фонд 201, оп. 4, спр. 1, «Документи до процесів Володимирсько-Берестейських єпіскопів за церковні маєтності», арк. 15—18). Оригінал невідомий.

Копія І написана на паперовому аркуші розміром 35 см × 21,5 см, що не має водяного знака. Аркуш був складений і має одну вертикальну і три горизонтальні лінії зламу.

Вздовж горизонтальних ліній зламу аркуш порвався, на ньому утворилися дірки, які частково пошкодили текст. З лицьового боку аркуш підклеєний по 1-й і 2-й згори горизонтальних лініях зламу невеликими шматочками тонкої матерії, з-під якої виразно виступає текст. Невелика наклейка з товстого білого паперу є також посередині лівого краю аркуша. Із зворотного боку аркуш підклеєний смужками товстого білого паперу.

У верхньому лівому кутку аркуша наклеєна паперова смужка з друкованим номером (01813). У верхньому правому кутку проставлено олівцем число 16 (номер аркуша). Текст написано польським письмом за нормами правопису XVII ст.; букви вузькі, сильно нахилені вправо. Документ написаний чорним чорнилом, що стало темно-бурим. Внизу під текстом іншим чорнилом і почерком зроблена приписка: «Compate (очевидно, помилково зам. comparate — «порівняй») czy zgodzi się z metryką w ktorey ten akt iest pod № 1103».

Аналогічні написи з детальнішим викладом змісту документа є на звороті аркуша. Крім того, тут сказано, що «temu prawu lat sto dziewiędziesiąt dwie», тобто дана копія написана в 1677 році.

Копія II написана на паперовому аркуші розміром 35 см × 20 см. Він має водяний знак (див. малюнок).

Папір місцями став світло-бурим, трохи порвався вздовж ліній зламу. По першій і другій знизу горизонтальних лініях зламу аркуш підклеєний із зворотного боку паперовими смужками.

У тексті дуже багато підкреслених слів і виразів.

Угорі, ближче до лівого краю аркуша, наклеєна паперова смужка з друкованим номером (01812). У верхньому правому кутку написане олівцем число 15 (номер аркуша).

Текст подано польським письмом за нормами правопису XVII ст.; почерк прямий, округлий, дрібний. Документ написано чорним чорнилом, що стало світло-бурим.

Внизу під текстом іншим почерком зроблена пізніша приписка: «№ Nadanie [...] w maiu, Dekret ten w oktobrze [...] 1495».

Копія III є, власне, оригіналом підтвердження королем Станіславом-Августом від 25 травня 1774 р. документа на ім'я Федька Янушкевича, даного йому великим князем Олександром 4 жовтня 1495 року.

Цей документ міститься на двох аркушах паперу розміром 35 см× 20 см (на 1-му аркуші, на звороті 1-го аркуша і на 2-му аркуші). Документ Станіслава-Августа написаний польською мовою, а документ в. кн. Олександра, який тут повністю наведений,— українською мовою польською графікою. Документ завірений великою королівською печаткою з червоного воску під паперовою кустодією. Печать притиснута так, що закриває собою водяний знак на 2-му аркуші. Перший аркуш водяного знака не має.

На паперовому аркуші у лівому верхньому кутку наклеєна паперова смужка з друкованим номером (01814). У правому верхньому кутку 1-го аркуша написане олівцем число 17, у правому верхньому кутку 2-го аркуша — число 18 (номери аркушів). Текст написано чітким почерком за нормами польського правопису XVIII ст.

Внизу, під печаткою, дописано тим же почерком, що даний документ є копією підтвердження прав Федька Янушкевича на його маєтність у Берестейському повіті.

Напис такого ж змісту є і на звороті 2-го аркуша.

I

Ałeksander Bozyiu Myłostyiu Wełyki Kniaz łytowski Ruski Zmuydski y Innych

Bił nam Czołom Pysar naß namystnyk Zyzmorski Fedko Januzkiewicz Czto perwo seho dały Jesmo Jemu staw y młyn na Rytcy [!] na muchawcy w Berestyiskom powity, Czto Zydowe berstyiskiie [!] Derżały danko a łazar a pysach Jenkowiczy a toy staw Ony były Zastawyły ko jeho ż ludem u Berehu tryszynskom Kotoryi Jesmo Jemu Dały perwo toho [...] protyw toho stawu Zemły y synożaty tych ludyi Jeho Tryszyncow ony były zabrały [...] on perd[!] namy s nymy oto mowył oczewysto y My kazały były tam wyichaty namistnyku Berestyisko[...] Panu Kłymu Ołyzarowyczu a klucznyku Berestyiskomu, łewku Bohowytonowyczu, y toho meży nymy do smotryty y ony tam nepospiły wyiechaty atoho meży nymy ne smotryły y tak Jesmo Żydow z Zemli naszoy kazały Won Wyhnaty y my z łasky naßoy toy staw y młyny ytuiu Zemlu y synożaty Jemu dały po ryczku tuiu szto pod Rankowski Dworec biżyt a potom toy Rankowski Dworec y Tych Jenkowiczow folwarok dankow a łazarow a pysachow dały Jesmo dworanynu Naßomu Nemyry Hrymayłowyczu y On był stych Jenkowiczow folwarku zatuiu Ryczku pokul Jesmo Jemu były hranycu Wypysały w naßom perwom łysty poczaw w Jeho zemlu y synożaty wstupatysia y o tom s nym mowył oczewysto Rekomo by on toho w nas zamało prochał abolszey toho wział y na toie diło kązały były meży soboiu Izdnykow wziaty ażby meży nymy na oby storony toho dosmotrono było y potom był nam Czołom pysar naß Chwedko Janußkowicz abychmo Jeho podłuh naßoy perszoy danyny pry wsim tom ostawyły na perwom naßom [...] y [...w]ypysały y my na Jeho czołombyienyie to Uczynyły toy staw y młyny na muchawcu zemlu y synożaty tych Jenkowiczow po Ryczku tuiu Czto pod Rankowski dworec bizyt daiem y potwerżaiem jemu sym naßym łystom wiczno y neporußno Jeho Żeni y Ich ditem y Ich zczadkom anemiry w Toież nenadobe Wstupatysia Bo to było wsey naßey woły a naßa danyna obyma im Fedku Janußkiewiczu y Hemiry y na twerdost Toho y peczat naszu kazały Jesmo pryłozyty ksemu naßomu łystu; Pysan w horodne lito hospodne 7003[50] misiaca[51] ktowra Czetwertoho Dnia indykta 14 Roku 1495.

[50] Число написане під рядком.

[51] Слово написане над рядком.

II

Alexander Bozyiu Miłostyu Weliki Kniaz Litowski Ruski Zomodzki y Innych.

Bił nam Czołom Pisar naß Namestnik Zyzmorski Fedko Januszewicz [!] szto Perwo seho dały Jesmo iemu staw y Młyn na Rytcy[!] na Muchawcy w Beresteyskom Powity szto zydowe Beresteyskye Danko a Łazar a pysach Jenkowiczy [derzały][52] a toy staw ony były Zastawyły ko Jehoz Ludem y Berehu Tryszynskom. kotory iesmo Jemu Dały perwo toho protyw toho stawu Zemły y Senozaty tych Ludy ieho Tryszyncow ony były zabrały. y on pered nami z nymy o to mowył Oczewysto y my kazały były tam wyiechaty Namistniku Beresteyskomu Panu kłymu Ołyzarowiczu a kluczniku Beresteyskomu Lewku Bohowitynowiczu y toho mezy nymy dosmotryty y ony tam Ne pospili wyiechaty a toho mezy nymy ne Smotryły y tak Jesmo Zydow z Zemli Naszoy. kazały won Wyhnaty y my z Łaski naszoy toy Staw y młyny y tuju zemlu y Senozaty Jemu dały po ryczku tuju szto pod Ranko(w)ski Dworec [be]zyt a potom toy Rankowski Dworec y tych Jenkowiczow folwarok Dankow a Łazarow a Pysachow dały iesmo Dworanynu Naszomu Nemyru Hrymayłowiczu y on był z tych jenkowiczow Folwarku za tuiu Ryczku pokul iesmo Jemu były Hranicu wypysały w Naszom perwom Listy poczaw Jeho zemlu y Senozaty wstupatysia y otom z nym mowył Oczewisto rekomo by on toho w nas zamało prosił a bolszey toho wział y na toje diło kazały były mezy soboju iezdnykow wziaty, azby. meży. nymy na Oby Storony toho dosmotrono było y potom był nam Czołom pysar Nasz Fedko Januszewicz abychmo Jeho podłuch naszoy perszoy Daniny pry wsim tom Ostawyty na perwom Naszom Miste Hranicu wypysały y my na ieho Czołom byienyie to uczyniły toy staw y młyny[53] na Muchawcy zemlu y Senozaty tych Jankowiczow po Ryczku tuyu szto pod Ranko(w)ski Dworec byżyt Daiem y potwerzaiem iemu sym naszym Lystom wiczno y neporuszno ieho zeni y ich ditem y ich szczadkom a Nemiry w Toiesz ne nadobne wstupaty sia boto było wszey naszey woły a Nasza Danyna obyma im fedku Januszewiczu y Nemiry: y na Twerdost toho y peczat naszu kazały iesmo prylozyty ksemu Naszomu Lystu [...] Pisan w horodne lito hospodne 1495. Oktobra Czetwertoho Dnia Indykta 14.

III

Stanisław August z Bozey Łaski Krol Polski, Wielki Xiąze Litewski, Ruski, Pruski, Zmudzki, Mazowiecki, Kijowski, Wołynski, Podolski Podlaski Inflantski, Smolenski, Siewierski, y Czerniechowski

---

[52] Слово у цій копії пропущене.

[53] У тексті було написано młynу, а потім останнє у закреслено тим же чорнилом.

Oznaymuiemy tym Listem Extraktem Naszym komu o tym wiedz należy; iż w Księgach M(e)tryki Kancellaryi Naszey Wielkiey Wº Xª znayduje się Potwerzenie Fedku Januszkowiczu na Staw, Młyny, Zem y Senożati na Rece na Muchawcu Żydowskij Jenkowiczów ku Jmeniu Jeho Tı szynu w Beresteyskom Powete za Naiyasnieyszego Predeksora Nasze Króla Jmci Polskiego, y Wielkiego Xiążęcia Litewskiego Alexandra, w Rol Secundum Graca Siedm Tysięcy, Czwartym, Miesiąca Oktobra Czwarte dnia dane, y Supplikowano Nam iest przeż panów Rad, y Urzędników pr: Boku Naszym Rezyduiących, abysmy to Potwierdzenie z tychze Ksiąg Metry Kancellaryi Naschey Wielkiey Wº Xª Lº per Extraktum Authentice wyd. Pozwolili Ktore Słowo do Słowa z Ruskiego zapisuiąć tak się w Şobie m.

Alexandr Bozoiu Miłostiu Weliki Kniaz [...][54] Bił Nam Czołom Pis. Nasz Namestnik Zyzmorski Fedko Januszkowicz Szto perwo seho Dali Jesm Jemu Staw, y młyny na Rece Na muchawcy w Beresteyskom powete szt Zydowa beresteyskie derzali Danko Łazar a Pesach[55] Jenkowiczy, a tot Sta Oni byli Zastawili k jehoż Ludem y [?] berehu k Tryszyncom kotorye Jesm
1 зв Jemu Dali perwo toho, a || a protiw toho Stawu Zemli Senozati tych Lude Jeho Tryszyncow Oni byli Zabrali, y on pered Nami z Nimi o to mowił Ocz wisto, y My kazali byli tam wyiechati Namestniku Beresteyskomu Pan Senku Olizarowiczu, a Kluczniku Beresteyskomu Lewku Bohowitinowiczu y toho mezy nimi dosmotreti, y Oni tam tam [!] (ne) pospeli iechati, a toh mezy nimi nesmotreli, y Koli Jesmo Kazali Zydow z Zemli Naszoie Woı wyhnati, y My z Łaski Naszoie tot Staw, y Młyny, ytuiu Zemlu, y Senozat Jemu dali po Reczku tuiu Szto Pod Rankowski Dworec bezyt a potom to Rankowski Dworec, ytych Jenkowiczow Folwarok Dankow, a Łazarow, Pesachow Dali jesmo Dworaninu Naszomu Nemiry Hrymałowiczu, y on by z tych Jenkowiczow Folwarku za tuiu Reczku pokul byli Jesmo Jemu Hra nicu wypisali w Naszom perwom Liste poczał w Jeho Zemlu y Senozati wstupatisia, y o tom z nim mowił pered Nami Oczewisto rekomo by on w Nas za mało prochał, a bolsz toho wział, y My im na toie Deło Kazali byli Mezy Soboiu iezdokow wziati, azby mezy nimi na Obe storone toho dosmotreno było, y potom bił Nam Czołom Pisar Nasz Fedko Januszkowicz azbychmo Jehc podłuh Naszoje Perszoie Daniny prywsem tom Ostawili kak w perszom Naszom Liste hranica wypisana y My na Joho Czoło bitie to wczynili tot staw y m(ły)ny na Muchawcy Zemlu, y Senozati tych Jenkowiczow po Reczku tuiu szto Pod Rankowski Dworec bezyt Daiem y Potwerzaiem Jemu Sim Naszym Listom weczno, y neporuszno Jeho Zone, y Ich Detem, y Ich Szczadkom, a Nemiry w to wżo ne nadobe ustupatisia bo to było wse w Naszoy Woli a nasza Danina obema [!] Im, y Fedku Januszkowiczu, y Nemiry. a na twerdost toho y Peczat Naszu Kazali Jesmo pryłozyti ksemu Naszomu Listu. Pisan

[54] Далі титул опущений.
[55] У цьому слові склад Ре був написаний двічі, потім повторення закреслено.

w Horodne w Let Semtyseczy. Czetwertoie, Meseca Oktiabra Czetwerty Den,
2 Indykt Czotyrnadcati || nadcati pryt: był mar: Nam: słon: pan Lit: Chreb:

My tedy Krol do pomienioney Suppliki łaskawie się skłoniwszy, zwyż wyrażone Potwierdzenie z Ksiąg przerzeczonych Metryki Kancellaryi Naszey Wielkiey WXL^o Extraktem Stronie potrebuiącey wydać y dla większey Wagi Pieczęć WXL^o przycisnąć Rozkazaliśmy. Dan w Kancellaryi Naszey W^o X^a L^o Dnia XXV. Miesiąca Maja, Roku Panskiego MDCCLXXIV. Panowania naszego X. Roku.

№ 26

Олександр, великий князь литовський, повідомляє київського воєводу князя Дмитрія Путятича про те, що він дарує пустища на р. Борщовці Пустинському монастиреві св. Миколи під оранку

6 вересня 1497 р., Єйшишки

Грамота опублікована в «Актах, относящихся к истории Западной России» (т. I, № 151, стор. 174). Публікація здійснена без належної уваги до відтворення мовних особливостей.

Даний текст друкується за оригіналом, що зберігається в Ленінградському відділенні Інституту історії АН СРСР (Колекція Київської казенної палати, ф. 68, од. збер. I, 2).

Грамота написана на паперовому аркуші розміром 21,2 см × 21,6 см. Аркуш був складений, на ньому видно чотири вертикальні і дві горизонтальні лінії зламу, у місцях перетину яких наявні невеликі дірки. Від середини лівого краю аркуша вгору і вниз по лінії зламу утворилися розриви. Під текстом кругла печать з червоного воску (діаметр — 3,5 см), прикрита паперовою кустодією. Зображення на печаті не видно. Вона прикріплена до документа коричневою ниткою. У правому верхньому кутку грамоти — наклейка з синього паперу, на якій проставлено колишній номер грамоти (№ 38); у правому нижньому кутку — чорною тушшю вказано новий номер (I, 2).

На звороті є кілька написів. Один з них зроблений дрібним півуставом, мабуть, рукою особи, яка писала документ: «гдрь(с)кии на бо(р)що(в)ку»; другий — пізнім скорописом: «Лєгація на бо(р)щовку на зємлю жидовскую ωгрωновскую пустую зовомою».

Грамота написана чорним чорнилом, що вилиняло і стало бурим. Письмо можна визначити як пізній півустав з елементами скоропису. Незважаючи на те, що аркуш значною мірою попсований, текст зберігся добре.

Ѻа(м) Алєкса(н)дръ бω(ж)ю мл(с)тью вєлики(и) кнзь ли(т)[1][ω]вски(и) руски(и) жомои(т)ски(и) и ины(х) [2] Воєводѣ киє(в)скому кнзю дмитрєю путѧтичу што єсмо пєрво сєго писали до тєбѣ абы [3] єси ωбыиска(л) гдѣ зємлицу пашєнку и да(л) к манастырю в києвѣ къ стому николѣ [4] пустынь-

ском(у) и ты к на(м) вcказа(л) што(ж) єси ѡбыска(л) зємлю пашєнку пустую жидо(в)скую [5] на рєцє на бор(ь)що(в)цѣ што дєржа(л) жи(д) ѡгроновичь и да(л) єси к манастырю И вcказа(л) єси [6] к на(м) што(ж) таꙗ зємлꙗ да-(в)но лєжить пуста а наслѣдку того жида не ѡстало ничого [7] И присылали к на(м) старци того манастырꙗ стого николы пустыньского чоло(м) бьючи [8] абы(х)мо и(м) тую зємлю жидо(в)скую дали Ино коли то зємлꙗ нє наша городьскаꙗ [9] а пустаꙗ жидовскаꙗ и мы тую зємлю пашєнку жидо(в)-скую на борщовцє дали и(м) [10] к манастырю стого николы пустиньскому

нєха(и) ѡни тую зємлю дєржать [11] к манастырю и пашуть со вси(м) по тому ка(к) то(т) жи(д) ѡгроновичь дєржа(л) и паха(л) пса(н) [12] въ єишишко(х) сє(н). ѕ҃ дє(н) инди(к). є҃ı [13]

№ 27

Олександр, великий князь литовський, відновлює Ваську та Івашку Гринковичам Болобанам, землянам Володимирського повіту, їхні привілеї на село Осекрово

15 вересня 1498 року, Троки

Грамота публікується вперше. Вона може становити інтерес для досліджень у галузі лексики і значною мірою морфології та синтаксису. Що ж до вивчення фонетичних явищ української мови XV ст., то дану грамоту можна використовувати тільки з застереженнями, оскільки вона публікується за пізньою копією і в ній можуть бути графічні відступи від оригіналу. До того ж опублікований текст у свою чергу знятий з копії XVII ст., а саме з документа, вписаного до книги «Главный трыбунал Люблинского воеводства» (1615 р., арк. 891). Викликає сумнів дата грамоти, оскільки зазначений рік не збігається з індиктом.

Копія, за якою публікується даний текст, зберігається у Державній публічній бібліотеці УРСР (відділ II, № 22199). Вона написана чорнилом, дрібним почерком з досить частими виправленнями в тексті тією ж рукою. Зустрічаються також окремі виправлення олівцем іншою рукою, які зроблені пізніше.

У тексті копії розділові знаки не проставлені; традиційно скорочувані слова не зустрічаються, очевидно, переписувач написав повністю ті слова, які були під титлами; букви, які виносилися над рядок, не відзначені.

Самъ Алєксандєръ Бо҃жю милостю вєликии князь литовскии рускии жомоитскии и иныхъ чинимо вєдати симъ листомъ нашимъ хто на нєго посмотритъ або чтучи єго услышитъ кому жъ того потрєбу будєтъ вєдати приєждчали къ намъ зємлянє наши зъ володимєрского повєту Васко и Ивашко Гринковичи Болобаны и повєдили пєрєдъ нами що жъ ихъ привилєи на ихъ сєло отчизноє Осєкрово зъ цєркви ихъ згинулъ ино воны били намъ чоломъ щобыхмо имъ тоє сєло ихъ Осєкрово потвєрдили нашимъ листомъ а такъ мы тоє сєло ихъ коли жъ воны и тєпєръ єго дєржатъ при нихъ тымъ способомъ зоставляємъ будутъ воны тоє сєло Осєкрово какъ отчизну свою дєржати и уживати зо всими людми и со вс҃ѣми зємлями пашными и бортными и зъ старыми знамєны и новыми и зъ лєсами и зъ борами и зъ дубровами и зъ сєножатми и съ озєры и зъ рѣками и рѣчками и съ криницами и зъ бобровыми гоны и зъ ловы и зъ ловищи звєриными и пташиными и зъ ставами и зъ ставищами зъ млынами зъ млынисчами и зъ ихъ вымєлками и зъ даню грошовою и мєдовою и со всими доходы и вжитки и со вс҃ѣмъ по тому що здавна къ тому сєлу вышєи писаному Осєкрову прислухаєтъ и какъ ся

въ границахъ своихъ здавна и теперь вь собє маєтъ и какъ прєдки ихъ та ж: и воны сами и ихъ щадки музкого полу дєржати мают̂ъ а какъ зъ нихъ оди: зомретъ а нє зоставитъ по собє сыновъ и щадковъ музского полу то єго по ловица того сєла Осєкрова на того маєтъ спасти который ся останєтъ и н: єго счадки музкого полу а коли бы обадва змєрли а нє зостанєтъ ся и п: одномъ сыновъ и щадковъ музкого (и женского)[56] полу то тоє сєло Осєкров: на насъ приити будєтъ а на твєрдость того и печать нашу казали єсмо при· вєсити къ сєму нашому листу писанъ въ Троцохъ подъ лѣты Божиєго наро жєння тисєча чотыриста дєвєтдєсатъ осмоє мєсєца Сєнтебрии [I] пятна· дцатыи дєнь инъдиктъ чєтвєртыи.

№ 28

Олександр Казимирович, великий князь литовський, дарує дворянинові Івану Русиновичу село Сомино у Володимирському повіті

17 травня 1499 року, Вільно

Грамота друкується за оригіналом, що зберігається у Відділі рукописів Публічної бібліотеки ім. Салтикова-Щедріна у Ленінграді («Западнорусские акты», № 8).

Документ написаний на тонкому пергаментному аркуші розміром 39,5 см × 44,5 см; пергамент був згорнутий, і на ньому утворилися три горизонтальні і чотири вертикальні лінії зламу. По центру аркуша вгорі і внизу, а також уздовж другої згори горизонтальної лінії зламу утворилися сіро-бурі водяні плями. Нижній край грамоти загорнутий і прикріплений до аркуша товстим червоним шовковим шнурком, на якому привішена кругла печать з червоного воску діаметром 4 см. У центрі печаті зображено герб — рицаря на коні; навколо герба лишилися рештки напису, які зараз важко прочитати.

На загнутому краю аркуша є напис, зроблений тією ж рукою, якою написано текст грамоти: «Ивашкѿ сопѣга писарь». На зворотному боці аркуша латинською мовою коротко викладено зміст документа і вказано дату й місце його написання: «A[nn]o 1499 mense maio vilnos». Тут же міститься напис польською мовою, який дуже вилиняв і стерся.

Текст займає більше половини аркуша. В цілому він зберігся добре. Чорне чорнило трохи вилиняло і стало чорно-бурим.

Документ написаний ранім скорописом, заголовна буква прикрашена рослинним орнаментом. Вертикальні і горизонтальні лінії окремих букв пишуться з великим притиском. Літера **з** нагадує латинське велике **L**, у якому верхній кінець вертикальної лінії загнутий трохи вліво, а правий кінець горизонтальної лінії трохи опущений вниз; літера **х** утворюється двома перехресними лініями, одна з яких, що починається справа вгорі, пишеться з великим притиском і внизу виходить далеко за межі рядка, друга пишеться без притиску, але також опускається нижче рядка; літера **р** складається з двох елементів: вертикальної, вигнутої вправо жирної лінії, що починається нижче рядка, і невеликої

[56] Додано переписувачем документа.

видовженої петлі, що приєднується справа вгорі до вертикальної лінії; центром літери д є горизонтальна лінія, що пишеться на рівні нижнього краю рядка; внизу до її країв приєднуються дві товсті вертикальні лінії, угорі по центру — невелика петля; літера ѧ складається з фігури, що нагадує похилене вправо N, до якого справа приєднується товста і довга лінія з невеликим тонким гачком угорі. Елементи літер а, и, м, є також мають жирні лінії, які часто виходять за межі рядка угорі і внизу.

Са(м)ъ Алєкса(н)дръ б(ж)ию мл(с)тью вєлики(и) кнзь ли(т)[о][1]вски(и) руски(и) жомои(т)ски(и) и ины(х) [2]

Чини(м) знамѣнито си(м) наши(м) листо(м) хто на нєго посмотрить або чтучи єго услышить кому будєть потрє(б) того вѣда(ти) би(л) на(м) [3] чоло(м) дворѧни(н) на(ш) ивашко русиновичь и проси(л) ж[є] на(с) оу володи(ди)мирьско(м) повѣтє сєла на имѧ сомина. котороє (ж) держа(л) зємѧ[4]-ни(н) воло(ди)мирьски(и) на имѧ козари(н) а ѡпослѣ того козарина дєржа(л) братаничь єго тишко и того тишка тыи(ж) лю(ди) соми(н)ци [5] забили И мы ѡ то(м) сами ѡчивисто ѡпытывали намѣстника воло(ди)мирьского пана васильꙗ хрѣ(б)товича какоє [6] то єсть сєло а што на(м) с нѣго пла(т)оу идеть и ѡ(н) перє(д) нами повѣди(л) што(ж) тоє вышє писаноє сєло сомино дєржа(л) козари(н) [7] а послѣ того казарина дєржа(л) братаничь козарино(в) тишко и того тишка тыи(ж) лю(ди) соминци забили и послѣ ни(х) бли(ж)ни(х) [8] никого сѧ нє ѡстало И ѡ(т)ць на(ш) король єго мл(с)ть тоє сєло привєрну(л) к(ъ) воло(ди)мирю к(ъ) двору нашому турєиску и тє(ж) повѣди(л) [9] пєрє(д) нами што(ж) с того сєла сомина хоживало на(м) чотыри колоды ѡ(в)са а чотыри бочки пива а с корчо(м) хоживало пла(т)оу по сороку [10] грошє(и) а за ꙗловицу або за вєпрѧ по два(д)ца(ти) грошєи и тє(ж) ты(и) лю(ди) сомин(ъ)ци на роботу хоживали к(ъ) двору нашом(у) турєиску [11] Ино мы впамѧта(в)ши єго к на(м) вѣрную службу з ласки нашоє тоє сєло вышє рєчєн(ъ)ноє сомино со всими лю(д)ми и со всими и(х) [12] зємлѧми пашными и (з) бортными и съ сокольи(м) гнѣздо(м) и з дубровами и з лѣсы и съ сєножа(т)ми и съ ставы и съ ставищи [13] и со ѡзѣры и з рѣками и (з) рєчками и (з) бобровыми гоны и (з) ловы и з ловищи и со всими платы и приходы вышє мєнєными [14] дали єсмо ивашку русиновичу вѣчно єму и єго жєнѣ и и(х) дєтє(м) и бли(ж)ни(м) єго и пото(м) будучи(м) и(х) сща(д)ко(м) со вси(м) по тому [15] што зда(в)на к том(у) сєлу прислухало волєнъ ѡ(н) то ѡ(т)да(ти) и прода(ти) и замѣни(ти) и на цркв бо(ж)ю записа(ти) и къ своєму вжито[16]чному ѡбєрну(ти) ка(к) са(м) налѣпєи розумѣючи. а на твє(р)дость того и пєча(т) на(ш)у казали єсмо привѣсити к сєму на[17]шому листу. Пса(н) оу вилни лѣта бо(ж)єго тисѧча чотыристє дєвѧтьдєсѧтъ дєвѧтого м(с)ца [18] маꙗ 31 дє(н) инди(к) в при то(м) были в(о) ви(л) па(н) ми(к) ра(ди) ка(н)цлѣрь [19] ам(р) дво(р) на(ш) мє(р) иѡн(к) п(н) г(р)ст(и) ѡ(с)тико [20] а на(м). пунь па(н) станисла(в) ба(р)тошє [21] и намѣ вол(ди) па(н) василє(и) хрѣ(б)тови(ч). [22]

ГАЛИЦЬКІ ГРАМОТИ

№ 29

Пан Васько Мошончич повідомляє, що він позичив у пана Івашка Гулевича сто кіп і має повернути йому борг через рік на свято богородиці або ж віддати йому село Рудянку

1421 рік, Львів

Цей текст публікується за оригіналом, який зберігається у Державній публічній бібліотеці ім. Салтикова-Щедріна (Відділ рукописів, «Западнорусские акты», № 6). Неодноразово видавалася. В. Розов передрукував її з видання Я. Головацького, врахувавши різночитання за протоколами засідань Археографічної комісії («Українські грамоти», т. I, К., 1928, стор. 91). Грамота написана на тонкому пергаментному аркуші розміром 19 см × 27,5 см. Вона була складена, і на ній утворилися три горизонтальні і чотири вертикальні лінії зламу; букви на лініях зламу трохи стерті; в центрі аркуша — велика водяна пляма. В цілому текст зберігся добре, чорнило вилиняло мало.

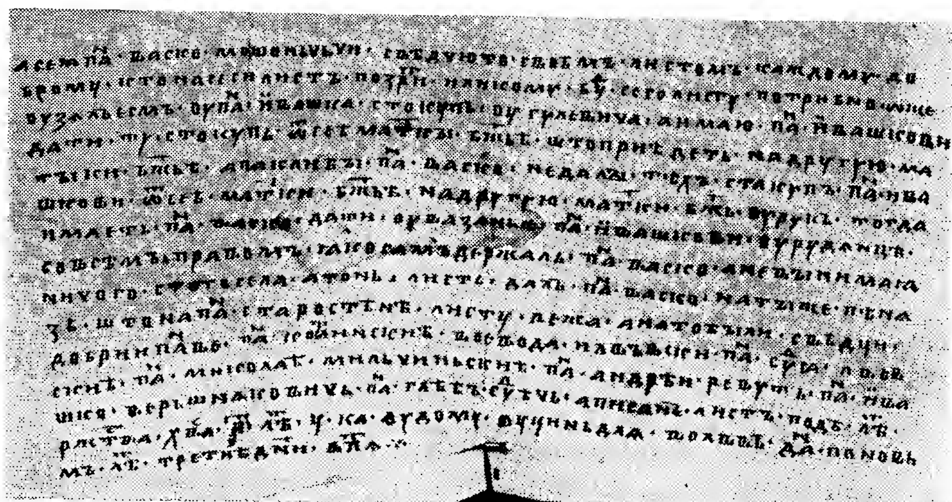
Нижній край грамоти загнутий і скріплений з аркушем пергаментною смужкою, на якій привішена чорна воскова печать у восковій кустодії. На печаті можна прочитати окремі літери: «пє . . . ть в . . . мшчѧ+»

На загнутому краю грамоти зліва чорним олівцем проставлено номер грамоти (№ 1). На звороті — чіткий напис латинською мовою: «Iwasko inskibit 100. Sexagenas post I annum olteri restituere».

Грамота написана чітким півуставом, близьким по накресленню букв до уставного письма. Окремі букви (н, т, д) в кінці і в середині слова виносяться над рядок.

Літера ѣ вживається не лише для позначення етимологічного ѣ, а й на місці нескладового ј (*приѣдєть*, *миколаѣ*).

а сє ꙗ па(н). васко. мошонъчьчи. свѣдчю то. своѣмъ. листомъ. каждому. до[1]брому. кто на сєси листъ. позри(т). или кому. бу(д). сєго листу. потрибно. ѡжє [2] оузѧлъ єсмъ. оу па(н). ивашка. сто купъ. оу гулєвича. а имаю. па(н). ивашкови [3] дати. ту. сто купъ. ѡ(т) сєѣ маткы. бжьѣ. што приѣдєть. на другую. ма[4]тыки [!] бжьѣ. а пак ли бы. па(н). васко. нє да-

лы. тѣхъ. ста купъ. па(н). ива[5]шкови. ѡ(т) сеѣ. матки. бжьѣ. на другую. матки. бжь. оу рукъ. тогда [6] имаеть. па(н). васко. дати. оувазанье. па(н). ивашкови. оу рудѧнцѣ. [7] со всѣмъ. правомъ. ꙗко самъ держаль. па(н). васко. а не вынимаꙗ [8] ничого. с того села. а тонь [!] листь далъ. па(н). васко. на ты же. пѣнѧ[9]зѣ. што на па(н). старостѣнѣ. листу. лежа. а на то были. свѣдци. [10] добрии па(н)ве. па(н) котлинскиѣ. воевода. илвъвски. па(н). су(д)ꙗ. лвъв[11]скиѣ. па(н). миколаѣ. мильчиньскиѣ. па(н). андрѣи. ревуть. па(н). ива[12]шко. верьшнѧковичь. па(н). глѣбъ. су(д)ѣчь. а писанъ. листъ. подъ. лѣ(т). [13] рж(с)тва. х(с)ва ҂а. лѣ(т). ц. ка. оу дому. оу циньдлѧ. во лввѣ [!] да(н) по новь[14]мъ. лѣ(т). третиѣ дни. в пѧ(т). [15]

№ 30

Ілля, єпіскоп перемишльський, дає грамоту Кіндратові, який купив двір у Околя, у тому, що новий власник двора повинен відбувати роботи і платити чини єпіскопові

18 жовтня 1422 року, Вільче

Грамота опублікована Я. Головацьким («Памятники дипломатического и судебно-делового языка русского...», Львов, 1867, № 34, стор. 38—39). Упорядник збірки українських ділових документів не приділив належної уваги мовному оформленню публікованих

документів, тому у виданих ним текстах винесені над рядок літери беззастережно вводяться в рядок, довільно проставляється в кінці слів літера ъ, є пропуски окремих слів.

На такому ж рівні грамота була опублікована раніше в Ак. ЗР (т. 1, СПб., 1846 № 29, стор. 41).

Даний текст друкується за рукописною копією, зробленою Д. Зубрицьким, яка зберігається у Ленінградському відділенні Інституту історії АН СРСР (Колекція Зубрицького, № 13). Окремі слова (див. текст) у копії Д. Зубрицького або відсутні (порівняно з текстом Я. Головацького), або прочитані неправильно. В даній публікації вони подані за текстом Я. Головацького.

За свідченням Я. Головацького і Д. Зубрицького, грамота була написана на пергаменті і зберігалася в архіві Перемишльської консисторії. Зовнішній вигляд оригіналу описаний Я. Головацьким (див. названу працю). Де зараз знаходиться оригінал грамоти,— невідомо.

Мл(с)тїю бжїєю млтвами прч(с)тыга є(г)[о] бгѡмтрє стго и сла(в)нѡ(г)[о] прр(о)ка [пр(д)тчѣ][57] и кр(с)тлѧ г(с)нѧ ïѡа(н). мы смирены(и) илïга єп(с)пъ прє(м)скыи. вызнаває(м) то си(м) наши(м) листѡ(м) кождому доброму кому будє(т) того потрєба ннѣ и пото(м) будучи(м). пришє(д)ши прє(д) на(с) ѡколь ис кондратѡ(м) повѣдаючи и(ж) торгь мєжи собою вчинили ѡ тоє дворищє и прода(л) ѡко(л) дворищє кондратови за м и и гривє(н). ли(ч)бы по(л)скоѣ и з добры(м) пр(а)вѡ(м) и ѡгородѡ(м) и садѡ(м) по пу(т) што лєжитъ коу шєстовичѧ дворищу а та(к) со всѣ(м) правѡ(м) штожь коли к тому дворищу прислоушало и прислоушаєть на вѣкы [дѣтє(м)][58] є(г)[о] и пото(м)ко(м) єго власным бли(з)ши(м) по ню(м) будучи(м) а кондра(т) имаєть ис того дворища платити чиншь и роботы поступати на(м) и по на(с) будучи(м) єп(с)п(м). и на то дали смо єму свои ли(ст) по(д) пєчатю нашєю а при то(м) были свѣ(д)ци ра(д)ко чижєвскы(и) горлица вєлєцкы(и). коробка игна(т) кондратови(ч). и ины(х) добры(х) много. а писана сïа грамота и дана оу вѣлчи м(с)цѧ ѡ(к) в ӥ днь на стго лоукы єѵ(г)листа по(д) лѣты ро(ж)ства х(с)ва а лѣ(т) у к и в.

---

[57] Це слово наявне в публікації Я. Головацького; у копії, зробленій Зубрицьким, воно опущене, напевне, випадково.

[58] У тексті дано варіант Я. Головацького; у копії Зубрицького написано *вѣчє(н)*, що слід вважати помилкою.

№ 31

Пан Ванько Чжусич з Квасилова ділить із своїм братаничем паном Олехном Чжусою свою дідизну

5 серпня 1478 року, Львів

Грамота публікується вперше. Публікація здійснена за текстом, уписаним Даніелем Малинським 13 вересня 1621 року до Луцької гродської книги, яка зберігається в Києві, у Центральному історичному архіві УРСР (ф. 25, оп. 1, од. зб. 124(2127). Як свідчить намісник підстароства Луцького Марціян Ольшановський, який заносив цю грамоту до книги, оригінал документа «на па(р)кгаминє писаны(и) съ пєчатъю ѡ(д)ноєю привєси(с)тою».

Луцька гродська книга, до якої внесена ця грамота, являє собою збірку записів різних документів старою українською і польською мовами, вміщених сюди міськими властями на прохання подавців. Книга охоплює записи, здійснені з 1 вересня 1621 р. по 15 листопада 1632 р. Документи, що вписувались до книги, могли належати до попередніх років, десятиліть і навіть століть. До книги підшиті також друковані документи, що відносяться до цього ж періоду: «Constitucie seymu walnego koronnego Warszawskiego» і «Uniwersał poborowy» (1621 р.). Цей останній скріплений великою восковою печаттю під паперовою кустодією.

Книга має розмір 31 см × 19 см, картонні обкладинки обтягнуті матерією. Всього в книзі пронумеровано 1002 аркуші. Нумерація 1—1001 аркушів зроблена комісією для приведення в належний порядок актових книг по губерніях Київській, Подільській і Волинській у 1835 році. Зараз у книзі бракує 26-го і 936-го аркушів.

У Державній публічній бібліотеці УРСР (Київ) зберігається рукописна копія XIX ст. з запису, внесеного до Луцької гродської книги. У копії текст модернізований: розшифровані скорочення, запроваджені великі букви, подекуди розставлені розділові знаки згідно з сучасною пунктуацією. Копія зроблена неуважно, окремі слова прочитані неправильно.

Місцезнаходження оригіналу невідоме.

162 ꙗ панъ ванъко чжусичъ с квасилова па(н) холмски(и) чинимъ знаменито симъ нашимъ ли(с)то(м) хто на нєго посмотри(т) или чтучи єго услыши(т) кому (ж) будє(т) єго потрєбизно [!] и(ж) [!] своимъ братаничо(м) с пано(м) ѡлє(х)но(м) чжусою по нашо(й) по добро(й) воли бє(з) ка(ж)дого [?] прину(ж)дениꙗ имѣли є(с)мо дѣ(л) у нашо(и) дєдично(и) ѡ(т)чизнє мнѣ пну ванку досталосє на мою дѣ(л)ницю квасилово А басовъ Ку(т) а бєрєжаны а колоднѣ а ко(р)нино а славнѣ а баково[59] а ростово со вси(м) с ты(м) што к ты(м) Сєло(м) слушає(т) А пану ѡлє(х)ну на єго дєлницю досталосє бачаница а тєсово а сѣєныи гаи а садки а лꙗхово А новгоро(д)чичи А волоктовичи а почапци тако(ж) со вси(м) с ты(м) што к ты(м) Сєло(м) слушає(т)

---

[59] У тексті копії світлим чорнилом виправлено: *а славнѣ Кабаково.*

162 зв. нижли || што єстъ дани медовоє у пна ѡлє(х)ново(и) руцѣ у селє у новгоро(д)чичохъ тую данъ усю спо(л)на па(н) ѡлє(х)но имає(т) давати дıади своєму па(н) хо(л)мскому дань медовую дотолє доколи бгъ пну хо(л)мскому живо(т) продо(л)жи(т) а по животѣ пна ванъковѣ та да(н) медоваıа у селє у новгоро(д)чичо(х) пну ѡлє(х)ну вечно непорушно а моим(м) пна ва(н)ковы(м) дѣтємъ ани мои(м) ближни(м) у тую дѣлницю у пну ѡлє(х)нову што ве(р)ху писаную ненадобѣ въступоватисє А при томъ были добрыє людє па(н) васко люби(ч) писа(р) королєвски(и) па(н) ива(н) мушата па(н) Сємашко Єпифановичъ панъ ва(н)ко пєтрашковичъ панъ ва(с)ко полтєвъ, кнзъ тєвикє(л) панъ сєнъко каленниковичъ панъ стецко микули(ч) па(н) лютикъ небогаты(и) панъ ивашко мжачичъ панъ ıацко смолчичъ а про лепшоє свєдомъє и твє(р)достъ и пєча(т) мою привѣси(л) єсми к сєму моєму листу пса(н) и дата во (л)вовє по(д) лѣты рожєства х(с)ва а лє(т) а у о и м(с)ца ауста въ є дє(н) кану(н) прєѡбражениıа хва индит г, писа(л) па(н) ва(с)ко писа(р) королєвски(и)

МОЛДАВСЬКІ ГРАМОТИ

№ 32

Олександр воєвода надає привілеї львівським купцям на вільну торгівлю в Молдавії і встановлює мито на кожен з видів товару

8 жовтня 1408 року, Сучава

Грамота неодноразово публікувалася у вітчизняних і зарубіжних виданнях, зокрема в Ак. ЗР (т. 1, № 21, стор. 30), у збірці документів «Науковый сборник галицко-русской матицы» (Львів, 1865, стор. 42—46), у збірці Я. Ф. Головацького «Памятники дипломатического и судебно-делового языка русского в древнем Галицко-Володимирском княжестве и в смежных русских областях в XIV и XV ст.» (Львів, 1867, № 28, стор. 28—32), у праці М. Костекеску «Documentele Moldovenești înainte de Ștefan cel Mare» (т. II, Ясси, 1932, стор. 630—633) та ін.

Оскільки деякі з цих видань є унікальними, а в широко відомих публікаціях (Ак. ЗР і збірник Я. Головацького) є відхилення від тексту грамоти[60], постала необхідність ще раз видати цей документ.

Публікований нижче текст грамоти звірений з попередніми виданнями і з рукописною копією, зробленою у XIX ст. Д. Зубрицьким (копія зберігається у Державній публічній бібліотеці УРСР, відділ II, № 18684).

У короткому коментарії, доданому до копії грамоти, Зубрицький свідчить, що оригінал документа знаходився в нього. Зараз оригінал грамоти загублений.

---

[60] Так, у тексті, опублікованому в Ак. ЗР, є ряд неправильно прочитаних слів, зокрема *темьяпь* зам. *темьянь*, *Молдавици* зам. *Молдовици*, спрощено передається тодішня графіка, у зв'язку з чим ця публікація не може задовольнити вимог фонетичного дослідження мови пам'ятки. У виданні Я. Ф. Головацького є ряд помилок в окремих словах, очевидно, друкарських: *гривку* зам. *гривну*, *имуть* зам. *иму(т)*, *гдѣ* зам. *где*, *кобыли* зам. *кобылы*, *по шести* зам. *по шесть*, *и сочавѣ* зам. *оу Сочавѣ*, *свободно* зам. *слободно*, *давати* зам. *давали* та ін.

Текст написаний півуставом, на слова не розбивається; великі літери в тексті не зустрічаються; єдиним пунктуаційним знаком, вжитим у пам'ятці, є крапка. За свідченням Зубрицького, грамота мала одну печать, на якій був напис: «печть їѡ олеѯндр воєводъ гпн землѣ молдавской».

До копії грамоти Зубрицький додає також свої зауваження щодо вживання і значення окремих слів.

Мл(с)тью божыєю мы александъ [!] воєвода господарь земли молдавскои. чинимъ знаменито ис симъ листомъ нашимъ оусѣмъ, кто нань оузритъ. или єго оуслыши(т). оже єсмы доконали с радцѧми и съ мѣстьчѧны илвовьского мѣста и съ оусѣмъ поспольствомъ ихъ. и оучинили єсмы оуставицьтво о мыта(х) оу нашои земли [и доконали єсмы съ ними штобы ходили оу нашої земли][61] ис своими торговлѧми[62]. а мыта єсмы имъ такъ поставили и оулегчили. штобы давали оу нашеи земли мыто такъ. наипервоє головноє мыто сочавьскоє на искладѣ ѡ(т) сукна ѡ(т) гривну три гроши. а коли имуть купити татарьскыи товаръ оу сочавѣ или шолкъ. или перєцъ или камхы или тєбєнкы. или темьѩнъ. или грєцкый квасъ. ѡ(т) гривну оу сочавѣ по три гроши. а коли иму(т) купити татарьскыи товаръ оу ины(х) торгохъ наши(х). тамъ имуть дати, где єго купѧтъ ѡ(т) гривну два гроши. а на головноє мыто оу сочавѣ ѡ(т) гривну три гроши. та смѣєтъ єго продати кому любитъ. а кто идєтъ до илвова на головноє мыто оу сочавѣ ѡ(т) скота одинъ грошъ. ѡ(т) дєсѧть свинїи одинъ грошъ. ѡ(т) дєсѧть овєць одинъ грошъ. а ѡ(т) кобылы по шесть гроши. а ѡ(т) каждого конѧ по шесть гроши. ѡ(т) сто бѣлиць одинъ гро(ш). ѡ(т) сто лисиць дєсѧть гроши. ѡ(т) сто ѡвчины суранныи четыри гроши. ѡ(т) сто кожи ѩгнѧчїихъ два гроши. ѡ(т) сто кожи скотїихь пѧтнадесѧте гроши. то мыто сочавьскоє: а кто иде(т) до татарьскои сторонѣ ѡ(т) вї кантари оу сочавѣ одинъ рубєль сєребра. оу ѩсы тридєсѧтє грошь а оу бѣлыи городъ полъ рубєль сєрєбра. а кто нє идє(т) на бѣлыи городъ толко имє(т) дати на тѧгѧнѧкѧчю колко оу бѣломъ городѣ. опрочє перевозовъ. а на сторожу ѡ(т) каждого воза по дванадєсѧтє гро(ш). а кто имє(т) погнати скотъ до татаръ. на головноє мыто оу сочавѣ ѡ(т) скота четыри гроши. а оу ѩсы два гроши. а на тѧгѧнѧкѧчю два гроши. а ѡ(т) сто овєць оу сочавѣ шестьдєсѧтє гроши. а оу ѩсы тридєсѧтє гроши, а на тѧгѧнѧкѧчю тридєсѧтє гроши. то мыто тѣмъ што иду(т) до татаръ:— а поставы сукна имаютъ ихъ продати на искладъ оу сочавѣ. а оу нашихъ торгохъ нє имаютъ волю продати ихъ. а съ тѣми гроши волно имъ ходити и торгувати соби по оусѣхъ торгах нашихъ што коли изнаидуть: а до оугоръ и до бєсарабъ слободно имъ вывозити сукна [...] а кто повєзєтъ сукно до бєсарабъ. дати имє(т) на головноє

---

[61] У копії Зубрицького це місце опущене.
[62] У копії Зубрицького *торовлями*.

мыто оу сочавѣ ѡ(т) гривну по три гроши. а на краи оу Баковѣ. ѡ(т) гривну два гроши. а што привезєтъ изъ бєсарабъ или пєрєць или баволну или будь што ѡ(т) ві кантари оу баковѣ полъ рубєль сєрєбра. а на головноє мыто оу сочавѣ ѡ(т) ві кантари одинъ рубєль сєрєбра: а кто имє(т) повєзти сукно до бистрици до оугоръ оу сочавѣ ѡ(т) гривну по три гроши. а оу бани ѡ(т) гривну полъвтора гроша. а оу молдовици ѡ(т) гривну полъвтора гроша. а коли сѧ воротѧтъ изъ оугоръ ѡ(т) каждого тєрху оу молдавици по два гроши. а оу бани[63] ѡ(т) каждого тєрху по два гроши: а кто имє(т) повєзти сукно до брашова... на головноє мыто оу сочавѣ ѡ(т) гривну три гроши. а оу баковѣ ѡ(т) гривну полъвтора гроши а оу тотруши[64] ѡ(т) гривну полъвтора гроши а коли сѧ иму(т) воротити. ѡ(т) каждого тєрху на тотруши[64] по два гроши. а оу баковѣ ѡ(т) каждого тєрху по два гроши: а кони из нашои зємли што по три гривны слободни имъ су(т), и оугоръстїи кони слободни имъ. а оу которомъ торгу имуть ихъ купити. тамъ имуть дати ѡ(т) каждого конѧ по чєтыри гроши. а на скла(д) оу сочавѣ ѡ(т) каждого конѧ по шєсть гроши. а на сирѧть ѡ(т) каждого конѧ по два гроши. а оу чєрновьци[65] по два гроши. а кто имє(т) повєсти[66] кони или кобылы до камѧнци. што было дати єму оу сирѧть. то имєть дати в дорогини, а што было дати єму оу чєрновьци[65] то имє(т) дати оу хотини. также єсть мыто и ѡ(т) кобыли ꙗко и ѡ(т) кони: а кто имє(т) купити скотъ или бараны оу баковѣ[67] либо оу романовѣ[68] [оу][69] торгу. либо оу бани. либо на нѣмци. и либо оу иныхъ торгохъ наши(х): нєнадобѣ нигде мыто дати. нижь тамъ гдє купилъ. и возмєть пєчать ѡ(т) мытника. а оу которомъ торгу имє(т) купити тамъ имє(т) дати ѡ(т) скота одинъ гро(ш). ѡ(т) дєсѧть овєць оди(н) грошъ ѡ(т) дєсѧть свинїи одинъ гро(ш) ѡ(т) сто кожи воловыхъ десѧть гроши. ѡ(т) сто кожи ꙗгнѧчїихъ одинъ грошъ ѡ(т) сто кожи суранны(х) два гроши. та иду(т) на головномъ мытѣ сочавъско(м): а оу сирѧ(т)скомъ торгу ѡ(т) крамны(х) рѣчєхъ ѡ(т) шапокъ. ѡ(т) ногавици. ѡ(т) корды ѡ(т) мєчи. ѡ(т) гривну по три гроши. а што коли идє(т) изъ зємли чєрєсъ сочавы на сирѧ(т) колко давали на сочавѣ. половина ѡ(т) того мыта иму(т) дати на сирѧ(т) ѡ(т) оусєго. и ѡ(т) кожи, и ѡ(т) волны, и ѡ(т) овчины то мыто сирѧ(т)скоє: а оу чєрновьци[70] ѡ(т) нѣмєцкого воза мыто чєтыри гроши. а ѡ(т) ормѣнъского воза шєсть гроши. ѡ(т) скота одинъ грошъ. ѡ(т) дєсѧть[71] свинїи одинъ грошъ. ѡ(т) дєсѧть овєць

---

[63] У Зубрицького *оу баню*.
[64] У Зубрицького *оу тотрушъ*.
[65] У Зубрицького *черновци*.
[66] У Зубрицького *повезти*.
[67] У Зубрицького *оу бакове*.
[68] У Зубрицького *оу Романове*.
[69] У Зубрицького прийменник опущений.
[70] У Зубрицького *черновци*.
[71] У Зубрицького *ѡ(т)дєсяты*.

одинъ грошъ. а ω(т) кони и ω(т) кобылы по два гроши. а на перевози и ω(т) нѣмецкы(х) возъ цѣлы(х) и ω(т) орминъскы(х) по четыры гроши. то мыто черновьское. а оу черновци вози не стрѧсты. але купець дасть[72] свою вѣру, аже не имаеть заповѣданыи товаръ на свои возъ. куници. серебро. воскъ и кони добрїи земъстїи. а имаетьсѧ поставити цѣну сукнѣ оу сочавѣ, ꙗко во лвовѣ: а львовчѧне што иму(т) поити до браилово по рыбы на кра(и)нее мыто или оу баковѣ или оу берладѣ тамъ иму(т) дати ω(т) гривну по полъвтора гроша. а воза и рыбы не заимати. а тамъ возметь печать. та прїиде(т) слободно до сочавѣ. та име(т) дати на головномъ мытѣ оу соча(в) ω(т) гривны по три гроши. а воза и рыбы не заимати. а на сирѧ(т) имуть дати ω(т) гривну по полъвтора гроша. а рыбы и воза не заимати. а оу черновци мыто ѡтъ воза: а лвовчѧне што имуть принести сами изъ оугоръ серебро жьженое[73] ω(т) того серебра што быхомъ мы купили собѣ колко буде(т) намъ надобно а иное серебро што ѡстане(т) то имъ слободно: а мунтѧньскыи воскъ и брашевъскыи слободно имъ естъ. а мыто иму(т) дати ω(т) камене оу баковѣ оди(н) грошъ. а на искла(д) оу соча(в) ω(т) камене оди(н) гро(ш). а оу сирѧть ω(т) камене оди(н) грошъ: а оугорьстїи[74] куници слободни имъ. а мыто иму(т) дати оу бани полъвтора гроша ω(т) гри(в). а на искла(д) оу сочавѣ ω(т) гривну три гро(ш). а оу сирѧ(т) полъвтора гроша ω(т) гривну. а ω(т) тїи куници колко буду(т) намъ надобии. а мы имемъ соби купити. а инїи имъ слобо(д)ни. а еще есмы имъ дали волю. штобы собѣ держѧли оу сочавѣ одинъ домъ. а оу томъ дому корчьму не держѧти ни пива варити ни ме(д). ни месиїи клѣткы держати. ни хлѣба продавати. пакъ ли тотъ што име[т] жити оу тотъ домъ бы хотѣлъ нѣшто ω(т) тѣхъ держѧти. тогды мусить с мѣстомъ терпѣти. а то есмы оучиннли купцемъ господарѧ нашего королѧ по(л)ского изъ оусеи рускои земли и исъ подо(л)скои: а то мы. иже есмы выше писали. слюбуемъ имъ вѣчно оудержѧти безо лсти и безъ хытрости на вѣки вѣчныѧ мы и наши намѣсткы. николи то непорушено. при нашеи чти. и при нашой вѣрѣ подлугъ крестьѧньского права. а на то свѣдкове. панъ жюржь староста. панъ михаило дорогу(н)скыи. панъ владъ сере(т)скыи. панъ ѡана дворни(к) соча(в)скїи панъ ꙗцко. и панъ илїꙗшъ чашни(к): а еще при томъ были послы с левова што с нами сесе дѣло доконали. мычко куликовьскыи. и зимиръстанъ ханысъ. и ханысь верзьсть, и рус никлюсъ и писарь лво(в)скыи ханысъ. а на потвержение тѣмъ оусѣмъ велѣли есмы нашему вѣрному братѧю логоьету писати и привѣсити печѧть наша великаѧ къ сему листу нашему. оу сочавѣ оу лѣто шестѳтысѧчное девѧтъсотъ и шестьнадесѧтое лѣто ѡкт(б)ѧ. и҃:

[72] У Зубрицького *дати*.
[73] У Зубрицького *жеженое*.
[74] У Зубрицького *оугорстіи*.

№ 33

Олександр воєвода надає молдовицьке мито Благовіщенському монастиреві на р. Молдовиці

14 квітня 1411 року, Сучава

Грамота не публікувалася у вітчизняних виданнях. За кордоном вийшла у збірці М. Костекеску (т. І, стор. 80—82). Текст друкується за оригіналом, який зберігається у Відділі рукописів Державної бібліотеки ім. В. І. Леніна (Колекція Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 1).

Документ написаний на тонкому пергаментному аркуші розміром 34,5 см × 39 см. Грамота була згорнута, і на ній утворилися три горизонтальні і п'ять вертикальних ліній зламу. У місцях перетину другої і четвертої вертикальних ліній зламу з горизонтальними утворилися темні коричневі плями і невеликі дірки, що частково пошкодили текст. Темна коричнева смуга іде також вздовж середньої горизонтальної лінії зламу. Невеликі дірки, що пошкодили текст, є на 1-му знизу рядку (на другій зліва лінії зламу) і на 3-му знизу рядку (вище і праворуч від першої).

Під текстом по центру зроблено вісім дірочок для кріплення висячих печатей. Дірочки розташовані так, що утворюють фігури двох розміщених по вертикалі симетричних ромбів. За чотири нижніх дірочки на червоному шовковому шнурку прикріплена господарська печать з червоного воску. Половина печаті зіпсована. Лишився тільки господарський герб у колі діаметром 5,5 см і частина розміщеного навколо нього напису: «...давскои».

На звороті є кілька написів, зроблених чорним чорнилом, зокрема інвентарні номери грамоти, дата її (цифрова і буквена), а також майже зовсім вилинялий напис півуставними буквами: «мито мдлвьско...»

Текст грамоти написаний півуставом. Розмір букв середній. Чорне чорнило майже не втратило свого природного кольору. У заголовній букві є елементи орнаменту. Накреслення букв чітке, вертикальні лінії написані з натиском. Елементи окремих літер виходять за межі рядка. Зокрема, нижче рядка опускаються вертикальні прямі лінії в буквах а, и, р, у (у сполученні оу). Під рядком пишуться нижні елементи букв в, д, х і середня вертикальна лінія букви щ. Вище рядка піднімаються мачти букв ѣ, ъ, причому в літері ѣ ця лінія пряма, а в літері ъ загнута вліво і вниз. Над рядок виходять також елементи літери у, що пишеться як v (іжиця) з петлею внизу. У літері з виходять, як правило, за межі рядка обидва елементи: верхній і нижній.

Букви ъ і ь чітко розрізняються (елементи ь пишуться тільки в рядку), але вживаються без певної системи в кінці і в середині слова.

Деякі букви мають кілька накреслень: є може бути широкою, з довгим язичком і вузькою, з коротким язичком; ѡ пишеться або як покладене з, або у формі серця.

Виносних букв небагато, причому виносяться над рядок тільки ті, що позначають приголосні звуки: г, д, л, м, с, х.

Між словами і словосполученнями в грамоті ставиться крапка, рідше кома. Послідовності у вжнванні цих знаків немає. В кінці тексту поставлена двокрапка.

Мл(с)тыю бжією мы александръ воєвода. господарь Земли молдавскои чинимъ знамєнито ис сѧмъ листомъ нашимъ оусимъ. кто на нємъ оузритъ. [1] или єго оуслышитъ чтучи. ѡжє єсми оучинили за дшьє. дшъ дѣлѧ предковъ наши(х). и за нашє здоровьє. и дали єсми мито млдавицкоє. [2] монастириви [!] блговѣщенію прѣч(с)тои бци што на молдовици. оурикъ со оусимъ доходомъ на вѣчныѧ непороушено а хотаръ тому сєлоу. [3] да є(с) почєншє ѡ(т) бродоу на молдавѣ что є(с) нижє сєла длъгополѣ. съ полѣною прости до оустыѧ потока жєрєѕѣ и горѣ потокѡмь [4] до ѡбръшыє. и ѡ(т)толы намъ гуроу мошоуловѫ и ѡ(т)толи на расколи. и намъ гуроу плопоуль. и ѡ(т)толи на сланоую кръницоу. и ѡ(т)толи дѣло(м) [5] ѧсинєломъ прости оу соужиноу рѣка долоу соухою идєжє оупадаєтъ оу молдавоу. и ѡ(т)толи чєрє [!] молдовоу. оу чєтєцєловъ потокь, горѣ [6] потокѡмъ четѫцєвомъ [!] до връ(х) вєликого дила. и ѡ(т)толи оусє ѡбчиною вєликимь диломъ со оусими извори что оупадають оу молдаву и оу мо[7]лдовицу. до ѡбръшїє фромосоулу. идєжє оупадаєть оу молдовицу. и ѡ(т)толи чєрє [!] молдовицу на оусты оу рѣка дѣѧ(с) и ѡ(т)толи на връ(х) дѣѧ(с) планину. и [8] ѡ(т)толи дѣло(м) палтиновому гдє оупадаєтъ оу молдаву оу бро(д) нижє сєла долгополѣ. идєжє перєжє [!] почѧхо(м). тоє въсє да є(с) ѡ(т) на(с) оурикь тому вишє писанно(м) [9] сєлу миту. а на то вѣра нашего г(с)п(д)ства вышє писаннаго александра воєводы. и вѣра пана станислава ротомпана. и вѣра пана михаила [10] шєва. и вѣра пана жюржѧ. и вѣра пана жюмєтатє іѡна. и вѣра пана нєгрина. и вѣра пана ѡана дворника сочавьско(г)[о]. [11] и вѣра пана гринкова. и вѣра пана сина бырличѧ. и вѣра пана влада сирѧ(т)ского. и вѣра пана спєнина. и вѣра пана [12] влада дворника. и вѣра пана шандрирова. и вѣра пана ıацкова. и вѣра пана стана прєоутєского. и вѣра [13] пана домонкоуша столника. и вѣра пана илїıаша чашника. и вѣра пана стана постєлника. и вѣра пана влъча ви[14]стѣрника. и вѣра пана табоучѧ. и вѣра пана ѡприша. и вѣра въсѧ(х) болѣрь наши(х) молдавски(х). и вєликы(х) и [15] мали(х). а по нашємъ животѣ кто боудє(т) господарь нашє(и) зємли молдавъскои. или ѡ(т) наши(х) дѣтєи. или ѡ(т) нашєго плємєнє. или [16] боу(д) кого бъ избєрє(т) быти господарє(м). то(т) щобы нє порушиль нашєго данїа. али штобы оутвръди(л) и оукрѣпиль. аще ли кто въ[17]схощє(т) порушити. или кто ємоу на то приради(т). таковы да є(с) проклѧ(т) ѡ(т) ба нашє (...) иѵ ха и ѡ(т) прч(с)тоую єго мтрє и ѡ(т) д стаа [18] бжїа єу(г)листа. и ѡ(т) вı. сты(х) и връховни(х) хвѣхъ ап(с)ль и ѡ(т) прочи(х) ѡв. и ѡ(т) т и иі сты(х) ѡ(т)ць

иже въ никєи. и ω(т) въсѣ(х) въсєлєнскы(х) съборовь. [19] и да є(с) пω(д)-бє(н) іоудѣ скариωтѣну и проклѣтому арїи и оучѧстїє да има(т) съ тѣми єжє възьпишѧ на ха спса нашего. кръвь єго на ны(х) [20] и да є(с) ана-ѳєма. и да є(с) проклѣ(т) ω(т) въсѧ(х) сты(х) єжє ω(т) вѣка вѣрож и дѣ-лω(м) боу оугождьши(х). а на болшєє потвръждєнїє. тому въсєму выше писанному. [21] вєлѣли єсми слоуѕѣ нашєму вѣрному братѣю логофету привѣсити пєча(т) наша оу соча(в) илє дєꙗ(к) [!] писа(л) в лѣ(т) ≠ѕцѳı апри(л) дı : [22]

№ 34

Олександр воєвода дарує два села — Бузещі і Ненавичево — Вознесенському монастиреві у Нямці

2 березня 1422 року, Нямц

У вітчизняних виданнях грамота не публікувалася. За кордоном вийшла у збірці М. Костекеску (т. I, стор. 147—148).

Цей текст друкується за копією XVII ст., що разом з копіями інших молдавських грамот зберігається у Відділі рукописів Державної бібліотеки ім. В. І. Леніна (Колекція В. Григоровича, ф. 87, № 1733). Під цим номером значаться два зшитки з копіями грамот, написаних кирилицею на старій українській і молдавській мовах.

Копія названої грамоти міститься у другому рукописному збірнику грамот, який становить собою зшиток з 39 ненумерованих паперових аркушів розміром 42 см × 26 см; очевидно, ці аркуші вирвані з більшої рукописної книги. Папір має водяні знаки, один з яких нагадує серію знаків початку XVII ст., зафіксованих І. Каманіним і О. Вітвіцькою під номерами 600, 604—610[75].

Текст розміщений з обох боків, за винятком 11-го, 31-го і 39-го аркушів та зворотного боку 10-го, 15-го, 19-го, 23-го, 38-го аркушів, які лишилися чистими. Кожна сторінка розграфлена друкарським способом. У верхній графі міститься ряд записів молдавською мовою. Нижче подано тексти документів. З них переважна більшість написана молдавською мовою. Зміст усіх документів стосується майнового стану Вознесенського монастиря у Нямці.

Грамоти написані раннім скорописом[76].

[75] Див. І. Каманін, О. Вітвіцька, Водяні знаки на папері українських документів XVI і XVII вв. (1516—1651), К., 1923, стор. 69.

[76] У дослідженні А. Вікторова («Собрание сочинений В. И. Григоровича», М., 1879, стор. 39) цей тип письма визначається як «румунський скоропис нового часу».

Мл(с)тїѧ бжїєѧ, азь алеѯандръ воєвода, и г(д)нь въсеи молдовлахїискои земли, чинимъ знаменито, кто на сїє писанїє оузрить, или єго оуслышить. єже блгопроизволи г(д)во ми, благымъ моимъ, и добримъ произволенїємъ, и въ задшїє сто почившїимъ родителемъ г(д)ва ми и за дшѧ и здравїє гва ми. и дадо(х) монастиру възн(с)енїю, га и ба и спса нашего, иже ω(т) нѣмца, где є(ст) старецъ Кvр Сvлvанъ, двѣ селѣ: єдно село на Молдавѣ на имѧ бузєщи, и другоє на тополици, селищє ненавичево, щобы тоє прѣ(д)ре(ч)нному монастирю, оурикъ, съ въсѣмъ доходомъ непорушено николиже на вѣки, вѣчнїѧ. а хотаръ тому село[—][77] є(ст) на молдавѣ, съ въсѣми старими хотари, ω(т) въсѣ(х) страни, жуд[————][77] село из вѣка. а хотаръ тому селищу що є(ст) на тополици, поченши ω(т) єдно єли питєѧ [?] старомъ хотарѣ ω(т) журжа на могылу. та ω(т) могыли попрѣкъ на крънику. та ω(т) крънници прости оу пото(к), а потокомъ доловъ, оу нижни конєцъ врътопа, на руптурѧ: та ω(т) руптури попрѣкь оу могылу где връба близко путѣ. та путомъ долѣ оу пото(к) што истичеть [!] ω(т) виногра(д) потокомъ долѣ на єдинъ брѣзѣтъ што є(ст) на брѣзѣ тополици. тоє єму вес хотаръ куда хотарилъ пан мѫдричка, и панъ данъ чашникъ, и нѣгои граматикъ. а на то є(ст) вѣра нашего гва выше писаннаго алеѯа(н)дра воєводы. и вѣра возлюбленнаго сна гва ми, илїаша воєводы, и вѣра въсѣхь дѣтєи наши(х). и вѣра боѧрь наши(х), вѣра пана михаила. вѣра пана ωана дворника сочавского. вѣра пана гринка. вѣра пана драгою. вѣра пана негри. вѣра пана мѫдричка. вѣра пана михаила попшѫ. вѣра пана дана чашника. вѣра пана ивана дѣтка. вѣра пана домонкуша столника. и вѣра въсѣхь боѧръ наши(х) молдавскых, и великы(х), и малы(х). а по нашємъ животѣ кто бѫдетъ господаръ нашеи земли, или ω(т) дѣтеи наши(х), или ω(т) нашего племена. или кого бъ изберєть быти. тоизи да не порушитъ нашего данїѧ. а кто сѧ покуситъ порушити. таковы да є(ст) проклѧтъ ω(т) га ба и спа нашего, и прѣчтыѧ єго мтрє, и да є(ст) по(д)[о]бенъ їюдѣ, и проклѧтому арїу. а на болшеє потвръж(д)нїє тому въсему выше писанному: вѣлѣли єсмы слузѣ нашему нѣгоєви граматику, писати, и привѣсити нашу печать к сему листу нашему. оу нѣмци. в лѧ(т) ≠ѕцл, мар(т) : в.

[77] Пропуск у тексті. Не прочитані місця оригіналу у копії позначено рисками.

№ 35

Олександр воєвода в подяку за вірну службу дарує своєму слузі Богушу село Кучуров

25 грудня 1422 року

Грамота у вітчизняних виданнях досі не публікувалася. За кордоном побачила світ у збірці М. Костекеску (т. I, стор. 151 — 152).

Даний текст публікується з оригіналу, що зберігається у Відділі рукописів Державної бібліотеки ім. В. І. Леніна (Колекція Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 4).

Грамота написана на товстому пергаментному аркуші розміром 46 см × 25,5 см. На ній утворилося п'ять горизонтальних і дві вертикальні лінії зламу. У місцях перетину ліній зламу текст потерся, подекуди утворилися маленькі дірочки. Справа внизу (під текстом) на нижній горизонтальній лінії зламу є велика дірка розміром 2 см × 3 см; правий край аркуша по цій же лінії зламу відірваний (приблизно 1,5 см × 2 см). Пергамент пожовтів. У всіх місцях перетину горизонтальних ліній зламу з вертикальними утворилися темні плями.

Під текстом по центру грамоти зроблено шість дірочок (розміром менших горошини) для кріплення печатей; вони розміщені так, що утворюють фігури двох симетричних трикутників. Печатей немає.

На звороті є кілька написів, зроблених чорним чорнилом або тушшю у різний час. Здебільшого це різні інвентарні номери грамоти, а також позначка року її написання — «1422».

Текст не доходить до кінця аркуша на 11 см; зберігся він у цілому непогано; чорне чорнило вилиняло і стало бурим.

Грамота написана півуставом великими буквами.

Мл(с)тію бжією. мы. алеѮандръ воєвода. господарь земли. [1] мо(л)давскои. чини(м) знаменито. ис си(м) листомь нашимь. [2] оусѣ(м) кто на(н) оузри(т). или єго оуслыши(т) чтучи. ѡже то(т) исти[3]нныи. слуга нашъ вѣрныи. па(н) богу(ш). служи(л) на(м), правою [4] и вѣрною службою тѣ(м) мы, видѣвши, єго правою, и [5] вѣрную службою[!] до на(с) жаловали єсми єго. ѡсо(б)ною. [6] нашєю мл(с)тїю. и дали єсмы єму єдно село, оу нашєи [7] земли оу мо(л)давскои. кучуровъ. гдє бы(л) ватама(н). гєр[8]ма(н). то єму оури(к), со оусѣ(м) доходѡ(м). навѣ(к). и ѡцу єго, пану [9] нестѧку. и дѣтє(м) ихъ. и братїа(м) ихъ. и оунучатѡ(м) ихъ. [10] и праоунучѧтѡ(м) ихъ. и пращурѧтѡ(м) ихъ непорушено [11] николи на вѣкы. а хотаръ тому сєлоу да будє(т). по ста[12]ры(м) хотарѡ(м). куда из вѣка ѡживали. а на то є(с) вѣра [13] г(с)ва ми. и вѣра сна г(с)ва ми илїаша воєводы. и вѣра [14] оусѣ(х) дѣтєи наши(х). и вѣра оусѣ(х) боѧръ наши(х). вѣра

па[15]на михаила. вѣра пана. вана дворника. и дѣти єгѡ. [16]. вѣра пана гринка и дѣти єго. вѣра пана драгуша. [17] и дѣти єго. вѣра пана нєгра. вѣра пана ви(л)чу. вѣра [18] пана журжа и дѣти єго. вѣра пана ша(н)дра и дѣти єго. [19] вѣра пана мудри(ч)ку. вѣра пана иліаша. и дѣти єго̀. [20]. вѣра пана дана чашника. и дѣти єго̀. вѣра пана исаи. [21]. и дѣти єго̀. вѣра пана ивана дѣтка. вѣра пана дама[22]куша сто(л)ника и дѣти єго. и вѣра оусѣ(х) боѧ(р) наши(х). вє[23]ликы(х) и малы(х). а по нашє(м) животѣ. кто будє(т) господа(р) на[24]шєи зє(м)ли. или ѡ(т) наши(х) дєтїи или [ѡт на]шєго племєнє [25] или бу(д) кого б҃ъ изберє(т) быти. тоти щобы и(м) нє по[26]-рушили нашє(г)[о] данїѧ зану(ж) єсмы и(м) дали. за и(х) вѣрную [27] слу(ж)бу. писа михаилъ грамати(к). в лѣ(т). ≠ѕ҃цл [28] дє(к) к҃є : [29]

№ 36

Олександр воєвода підтверджує право Ротимпанових синів на маєток, який хотів відібрати у них Верига ватаман

15 квітня 1423 року, Сучава

Грамота опублікована у збірці М. Костекеску (т. I, стор. 159). Цей текст друкується за фотокопією, вміщеною у виданні «Энциклопедия славянской филологии. Прилож. к вып. 4,1—4,2. Альбом снимков кириловских рукописей румынского происхождения». Е. Калужняцкого и А. Соболевского, Пг., 1916, арк. 116.

Грамота написана недбалим півуставним письмом, розмір букв середній.

Своєрідні риси письма такі: у букві и вертикальні лінії скрізь продовжені над рядок і під рядок; ь і ъ чітко розрізняються (останній має довгий хвостик, загнутий вліво); ь, як правило, вживається в кінці повнозначних слів, ъ — в кінці прийменників; букви м, т, д, р, н, х в кінці слова зрідка виносяться над рядок; вертикальні лінії, особливо у буквах а, и, у, з пишуться з великим натиском.

Алеѯандръ воєвода. господарь земли молдавско(и) [1] чинимь знаменито симь листомь нашимь оуси(м) [2] кто нань оузрить. или єго оуслышить чтучи. ѡже [3] то(т) истинныи верига ва(та)мань. тѧгальсѧ. съ роты[4]мпановы сыны за хотарь. ино мы послали наши(х) бо[5]ѧрь лацка и корлата. ино ротымпанови сыно[6]ве пере(д) тими нашими боѧры. дали Веризи хота(р) [7] ѡ(т) своеи земли съ своєю доброю волєю. и поста[8]вили тому хотари. почєнши дорогою банскою до [9] ротымпановы могилы. ѡ(т) могилы вышє дуба та [10] прости на доль вышє могилы. тоть хотарь що[11]бы и(м) быль нєпорушє(н) на вѣкы. а кто ѡ(т) ни(х). почнє(т) [12] за то(т) хотарь бу(д) которою лихотою или свадою бу(д) [13] коли то(т) заплати(т) завѧзку. сто золоты(х) оу хо[14]лены(х). писано оу сочавѣ. в лѣ(т) ≠ ѕцла. а(п). еі [15].

№ 37

Олександр воєвода дарує два села — Кристіанеці і Темешеці — Нямецькому монастиреві

14 вересня 1427 р., Сучава

Грамота у вітчизняних виданнях не опублікована. За кордоном вийшла у згадуваній збірці М. Костекеску (т. I, стор. 190—191). Цей текст друкується за копією XVII ст., яка міститься у другому рукописному збірнику грамот (короткий палеографічний опис цього збірника див. у коментарії до грамоти № 34). Він зберігається у Відділі рукописів Державної бібліотеки ім. В. І. Леніна (Колекція В. Григоровича, ф. 87, № 1733).

Мл(с)тїю бжїєю мы алеѮандръ воєвода, господаръ земли молдавскои. чинымъ знаменито ис сѣмъ листомъ нашимъ кто на(н) оузритъ, или его оуслышитъ чтучи. понеже блгопроизво[ли] г(д)во ми, и сътвори(х) въ задшїє сто почившїимъ родителемъ моимъ. и за здравїє и за дшїє гвоу ми, и г(д)жи гва ми марены, и дѣтеи гва ми. и дадо(х) монастирю ѡ(т) нѣмца где старецъ кvр Силоанъ двѣ селѣ на оусти нѣмца на имѧ кръстїанещи, и темешещи. тоє штобы прѣ(д)ре(ч)нному монастиреви оурикъ съ въсѣмъ доходомъ на вѣкы вѣчныѧ. а хотарь тѣмъ селомъ поченши ѡ(т) молдави чере(с) поле на рогъ лѣса немѣцкого. то є(ст) хотаръ ѡ(т) букурещь. та ѡ(т)толѣ чере(с) немецъ на вербу. а ѡ(т) връби чере(с) поле на могилу. та на могилу дуплѣную. та ѡ(т)толѣ на дубови пенъ. та на краи лѣсокъ дворѣновъ. та на могилу што на молдавои. та молодавою горѣ до оусти перекопа. то имъ ве(с) хотаръ. А на то є(ст) вѣра нашего гва выше писаннаго. АлеѮандра воєводы. и вѣра възлюбленнаго сна гва ми иліаша воєводы. и вѣра въсѣхъ дѣтеи наши(х). и вѣра боѧръ нашихъ. вѣра пана михаила и дѣтеи его. вѣра влѣчи и дѣтеи его. вѣра пана купчича дворника. вѣра пана негри. вѣра пана журжа и дѣтеи его. вѣра пана нестѧка и дѣтеи его. вѣра пана иліаша и дѣтеи его. вѣра пана дана и дѣтеи его. вѣра пана исаїѧ чашника й дѣтеи его. вѣра пана журжа жомотатова и дѣтеи его. Вѣра пана домонкуша столника. и вѣра въсѣхъ боѧръ нашихъ молдавскыхъ. и великыхъ и малы(х). А по нашемъ животѣ кто будетъ господаръ нашеи земли. или ѡ(т) дѣтеи наши(х). или ѡ(т) нашего племене. или кого Бь изберетъ быти. тотъ штобы не порушилъ нашего данїа. али щобы оутвръдилъ и оукрѣпилъ. зануже дали есмы съ въсъмъ || мъ добрїимъ оумысломъ. а на болшеє потврѣжденїє [!] тому въсему выше писанному. велѣли есмы слуѕѣ нашему вѣрному нѣгоеви логоѳету. писати и привѣсити нашу печатъ к сему листу нашему. у сучавѣ. в лѣ(т) ≠ ѕцле се(п) дї

№ 38

Олександр воєвода дарує Вознесенському монастиреві у Нямці озеро на Дністрі

31 серпня 1429 року

Грамота не публікувалася у вітчизняних виданнях. За кордоном вийшла у збірці М. Костекеску (т. I, 88, стор. 285).

Даний текст друкується за копією XVII ст., що разом з копіями інших молдавських грамот зберігається у Відділі рукописів Державної бібліотеки ім. В. І. Леніна (Колекція В. Григоровича, ф. 87, № 1733).

Копія містнться у першому рукопнсному збірнику грамот, якнй становнть собою невеликий зшнток з 12 аркушів розміром 35 см × 21,5 см; текст розміщений з обох боків кожного аркуша; папір не має водяннх знаків.

КОПІЙ

Зміст грамот, що входять до збірника, доснть одноманітнні: це дарчі і підтвердні грамоти молдавськнх господарів Нямецькому монастнреві. Очевидно, копії булн зроблені в самому монастнрі і підшиті до якоїсь книги. На першій сторінці зшнтка є напнс «Копій». Грамотн українською мовою чергуються з грамотами молдавською мовою, писаннмн також кнрилицею.

Тексти грамот написані одним почерком. В копіях грамот, написаних українською мовою, наслідується український півустав XV ст. В копіях грамот, написаних молдавською мовою, переписувач не завжди дотримується півуставного письма і інколи переходить на скоропис.

Публікований текст повністю відтворює особливості письма копії. У ньому не збережені лише великі букви в середині слова, які не були характерним явищем українського півуставу XV ст. і внесені в документ уже під впливом українського скоропису пізніших століть.

Мл(с)тїю бжїю Мы Алеѯандръ воєвода г(с)п(д)ръ земли Мо(л)давскои. чинимъ знаменито. ис си(м) листомъ нашимъ оусѣмъ кто на(н) оузритъ, или єго услыши(т) чтучи. ѡже єсми оучинили. За наше здравїє: и за наше спсеніє. и дали єсми Монастырю ѡ(т) нѣмца възнє(с)нїю х(с)ву. ѡзеро на (д)нистрѣ, на имѧ загорноє. и пасику на загорно(м): оури(к) съ въсѣ(м) доходѡмъ, що буде(т) ѡ(т) ни(х). того ради колико возовъ пошлю(т) ѡ(т) Нѣмецкого Монастырѣ. или по рибу, или по ме(д). или бу(д) по которому дѣлу бу(д)коли. щобы ѡ(т) ни(х) нигде нє оузѣлимъ та по нашеи земли. ни на которо(м) мѣстѧ. ни на бро(д). щобы и(м) ни оузѣли нищо. при нашеи великои казни. а кто бы хотѣлъ оузѣти ѡ(т) ни(х) мыта, или бро(д)нину: бу(д) коли на которыхъ врѣме(н). таковыи да буде(т) проклѧ(т) ѡ(т) га ба и ѡ(т) Прч(с)тыѧ єго мтре. и ѡ(т) въсѣхъ сты(м). ами(н). Пи(с). в лѣ(т) ≠ѕцлз ау(г): ла. ми(х).

№ 39

Олександр воєвода в подяку за вірну службу дарує своєму слузі боярину Івану Купчичу два села: Купку і Няговин

27 травня 1429 року, Сучава

Грамота у вітчизниних виданнях досі не публікувалася. Видана у зібранні грамот М. Костекеску (т. I, стор. 261—262). Даний текст публікується за оригіналом, який зберігається у Відділі рукописів Державної бібліотеки ім. В. І. Леніна (Колекція Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 3). Написана на тонкому пергаментному аркуші розміром 23,5 см × 33 см. Грамота була згорнута, внаслідок чого на ній утворилися три горизонтальних і два вертикальних злами. На верхньому горизонтальному зламі утворилося чотири дірки: перша на віддалі 3 см від лівого краю завдовжки 1,5 см, друга (маленька) на місці перетину з лівим вертикальним зламом, третя на віддалі 11,5 см від лівого краю завдовжки 1,8 см, четверта на віддалі 3 см від правого краю завдовжки 1,5 см. По дру-

гому згори горизонтальному зламові на віддалі 1 см від лівого краю утворилася велика дірка завдовжки 6 см, а тому частииа другого знизу рядка втрачена. По всій грамоті є водяні світло-бурі розводи. Посередині грамоти, ближче до правого краю, є велика плима у місці перетину другого згори горизонтального і правого вертикального зламів. Пляма, мабуть, олійна, бо текст у цьому місці майже зовсім вилиняв. Під текстом по центру грамоти зроблено вісім дірочок (розміром менших горошини), які розташовані у вигляді двох неправильної форми ромбів. За три нижніх дірочки укріплена на зеленому шовковому шнурові висяча червона печать у оболонці, що має форму сочевиці. Печать добре збереглася. Посередині її у колі з діаметром 1 см — господарський герб; навколо герба видно напівстертий напис: «пє...ть пєтра воєводы...» (далі відламаио).

На звороті є кілька написів: 1) зроблений чорним чорнилом, що вилиняло і має темно-коричневий колір,— «Lis A. Fasc. 9»; почерк сучасний; 2) зроблений чорним чорнилом, яке майже зовсім вилиняло—лишився тільки сірий слід; напис складається з двох слів: перше з них прочитати важко, друге — «kupczycza»; почерк сучасний; 3) зроблений чорною тушшю і дуже виразний — «1429»; 4) зроблений чорним чорнилом, що вилиняло і стало коричневим — «№ 3-й»; цифра наведена чорним олівцем. Ще один напис олівцем майже зовсім стерся.

Текст займає трохи більше половини аркуша. За винятком відзначених вище пошкоджених місць, він зберігся добре. Написана грамота дрібним півуставом. Із особливостей графіки слід відзначити: чітке розрізнення ь і ъ; три написания ѣ: найчастіше з довгим хвостиком ліворуч, рідко — з хвостиком ліворуч і петлею праворуч, а також у вигляді хреста, в якому вертикальна лінія є продовженням перевернутого р, а кінці горизонтальної опущені вниз; три написання у: у формі v (іжиці), у формі іжиці з петлею внизу і як поєднання букв о та у; два написання и, яке має вигляд двох паралельних вертикальних ліній, з'єднаних посередині горизонтальною рискою; у першому випадку вертикальні лінії пишуться в рядку, у другому — піднімаються вище і опускаються нижче рядка.

З виносних літер найчастіше зустрічаються т, х, с, м, у.

Чорнило вилиняло і набуло світло-коричневого кольору; накреслення букв здебільшого виразне.

Мл(с)тїю бжїєю мы алеѯандръ воєвода. господаръ земли молдавскои. чинымъ знаменито ис сѣмъ листо(м) [1] нашимъ кто нанъ оузрить или єго оуслышитъ чтучи. ѡжє тотъ истинны слуга и боѧринъ на[2]шъ панъ иванъ купчичъ. служилъ намъ правою и вѣрною службою. тѣм мы видѣвше єго правую и вѣ[3]рную службу до на(с). жаловали єсмы єго ѡсобною нашєю мл(с)тїю. и дали єсмы єму оу нашєи земли двѣ [4] сєлѣ, имѧнуєма. купка гдє є(с) домъ єго: и за прутомъ нѧговин. и ѡ(т) нѧговцовъ горѣ раковцомъ до [5] грозна хотарѧ што оузможетъ собѣ ѡсадити. тоє въсє штобы єму оурикъ съ въсѣмъ дохо[6]домъ. и дѣтемъ єго. и оунучатомъ єго. и праоунучѧтомъ єго и пращурѧтомъ єго и въсє [7] ро(д)[...] нє порушено николиже на вѣкы. а хо[...]ѣмъ сєломъ съ въсѣ(м)и старими хотар [...] ѡ[8]жи-

вали из вѣка. а на то є(с) вѣра нашєго г(с)ва выше писаннаго алєѯандра воєводы. и вѣра възлюбленнаго [9] сна г(с)ва ми иліаша воєводы. и вѣра възлюблєнны(х) снωвъ г(с)ва ми. стѣцка. и пє(т)ра. и алєѯандра. и вѣ[10]ра въсѣхъ дѣтєи наши(х). и вѣра боꙗръ наши(х). вѣра пана михаила и дѣтєи єго. вѣра пана влъчи и дѣтєи [11] єго. вѣра пана нєгри. вѣра пана журжа и дѣтєи єго. вѣра пана иліаша и дѣтєи єго. вѣра пана дана [12] и детєи єго. вѣра пана исаїꙗ и дѣтєи єго. вѣра пана журжа жомотатєва и дѣтєи єго. вѣра пана [13] стана вистїарника. вѣра пана ωпришꙗ и дѣтєи єго. вѣра пана ивана дѣтка. вѣра пана чурбы [14] и дѣтєи єго. вѣра пана стана брънича и дѣтєи єго. вѣра пана домонкуша столника и дѣтєи єго [15] вѣра пана нєгрила чашника. вѣра пана костича постєлника. и вѣра въсѣхъ боꙗръ наши(х) молдавскы(х) [16] и вєликы(х) и малы(х). а по нашємь животѣ кто будєть господаръ нашє зємли или ω(т) дѣтєи нашихъ [17] или ω(т) нашєго плємєнє, или кого бъ избєрєть быти [то] штобы имъ нє порушилъ нашєго да[18]нїа. али штобы имъ оутвръдилъ и оукрѣпилъ, зануже дали єсмы єму за єго правую и вѣрную служ[18]бу. а на болшєє потвръж(д)єнїє тому въсєму выше писанному вєлѣли єсмы слуѕѣ нашєму вѣрному [20] [...] пи[сат]и и привѣсити наш пєчатъ к сєму листу нашєму оу сочавѣ в лѣ(т) [21] ≠ѕцл з. мца маїа кз: — [22].

№ 40

Олександр воєвода з дружиною Мариною дарують монастиреві в Нямці болото на Дністрі, що зветься Загорнов, пасіку і щорічно по 12 бочок вина

1 вересня 1429 року, Сучава

Грамота у вітчизняних виданнях не публікувалася. За кордоном вийшла у збірці М. Костекеску (т. I, стор. 286—288).

Даний текст друкується за копією XVII ст., яка міститься у першому рукописному збірнику грамот (короткий палеографічний опис цього збірника див. у коментарії до грамоти № 39). Він зберігається у Відділі рукописів Державної бібліотеки ім. В. І. Леніна (Колекція Григоровича, ф. 87, № 1733).

1 зв. Мл(с)тїю бжїєю. Азъ блгочъстивы г(д)нь, и рабь вл(д)кы моєго їv ха. іω Алєѯандръ воєвода. и Г(д)нь въсєи молдовлахїискои зємли: Исъ блгочъстивою г(д)жєѫ Маринοѫ. Блгопроизволихомъ нашимъ блгымъ произволєнїємъ. исъ въсєѫ нашєѫ доброю волєю. и ω(т) ба помощїѫ. ꙗкω да

поновимо, и оукрѣпимо, Монастиръ ѡ(т) Нѣмца възн(с)енїа г(д)нѧ. И приложихомъ въ немъ ѡ(т) нашего имѣнїа, елико да могѫтъ ѡживати, еже аще сѧ ѡбрѣщѫ(т) въ немъ. Блато на (д)нистрѣ имѧнуемо загорное езеро съ своими грьли. и пасѣку ѡ(т) загорнои. и на каж(д)и годь дванадесѧтъ бочкы вина, ѡ(т) Немецкое десѧтины тое въсе да е(с) прѣ(д)ре(ч)нному Монастиру, оурикъ съ въсѣмъ доходомъ, непорушено николиже на вѣкы. за наше здравїе, и за памѧтъ. сто почившїихъ родителеи наши(х). еще же изволихомъ. и избрахомъ себѣ два дни: ꙗко да сѧ поетъ намъ бж(с)тв(н)аа Литургїа въ въсѣ(х) не(д)лѣхь: г(сд)ву ми в че(к). а г(д)жи Марины вто(к). и въ тыѫ дни да сѧ даватъ братїамъ на трапезѣ, по едино(м) по чръпалѣ ѡ(т) того вина еже выше рѣхом: догде бѫдемъ въ животѣ. тое да сѧ поетъ за наше здравїе. А по съмрти нашеи за наше сп(с)енїе. также(д)е и игуменъ кѵ(р) Силуанъ наре(ч)ннаго Монастирѧ, исъ въсѣми ѡ х(ст)ѣ Братїами: еже сѧ ѡбрѣтаѫтъ въ томъ Монастирѣ: дали намъ ѡбѣщанїе прѣ(д) хмъ: въсѣ выше ре(ч)нная слова плънити. и твръдо дръжати, съ блгодаренїемъ, и съ моленїемъ ѡ(т) въсего ср(д)ца. Аще ли бы кто ѡ(т) ны(х), или по ны(х) **Б**ѫдѫщїи(х) начални(к) тому Монастиреви: не исплънилъ тое: ты(и) да въздадѧ(т) слово прѣдъ х(с)ѡмъ въ днь страшнаго сѫда. и клѧтва и(х) да бѫдетъ на немъ. и въ оутвръж(д)енїе том(у) въсему выше писанному писахомъ: и вѣрѫ нашего г(с)ва выше писаннаго Алеѯандра воеводы. И вѣра възлюбленнаго сна г(с)ва ми Илїаша воеводы. и вѣра възлюбленны(х) сно(в) г(с)ва ми: Стѣцка, и Петра, и Алеѯандра. и вѣра въсѣхъ дѣтеи наши(х). И вѣра боѧръ наши(х): вѣра пана Михаила и дѣтеи его. вѣра пана влъчи и дѣтеи его. вѣра пана купчича дворника, и дѣтеи его. вѣра пана негри. вѣра пана драгоша и дѣтеи его. вѣра пана журжа, и дѣтеи его. вѣра пана дана, и детеи его. вѣра пана исаїѧ. и дѣтеи его. вѣра пана журжа, и детеи его. вѣра пана пана [!] оунклѧти, и дѣти его. вѣра пана ѡпришѧ, и дѣти его. вѣра пана ивана дѣтка и дѣтеи его. вѣра пана чурбы, и дѣтеи его. вѣра пана Стана, бръличa и дѣтеи его. вѣра пана домонкуша
2 столника, и дѣтеи его. вѣра пана негрила чашника. вѣра || вѣра пана хо(д)ка постелника. и вѣра въсѣ(х) боѧръ наши(х) молдавскы(х): и великы(х) и малы(х). А по нашемъ животѣ, кто будетъ Господаръ нашеи земли: или ѡ(т) дѣтеи наши(х): или ѡ(т) нашего племе: или кого бъ изберетъ быти: то(т) штобы не порушилъ нашего данїа. нѫ щобы оу(т)връдилъ, и оукрѣпилъ. понеже дали есмы: и сътворили: тое выше писанное съ въсѣмъ нашимъ добрїимъ оумысломъ. А кто бы хотѣлъ тое порушити: или радити на порушенїе: таковы да е(ст) проклѧтъ ѡ(т) га ба: и прч(с)тыѧ его мтри. и ѡ(т)

д еу(г)ли(ст). и ω(т) ві сты(х) и врьховны(х) ап(с)лъ. и ω(т) тиї сты(х) бгоносны(х) ω(т)цъ иже въ никеи. И да є(ст) подобєнъ юдѣ, и прокл҃атому Арїю. и оуч҃астїє да иматъ съ ωнѣми, иже възъпиш҃а на вл(д)кѫ ха: кръвь єго на ны(х), и на ч҃адѣхь ихь. А на болшеє потвръж(д)єнїє тому въсєму выше писанному, вєлѣли єсми слуѕѣ нашєму вѣрному Нѣгоєви логоѳєту, писати, и привѣсити нашу пєчатъ, к сєму листу нашєму оу сочвѣ. в лѣ(т) ≠ ѕцлз сєп(т) а.

№ 41

Олександр воєвода з дружиною своєю Мариною підтверджують право Нямецького монастиря на володіння болотом Загорним, пасікою та ін.

23 грудня 1430 року, Сучава

Грамота у вітчизняних виданнях не публікувалася. За кордоном вийшла у збірці М. Костекеску (т. І, стор. 307—309).

Даний текст друкується за копією XVII ст., яка міститься у першому рукописному збірнику грамот (короткий палеографічний опис цього збірника див. у коментарії до грамоти № 38). Він зберігається у Відділі рукописів Державної бібліотеки ім. В. І. Леніна (Колекція Григоровича, ф. 27, № 1733).

Мл(с)тїю Бжїєю, Азъ рабь вл(д)кы моєго IV х(с)а Iω Алєѯандръ воєвода. и Г(д)нь въсєи Молдовлахїиской зємли. исъ Блгочъстивоѫ г(д)жєѫ Мариноѫ. блгопроизволихомъ Блгы(м) наши(м) произволєнїємъ: и съ въсєѫ нашєѫ доброѫ волєѫ, и ω(т) Ба помощїѫ: ꙗко да поновимо и оукрѣпимо Монастиръ възнєнїа [!] гнє. єжє є(ст) ω(т) Нѣмца. и Приложихомъ въ нємъ, ω(т) нашєго имѣнїа, ꙗко да могѫтъ жити єжє ащє с҃а ωбрѣщѫтъ въ нємъ. на нистрѣ [!] блато им҃ануємо загорноє єзєро съ Ввоими [!] грълы. и пасѣку ω(т) загорнои. и ω(т) нижны(х) трїєхъ Млиновъ, що сѫ(т) оу баскъ трєтї҃а ч҃а(ст). рєкши три млинъ вє(с). и на каж(д)и годь дванадєс҃ати бочкы вина ω(т) Нѣмєцкои дєс҃атины. тоє въсє да є(ст) прѣ(д)рє(ч)нному Монастирю, оурикъ, съ въсѣмъ доходомъ. нєпорушєно николижє на вѣкы. За пам҃а(т) сто Почившїи(х) родитєли наши(х). и за нашє здравїє, єщє жє изволихω(м), и изъбрахо(м) сєбѣ два дни, ꙗко да поєтс҃а намъ Бж(с)вннаа литургїа, въ въсѣ(х) нє(д)лѣ(х) : г(с)ву ми,

че(к). А г(д)же Маринѣ въ вто(к). и въ тїѫ дни да сѧ дават Братїамъ на трапезѣ, по единомъ по чрънпалѣ того вина, еже выше рѣхѡ(м): догде бѫдемъ въ животѣ тое да сѧ поетъ нам, за наше здравїе. А по съмрти нашеи, за наше спнїе. Также(д)е и игуме(н) наре(ч)ннаго Монастирѧ Кѵ(р) Силуанъ: исъ въсѣми ѡ х(ст)ѣ Братїами, еже сѧ ѡбрѣтаѫтъ въ томъ монастирѣ: дали намъ ѡбѣщанїе прѣ(д) х(с)ѡмъ: въсе выше ре(ч)н-наа испъ(л)нити, и крѣпко дръжати, съ блгодаренїемъ и оумиленїемъ ѡ(т) въсего ср(д)ца. Аще ли би кто ѡ(т) ны(х), или по ны(х) Бѫдѫщїи(х) Начѧлни(к) тому Монастиру, не исплънилъ тое: ты(и) да въздадѧ(т) слово прѣ(д) х(с)мъ въ днь страшнаго сѫда. и клѧтва ихъ да бѫдетъ на немъ. А на вышшїе потвръж(д)енїе: вѣра нашего г(д)ва выше писаннаго Але-ѯандра воеводы. и вѣра възлюбленныхъ сновъ г(сд)ва ми Илїаша воеводы: и стѣцка, и петра: и вѣра въсѣхь дѣтеи наши(х). и вѣра боѧръ наши(х). вѣра пана Михаила, и дѣтеи его. вѣра пана влъчи, и дѣтеи его. вѣра пана драгоша, и дѣтеи его. вѣра пана журжа фратовскаго, и дѣтеи его. вѣра пана журжа дворника, и дѣтеи его, вѣра пана купчича, и дѣтеи его. вѣра пана кръсти, и дѣтеи его. вѣра пана дана, и дѣтеи его. вѣра пана илїѧ, и дѣтеи его. вѣра па[на] ѡпришѧ, и дѣти. его. вѣра пана ивана дѣтка, и дѣтеи его. вѣра пана оунклѧти, и дѣтеи его. вѣра
зв. пана чурбы. и дѣтеи его. вѣра пана || пана домонкуша Столника, и дѣтеи его. вѣра пана негрила чашника, вѣра пана костича постелника. и вѣра въсѣ(х) Боѧръ наши(х) Молдавскы(х), и великы(х) и малы(х). А по нашимъ животѣ кто будетъ господаръ нашеи земли. или ѡ(т) дѣтеи нашихъ: или ѡ(т) нашего племени: или кого бгъ изберетъ быти: тотъ щобы не порушилъ нашего данїа: али щобы оутвръдилъ и оукрѣпи(л). Понеже дали есмы и оутвръдили, съ въсѣмъ наши(м) добрїимъ оумыс-лїемъ. А кто бы хотѣлъ тое порушити, или радити на порушенїе: таковы да е(ст) прокля(т) ѡ(т) Га Ба: и ѡ(т) прч(с)тыѧ его мтре. и ѡ(т) д еѵ(г)-ли(ст): и ѡ(т) ВІ сты(х) и връховны(х) ап(с)лъ. и ѡ(т) тиі сты(х) и бго-носны(х) ѡцъ, иже въ никеи. и да е(ст) подобенъ Юдѣ: и проклѧтому Арїю. и оучастїе да иматъ съ ѡними иже възъпишѧ на вл(д)кѫ ха. Кръвь его на ны(х), и на чѧдѣхъ ихъ. А на болшее потвръж(д)енїе тому въсему выше писанному: вѣлѣли есмы слуѕѣ нашему вѣрному нѣгоеви логоѳету, писати, и привѣсити нашу печатъ, къ сему листу нашему: оу сучавѣ. в лто ҂ѕцли. де(к) кг.

№ 42

Ілля воєвода за вірну службу дарує угіддя Тузару і Галет своєму слузі Нікорі з Тузари

20 червня 1432 року, Сучава

Грамота публікується за оригіналом, який зберігається в ЦДАСА (Межовий відділ, фонд 1299, оп. 1, од. зб. 4202). Написана на пергаментному аркуші середньої товщини розміром 28 см × 43 см. Текст займає $^3/_4$ аркуша. Грамота збереглася погано. Вона була згорнута, внаслідок чого утворилися дві горизонтальні і п'ять вертикальних ліній зламу. Вздовж верхньої горизонтальної лінії зламу — сім великих дірок, що мають довжину (зліва направо): 2,5 см, 2 см, 1 см, 2,5 см, 3,5 см, 3,5 см і 2,5 см. По цій же лінії зламу пергамент розірваний від правого краю до п'ятої дірки і від шостої — до лівого краю аркуша. Вздовж розриву аркуш зшитий товстою білою ниткою. Велика дірка утворилася на місці 5—7-го рядків знизу праворуч від другої зліва вертикальної лінії зламу. Дві великі, видовжені по вертикалі дірки утворилися вздовж другої справа вертикальної лінії зламу на місці 4—6-го рядків згори і 4—6-го рядків знизу. Крім того, на пергаменті багато маленьких дірочок. З них на текст приходяться: три дірочки вздовж другої зліва вертикальної лінії зламу, що пошкодили 4-й, 5-й і 6-й рядки згори; три дірочки на 7-му згори рядку, ближче до правого краю; дві дірочки поряд з правою вертнкальною лінією зламу на 2-му знизу рядку. Правий нижній край грамоти відрізаний на 10 см під гострим кутом до нижньої горизонтальної лінії зламу. Лівий нижній край трохи скошений. Під текстом по центру аркуша зроблено вісім дірочок для кріплення печатей. Вони розташовані так, що утворюють фігури двох симетричних видовжених ромбів. Печатей немає.

Пергамент має бурий колір, справа темніший. Подекуди на ньому утворилися зелеикуваті плями.

На звороті грамота була підклеєна папером, але він порвався і потерся, збереглися тільки окремі клапті. На залишках паперу чорною тушшю і чорнилом зроблено ряд написів «100», «№ 1», «6940, Юл, 20», «№ 1-й, 6940, Юл, 20».

Письмо півуставне, розмір букв середній.

Чорнило дуже вилиняло, стало світло-бурим і подекуди злилося з кольором пергаменту.

Мл(с)тїю бжїєю. мы илїа воєвода. г(с)п(д)ръ зємли молдавскои. и бра(т) г(с)п(д)ва ми. стєфана воєводи. знамєнито чинимо. и(с) сѣ(м) листо(м) наши(м) въсѣ(х) [!] кто на(н) оузри(т). или єго чту[1]чи услыши(т). ѡжє то(т) исти(н)нїи слуга наш никора ѡ(т) тоузара. служи(л) на(м) право и вѣрно. тѣмми. видѣвши єго. правою. и вѣрною службу до на(с) жаловали [2] єсми єго. ѡсобною нашєю мл(с)тїю и дали и потвєрдили. єсми ємоу оу нашєи зємли. оу мо(л)давскои. єдино мисто. на имѣ. тоузара [оу...] на [3] бъци понишє [!] ѡ(т). єди(н) доу(б). и пасика оу[...] жє хотарю. и дроугоє

мисто галє(т) дєрє[...] ди(л). оу крьници. и ст[...] и мли(н) на быци. и пасика оу то(м) жє [4] хотари. И пониже того миста. чєрє[с...] и(с)тоулволоань [?] оу крьници. тако(ж) мисто ѡ(т) сєла да ѡсади(т) соби [...]ла. и пасика оу то(м) же хотари [5] и на готовци мисто ѡ(т) сєла. по [...] тополи. да ѡсади(т) соби сєло [...] ставъ. и мли(н) на готовцѣ [....п]асика оу то(м) жє хотарю. тоє [6] въсє вишє писанноє. да є(ст) слуѕѣ нашємоу [...] ѡ(т) тоузара ѡ(т) на(с) ури(к). исъ въсє(м) доходо(м) єм(у). и дѣтє(м) єго. и унучато(м) єго. и прѣунуча[7]то(м) єго. и пращоурѣто(м) єго. и вѣсєму роду єго кто сѣ єму избєрє(т) н[с..б]лижнїи. нєпорушєно. николижє на вѣки. а хотар тѣ(м) въсѣ(м) мѣ[8] [...] є(ст) ѡ(т) оуси(х) сторо(н). ко(л)ко сѣ могу(т) ѡживати [...] стари(м) хотаро(м). а на то є(ст) вѣра нашє(г)[о]. г(с)п(д)ва Илія воєвода. и вѣра брата [:..] [9] [па]на думѣ нємєц [...] и брата єго [...] [10] пана нѣго[...] та вѣра пана [...] та єго [...] (є)ла жоумѣ [...] [11] пана мьндри. вѣра пана по(п)ши, вѣра пана іѡаниша спа[...] вѣра пана ви[...]а. вѣра пана маноила хо[...]го. вѣра пана коз[...] шандро [12] в[...] вѣра пана Бєриндѣѧ сто(л)ника. вѣра пана романа [...] хоудича. вѣра па[на...]ша чашника. вѣра пана [фє]ти чорного. вѣра пана диниса[13] логоѳєта. вѣра пана ѡани ви(с)тѣр[....п]ана станчула комиса. и вѣра въсѣхъ болѣр наши(х) мо(л)давски(х). вєлики(х). и мали(х). а по наши(м) [14] животи кто боудєтъ г(с)п(д)ръ на[шєи] зємли мо(л)давскои. ѡ(т) дѣтєи наши(х). или ѡ(т) нашєго рода [и]ли па(к) боудкого бг избєрє(т) г(с)п(д)рє(м) [15] бити нашєи зємли мо(л)давскои по на(с). а то(т) щоби. ємоу нє пороуши(л) нашєго даанїє. и потв[єр]ждєниє. али щоби ємоу оу[16]твєрдилъ. и оукрѣпи(л) зануже ми ємоу дали. и потвєрдили за єго правою и вѣрн[ою с]лужбу. що жє ѡ(н) на(м) право. и вѣ[17]рно послужи(л). а на бо(л)шєє крѣп(ос)ти. и потвєрждєнїє. том(у) въсєм(у). вишє писанном(у). вѣлѣл(и) єсми нашєм(у) вѣрном(у). пан(у) ко[18]сти ло(г)ѳєту. писати. и нашу пєча(т) привѣсити. къ сєму листу нашєму: пи(с) кръстѣ оу со(ч)вѣ [!]. в лто ≠ ѕцм [19] юлїа. к. [20]

№ 43

Стефан воєвода віддає циган у підданство Молдовицькому монастиреві

12 липня 1434 року, Дорогунь

Грамота у вітчизняних виданнях не публікувалася. За кордоном вийшла у збірці М. Костекеску (т. I, 127, стор. 393—394).

Даний текст друкується за оригіналом, який зберігається у Відділі рукописів Державної бібліотеки ім. В. І. Леніна (Колекція Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 5). До-

кумент написаний на тонкому пергаментному аркуші розміром 24,5 см × 18 см. Грамота була згорнута, і на ній утворилися три горизонтальні і дві вертикальні лінії зламу. На верхньому горизонтальному зламі утворилися дві дірки: перша, довжиною 2 см, трохи зачепила краї букв 7-го згори рядка, друга, довжиною 2,3 см, зачепила частину слова на 7-му згори рядку і краї цього ж рядка. На середньому горизонтальному зламі, ближче до правого краю, утворилося три невеликі дірочки. Всі вони приходяться на 2-й знизу рядок і пошкодили окремі букви. На місці перетину лівої вертикальної лінії зламу з крайніми верхньою і нижньою горизонтальними лініями утворилися сіро-бурі плями овальної форми розміром приблизно 4 см по горизонталі і 5 см по вертикалі. Такого ж кольору півовал міститься на правому краю грамоти з центром на верхній горизонтальній лінії зламу. По всій центральній горизонтальній лінії зламу розкидані невеликі бурі плями. Під текстом посередині грамоти зроблено вісім дірочок ромбічної форми, розміром менших горошини, які мають вигляд двох неправильної форми ромбів. За три нижніх дірочки прикріплена на червоному шовковому шнурку висяча мала печать червоного кольору. Вона витиснута у спеціальній оболонці (кустодії), що має форму сочевиці, і добре збереглася. Посередині печаті у колі діаметром 1 см — господарський герб. Навколо напис: «+печать Стефана воєводы».

На звороті є кілька написів, що являють собою інвентарні номери, проставлені на грамоті різними особами і в різний час, а також позначення дати грамоти.

Текст займає трохи більше половини аркуша. За винятком відзначених вище пошкоджених місць, він зберігся добре. Чорнило майже не втратило свого первісного чорного кольору.

Грамота написана середнім півуставом. Букви трохи похилені праворуч.

Вгору за рядок виходять букви ь, з, к, ѣ; униз під рядок виходять букви а, в, д, з, р, у (в сполученні оу), ц; середня вертикальна лінія в буквах ф, ж, а також вертикальна лінія в букві ѡ виходить за межі рядка вгору і вниз. Кожна буква пишеться окремо, лігатур немає. Знаки ъ і ь чітко розрізняються: у ъ хвостик довгий, піднімається високо над рядком, загинається вліво і опускається вниз. У кінці і в середині слів переважно вживається ъ; проте в кінці самостійних слів інколи пишеться ь. Буква ї (з двома крапками) зрідка виступає на місці і в позиції перед голосною.

Літер, винесених над рядок, порівняно мало. Серед них букви, що позначають і приголосні і голосні звуки. Цікавою особливістю цієї грамоти є часте вживання коми, якою відокремлюються одне від одного словосполучення. Паралельно з комою цю ж роль виконує, як і в інших грамотах, крапка.

Мл(с)тїю бжїєю, мы Стефанъ воєвода. господаръ земли мо[1]лдавскои. чинимъ знаменито, ис сѣмъ листомъ наши[2]мь. кто нанъ оузритъ или єго услышитъ чтучи. ѡже [3] произволи г(с)во ми, добрымъ моимъ оумисломъ. и да[4]ли єсми монастирю ѡ(т) молдавици, двѣ челѣди цига[5]нскыи на имѧ, кома[...]манъ. тоє щобы тому прѣ(д)[6]рє[ч]нному монастирю оурикъ съ оусѣмъ доходомъ, и [7] с даню, и съ всємъ и ни єдинъ ѡ(т) наши(х) рѧдца примѣса [8] къ тѣмъ выше писаннымъ циганомъ да нє имає[9]тъ. такождє

и къ дѣтємъ и(х). и къ въсєму плємєню [10] и(х), що из тѣ(х) двѣ вышє-рє(ч)нны(х) чєлѣдє(х) выидєтъ. а на [11] то є(с) вѣра нашего г(с)ва вышє писаннаго стефана [12] воєво(д). и вѣра боıаръ наши(х). а на болшїи крѣпостъ то[13]му всєму вышє писанном(у) вєлѣли єсми слуѕѣ нашє[14]му ѡанчєви граматику писа[ти] и нашу пєчатъ [15] привѣсити, оу дорогуни в лѣ(т) ҂ѕцмв ю(л) вї: [16].

№ 44

Ілля воєвода дарує Нямецькому монастиреві село Севковці у гирлі р. Кракова, пасіку і млин

23 лютого 1438 року, Сучава

Грамота у вітчизняних виданнях не публікувалася. За кордоном вийшла у збірці М. Костекеску (т. II, стор. 10—11). Цей текст друкується за копією XVII ст., яка міститься у другому рукописному збірнику грамот (короткий палеографічний опис цього збірника див. у коментарії до грамоти № 34). Він зберігається у Відділі рукописів Державної бібліотеки ім. В. І. Леніна (Колекція В. Григоровича, ф. 87, № 1733).

Мл(с)тїю бжїєю мы Илїа воєвода, господаръ зємли мо(л)да(в)скои, чини(м) знамєнито с сѣмъ нашимъ листомъ въсѣмъ[78] кто нанъ оузритъ или єго оуслышитъ чътѫщи. ꙗже оумыслили єсми блгымъ нашимъ оумысломъ, и дали єсми нашєму манастырю Стому възнє(с)нїю ѡ(т) нємца, єдно сєло на оусти кракова, на имѧ сєвко(в)ци, гдє є(с)т самоилъ ватаманъ, и єдну пасєку на оусти татаркы, и млинъ на оусти жежїи, тоє въсє да бѫдєтъ тому вы(ш)писанному нашєму манастырю, оурикъ съ въсѣмъ доходомъ. За наши(х) сто почивши(х) родитєлеи дшѫ, и за дшѫ сто почившаго родитєлѣ нашего єжє по стому дху Іѡсифа митрополита, и за нашє здравїє, и за здравїє нашєи кнѧгини марєны, и за здравїє възлюблєнны(х) дѣтєи наши(х). тоє въсє нєпорушєно стому възнє(с)нїю николи на вѣкы вѣчниѧ. а хотаръ томоу сєлоу съ въсѣми своими старыми хотары куда из вѫка ѡживали. а на то є(ст) вѣра вышє писаннаго г(д)ва ми Илїи воєводы. и вѣра възлюблєннаго сна г(д)ва ми Романа. и Вѣра въсѣ(х) дѣтєи наши(х). вѣра боѧръ наши(х). вѣра пана журжа фратовскаго. и дѣтєи єго. вѣра паиа вылчи. вѣра пана исаїѧ. Вѣра пана пєтра хоудича дворника. вѣра пана нѣгоѧ логоѳета. вѣра пана Стана Бырлича. вѣра пана михаила по(п)ши, вѣра пана Шєфула Жумътатєвича. и брата єго пана мындри. Вѣра пана думы лимбъдоулчєвича. и брата єго пана мирчи. Вѣра пана лазора и брата єго пана станчюла постєлника. Вѣра пана Витолта. Вѣра пана фырува. Вѣра пана козмы шандровича. Вѣра пана Бълоша чашника. Вѣра пана Берєндѧ столника. Вѣра пана маноила протопоповича. Вѣра пана кр(с)ти чорного. Вѣра пана кости андрониковича. Вѣра пана ꙗкоуша чєрєватого. Вѣра

[78] На місці кінцевого ъ була інша літера. У тексті рукою переписувача зроблено виправлення.

пана Стецка кошиловича. вѣра пана влашина понина. Вѣра пана алеѯандра спатарѧ. Вѣра пана станчоула комиса. и вѣра въсѣхъ боѧръ наши(х) молда(в)ски(х). Великы(х) и малы(х). А по нашемъ животѣ кого бгъ избере(т) господа[ре](м) быти оу нашеи земли мо(л)давскои, или ω(т) братїи наши(х). или ω(т) дѣтеи наши(х). тотъ бы не порушилъ нашего данїѧ, що есми дали нашемоу манастирю стомоу възне(с)нїю, али щобы оутвердилъ и оукрѣпилъ. а кто порушитъ сїе данїе наше, то(т) да бѫдетъ проклѧтъ ω(т) га ба. и ω(т) прч(с)тїѧ его мтре. и ω(т) четыри еv(г)листъ. и ω(т) тиї сты(х) бгоносны(х) ω(т)цъ иже въ никеи. и ω(т) вї сты(х) връхо(в)ны(х) ап(с)лъ. да е(ст) подобенъ Іюдѣ. и проклѧтому арїю. и да иматъ чѧ(ст) съ ωнѣми. иже възъпиша на вл(д)кѫ х(с)а, и кръвъ его на ни(х) и на чадѣ(х) и(х). е(ст) бѫдетъ въ безконечныѧ вѣкы, амин. а на бо(л)шее потвръж(д)енїе томоу въсему выши писаномоу, вилѣли [!] есми слуѕѣ нашемоу вѣрному пана [!] логоѳетоу писати и печатъ привѣсити къ семоу листоу. и писа пашкоу граматикъ. оу сучавѣ. въ лѣто ≠ѕцмѕ, февр. кг.

№ 45

Ілля воєвода дарує за вірну службу одному з своїх підданих два села

Середина XV століття, Сучава

Грамота публікується за оригіналом, який зберігається в ЦДАСА (Межовий відділ, фонд № 1299, оп. 1, од. зб. 4202). Грамота написана на тонкому пергаментному аркуші розміром 27 см × 20 см, збереглася погано. Аркуш був згорнутий, внаслідок чого на ньому утворилося дві вертикальні і чотири горизонтальні лінії зламу. На місці перетину правого вертикального і верхнього горизонтального зламів утворилася дірка довжиною 2 см, яка пошкодила 6-й згори рядок. Велика дірка проходить вздовж середньої горизонтальної лінії зламу, майже зовсім закриваючи останній рядок, у тому числі й дату; довжина цієї дірки 7 см, максимальна висота — 1,5 см. Вздовж правої вертикальної лінії зламу іде велика дірка, що починається вище 1-го згори рядка і доходить до 3-го знизу. На верхньому горизонтальному зламі ця дірка видовжується вліво і вправо. Внизу, під текстом, вздовж правої вертикальної лінії зламу йде розрив довжиною в 6 см.

Під текстом по центру грамоти зроблено вісім дірочок для печатей. Вони розташовані так, що утворюють фігури двох симетричних ромбів. Печатей немає.

Аркуш має сіро-бурий колір, темніший у верхній половині.

У лівому верхньому кутку чоринлом проставлена цифра 6. На звороті є ряд написів чорною тушшю і олівцем (інвентарні номери). У тих місцях, де проходив шнурок від печаті, пергамент позеленів.

Грамота написана півуставом дрібними буквами. Чорнило дуже вилиняло, текст трохи стерся, особливо на лініях зламу.

Мл(с)тїю бжїєю мы илїа воєвода господаръ з[емл]и молдавскои. чинимъ [1] знаменито, ис сѣмъ листѡ(м) нашимъ кт[о] нанъ оузри(т), и́ли є́го оу[2]-слышитъ чтучи. ѡже тотъ истинны [сл]уга нашъ спанѧ [?] [3] дали єсми єму єдно село. тоузара. где є(с) кнѣ[...н]икора. на ѡбрѣшїє [4] потокѣ [...]кова. другоє село пониж[є...] инше. хѣгѣтише [5] [...] нѣ [...]ѡника. стоє щобы єму ж [...оури]къ [...] [6] [...]же на вѣки. зануже дали єсми жбу[...] [7] єго и братїамъ єго. и оунучатѡ(м) єго́. и пр[аоу]нучато(м) єго. нєпору[8]шєно николи на вѣкы. и[...] оурикъ да сѧ нє д[...]тъ никому николи. [9] и иињ судєцъ да нє имаєтъ. али да слухає[т...]вами къ сочавѣ. а хо[10]таръ тѣмь дво(м) селамъ. да будєтъ по [ста]рыми хотары. ку[11]да из вѣка ѡживали. а на то є(с) вѣра г(с)в[а ми и] вѣра възлюблєннаго [12] сна г(с)ва ми романа. и вѣра брата г(с)ва ми. пана богдана. и вѣра въсѣхъ [13] боꙗръ молдавскыхъ. и вєликыхъ и малыхъ. пи[са] нанъ дїакъ у со[14]-чавѣ [...]ѳ[...] (15).

№ 46

Стефан воєвода підтверджує права Молдовицького монастиря на володіння селами й іншими добрами, одержаними від попередніх господарів

29 листопада 1443 року, Сучава

Грамота у вітчизняних виданнях ще не публікувалася. За кордоном вийшла у збірці М. Костекеску (т. II, стор. 187—188). Цей текст друкується за оригіналом, що зберігається у Відділі рукописів Державної бібліотеки ім. В. І. Леніна (Колекція Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 6).

Документ написаний на пергаментному аркуші розміром 39 см × 38 см; він був складений, внаслідок чого на ньому утворилися чотири горизонтальні і чотири вертикальні лінії зламу. Крайні вертикальні і верхня горизонтальна лінії зламу майже непомітні. У місцях перетину серединних горизонтальних і вертикальних ліній зламу букви дуже потерті. На другій знизу горизонтальній лінії зламу утворилися невеликі дірки. Пергамент найбільше попсований між двома нижніми горизонтальними лініями зламу: тут просвічуються великі коричневі і сірі розводи. Під текстом по центру грамоти зроблено вісім дірочок круглих і ромбічної форми. Вони розміщені так, що утворюють фігури

двох симетричних ромбів досить правильної форми. За три нижніх дірочки кріпиться на червоному шовковому шнурку висяча велика печать з темно-червоного воску. Власне, від печаті лишилася тільки її частина; майже повністю зберігся господарський герб у колі діаметром 6 см і частина напису: «...мли молдавскои».

На зворотному боці аркуша є кілька написів, зокрема «+монасти(р) (ѡт) молдови(ц)ѣ» (зроблений півуставним письмом, чорнило дуже зблідло), вказана дата грамоти і написано ряд інвентарних номерів.

Текст, майже не пошкоджений, займає $^{2}/_{3}$ аркуша.

Грамота написана дрібним півуставним письмом; чорнило дуже зблідло.

Характерною особливістю почерку є написання вертикальних ліній букв з великим натиском. У літерах **ъ**, **ѣ**, у, т (в лігатурах), **ц** верхні елементи виходять за межі рядка; у літерах **б**, **в**, **д**, **р**, **у** (в буквосполученні **оу**) за межі рядка виходять нижні елементи; мачти літер **а**, **ж**, **ф** дуже довгі. Писар ужив ряд лігатур: до букви т іноді приєднуються знизу, становлячи її продовження, букви **в**, **р**, **ѡ**. У тексті часто вживається знак **ъ**, верхній кінець якого піднімається високо над рядком і загинається вліво і вниз. Знак **ь** відсутній. Буква **ї** (з двома крапками) зрідка виступає на місці **і** в позиції перед голосною і в слові **илї**. Буква у має форму іжиці, рідше зустрічається буквосполучення **оу**, в якому у має форму вертикальної лінії, до якої вгорі зліва приєднано під гострим кутом пряму рисочку. Буква и своїм накресленням нагадує звужену омегу (ѡ). Виносне и має форму двох довгих паралельних ліній, з'єднаних посередині горизонтальною рискою. В тексті зустрічаються також рідко вживані букви **ѫ** і **ѳ** (остання в особових найменуваннях).

Виносних літер порівняно небагато: серед них букви, що позначають як приголосні, так і голосні звуки.

Єдиним пунктуаційним знаком, вживаним у грамоті, є крапка; нею часто відокремлюються одне від одного не тільки словосполучення, але й окремі слова.

Мл(с)тїю. бжїю. мы Стефанъ воєво(да). г(с)дръ. земли молдавско(и). знаменито. чини(м). ис сѣмъ. наши(м) листо(м). въсѣмъ кто нанъ оузри(т). илї его оуслыши(т). чтучи ѡ[1]же произволи. г(в)во ми. ншимъ блги(м). произволениемъ. и чисты(м). и свѣтлимъ. сръ(д)цемъ. и оучинили. єсми. въ задшие. сто почивши(х) [2] родителе(и). наши(х). и за наше здравие. и оумыслихмо. съ нашеѧ. доброѧ. волеѩ и ѡ(т) ба помощиа. да оутвърдимъ. на(ш) монастиръ. еже є(ст) на молдавици. храмъ. [3] стаго блговѣщениа. прѣстыѧ. вл(д)чицѧ. нашѧ. бца. и прїсно дѣвы. мрїа. и потвръждаемо. тому. прѣ(д)реченном(у). монастирю. ис сѣмъ нашимъ листо(м) [4] его села. що имаетъ. ѡ(т) родителеи наши(х). также дере. и млины. и мыто. именуемо. мыто. ѡ(т) молдавице. исъ селомъ. и тви[79] млины. що су(т). [5] оу Банѣ. що су(т) имъ. наполы. съ немецкими. калугеры. два млины. що

[79] Треба читати ти; буква т помилково написана як лігатура **тв**.

су(т). оу Банѣ. та є(ст) имъ. наполы. съ банскими тръпари. и ступа що сукно [6] ѡпихаєтъ. и ѡдно сєло. исъ млино(м). имєнемъ. съшчари. и за буковиною. вакулинци по(д)ли браници. и селища зрънова. тоє въсє вышє писанноє [7] да буде(т). тому прѧ(д)реченному. монастирю. въ оури(к). и въ ѡхабѫ. непо(д)вижно. николиже. на вѣки. исъ въсѣмъ. доходомъ. а хотаръ тѣмъ [8] вышє писаннымъ сєломъ. и селище(м) да є(ст) съ въсѣмы старыми хотари. куда из вѣка. оуживали. а на то є(ст) вѣра. нашего г(с)ва. вышє писанна[9]го Стефана воєвод(ы). и вѣра любимаго ми брата пєтра воєводы. и вѣра болѣръ наши(х). вѣра пана. нѣгоѧ. вѣра пана петра худича. вѣра пана [10] думы браєвича дворника. вѣра пана Юргича. и зѣта єго пана ѡанча логоѳета. вѣра пана. симона логоѳєта. вѣра пана нєтрила. вѣра пана [11] ваны оурѣклє. вѣра пана братула. вѣра пана симы. дворника. вѣра пана. ивана балчана. вѣра пана ѳомы. вєрєшчака. вѣра пана костича [12] постєлника. вѣра пана ваны портарѣ. вѣра пана станчула понича. вѣра пана ваны жулича. вѣра пана диєниша спатарѣ. вѣра пана [13] костє вистиарника. и брата єго пана пєтра. чашника. вѣра пана. ивана порковича. чашника. вѣра пана богуша. и брата єго па[14]на пашка. нестѣковичи. вѣра пана мануила гръбова. вѣра пана фети. чорного. вѣра пана. маноила. шєрбича. вѣра пана кръсти [15] чорного. вѣра пана тадора васковича. вѣра пана радула писка столника. вѣра пана бунги комиса. и вѣра въсѣхъ. болѣръ наши(х) [16] молдавски(х). и велики(х). и малы(х). а кто будєтъ г(с)дръ. оу наше(и) зємли. ѡ(т) дѣтеи. наши(х). илї ѡ(т) братеи наши(х). илї ѡ(т) нашего. племєнє [17] бу(д) кто. кого б҃ъ. избере(т). быти. то(т) щобы имъ не поруши(л). наше даание. потвръж(д)єниє. алє да имъ оутвърди(т). и оукрѣпи(т). [18] а кто сѣ покуситъ. възѣти илї [...ш]ити. имъ. бу(д)що. ѡ(т) того вышє писаннаго [...] да є(ст) проклѣтъ. ѡ(т) г(с)а б҃а въседръ[19]жителѣ. сътворшаго [!]. нєбо и зємлю и ѡ(т) прѣ(ч)стиа б҃ца. и ѡ(т) в҃і ап(с)лъ. и ѡ(т) д҃ єу(г)листъ. и ѡ(т) т҃ и и҃і. б҃гоносны(х). ѡтецъ. [20] събравшихсѣ. на безб҃жнаго. ариа. похулившаго. на с҃таа. троица. и да є(ст) подобє(н). искариѡ(т)ском(у). иоудѣ прѣдателю [21] и да има(т). оучастиє. съ тѣмы. єже възъпиша. на х(с)а г(с)а нашего. и рєкоша. кръвъ его на ни(х). и на чадѣхъ и(х). а на болшеє [22] потвръждєниє. тому въсему вышє писанному. велѣли єсми. нашему вѣрном(у). пану михаилу. логоѳєту. писати [23] и прївѣсити. нашу печа(т). к сєму листу. нашему.

пи(с) тадоръ оу сочавѣ. в лѣ(т) ҂ѕц҃на но(є) к҃ѳ. (24)

№ 47

Стефан воєвода підтверджує право Побратського монастиря св. Миколи на володіння селами Нігомирещі, Юрчещі, Сидещі, Грабовці, Чуленещі, Бересці, Рипчинці

29 листопада 1443 року, Сучава

Грамота публікується за оригіналом, який зберігається у ЦДАСА у Москві (Межовий відділ, ф 1299, оп. 1, од. зб 7226, арк. 10). Раніше друкувалася в збірці М. Костескеу (т II, стор. 187—188).

Документ написаний на пергаментному аркуші розміром 31 см × 34,5 см; він був складений, внаслідок чого на ньому утворилися сім вертикальних і чотири горизонтальні лінії зламу. На крайньому лівому зламі вгорі утворилися два невеликих розриви. Маленька дірочка є на другій згори горизонтальній лінії зламу на віддалі 13,5 см від лівого краю аркуша Від лівого краю і до цієї дірочки на лінії зламу утворилася складка, яка частково закриває 5-й згори рядок. Кілька невеликих дірочок є вздовж другої згори горизонтальної лінії зламу, внаслідок чого дуже попсований 6-й знизу рядок. Пергамент пожовтів. Вздовж другої згори горизонтальної лінії зламу іде світло-коричнева смуга понад 5 см завширшки. У правому верхньому кутку грамоти — цифра 8, зроблена тушшю і перекреслена чорним олівцем. Поряд — цифра 10, написана чорним олівцем.

Справа під текстом є нерозбірливий напис чорним чорнилом, яке дуже збліло.

Внизу під текстом по центру аркуша зроблено вісім дірочок для кріплення печатей. Дірочки розташовані так, що утворюють два симетричні сплюснуті ромби. У дірочки продітий червоний шовковий шнурок. Печаті відірвані.

На звороті є кілька написів. Один з них, латинськими літерами, майже зовсім стерся. В центрі аркуша напис чорним чорнилом: урн(к) дєла стєфа(н) во(д); під написом дата — ≠ѕцна ноє(м) кѳ.

Грамота написана півуставним письмом дрібними літерами; чорнило збліло і стало світло-бурим.

Мл(с)тїю бжїю мы стєфанъ воєво(д)а г(с)п(д)ръ зємли молдавскои. чинимъ знамєнито ис сѣ(м) листомъ наши(м). въсѣмъ кто нань оузритъ. или єго оуслыши(т) чтучи. ѡжє [1] произволи г(с)во ми. наши(м) блгы(м) произволєнїємъ. и ч(с)тымъ и свѣтлы(м) ср(д)цємъ. и оучинили єсми въ задшїє сто почивши(х) родитєлєи наши(х). и за здравїє г(с)ва ми [2] съ въсєѫ нашєѫ доброѫ (волєѫ). и ѡ(т) ба помощїа. ꙗко да оутвърдимъ. и оукрѣпи(м). монастиръ ѡ(т) побратѣ єжє є(с) хра(м) стого ѡца нашєго, и чю(д)отворца николѣ [3] того ради. и г(с)во ми, даємъ и потвръждаємъ. сєла тому прѣ(д)р(ч)єнному. монастырю. єжє има(т) ѡ(т) родитє(л) г(с)ва ми. имєну-

маа села. на побратѣ три села. [4] на имѧ нѣгомирещи. и юрчещи. и [си]-дещи и млины [...] и на прутѣ на имѧ грабовци и чюленещи. и бересци. и на ботнѣ(х). рыпчинци. исъ млино(м). [5] на телици и висока пасика и чере[...анїи] радовци и каланъ. и где е(с) шандръ. и на бахлуи по(д) хролово(м). где е(с) михаило. исъ млино(м). тое въсѣ выше писанное. [6] да боуде(т) тому пре(д)р(ч)енному монастирю. въ оури(к). и въ ѡхабѫ. и непорушено николи на вѣки. а хотаръ ты(м) село(м) съ въсѣми старыми хотарми. куды [7] из вѣка ѡживали. а на то е(с) вѣра нашего г(с)ва выше писаннаго стефана воево(ди). и вѣра възлюбленнаго ми брата петра воево(ди). и вѣра боѧръ наши(х). вѣра па[8]на нѣго ло(г)фета. и дѣтеи его. вѣра пана петра худича. и дѣтеи его. вѣра пана негрила. и дѣтеи его вѣра пана думѣ браевича дворника. и дѣтеи его. [9] вѣра пана симона ло(г)ѳета. вѣра пана юргича. и зѧтѣ его пана ѡанчи ло(г)ѳета. вѣра пана ѡанѣ оурѣкли. вѣра пана костича постелника. вѣра [10] пана ивана балчана. вѣра пана ѡанѣ данчуловича. вѣра пана ѡанѣ портарѣ. вѣра пана братула. вѣра сими дворника. вѣра пана томи вѣрешчака [11] вѣра пана кости вистѣрника. вѣра пана станчула понича. вѣра пана дїениша спътарѧ. вѣра пана ивана порка чашника. вѣра пана тадора ва[12]сковича. вѣра пана богуша. и брата его пана пашка. нестѧковичи. вѣра пана маноила гръбова. вѣра пана фети чорного. вѣра пана маноила [13] шербича. вѣра пана кр(с)ти чорного. вѣра пана монкы и брата тадора. вѣра пана радула столника. вѣра пана бадѣ дворника. вѣра пана [14] михаила пыхна. вѣра пана боунгы комиса. и брата его пана лазѧ спътарѧ. и вѣра въсѣхъ боѩръ наши(х) молдавскы(х). и великы(х) и малы(х). а по наше(м) [15] животѣ. кто боуде(т) г(с)п(д)ръ нашеи з(емли) ѡ(т) дѣ[теи] наши(х) или ѡ(т) братїи наши(х). или ѡ(т) нашего племене [...кого] б҃ъ избе[рет] быти. то(т) щобы и(м) [16] не поруши(л). але щобы имъ оутвърди(л). и о(у)кр҃пи(л). а кто бы покуси(л) порушити. или възѧти боу(д) ѡ(т) того выше писаннаго. то, да е(с) проклѧтъ [17] ѡ(т) г҃а б҃а и сп҃са нашего і҃v х҃а. и ѡ(т) прч(с)то[и] вл(д)чцѧ нашѫ бцѫ и пре[сн] д҃вы марїа. и ѡ(т) в҃і ст҃ы(х) връховны(х) ап(с)лъ и ѡ(т) четыри еу(г)листъ. и ѡ(т) т҃иі ѡ(т)цъ. [18] иже въ никеи събравшїи(х)сѧ на безбожнаго арїа. и да е(с) съпричастни(к) иоудѣ прѣдателю. и подобенъ съ тѣми. иже възъпишѫ, кръвъ его на ни(х) [19] и на чѧдѣхъ и(х). а на болшее потвръженїе тому въсему выше писанному велѣли есми нашему вѣрному пану михаилу ло(г)ѳету привѣсити нашу [20] печа(т) к сему листу нашему.

писа. лука оу сочавѣ въ лѣто ≠ѕцна

ное(м) к҃ѳ: [21]

№ 48

Стефан воєвода дарує Полянському монастиреві села Репчичани, Радовці, Балан, Русоніг, Добричин, два млини на р. Телиці і пасіку

22 лютого 1446 року, Сучава

Грамота публікується за оригіналом, який зберігається в ЦДАСА у Москві (Межовий відділ, ф. № 1299, оп. 1, од. зб. 7226, арк. 5). Документ написаний на дуже тонкому пергаментному аркуші розміром 27,5 см × 28 см. Аркуш був згорнутий, і на ньому утворилися чотири горизонтальні і п'ять вертикальних ліній зламу. У місці перетину третьої зліва вертикальної і другої згори горизонтальної ліній зламу утворнлася дірка завдовжки 3,5 см ; у місці перетину другої справа вертикальної і другої згори горизонтальної ліній зламу утворилася велика дірка у формі видовженого по вертикалі ромба розміром 6,5 см × 4 см. Пергамент набув світло-жовтого кольору з буруватим відтінком, на ньому утворилося кілька сірих і коричневих плям. Нижній край аркуша має вісім дірочок для кріплення печатей. Дірочки розташовані так, що утворюють два симетричні ромби.

Грамота написана чітким півуставом дрібними буквами; текст, за винятком відзначених пошкоджених місць, зберігся добре. Чорнило вилиняло і стало світло-бурим.

Мл(с)тїю бжїю мы стефанъ воєвода господаръ земли молдавскои. чинимъ знаменито ис сѣмъ листо(м) наши(м). въсѣмъ кто [1] нанъ узритъ. или єго чтоучи оуслышитъ. ѡже блгопроизволи г(с)во ми блгымъ блгопроизволенїємъ. и чистымъ. и свѣтлымъ [2] ср(д)цємъ и дали єсми нашемоу монастирю. ѡ(т) полѣны. идєже є(с) храмъ стго николы. и потвръж(д)аємъ села. на имѣ рєпчи[3]чаны. и съ оусими прикоупкы. на имѣ гдє ватаманъ дави(д). и радовци. и баланъ. и роусонѣгъ. и доброчинъ и два млины. [4] на тєлицѧ. и пасика ѡ(т) высокою. тоє въсє вышє писанноє. да є(с) нашемоу монастирю. оурикъ съ въсѣмъ доходомъ. [5] нє пороушєно николи на вѣкы. а хотаръ тѧмъ сєлѡмъ да є(с) ѡ(т) вєликыи друмъ що ѡ(т) готовца ходитъ. право на дѧлъ [!] [6] гдє роубѣжїє на дрѣвѧ. а ѡ(т) полѧ на высокыи дѣлъ нижє потока на столпъ и на доубо(х) роубѣжїє. а ѡ(т)толѣ долоу дѣломъ. а ѡ(т) ко[7]нєцъ дѣла попєрєкъ чєрє(с) потокъ на дѣлъ оу малоую могилоу та на столпъ. а ѡ(т)толѣ пѧ(т) моги[л] на столпъ. а ѡ(т)толѧ попєрєкъ [8] на м[а]лоую могилоу. нижє поутѧ на столпъ а ѡ(т)толѣ попєрєкъ. на вєликою могилоу. оу полє на сто(л)пъ. а ѡ(т) могилоу горѧ дѣло(м) [9] на два могилы єдна мала на сто(л)пъ. а ѡ(т)толѣ попрѧкъ чєрє(с) полѧ. та чєрє(с) вєликою долиноу. та дѣломъ на вєликоую могилоу на [10] столпъ. то ѡ(т) вышни краи хотарѧ. а ѡ(т)толѣ ѡбєрнєтъ. попєрєкъ чєрє(с) долиноу по(д)ли могилици. попєрєкъ на липоу. що є(с) поспо(л) [11] с то-

полєю и на стлъпъ. а ѡ(т)толѣ на два топола роубєжїє и на оуглоу. понижє пасикоу сидоровоу оу лѣсъ. а ѡ(т)толѣ ѡбєрнє(т) [12] попєрєкъ чєрє(с) лѣсъ прости на вєрхъ тєлици на сто(л)пъ и на доубъ роубѣжїє. гдє поутъ ѡ(т) млины выходитъ во(н) ис лѣса. а ѡ(т)то[13]ла тєлицєю долоу до оустїю молоатєцъ [?] а на нєи два млины. тажє ѡ(т) вєрхъ тєлици и ѡ(т) сто(л)пъ. и ѡ(т) доубъ попєрєкъ чєрє(с) [14] лисъ на поутъ. тажє поутємъ. и дѣломъ долоу. до роубажїє на дрѣва на вєликыи дроумъ що ѡ(т) готовца. а то вє(с) хотаръ. [15] ты(м) вышє писаннымъ сєло(м) и млино(м). а хотарници были. панъ мынѕул и пєтришоръ [...]ни(к). и микотичъ. и юрїє брає[16]ви(ч). и расколєвичъ. и шандромичъ. и харча. и ѡко(л)ныи мєжїаши боботєщи. и т[...]аманъ. и ивашко жоудє. и ми[17]хаилъ скоу(м)поу(л). и бра(т) єго [...]атоу(л). а на то є(с) вѣра г(с)ва ми вышє писаннаго стєфа[на...] боıар наши(х). вѣра пана нѣгоа [18] логоѳєта вѣра [....]а. вѣра пана нєгрила вѣра пана симона ло[...]мы дворника. вѣра пана [19] ѡана оуракли. вѣра пан[а...]ргича. вѣра пана ѡанчи. вѣра пана ивана бачана [!] [...]а. вѣра пана станчю[20]ла понича. вѣра пана д[іє]ниша спатара. вѣра пана кости вистїарника вѣр[а...]дронниковъ. вѣра пана [21] поркы чашника. и вѣра въсѣхъ боıаръ наши(х) молдавскы(х) вєликы(х). и малы(х) а по[...] та кто боудєтъ г(с)п(д)ръ на[22]шєи зємли. ѡ(т) дѣтєи наши(х). или ѡ(т) братїи наши(х). или ѡ(т) нашєго плємєнє боу(д) кого [...]тъ быти. то(т) бы нє пороуши(л) [23] нашєго дааніа. алє щобы оукрѣпи(л) и потвєр(ди)л. заноужє єсми дали нашємоу монастырю за нашє здравіє. а на бо(л)шоую [24]. крѣпо(с) [!] томоу въсємоу вышє писа(н)номоу вєлѣли єсми нашємоу вѣрномоу паноу михаилоу логоѳєтоу. писати и нашоу [25] пєча(т) привасити к сємоу ли(с)тоу нашємоу. писа. шандро. оу сочавѣ. в лѣто ≠ѕцнд м(с)ца фє(в). кв: [26]

№ 49

Петро воєвода звільняє мешканців сіл Репчичани, Радовці, Доброчинещі, Баланещі, Давидівці, а також власників пасік у Радовцях, Русносещах, Високій від податків і повинностей на користь господаря, оскільки ці села належать Побратському монастиреві

5 квітня 1448 року, Побратський монастир

Грамота публікується за оригіналом, який зберігається в ЦДАСА у Москві (Межовий відділ, ф. № 1299, оп. 1, од. зб. 7226, арк. 15). Документ написаний на товстому пергаментному аркуші розміром 22,5 см × 15,5 см. Він був згорнутий, і на ньому утворилися три горизонтальні і дві вертикальні лінії зламу. У місці перетину правої вертикальної і центральної горизонтальної ліній зламу утворилася невелика дірочка. 12-й знизу

рядок, на який прийшлася центральна горизонтальна лінія зламу, трохи потертий, однак текст прочитати можна. Пергамент пожовтів, а в чотирикутнику між нижніми горизонтальними і вертикальними лініями зламу став буруватим. Нижній край аркуша має шість дірочок для кріплення печатей. Дірочки розташовані так, що утворюють два симетричні трикутники; нижній трикутник розміщений під текстом, верхній — на тексті. Права верхня дірочка пошкодила 3-й рядок знизу, нижня — 1-й рядок знизу (останню літеру дати).

На звороті є кілька написів молдавською мовою, зроблених латинським і кириличним письмом. У написах двічі повторюється дата документа: ≠sцнs апрль є:

Грамота написана півуставним письмом малими буквами. Чорнило вилиняло і стало бурим.

Мл(с)тїю бжїєю мы пєтръ воєвода г(с)п(д)ръ зємли молдавскои. знамєни[1]то чини(м). исъ сѣмъ листо(м) наши(м). въсѣмъ кто на(н) оузри(т). или єго оуслыши(т) [2] чтучи. ѡжє блгопроизволи г(с)во ми. наши(м) блгы(м) и ч(с)тымъ. и свѣтлы(м) [3] ср(д)цємъ. и добры(м) промысло(м) и оучинихо(м). въ задшїє сто почившихъ [4] родитєлєи наши(х). и за здравїє г(с)ва ми. и дали єсми сє(с) листъ на(ш) [5] людє(м). ѡ(т) рыпчича(н). и ѡ(т) радовци. и ѡ(т) добрѫчинєщи. и ѡ(т) баланє[6]щи и ѡ(т) давыдовци. и ѡ(т) пасыкы ѡ(т) радовци. и ѡ(т) пасыки [!] ѡ(т) ру[7]снъѕєщи. и ѡ(т) пасыки [!] ѡ(т) високои. на то. да имаю(т) слободу. нє [8] по(д)вижни ни оу чє(м). да нє даю(т) дани. ни посаду. ни или(ш)[аром] ни по(д)воды. ни [9] млины наши да нє робѧ(т). ни на горо(д) на(ш) да нє робѧ(т). или боу(д) мистръ какы [10] боудє(т) оу ты(х) вышє писанных сє(л). и кожскаръ. или кузнєцъ. или [11] боу(д) какы мистръ. никто да нє имаєтъ. ни єдно дѣло до ни(х). и [12] тако(ж) варєколко товаръ провадѧ(т) до бєла города. или товаръ [13] г(с)ва ми. или возы. или на(ш). или боꙗрскы. да нє имаютъ тоты [14] вышє писанныи люди. никоторои помощи давати. никому [15] николи. и тако(ж) коли прїидє(т) мє(д). и жито нашєго монастырѣ ѡ(т) по[16]братѣ. на цоцори(н) бро(д). щобы прєвозници. прєвозили єго бєз ни[17]которого мѧшканїа. ани мыто. ни броднину. на ни(х) оузѧти. [18] и тако(ж). оу ты(х) вышє писанны(х) сє(л) да сѧ нє оумѣшаю(т) соу(д)ци ѡ(т) ꙗ(с) ни [19] глобници. ни припашѣри. и ни єди(н) рѧ(д)цѧ. ни глобы брати. ни трє[20]тєтину. [!] ни ѡ(т) которои винѣ. ни ѡ(т) вєликои. ни ѡ(т) малои. или соудити [21] тоты лю(д). ни оу которо(м) мѣстѣ. алє да соу(ди)тъ са(м). игумє(н) ѡ(т) (по)братѣ [22] или рѧ(д)ци и(х). а иного соу(д)ца да нє имаю(т). и тако(ж) оу посаду и на жо(лд) на (д)[23]нистрѣ тоты лю(д) да нє ходѧ(т), тоє въсѣ вышє писанноє да є(с) нашєму [24] монастырю ѡ(т) побратѣ и сєло(м) єго нєпорушєно николижє на вѣки. [25] а на то є(с) вѣра нашєго г(с)ва ми вышє писаннаго пєтра воєводѣ [26] и вѣра наши(х) боꙗръ и вєликы(х) (и) малы(х). писано оу манастырѣ [27] ѡ(т) побратѣ. въ лѣто ≠sцнs а(п) є [28]

№ 50

Петро воєвода підтверджує привілеї, дані його предками Молдовицькому монастиреві на право володіння циганськими сім'ями

25 серпня 1454 року, Байчани

Грамота опублікована у збірці М. Костекеску (т. II, стор. 505—506). Даний текст друкується за оригіналом, який зберігається у Відділі рукописів Державної бібліотеки ім. В. І. Леніна (Колекція Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 7). Документ написаний на тонкому пергаментному аркуші розміром 21,5 см × 30 см. Грамота була згорнута, і на ній утворилися п'ять вертикальних і три горизонтальні лінії зламу. На лініях зламу є невеликі складки, які закривають окремі літери. У місці перетину крайнього справа вертикального зламу з серединним горизонтальним утворилася дірка, видовжена по вертикалі. Вона пошкодила 4-й і 5-й знизу рядки тексту. Між другою і третьою справа вертикальними лініями зламу є невелика дірка, яка своєю вершиною пошкодила текст передостаннього знизу рядка. Під текстом по центру грамоти зроблено вісім дірочок переважно ромбічної форми. Воин розміщені так, що утворюють фігури двох симетричних ромбів. Печатей немає.

На звороті є кілька написів, зокрема: «циганѕ - ≠ѕцѮв - а(в)г кѕ», напис зроблено чорним чорнилом, що вилиняло і стало коричневим.

Текст займає ³/₄ аркуша. Пергамент дуже попсований, він наполовину пожовтів, наполовину став коричневим. Проте пошкоджень у тексті, крім відзначених, немає. Чорнило в основному зберегло свій природний чорний колір.

Грамота написана дрібним півуставним письмом, досить виразним і красивим.

Початкова літера тексту і хрест перед нею прикрашені орнаментом.

Мачти літер т (пишеться як сучасне скорописне **ч**), у (має форму «іжиці» з петлею або без неї), **ъ**, **ѣ**, зрідка **з** виходять угорі за межі рядка. Під рядком пишуться елементи букв **в** (нижня петля), **а** (нижній кінець мачтн), **р**, **д**, **щ**. Мачта букви **ж** виходить за межі рядка вгорі і внизу.

Кожна буква пишеться окремо. Проте зустрічаються лігатури **тр**, **тв** (р і **в** становлять вертикальне продовження літери **т**), **вѡ** (літера **в** перетинає посередині літеру ѡ).

У тексті грамоти вживається тільки **ъ**, буква **ь** не зустрічається; буква **ї** послідовно виступає для позначення **і** в позиції перед голосною; буква **є** пишеться або як сучасне **є**, або як вертикальна риска, до якої справа приєднується під прямнм кутом маленький язичок; виносне **к** складається з двох паралельних горизонтальних ліній, з'єднаних посередині вертикальною рискою.

Букв, винесених над рядок, порівняно небагато. Серед них ті, що означають приголосні і голосні звуки. Іноді виноситься також склад **му**.

Мл(с)тїю б҃жїєю мы петръ воєвѡда г(с)п(д)ръ земли молдавскои. знаменито чини(м) из си(м) наши(м) листо(м) увси(м) [!] кто на(н) узри(т) или єго услыши(т) чту(ч) [!] ѡжє то(т) истинныи калугєри наши ѡ(т) молда-

вици. принесли привилїє наши(х) пре(д)ко(в) прѣ(д) нами на потвєрждєнїє що дали наши родитєлє [2] за свою дшу. монастиру вышє писа(н)ному. храму стго блговѣщєнїа. цигани на имѣ бъра. и бадю. и комана. исъ дѣтм(и). [3] их. и кар[.]мана брата бєрина исъ дѣ(т)ми єго. и та(к) же єсми дали сєлу манастирскому слобозїю абы н[є] мали дила до того сєла. ни г[4]ло(б)ници. и ни илишарє. и ни по(д)воду да нє даду(т) ѡ(т) того сєла. и ни да(н). и ни посаду. и ни на млино(х) наши(х) да нє робѣ(т). и ни инoє ничого [5] нє имаю(т) на(м) служити. и ни дати. николи. алє вє(с) прихо(д) ѡ(т) того сєла да идє(т) къ вышє писанному монастиру. и слиду зло[6]дїиского да нє плати(т) тоє сєло ѡ(т) своєго хотарѣ. и ни на горо(д) да нє робѣ(т) лю(д) ѡ(т) сасчори[?] и ни инoє ничого. а на въсє вы[7]шє писанные потвєрждєнїє наши(х) прє(д)ко(в) даанїє. є(ст) вѣра нашєго г(с)п(д)ва вышє писаннаго пєтра воєводы. и вѣра наши(х) [8] боꙗр. вѣра пана ваны пы(н)теча вѣра пана думи пъркалаба. вѣра пана кости ѡрыша. вѣра пана пєтра бывшаго [9] логоѳєта. вѣра пана думи (с)патарѣ микачѧ. вѣра пана лази питика. вѣра пана иѡна вистиѧрника. вѣра [10] пана томы кы(н)дєвича. вѣра пана хо(д)ка крєцєвича. вѣра пана игна[та...] опєскула. вѣра пана микула [11] постєлника. вѣра пана иѡ[н]а буѡрѣна вѣра пана ѳєдора поса(д)ников[...]а. вѣра пана синѣ сто(л)ника. [12] вѣра пана драгоши ча(ш)ника. вѣра пана пєтра єзєрѣна комиса. и вѣра увси(х) наши(х) боꙗ(р) молдавски(х) и вєлики(х) [13] и мали(х). а на бо(л)шеє потвєрждєнїє въсєму. вышє писа(н)ному. вєлѣли єсми нашє(му) вѣрному боꙗрин(у) пану ко(з)[14]мѣ логоѳєту писати и нашу пєча(т) привѣсити къ сєм(у) листу нашє(му). пи(с). журжь. иѡилєви(ч). у байчанє(х) в лѣ(т)[15] ≠ѕцꙁв ау(г) кє. [16]

№ 51

Петро воєвода дає привілей львівським купцям на вільну і безперешкодну торгівлю у Молдавській землі

15 січня 1456 року, Сучава

Грамота публікувалася в зібранні «Akta grodzkie i ziemskie», т. VII, стор. 226—227. Текст грамоти транслітерований, основні особливості графіки і орфографії збережені. Проте є й окремі відступи від тексту оригіналу. Зокрема, деякі скорочені слова беззастережно подані як повні, напр. «г(с)п(д)рѣ» подано як «господарѣ», «мл(с)ть» як «милость», «стѣ» як «свѣтѣ»; слово «доброволно» розбите на два слова, між якими поставлена кома: «добро, волно»; інколи замість ѡ пишеться о, додаються відсутні в оригіналі літери: «никоторого» зам. «никоторѡ(г)». Крім того, грамота була опублікована у збірці М. Костєску (т. II, стор. 777—778).

Даний текст публікується за оригіналом, який зберігається у ЦДІА УРСР в м. Львові (фонд 131, оп. 1, спр. 100). Грамота написана на товстому пергаментному аркуші розміром 20 см × 32 см. Аркуш складений, на ньому утворилися дві горизонтальні і три вертикальні лінії зламу; крім того, пергамент досить пом'явся. В центрі аркуша — велика бурувато-сіра пляма. Текст ніде не пошкоджений. Нижній кінець грамоти із зрізаними під гострим кутом краями загнутий вперед по нижній лінії зламу і прикріплений кінцем до аркуша синім шовковим шнурком, на якому привішена кругла печать з червоного воску у восковому муляжі. В центрі печаті (діаметр 3 см) — зображення господарського герба; навколо герба — напис: «Петръ воєвода * печат[...]».

Угорі над текстом стоїть штамп Архіву стародавніх актів міста Львова з колишнім міським гербом.

На звороті аркуша зроблено ряд написів різних часів олівцем і чорнилом. Серед них дата написання грамоти, різні інвентарні номери.

Грамота написана дрібним півуставним письмом з елементами скоропису. Для письма характерна наявність виносних літер; зокрема, виносяться над рядок букви **в, г, д, ж, м, с, т, х**, а також **у** (в кінці слова). Мачти літер **ъ, ѣ, ж** у три рази вищі від вертикальних ліній інших букв. Верхній елемент букви **в** пишеться в рядку, нижній — нижче рядка; вертикальна лінія букви **а** опускається під рядок, її кінець часто загинається вліво.

Для письма грамоти характерне вживання **ъ** (ь не зустрічається зовсім), **ѡ** на початку і в середині слова, після голосних і приголосних; перед голосними закономірно виступає **ї**, **у** має форму **v** (іжиці), інколи з петлею внизу; **є** зустрічається в двох накресленнях: у формі півкола, відкритого вправо, з довгим язичком і у формі вертикальної палички з приєднаним справа і трохи піднятим угору коротким язичком.

Грамота написана чорним чорнилом, що трохи зблідло, але не втратило свого природного кольору.

Мл(с)тїю бжїєю мы, пєтръ воєвода гп(д)ръ зємл(и) мо(л)давскои. чини(м) знамєнито. ис сѣмъ листѡ(м) наши(м). каждому добрѡму коли (ж) то(г) кому будєтъ [1] потрѣбизна. ѡжє слюбуємъ и слюбили єсми. и даємъ и дали єсми. сє(с) ли(ст) на(ш). наши(м) прїѧтєлємъ. усимъ купцємъ. ис ливова [!]. и ѡ(т) оусєи зємли г(с)п(д)рѣ нашего [2] кролѣ єго мл(с)ть. и оуси(м) добримъ людємъ. и глєитуємъ имъ. симъ наши(м) листо(м) прави(м). и хр(с)тїѧнскымъ (с) глєитѡ(м). ꙗкожє на усимъ стѣ стои(т). на тѡ.[3] абы имъ. доброволно. и слобо(д)но приїхати до нашєи зємли. съ усими своими тръговлѣми. продавати и куповати. а мыто правоє заплати(в)ши. а ѡ(т) [4] на(с) и ѡ(т) наши(х) боꙗръ или ѡ(т) наши(х) мытнико(в). жа(д)на кривда. ни шкоду абы нє имали. и па(к) бы имъ доброво(л)но и слобо(д)но изавѣ [?] поихати. съ усими своими трьго[5]влѣми бє(з) никиторѡ [?] забаву. и бє(з) никакого шко(ду). и пакъ коли до на(с) прїиду(т). а мы имъ будумъ [!] наши листы и(м) дати по ты(х) листы що имаю(т) ѡ(т) наши(х) бра[6]тїи ѡ(т) стєфана воєво(д) и ѡ(т) пєтра воєво(д). по тому(ж) ѡбичаи. тоє въсє вышє писаннѡє слюбуємъ. нмъ на нашу дшу и на нашу вѣру. с наши(м) митропо-

литѡ(м) [7] и с нашими паны здєржати и попо(л)нити. по(д)лу(г) сє(г) нашє(г) листу. при нашєи чти и при хр(с)тїанскои вѣрѧ бє(з) лъсти и бє(з) въсѣкои хитрости. а на то є(с) вѣра [8] г(д)ва ми вышє писанна(г)[о] пєтра воєво(д). и вѣра въсѣ(х) боꙗръ наши(х). вєликы(х) и малы(х). а на бо(л)шєє потвєржєнїє тому въсєм(у) вышє писанному. вєлѣли єсми. и [9] нашу пєчатъ привѣсити к сєму листу нашєму: пи(с). у Сѡ(ч)вѣ. в лѣтѡ ≠ѕцзд мца гє(н). єї: [10]

№ 52

Петро воєвода підтверджує право Нямецького монастиря на володіння озером Загорним, дане його батьком воєводою Олександром

1 березня 1456 року, Нямц

Грамота у вітчизнянних виданнях не публікувалася. За кордоном вийшла у збірці М. Костекеску (т. II, № 154, стор. 575). Цей текст друкується за копією XVII ст., яка міститься у першому рукописному збірнику грамот (короткий палеографічний опис цього збірника див. у коментарії до грамоти № 38). Він зберігається у Відділі рукописів Державної бібліотеки ім. В. І. Леніна (Колекція В. Григоровича, ф. 87, № 1733).

4 зв. Мл(с)тїю Бжїєю, мы Пєтръ воєво(д): господаръ зємли молдавскои: чинимъ знато[!] сѣмъ листомъ наши(м). въсѣмъ кто нанъ оузри(т): или єго оуслышить. кому боудє(т). того потрѣбизна: дали єсми, и потвръдили, даниа родитєлѣ нашєго стго [!] почившаго Алєѯандра воєводи: щобы нє смѣли сѣ умышати [!] ѡ(т) наши рѣзници, и ѡ(т) наши болѣръ, никто: у єзєра загорнѣи. занужи є(ст) дано ѡ(т) наши(х) пєрє(д)ко(в), монастырю ѡ(т) нѣмца. така[!] (ж) єсми дали, и потвръдили съ усимъ доходомъ. А хотаръ є(ст) и долу нистромъ[!], ѡ(т) кицкана долу до устиє загорнѣи: исъ въсѣми грълами колико упадаєть у(т)[80] загорнѣ. гръли воєводины, исъ пасикою иванковы: и пасика загорнѣи. и три бро(д)вє на (д)нистрѣ: хаворонѣ, и корабска: и на усти загорнѣи. и въсѧ плуты колико учинѣ(т) у томъ хотару, и у(т) и(х) доброви: щобы нє ходилъ никто бєзь и(х) воли: ни у блато(х), ни у чи(м) да сѧ нє смѣєть умишати никто. а тако(ж) оу тои хота(р) дєсѧтину ѡ(т) пчоли бу(д)чии[81] будѡ(т), да имає(т) бєрє(т) дєсѧтину Монастирскому рѣ(д)ци. а тако(ж) мыта що будуть брати рибу у хотар загорнѣи. а та єсть вѣра г(д)ва ми: и вѣра въсѧхь боꙗръ нашь вєлики, и малїхь.... пи(с) оу нємца в лѣ(т) ≠ѕцзд. мар(т) а.

[80] Виносна буква написана нерозбірливо, найбільше нагадує написання **т**.
[81] Друге и схоже на **н**.

№ 53

Петро воєвода і боярська рада ухвалюють послати логофета Михайла до турків, щоб він передав просьбу молдавського господаря і бояр зменшити суму данини

1456 [?] року.

Фотокопія цієї грамоти опублікована у виданні «Энциклопедия славянской филологии. Прилож. к вып. 4,1—4,2. Альбом снимков кирилловских рукописей румынского происхождения» Е. Калужняцкого и А. Соболевского, Пг., 1916, арк. 115. Оригінал не розшуканий. Текст друкується за фотокопією 30 см × 22 см, що зберігається у Відділі рукописів Бібліотеки АН СРСР у Ленінграді (Зібрання відтворень, № 229). Текст зберігся добре, лінії зламу майже не помітні. Нижній край грамоти лишився поза знімком. Дата (1456 р.) написана на звороті фотографії чорним олівцем.

Грамота написана вугластим півуставом. Літери **б, и, л, м, н, п, т, х, ц, ч, ѧ, ш** пишуться прямими лініями, що сходяться під прямим або під гострим кутом. Літера **є** має два накреслення: вона буває широкою і вузькою; обидва графічні варіанти **є** вживаються паралельно. Літери **у** і **ч** пишуться як іжиці: **у** має форму іжиці з петлею внизу, **ч** — форму іжиці без петлі. Літери **ъ** і **ь** чітко розрізняються на письмі: **ъ** має довгий, загнутий вліво і вниз хвостик, **ь** пишеться в рядку у вигляді трикутника з гострим кутом угорі. Таке ж написання має здебільшого літера **о**, тому **ь** і **о** важко розрізняти. Вживання **ь** і **ъ** довільне.

Мы пєтрь воєво(д)а бжїєю мл(с)тїю г(сд)ръ зємли мо(л)да(в)скои. с паны радою нашєю мо(л)да(в)скои. а и [1] с наши(м) митрополито(м). ки(р) ѳєѡктисто(м). и съ всѧми паны. ѡ(т) вєлика. дажє [2] и до мала. радили єсмы. и много подумали мє(ж) собою ѡ утиснєнїє. и погибє[3]ль зємли нашєи. що ж съ уси(х) сторо(н) имає(м). а наибу(л)шє. ѡ(т) турко(в). ижє набрали. и бє[4]ру(т) по ку(л)косъ разо(в). и просѧ(т) у на(с) даны. двѣ тысѣчи. угорскы(х) зла(т). ино мы нє ду(ж) [5] быхо(м) дати єи. а боронитисѣ на(м) ника(к). зану(ж) помо(ч). и по(д)поры жаднои нє имає(м). [6] ниѡ(т)колѣ ка(к) прє(д)ци наши имѣли. а нє да(в)ши и(м). сами собѣ возму(т) ка(к) и доту(л) бра(ли). [7] жоны. и дѣти братєи наши(х). того дилѣ ра(д)ли [!] єсмы уси посполу. по(д)нѣти [8] собѣ нєволю ка(к) мочї имє(м). и похилити соби голову тому погáнству. на(и)[9]ти. и дати имь на що мочї имє(м) и(х) упросити доку(л) ачєи сѣ бъ смилує(т) [10] абыхо(м) ти(ж) могли ѡ(т) ба помо(ч) имѣти. и стороны свои наити ка(к) и наши прє(д)ци имѣл(и) [11] прото(ж) ура(д)вши [!] то уси по(с)полу. просили єсмы нашєго болѣрина. пана михаи[12]ла лѡ(г)ѳєта. абы пошє(л). до турко(в). по(д)нѣти нашу тѣготу. узѣвши ба на по[13]мо(ч). и учинити на(м) мирь. ка(к) бы наша зє(м)лѣ нє гибла далє. мочї имєт ли нижє. [14] що та(к) и добро. а пак

ли нє мочї имє(т) с то(г) спросити. а вынѣти. тогди дати [15] и тоты двѣ тисѣчи. зла(т) угорскы(х). абы на(м) у покои бы(л). абы зє(м)лѣ наша далє [16] нє гыбла. и слюбили єсмы. и слюбує(м). с си(м) наши(м) ли(с)мь [!]. пану михаилу лѡ(г)[17]ѳєту. абыхо(м) нє спустили жа(д)наа слова на нєго николи. аны бы па(к) моглъ [18] никто на нєго речи. аже ѡ(н) тои даны. учины(л). зану(ж) мы єго уси посполу по[19]слали. и тоту да(н) дати по нашєи нєволи. и на то. ли(ст) на(ш) дали єсмы. пану [20] михаилу лѡ(г)фєту. исъ усими нашими паны. и радою м(л)да(в)скою. по(д) на[21]шу печа(т). и по(д) печати уси(х) боѧрь наши(х). абы ѡ(н) съ уси(м) ср(д)цємь нашє(г) упокоѧ [22] длѣ ходи(л). а панове наши по имєню. а наипєрвы. митрополита нашє(г) ки(р) [23] ѳєѡктиста. а пана братула. пана думы браєвича. пана лазора. пана [24] станчула. пана. маноила. па(н) ива(н) ба(л)ча(н). па(н) ѡана пынтєчє. па(н) козма ша(н)[25]дрови(ч). па(н) хо(д)ко щиборь дворникъ. пань пєтръ пръкала(б). па(н) пєтръ лѡ(г)ѳєть. [26] пань хо(д)ко крєцєви(ч). пань монка. и бра(т) єго па(н) тоадєръ. па(н) гоѧ(н). пань костє [27] ѡрышь. па(н) костє данови(ч). па(н) шендрика толочко. пань лазѧ пити(к) [28] пань андрушко. пань иѡнь бучу(м). па(н) ми(к)ра(л) дворни(к). па(н) тоадєрь ду(л)[29]чєви(ч). пань миху(л) старости(ч). па(н) сина хоти(н)скыи. па(н) бо(л)босѣ постє(л)ни(к) [30] па(н) рома(н) худи(ч). па(н) ꙗцко худи(ч). па(н) ива(ш)ко хри(н)кови(ч). па(н) илѣ вистиа(р)ни(к) [31] па(н) васко лєви(ч). пань хри(н)ко лєви(ч). па(н) да(н)чу(л) кнѣжни(ч). па(н) нѧ(г) кы(м)пѧ(н). па(н) [32] ива(ш)ко устєкли. па(н) драгосла(в). па(н) нєгои. и бра(т) єго па(н) брату(л). па(н) Єрє[33]миа. па(н) порка. па(н) єзєрѧ(н) коми(с). па(н) миху(л) сто(л)ни(к). па(н) гангу(р) спатарь. [34] па(н) нєгрилъ дворни(к). па(н) дракошє чашни(к). па(н) зѧикь. па(н) дума мика(ч). па(н) [35] дума га(л)би(н). па(н) костє цоли(ч). па(н) пєтрь сръбєску(л). па(н) мику(л) спатарь. [36] и па(н) журжь лѣнцѣ. и наши писари. пань тоадє(р) прода(н). и па(н) добру(л) [37] и па(н) кръстѣ и па(н) ву(л)па(ш). и па(н) соломонь. и иныу[...] стєцко писа[38] у [...] лѣ(т) [39]

№ 54

Стефан воєвода підтверджує право Молдовицького монастиря на володіння циганами Хирманом, Беру, Баду і Команом з їх дітьми та з усім родом і племенем, а також звільняє монастирське село Борхінещі від податків на користь господаря

31 серпня 1458 року, Дольний Торг

Грамота із значними скороченнями і помилками була опублікована В. Уляницьким («Материалы...», № 84, стор. 95). За кордоном вийшла у збірці І. Богдана «Documentele lui Ştefan cel Mare», т. І, Бухарест, 1913, стор. 16—17. Даний текст друкується за

оригіналом, який зберігається у Відділі рукописів Державної бібліотеки ім. В. І. Леніна (Колекція Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 9). Документ написаний на товстому пергаментному аркуші розміром 30,5 см × 20 см. Грамота була згорнута, і на ній утворилися дві вертикальні і дві горизонтальні лінії зламу. У місцях перетину вертикальних ліній з горизонтальними утворилися невеликі дірочки, які, однак, не пошкодили текст. У місці перетину правої вертикальної лінії зламу з нижньою горизонтальною утворилася дірка завдовжки 4,5 см. Проте вона знаходиться нижче тексту. Пергамент увесь пожовтів. Дві великі світло-коричневі плями одна під одною утворилися зліва на тексті. Трохи менші коричневі плями наявні також у місцях перетину верхньої горизонтальної лінії зламу з вертикальними. Внизу по центру грамоти у вигляді прямокутника (4 см × 2,5 см) зроблено чотири дірочки для кріплення печатей.

Верхня права дірочка прийшлася на підпис писаря Ардановича, в результаті чого півтори букви з його прізвища (**о** і верхня половина **в**) випали. Посередині прямокутника зроблено ще дві дірочки; за нижню привішена на голубому шовковому шнурку кругла печать із червоного воску у восковому муляжі. Печать добре збереглася. В центрі її зображено господарський герб, навколо якого зроблено напис півуставним письмом: «+печать стєфана воєводы».

На зворотному боці аркуша є кілька написів, зроблених чорним чорнилом і чорною тушшю. Серед них напис півуставним письмом: «бо(р)хинещ куцрча(н)»; напис: «Пецитаиє. шипє слобоѕіѧ Бортинєѱи — ≠ѕцЗѕ авгу(с) -ла ex Fasc 64 1/2 W°3°» (тут усі літери до слова **ex** стилізовані під півуставне письмо); інвентарні номери, дата написання документа: «1458» та ін.

Текст займає майже весь аркуш і зберігся добре. Чорнило трохи вилиняло, але не втратило чорного кольору. Написана грамота недбало. Письмо можна визначити як півустав, оскільки всі букви пишуться окремо, за винятком поєднання літер **т** і **р**, що утворюють лігатуру. Проте письму бракує строгої симетричності і сумірності літер — характерних рис класичного півуставу.

Літера **у** частіше пишеться у формі **v** (іжиці), рідше — у формі іжиці з петлею внизу; літера **ѣ** має одне написання: вертикальна лінія з невеличкою петлею (справа внизу) перекреслюється вгорі горизонтальною лінією з лівим загнутим кінцем; літера **к** пишеться у вигляді двох паралельних вертикальних ліній, причому ліва лінія іноді має вигляд дужки, що відкривається; літера **х** нагадує сучасне друковане **х**; літера **ж** пишеться так, як і **х**, тільки перекреслюється по центру вертикальною лінією.

Виносними найчастіше бувають літери **м**, **т**, **ж**, **и** (у формі покладеного **н**), **д**.

Млстїю бжїю. мы стєфанъ. воєвода господарь зємли м(л)давскои. знамєнито чини(м). ис сѣ(м) наши(м) листо(м) [1] всємь кто на(н) оузри(т) или єго оуслыши(т) єжє блгопроизволи г(с)во ми бгы(м) произволєнїє(м) и чъстимъ [2] промысло(м) и стлѣиши(м) ср(д)цє(м) и оусєю радою и потвъдили [!] и дали. є(с)ми стои црвки [!]. и ѡ(т) стого [3] монастирѣ ѡ(т) мо(л)давици

идє(ж) є(с) хра(м) прѣстои Блговѣщенїю. ꙗко да соу(т) и ѡ(т) г(с)ва ми к тои [4] стои цркви тоти цигани. на имѣ хръма(н) и бєра (и) баду. и команъ и съ оусими чєлѣ(д)ми и(х) и дѣ[5]тми и(х) и оуси(м) родо(м) и племєнє(м) и(х) и оунуци и(х) да соу(т) къ тои стои цркви. оури(к) всѧ(м) приходо(м). [6] а тако(ж) дали єсми слобозию сєлу манастир(с)кому на имѣ борхинєщи. ꙗко да нє ходѣтъ [7] оу ту(м) сєли ни глобици [!] ѡ(т) сѡчвѣ. и ни (и)лишари. ни по(д)во(д) нє даю(т) ни по саду ни на млино(х) на[8]ши(х) да нє робѣтъ ни вино да нє возѣтъ. и дєсѣтину ѡ(т) бчо(л) и ѡ(т) свини да нє даю(т) ни сли(д) зло[9]дииски(х) да нє гонѣтъ оу сєло то(м) хотару и нє приимутъ. и на горо(д) ѡ(т) сѡ(ч)вѣ нє робѣтъ ѡ(т) то(г) [10] сєло. а на воиско то кто да иду(т) тоти люди коли прилучитсѧ самому г(с)ва ми ити [11] на вои(с)ко тогди и тоты люди да иду(т) на воску [!]. а ино гди николи. алє(ж) то(т) прихо(д) к оуси слу[12]жбъ. ѡ(т) то(г) сєло то оуси да прислухає(т) къ стои цркви ѡ(т) м(л)давци [!]. а тако(ж) ѡ(т) г(с)ва ми дали [13] єсми стому монастиру ѡ(т) м(л)дав(и)цу. да оучинѣтъ ставы стои цкви на красно(м) по[14]вишє и(х) ста(в) да є(с) стои цркви оури(к) на вѣки. всѧ(м) приходо(м). нєпорушєно николи [15] на вѣки а на то є(с) вѣра г(с)ва ми и вѣра оуси(х) боѧръ г(с)ва ми вєлики(х) и малы(х). а на булшєи [16] крпо(с) вєлѣли єсми нашєму. вѣрному пану добру(л) логоѳєту привѣсити нашю печа(т) [17] к сєму ли(с)ту нашєму. пи(с) пєтръ ардан[о]ви(ч) оу долнє(м) тргу в лѣ(т) ≠ѕц҃зѕ. ау(г) л҃а [18].

№ 55

Воєвода Стефан (Великий) підтверджує привілеї львівським купцям на вільну торгівлю, одержані від його дядька воєводи Стефана, і встановлює мито на кожен з видів товару

3 липня 1460 року, Сучава

Грамота публікувалася із значними скороченнями у зібранні «Akta grodzkie i ziemskie», т. VII, стор. 237—239. Текст грамоти транслітерований, характерні риси графіки і орфографії в основному збережені. Проте такі особливості оригіналу, як наявність виносних літер і писарська інтерпункція, до уваги не взяті; велнкі літери у цій публікації вжито відповідно до вимог сучасної польської орфографії. В опублікованому тексті наявні також окремі помилки, напр. *заморскїи* зам. *заморскыи*, *грецькы* зам. *грецкы*,

Львова зам. *(л)вова* та ін. Грамота опублікована також у збірці І. Богдана (т. II, стор. 272—276).

Даний текст публікується за оригіналом, який зберігається у ЦДІА в м. Львові (ф. 131, оп. 1, спр. 111). Грамота написана на пергаментному аркуші розміром 46 см × × 70 см. Аркуш складений, на ньому утворилося шість горизонтальних і три вертикальні лінії зламу. Вздовж ліній зламу на світло видно темно-бурі смуги. В центрі аркуша є кілька невеликих жовтавих плям. Нижній край грамоти загнутий вперед по лінії зламу і прикріплений до аркуша червоним шовковим шнурком, на якому була привішена печать. Зараз від печаті лишилися тільки уламки воскової кустодії, які свідчать про її великий розмір. Угорі по центру аркуша стоїть штамп Архіву стародавніх актів м. Львова з колишнім міським гербом.

На звороті аркуша є ряд написів, зроблених чорнилом у різні часи, зокрема інвентарні номери, напис латинською мовою, в якому вказано, кому належить грамота і коли вона була написана (Anno mundi 6968. хti 1460).

Грамота написана дрібним півуставом з деякими елементами скоропису. В ній наявні виносні літерн. Зокрема, виносяться над рядок літери **б, в, ж, з, к, л, м, н, п, р, с, т, ч, ш,** а також у кінці слова **у**. Виносні літери здебільшого зберігають півуставне накреслення, але виносні **т і м** можуть бути скорописними.

Над літерою **ы**, як правило, стоять дві короткі паралельні риски; над буквами **и, оу, ѡ**, а в деяких випадках наявна одна крапка. Буква **ъ** має довгу мачту з загнутим ліворуч верхнім кінцем. Буква ь не зустрічається. До букви **ъ** подібна **ѣ**; вона має довгу мачту, до якої приєднується зліва угорі довгий, загнутий униз хвостик; цей хвостик приєднується до мачти трошки нижче її верхнього краю, інколи він може при цьому перехрещуватись із мачтою. Літери **ж, ф**, а мають довгу вертнкальну лінію, що виходить за межі рядка угору і вниз. Вертикальна лінія букв **р**, у опускається нижче рядка. Літера н послідовно пишеться у формі латинського **N**. Верхній елемент букви **в** пишеться в рядку, нижній — під рядком.

Перед голосними, а інколи й у кінці слова перед наступним словом, що починається на приголосну, пишеться ї; у може писатися у формі великої літери **V** (іжиці); є на початку слова (рідше в кінці) пишеться у фомі великого півкола з хвилястим язичком, при цьому в крайніх вертикальних точках півкола і посередині язичка іноді поставлені крапки; частіше є пишеться у формі вертикальної палички з дуже коротким хвостиком (майже крапкою).

Грамота написана чорним чорнилом, яке лише частково зберегло свій природний колір; здебільшого воно вилиняло і стало бурим.

Верхню частину заголовної літери **м** намальовано у вигляді людського обличчя.

Мл(с)тїю бжїєю мы Стєфанъ воєво(д)а г(с)п(д)ръ зємли мо(л)давскои чини(м) знамєнито ис ты(м)то наши(м) листо(м) въсѣ(м) кто на то(т) ли(ст) оузри(т) алибо єго чтоучи єго[!] оуслыши(т) гдє жє того кому будє(т) потрєби(з)на. ѡжє пришли пєрє(д) на(с) наши прїѧтєлєвє боу(р)гарє ливовскии. и принєсли привилїє вєликоє. що имаю(т) ѡ(т) оуика нашєго покои-

ника Стєфана воєводи и ѡ(т) оуси(х) [1] наши(х) прє(д)ковъ. и просили на(с) абыхо(м) имъ. мыта полє(х)чили ꙗкоже и(м) стои(т). оу то(м) старо(м) привилїи. ино мы дорадившисѧ ис нашими паны и радою и лишили єсмы и(х) на то(м) правѣ и потвєрдили єсмо и(м) того права. ка(к) маю(т) ходити. по нашєи зємли и(х) коупци слобо(д)но и доброво(л)но. и которы(м) ѡбычаємъ имаю(т) мыта платити. ѡ(т) своєго товара. [2] почє(н)ши гдє єстъ головноє мыто на складѣ. у сѡчавѣ ѡ(т) соу(к)на ѡ(т) гривноу три гроши. а ѡ(т) кра(м)ны(х) рѣчєи що соу(т) розмаити рѣчи почєнши полотно литовскоє и кросє(н)скоє и моу(д)роє. и ѡ(т) бархату и ѡ(т) початого соу(к)на и ѡ(т) ногавици. и ѡ(т) хар(с)а и ѡ(т) ножи и ѡ(т) коси и ѡ(т) сєрпи циновии рѧ(ч) миси конвици поѧси покочини цивкы шафран [3] шапкы плужнаа жєлиза. корди мєчи и ѡ(т) иншими рѣчи дро(б)ны(х) що (ж) ко крамоу слоухаю(т) а ѡ(т) того ѡ(т) оусєго щобы платили оу сєрєти мыто. ѡ(т) гривноу три гроши а коли имоу(т) коупити татарскыи товаръ или заморскыи оу сѡчавѣ. или шо(л)коу и пєрєць. и ка(м)хи или тєбєнкы или тємнѧнъ или грєцкы кфа(с) или инби(р) или пєрєцъ. [4] а ѡни абы платили ѡ(т) гривноу три гроши мыто. а коли имоу(т) коупити татарскыи това(р) оу ины(х) тръго(х) наши(х) а ѡни имоу(т) тамъ давати гдє коупѧ(т)[82] ѡ(т) гривны два гроши. а на голо(в)но(м) мытѣ оу сочавѣ ѡ(т) гривны три гроши. та абы (т)оваръ сми(л) продати комоу люби(т). а кто идє(т) до (л)вова на голо(в)но(м) мытѣ оу сѡчавѣ ѡ(т) скотыны а҃ гро(ш) ѡ(т) дєсѧ(т) [5] свини а҃ гро(ш) а ѡ(т) дєсѧ(т) ѡвьць єшчє ѡди(н) гро(ш) а ѡ(т) конѣ или ѡ(т) кобылоу по шєсти хроши а ѡ(т) сто билицъ ѡди(н) гро(ш). ѡ(т) сто лисици і҃ гро(ш) ѡ(т) сто ѡвчи(н) сора(н)ны(х) чєтири гроши. ѡ(т) сто кожи ꙗгнѣчїи два гроши. ѡ(т) сто ко(ж) скоты(х) єі҃ гроши то мы(т)[о] сочавскоє. А кто идєтъ до татарскои стороны ѡ(т) дванадєсѧ(т) кантари [6] що сѣ важи(т) оу сѡчавѣ. ѡди(н) роубли сєрєбра оу ꙗско(м) тръгоу л҃ гроши а оу лапушно(м) л҃ гроши. а оу било(м) городѣ по(л)рубли сєрєбра. а кто нє идєтъ до бєлогоро(д)а ѡ(н) абы да(л) оу лапоушноу мыто былогоро(д)скоє. ко(л)ко има(л) давати оу было(м) городѣ. а оу тигини да платѣ(т) ка(к) жє испєрва платили мыто ты(м) жє ѡбычає(м) [7] и тєпєръ имаютъ платити. а на сторожоу ѡ(т) воза пові҃ гроши. а кто имє(т) погнати ско(т) до татаръ на головно(м) мытѣ оу сочавѣ ѡ(т) каждои скотини мыто сѡчавскоє по чєтири гроши. оу ꙗсох в҃ гроши оу лапоушно(м) в҃ гроши ѡ(т) сто ѡвєцъ оу сѡчавѣ шє(ст)дєсѧ(т) гроши оу ꙗсє(х) л҃ гроши оу лапоу(ш)ноу л҃ гроши. [8] а постави соу(к)на имаютъ и(х) продати. на складѣ оу сѡчавѣ. а [оу] ины(х) торго(х) наши(х) нє имаю(т) волю продати и(х). а и(с) тими пинѣзми. волно имь торговати. по оуси(м) наши(х) торго(м) що имъ любо боудє(т) а до оугоръ и до басара(б) и до кєлию и до тоурко(в) волно имъ вывєсти соукна. а кто повєзєтъ соу(к)но до

[82] В «Akta grodskie i ziemskie» після цього слова помилково пропущено десять слів

басара(б) дати име(т) на голо(в)[9]но(м) мытѣ оу сѡчавѣ ѡ(т) гривноу. три гроши а оу романова тръгоу и оу баковѣ и оу ажуда и оу поу(т)нои и оу ва(с)лоуи и оу берладѣ и оу текоучи ѡ(т) воза в҃ злати а що привезоу(т) ѡ(т) басара(б) или ѡ(т) тоурко(х) или перецъ или баво(л)ноу. или боу(д) що. оу баковѣ и романовъ тръгъ и оу ты(х) краишны(х) тръго(в) ѡ(т) воза по в҃ златы [10] турскы(х) а на головно(м) мытѣ оу сѡчавѣ ѡ(т) в҃і кантари що имоутсѧ. важити. а҃ роу(б)ли серебра. а кто иметъ повезти [с]оукно до быстрици. и до оугоръ оу сочавѣ ѡ(т) гривны три гроши. оу бани ѡ(т) гривны по(л)фтора гро(ш) а оу мо(л)давици ты(ж) полфтора гро(ш) ѡ(т) гривны. а коли сѧ вороти(т) и(с) оугоръ оу мо(л)давици [11] ѡ(т) каждого терха по в҃ гроши. а оу бани ти(ж) ѡ(т) каждого терха по в҃ гроши. а кто иметъ пове(з)ти соу(к)на до брашева. а оу головно(м) мытѣ оу сѡчавѣ ѡ(т) грывны по три гроши. оу романова тръгоу и оу баковѣ и оу тотроуши ѡ(т) воза по в҃ златы а коли имоу(т) воротити ѡ(т) ка(ж)дого терха оу тотруши [12] по в҃ гроши оу баковѣ в҃ гроши. ѡ(т) терху. а кони що соу(т) по трї гривни. слобо(д)но имъ. и оугорскыи кони слобо(д)но и(м) хотѣ за р҃ злати а оу которо(м) торгоу имоутъ и(х) коупити. ѡ(т) каждого конѣ по четири гроши. а оу соучавѣ по ше(ст) гроши. ѡ(т) ка(ж)дого конѣ а оу серети ѡ(т) конѣ по в҃ гро(ш). а оу черневце(х) в҃ гро(ш) ѡ(т) конѣ а кто [13] кони или кобыли до каменцѣ. що было емоу дати оу серетѣ то име(т) датї оу дорогоунѣ а що было ему дати оу черновци то име(т) дати оу хотини. тако(ж) е(ст) мыто ѡ(т) кобы(л) ꙗко и ѡ(т) кони. а кто име(т) коупити. ско(т) или бараны или оу бако(в) или оу романова тргоу или оу нѣмца или оу бани алибо оу ины(х) тръго(х) бу(д). [14] где у нашеи земли. ненадобѣ нигде мыта давати. липше где коупи(т) и възме(т) печа(т) ѡ(т) мы(т)ника. и оу которо(м) тръгоу име(т) коупити. та(м) име(т) давати ѡ(т) скота. а҃ гро(ш) ѡ(т) десѧ(т) ѡвець а҃ гро(ш) ѡ(т) десѧ(т) свыни а҃ гро(ш) ѡ(т) сто кожи скотїи(х) ї҃ гроши ѡ(т) сто кожи ꙗгнѣчи(х) а҃ гро(ш) ѡ(т) сто кожи соранны(х) в҃ гроши. та идоутъ. [15] на головное мыто на сучаву а тото мыто татарское що было оустановлено. оу было(м) городѣ а мы тото мыто ливовчано(м) ѡ(т)пустили абы не давали. ни пинѧзѧ. хотѣ ѡ(т) тисѧча ко(п) хотѣ боу(д) та(м) татарскыи цреви(ч) [?] хотѣ не бу(д). а оу сере(т)ско(м) тръгу ѡ(т) кра(м)ны(х). абы сѧ платило ѡ(т) гривны по три гроши. ꙗко [16] и выше пише(м). а кто коли иде(т) ис нашеи земли чере(с) соучаву на сере(т) та ко(л)ко мыта давали оу сѡчавѣ того половина. маютъ дати оу серети ѡ(т) оусего и ѡ(т) ко(ж) и ѡ(т) во(л)ны и ѡ(т) ѡвчи(н). то е(ст) мыто сере(т)ское а оу черновци ѡ(т) фоурма(н)ского воза мыто четири гроши а ѡ(т) ѡрме(н)ского воза. ше(с)тъ гроши. ѡ(т) скотины а҃ гро(ш) ѡ(т) ї҃ [17] свыны а҃ гро(ш) ѡ(т) десѣ(т) ѡвци а҃ гро(ш) а ѡ(т) кони алибо ѡ(т) кобылы по в҃ гроши. а на перевозы ѡ(т) воза или ѡ(т) немецкы(х) или ѡрме(н)скы(х). по четири гроши але коли имоу(т) возыты поромо(м) а коли буде(т) ле(д). илї имоу(т) ходити оу бро(д). тогди

перевоза ни гроша да не дадоу(т) то є(ст) мыто черновское а оу черновце(х) возы не трѧсти.[18] але коупецъ абы да(л) свое право. аже не имає(т) заповѣданї товаръ на своємъ возы. коуници серебро воскъ алибо кони добры земскии. а има(т) сѧ поставити цина соу(к)ни оу соучавѣ. ꙗко во (л)вовѣ. а ливовчане що имоу(т) ходити до браила или до келеи. по рибоу на краины(х) мита оу баковѣ или оу берла(д) имаю(т) давати [19] мыто ω(т) гривны по(л)тора гроша. а ω(т) воза рибоу не заимати. а та(м) възме(т) печа(т) та приидe(т) слобо(д)но до сочавы. та да(ст) головное мыто оу сучавѣ ω(т) гривноу по г҃ гроши а ω(т) воза риби не брати. а на серети имоу(т) давати ω(т) грывны по по(л)тора гроша. а рыбы ω(т) воза не брати. а оу черновци мыто ω(т) воза [20] ꙗко є(ст) оустановлено а рибоу не брати. а коли привезоу(т) ливовчане соу(к)на алибо боу(д) какы товаръ а оу ны(х) никто гвалто(м) бе(з) пинѣзеи ни ωди(н) локо(т) не моглъ оузѣти ни мы(т)ни(к) ани боѧри(н) ав[?] ани ми сами. але коли боудетъ намъ надобы или соу(к)но или инаѧ торговлѣ. или много или мало а мы алибо наши мы(т)[21]-ници. абы торговали и запла(т) оудилавши и надобное оузѧти. а ливовчане що имоу(т) сами приносити. сере(б)ро женое. ω(т) оуго(р) ω(т) того серебра буде(т) ли на(м) надобы. а мы абыхо(м) оу ни(х) коупили готовими пинѣзмы а що ωстане(т) то имъ слобо(д)но вывезти ис земли а моунтѣнскыи воскъ и оуго[22]рскыи. имъ слобо(д)но ис земли вывести а мыто. а мыто[!] оу баковѣ алибо оу берладѣ алибо оу бани ωди(н) гро(ш) а оу сωчавѣ ω(т) каменѣ а҃ гро(ш) а оу серетѣ ти(ж) а҃ гро(ш). а оугорскыи коуници слобо(д)но имъ вивозыти а мыто имоу(т) платити. на краине(м) мыты оу бани алибо оу баковѣ ω(т) гривны по(л)[23]тора гроша а сωчавское мыто г҃ гроши ω(т) гривноу. а оу серети полтора гроша. а ω(т) ты(х) куници бу(д)-ли на(м) надобы. а мы коупи(м) за готовы(х) пинѣзы а ωстано(к) слобо(д)-но имъ выве(з)ти. а єшче єсми дали ливовчано(м) абы держали собы[!] ωди(н) до(м) торговскы(м) ωбычаємъ оу су[24]чавѣ. але оу то(м) домоу абы корчмоу не держали. ани ꙗткы ани бровара. а па(к) ли бы хоти(л)[и] держати. то ты рѣчи то(т) що име(т) жити. оу то(м) домоу. а ω(н) абы тѣгноу(л) ис листомъ. ω оуси(х) рѣче(х). а то єсми оучинили коупце(м) ливовчано(м) господарѧ нашого королѣ по(л)ско(г) [25] роускои. оусеи земли. и по(д)[о]лскои. а то мы што єсмо ва(м) писали слюбуємъ и(м) вѣчно здержати. и попо(л)нити бе(з) лъсти. и бе(з) хытрости. на вѣки мы и наши намѣснькы николи непороушено. при нашеи чтї и прї нашеи вѣрѣ по(д)-лоу(г) хр҃(с)тїѧнского [26] права. а на то свѣдкове на(ш) ми(т)рополи(т) и рада кролевскаа. па(н) халецкыи и па(н) буговскыи що оу то(м) часоу были оу на(с). и оу посо(л)ствѣ ω(т) нашего пана ω(т) кролѣ. и наши панове рада мо(л)давскаѧ. па(н) доума браєви(ч) па(н) ста(н)чю(л) па(н) вла[27]-икоу(л) па(н) гоꙗ(н) дворни(к) па(н) хотко щиборъ па(н) косте данови(ч) па(н) томѣ ки(н)де па(н) ми(к)кра(л) па(н) петръ пони(ч) па(н) албъ па(н) лазѧ. па(н) исаиа немецкыи па(н) стецко дъмъкоу(ш) па(н) ко(з)мица па(н)

боу(х)тѣ па(н) фетиѡ(н) па(н) сакы(ш) спатаръ па(н) юга выстиѧрник па(н) краспи(ш) постє(л)ни(к) па(н) тадо(р) ча(ш)[28]ни(к) панъ збиѧрѣ сто(л)ни(к) па(н) иѡ(н) коми(с) и па(к) пановє бъгарє [!] и ра(д)ци ливовскыи що тымы часы оу на(с) были. и с нами тѡтоу рѣчь. є(д)нали. на имѣ па(н) климє(н)тъ па(н) миха(л) па(н) пєтръ и па(н) нимантъми(с) писаръ. а на бо(л)шєє потвєржєнїє тому въсєму вышє писанномоу вєлѣ[29]ли єсми. нашємоу вѣрномоу паноу доброулови логофєтоу писати и пєча(т) нашоу привѣсити к сємоу листоу нашємоу оу соучавѣ.

писа щєфу(л) в лѣ(т) ≠ѕц҃з и. м҃(с)ца ю(л) г҃. [30]

№ 56

Стефан воєвода затверджує акт купівлі пані Мартою, дружиною Михула Андроника, села Унгюла у пана Братула, Прочельникового сина

20 серпня 1462 року, Сучава

Грамота опублікована у збірці І. Богдана (т. І, стор. 51—53). Цей текст друкується за оригіналом, який зберігається у Відділі рукописів Державної публічної бібліотеки ім. Салтикова-Щедріна в Ленінграді (ОЛДПЕ, № 456). Документ написаний на товстому пергаментному аркуші розміром 27,5 см × 34 см. Він був згорнутий, і на ньому утворилися дві вертикальні і чотири горизонтальні лінії зламу. На верхній горизонтальній лінії зламу у місцях її перетину з вертикальними лініями зламу і в проміжку між ними утворився ряд невеликих дірочок (між 6-м і 7-м рядками згори). Більші дірки (до 1 см завдовжки) утворилися в місцях перетину другої згори горизонтальної лінії зламу з вертикальними лініями. Ці дірки пошкодили 5-й знизу рядок.

Пергамент пом'ятий і пожовклий. Від середини верхнього краю до другої згори горизонтальної лінії зламу іде велика коричнева смуга. Світло-коричнева смуга до 5 см завширшки проходить також вздовж другої згори горизонтальної лінії зламу

Чорне чорнило вилиняло і стало світло-коричневим. Обриси букв не скрізь збереглися, текст читається важко. Справа він зберігся краще, зліва — гірше Пошкодження є на місці коричневих смуг і по лініях зламів.

Нижній край грамоти загнутий, і на ньому зроблено два ряди дірочок (верхній ряд — вісім, нижній — сім). Сантиметром вище є ще одна дірочка, над серединою верхнього ряду. За чотири центральних дірочки иа червоному шовковому шнурку прикріплеиа червона господарська печать. Вона збереглася не повністю: в центрі у колі з діаметром 1,5 см видно господарський герб; навколо зроблено напис, з якого можна прочитати: «пєча... воєводы». Зліва за п'ять дірочок кріпиться на голубому шовковому шнурку боярська печать, яка має зараз чорний колір; иапис на ній не зберігся.

На зворотному боці аркуша приклеєний ярлик з інвентарним номером (№ 9262 F CCCCLVI) і є ряд написів, зокрема кілька напівстертих рядків, з яких можна дізнатися про дату грамоти: «6970: а(в) 20».

Документ написаний чітким округлим півуставом. Розмір букв середній.

Мл(с)тїю бжїю мы стєфа(н) воєво(д)а. г(д)ръ земли мо(л)давскои. знаменито чини(м) ис сѣ(м) листомъ нашимъ въ[1]сѣ(м) кто нанъ оузри(т). или єго чтоучи оуслыши(т). ѡже прїидє прѣ(д) нами и прє(д) нашими оусими мо(л)давски[2]ми боꙗрє. вєликими и малими. на(ш) вѣрныи па(н) братоу(л). прочє(л)нико(в) снъ. по свою доброю воли. ники(м) поноужє(н) [3] ани силова(н). и прода(л) свою правою ѡтниноу. ѡ(т) своєго праваго оурика. є(д)но сєло [на] имѣ оунгоу(л). гдє б[ил жоу]дє доу[4]мичка. пониже флъфоє на жежїю. и двѣ ѡзера що соутъ межє проутомъ и межє жежїю. и полѣны оуси ко(л)[5]ко слоухали здавна того сєла. та продалъ тоє сєло марти пани пана михаила андроника. за. ps. зла(т) та[6]тарскы(х). и оуставши марта паны пана михаила андроника. та заплатила [у]си тоти вишє писан[7]ныи пѣнѣѕи: ps. зла(т). татарскы(х). оу роукы пана братоула прочєлникова сна. прѣ(д) нами и прѣ(д) на[8]шими боꙗрє. ино мы видѣвшє доброю волю и то(к)межъ. и по(л)ною заплатоу а мита ко(ж)дєи ѡ(т) на(с) єсми да[9]ли и потвръдили. марти пани пана михоула андроника тоє прѣ(д)рє(ч)[но]є сєло на имѣ оунгю(л) гдє би(л) жоудє [10] доуми(ч)ка. на жежїю ни(ж)[є] флъфоє. и двѣ ѡзєра що соу(т) межє проуто(м). и мє(ж)[є] жежїю. и полѣни оуси ко(л)ко слоу[11]хали здавна то(г) сєла. тоє в(ъ)сє да боудє(т) єи. и ѡ(т) на(с) оури(к) съ въсѣмъ доходо(м) єи и дѣтє(м) єи и братїа(м) єи и оуноучато(м) [12] и прѣоуноучато(м) и прѣщоурѣто(м) и въсємоу родоу єи. кто сѣ избєрє(т) набли(ж) нєпо[ру]шєно николи на вѣкы. а хота(р) то[13]моу сєлоу. и ѡзєра(м) и полѣна(м) тѣ(м) ѡ(т) оуси(х) сторо(н) да є(с) по старомоу и(х) хотарю ко[...] из вѣка ѡживали. а на то є(с) вє[14]лика марторїа самѣ г(д)ва ми стєфа(н) воєво(д)а. и наши боꙗрє. би(л) па(н) доума браєвичъ. и па(н) маноило. и па(н) [15] ста(н)чоу(л). па(н) влаикоу(л). па(н) [...] дворни(к) па(н) костє [...]нович па(н) [...] па(н) алгбоу. па(н) лазѣ [16] пити(к). па(н) хо(д)ко па(н) [...](л) па(н) исаиа нємєцкїи. па(н) стєцко. па(н) пєтр [...] па(н) саки(ш) спатаръ [17] па(н) юга вистїарни(к). па(н) [...] постєлни(к). па(н) нєгои [...] па(н) боуорѣ [...] и и[18]нїи доситъ ѡ(т) наши(х) бо[ꙗр] мо(л)давски(х). вєлики(х) и мали(х). а на бо(л)шєю крєпостъ. томоу въсємоу вы[19]шє писаномоу вєлѣли єсми нашємоу вѣрномоу паноу добрулоу логофєтоу писати. и нашоу [20] пєчатъ. и пєчатъ боꙗръ наши(х). привѣсити къ сємоу листоу нашємоу пи(с). стєцко. оу соучавѣ [21] в лѣ(т) ҂ѕцо [а]у(г) к [22].

№ 57

Стефан воєвода дарує бояринові Никорі Сробескулу села на р. Ребричі

8 жовтня 1462 року, Суча

Грамота була опублікована у збірці І. Богдана (т. I, стор. 64—65). Цей текст др куеться за зменшеною в 1,8 раза фотокопією, що зберігається у Відділі рукописів Бі ліотеки АН СРСР в Ленінграді (Зібрання відтворень, № 231).

Грамота написана півуставним письмом. Вздовж і впоперек грамоти тягнуться тем смуги — сліди ліній зламу. У місцях перетину горизонтальних ліній зламу з вертикал ними утворилися невеликі дірки, що пошкодили текст. Найбільше пошкоджені 4-й рядс згори, а також 4-й і 3-й рядки знизу. Під текстом зроблено кілька дірочок, на яких кр питься висяча господарська печать. Вона збереглася погано, виразно видно лише госп(дарський герб у центрі.

Мл(с)тїю бжїєю мы стефа(н) воєво(д)а г(с)дар землѝ мо(лд)авскои знаменито чины(м) ис сѣ(м) листо(м) нашы(м). всѧ(м) кто на(н) узри(т) или є(г)[о] услишы(т) чтучи. ѡже то(т) и(с)тинны. на(ш) вѣрны [бо]ꙗри(н). па(н) никоръ сръбєску(л) служи(л) нам право. и [1] виръно. тѣмъ мы видѣвшы. єго правую. и вирную. службу д[о] на(с) жаловали єсмы єго. ѡсобною нашею мл(с)тїю. дали и потверъдили єсми єм(у). у на[шеи] землѝ. у мо(л)давскои. сєла є(г)[о] праваѧ. ѡ(т)ни[2]на. на имѣ сєла(м). на рєбричѣ. где би(л) двєръ. думи чоръного. и повишє где били. грекове. чоръного думи. и повишє. дръжещи и борисещи на [...]щи. и мунчеи. где би(л) горо(д). думи чоръно[3]го. и где [...] философъ на рєбричи. що купи(л) [...]кы до[н]кы по(п)шины. и ѡ(т) сили моншова ѡ(т) данчила. и ѡ(т) мар[...]ка. за ꙁ҃ злат [...] тоє усє вишє писа(н)наа. да є(ст) єму ѡ(т) на(с) [4] оури(к) съ усы(м). доходо(м) єм(у). и дєтє(м). єго. и братїа(м) єго и унучатомъ є(г)[о]. и праунучатомъ є(г)[о]. и пращурѣтомъ є(г)[о]. и усєму роду є(г)[о] єму будє(т) наиближныи. непорушанно ни[5]коли же на вѣкы. а хотаръ тѣмъ сєла(м). да є(ст) по старому х[о]тарю куда из века ѡживали а на то є(ст) вѣра нашє(г)[о] г(д)ва вышє писаннаго стєфана воєводы. вѣра боꙗръ нашы(х) вѣра пана думи бра[6]євича. вѣра пана маноила. вѣра пана станчюла. вѣра пана вла(и)кула. вѣра пана гоꙗна дворнїка. вѣра пана кости дановича. вѣра пана т[о]ма ги(н)дє вѣра пана пєтра понїча вѣра [7] пана алба. вѣра пана лази. вѣра пана хо(д)ка крецєвича. вѣра пана исаїа нємецскаго. вѣра пана стецка даманкуша. вѣра пана пєтрика. вѣра пана бу(х)ти. вѣра пана сакъша спа[8]-

тарѣ. вѣра пана юги вистиарънїка. вѣра пана па(ш)ка посте(л)ника. вѣра пана негрила пахарнїка. вѣра пана збиари сто(л)ника. вѣра пана иωна комиса и вера усы(х) боıар нашы(х) мо(л)[9]давскы(х). велнкы(х). и малы(х). а по наше(м) животѣ кто буде(т) г(с)п(д)ръ нашеи земли молдавскои или ω(т) детеи нашы(х) или ω(т) наше(г)[о] племени [...] кого бъ избере(т) г(с)даро(м) бити у наше(и) [10] земли у мо(л)давско(и). то(т) щоби ему не поруши(л) наше да[а]нїе але щоби ем(у) оутверди(л). и укрѣпи(л) зануже есми ем(у) дали. за его пра[...] вирнуи службу. а на болшее потврждє-[11]нїе и крѣпо(ст) том(у). оусему више писа(н)ному. велѣли есми нашем(у) вѣрном(у). боıарину пану добрулу логофету писати. и печа(т) нашу пр(и)весити к сем(у) листу нашем(у) пи(с). то[12]ма оу сочавѣ в лѣ(т) ≠ѕцо ω(к) и. [13]

№ 58

Стефан воєвода підтверджує право Нямецького монастиря на володіння озером Загорним

13 липня 1463 року, Сучава

Грамота не публікувалася у вітчизняних виданнях. За кордоном вийшла у збірці М. Костекеску «Documente Moldovenești dela Ștefan cel Mare, publicate de Mihai Costăchescu (supliment la documentele lui Ștefan cel Mare de I. Bogdan)», Ясси, 1933, стор. 45. Цей текст друкується за копією XVII ст., що разом з копіями інших молдавських грамот зберігається у Відділі рукописів Державної бібліотеки ім. В. І. Леніна (Колекція Григоровича, ф. 87, № 1733).

Копія міститься у першому рукописному збірнику грамот (короткий палеографічний опис цього збірника див. у коментарії до грамоти № 38).

Мл(с)тїю Бжїею, мы Стефа(н) воевода. г(сп)дар' земли мо(л)давскои: знаменито чини(м). и към [!] листо(м) нашимъ въсѣ(м) кто на не(м) узри(т), или его услиши(т) чтучи. ωже дае(м). и потвръждае(м) стому монастирѧ [!] нашему ω(т) немца. иде(ж) е(ст) хра(м) стаго възнесенїѧ. га нашего, Їсу Хр(с)та. оуве(с) хотаръ монастире(м) що е(ст) оу загорнои, али по старому. хотарю. що издавна прислухае(т) ω(т) Немецкаго Монастырѣ: также и ω(т) сева напере(д) да прислухае(т) уве(с) то(т) хотаръ наше(г) монастирѧ ω(т) немца. али исъ грълами, ис полѣни везде по старому хотарю. що е(ст) Монастирскїи хотаръ. а тако(ж) варе кто име(т) брати ω(т) на(с) десѣтину ω(т) бу(л)е [?]. А тоти наши десѣтници щоби не имали брати десѣтину ω(т) бу(л)е [?] ω(т) манастирски(х) пасика(х): хотѣ половина гро(ш). и щоби

5 зв. нє имаєли жа(д)нога [!] дила, до хотаръ Манастирского. || ского. или до пасики: или бу(д)куєму[83] що є(ст) Манастирскоє. ни сами десѣтници. ани па(к) и(х) слуги варє кто (и) будє(т). зану(ж) тоту десѣтину єсми ѡбєшуѣли. [!]и дали стому Манастирю. а ти(ж) сотирѣ алибо єго слуги: ани и(н) никто ѡ(т) наши(х) боıар. или ѡ(т) наши(х) слуги авана[?] жа(д)на дша: да нє имає(т) жадного примѣсу до манастирски(х) пасика(х), и до гръли, и до полѣни, и до усєго хотаръ ѡ(т) загорна. єлико є(ст) старїи хотаръ: та слухає(т) нашєго Манастиръ ѡ(т) нѣмца. а кто сѣ покуси(т) чєрє(с) сє(с) листу [!] на(ш), да имє(т) сѧ вмѣшати бу(д) оу чє(м) оу Манастир є(ст) хотаръ ѡ(т) загорна. то(т) є(ст) противни(к) за нашєму листу. и узри(т) на(д) собою нашу казнъ. тоє всє вишє писаноє да є(ст) нє порушєно. А на бо(л)шєє крѧпос(т), вѣлѧли єсми нашєму вѧрному пану до(б)рулови логоѳєту, писати, и нашу пєча(т) завѣсити къ сєму листу нашєму... пи(с) оу сучавѣ, в лѣ(т) ≠ѕ ц о а, ю(л) гı.

№ 59

Стефан воєвода дає грамоту в тому, що він купив у Оани, брата Олекси мечника, за сто двадцять татарських золотих село Балковці і тепер дарує його Путнянському монастиреві

10 вересня 1471 року, Сучава

Грамота у скороченому варіанті і з численними помилками публікувалася в збірці Уляницького (№ 97-а, стор. 108). За кордоном вийшла у збірці І. Богдана (т. І, стор. 159—160). Цей текст друкується за оригіналом, що зберігається у Відділі рукописів Державної бібліотеки ім. В. І. Леніна (Колекція Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 10).

Документ написаний на трохи пом'ятому пергаментному аркуші розміром 43,7 см × × 53,5 см. Аркуш був складений, і на ньому утворилося чотири горизонтальні і п'ять вертикальних ліній зламу. Верхня горизонтальна і бічні вертикальні лінії зламу майже непомітні. На другій згори горизонтальній лінії зламу, на віддалі 23,5 см від лівого краю аркуша, утворилася дірка довжиною 2 см, яка пошкодила 6-й згори рядок. Три невеликих дірочки утворилися також на другій знизу горизонтальній лінії зламу у місцях її перетину з другою, третьою і четвертою зліва вертикальними лініями зламу. Ці дірочки трохи пошкодили 5-й знизу рядок. Аркуш пошкоджений також вздовж нижньої горизонтальної лінії зламу під текстом. Права частина другої знизу лінії зламу утворює складку, яка частково закриває 5-й знизу рядок. Проте текст під складкою зберігся і його мож-

[83] Можливо, к написано замість ч внаслідок їх графічної подібності.

на прочитати. По всьому аркушу розкидані невеликі бурі плями. Вздовж другої знизу горизонтальної лінії зламу іде світло-бура смуга.

Під текстом по центру грамоти зроблено вісім дірочок для кріплення печатей. Дірочки розташовані так, що утворюють фігури двох симетричних ромбів. Вліво і вправо від цих ромбів відходять чотирма паралельними лініями ще по шість невеликих дірочок. Отже, для кріплення печатей всього зроблено 56 дірочок. Печатей немає.

На звороті є кілька написів, зокрема буквена і цифрова дата грамоти, напис «Балковціи», зроблений чорним чорнилом, що посіріло і майже стерлося.

Текст не доходить до кінця аркуша на 15 см; за винятком відзначених вище пошкоджених місць, він зберігся добре. Чорнило майже не втратило свого природного чорного кольору.

Грамота написана півуставом великими буквами.

Мл(с)тию. бжїєю. мы Стєфа(н) воєвода г(с)п(д)ръ земли. мо(л)да(в)скои. чини(м) знаменито. и(с) сѣмъ листомъ нашимъ. всѣ(м) кто на(н) възри(т). али[1]бо єго чтучи. услыши(т). коли ж того. кому будє(т) потрєбизна. ѡжє прїидє прє(д) нами. и пр(д) наши(м) митрополитомъ кѵ(р) ѳєѡ(к)ти[2]стомъ. и прє(д) нашимъ єпискупо(м). ки(р) тарасиє(м). ѡ(т) романова тръга. и прє(д) усими нашими мо(л)давскими болѣры великими. и ма[3]лыми. слуга на(ш) Ѡана. бра(т) алєксы спатарѣ. по своєи доброи воли. ники(м) нє понужє(н). и продаль. на(м) самы(м). свою правую ѡ(т)нину [4] и викуплениє. село на имѣ балковци. пониже серецкаго търгу. що купи(л) алєкса бра(т) єго. Ѡ(т) пана юргича. и ѡ(т) єго праваго урика [5] и прода(л) на(м). за рк҃. златы(х). татарски(х). и ми єсми зап[лати]ли у руки. ѡани. усє испо(л)на. готовыми пинѧзми. пр(д) нашими [6] митрополиты. и прє(д) усими нашими мо(л)давскими. болѣрє. а мы. затимъ. уставши. нашєю доброю волєю. и ѡ(т) б҃а помощию [7] ꙗко да утвръдимъ. и укрѣпи(м). на(ш) монастир. ѡ(т) пу(т)нои. идєжє. є(с) хра(м). успение прєсвтѧи. чистѣи. и прѣблго. словєнѣи. вла(д)чи[8]ци нашои. бци и присно двѣи марїи. и гдє є(с). иєгумє(н). молєбни(к) на(ш). кѵ(р) по(п). иѡаса(ф). и учинили єсми въ задшиє и за спа(с)ниє. сто [9] почивши(х) родителєи наши(х). и за нашє здравиє. и за. здравїє дѣтєи. нашихъ. и дали єсми тому. свтому нашєм(у) монастирю ѡ(т) [10] пу(т)нои. тоє вишє писа(н)ноє нашє село на имѣ ба(л)ковци. нижє серецкаго търгу. нашє выку(п)лєниє. да є(с) монастирю нашєму [11] ури(к). съ всѣмъ доходомъ. нєпорушєнно николижє на вѣки. вѣчныѧ. а хотар. тому селу да є(ст). съ уси(х) сторо(н). своими. старыми хо[12]тарми. куда. из века. уживали. а на то є(ст) велика марториа са(м) г(сд)во ми. вишє писа(н)ны(и). Стєфа(н) воєво(д)а. и наши митрополити. [13] ки(р) ѳєѡ(к)тистъ. ѡ(т) сучавѣ. и кѵ(р) тарасиє. ѡ(т) романова тръга. и наши болѣрє. па(н) ста(н)чю(л). и си(н) єго па(н) мырза. па(н) влаику(л) староста [14] хоти(н)скы. и си(н) єго. па(н) дума. па(н) бодѣ двор-

ни(к). па(н) збѣрѣ. па(н) лука. и па(н) блъко. паркалабовє ѡ(т) бѣлограда. па(н) нѣ(г). па(н) ива(ш)ко парка[15]лабовє ѡ(т) кєлїи. па(н) арбурє паркала(б) ѡ(т) нѣмца. па(н) фетє паркала(б) новогра(д)скїи. па(н) гангу(р) паркала(б)а ѡрхєискыи. па(н) бу(х)тѣ. па(н) [16] чокрълиє. па(н) шєфу(л) чєрна(т). па(н) [ѥ]цко гуди(ч). па(н) ивашко х(р)и(н)кови(ч). па(н) вра(н)ча(н) татар[...н...]а вистиарни(к). па(н) юга п[о]стєлни(к) [17] па(н) дажбо(г) чашни(к). па(н) тома столни(к). па(н) хуру коми(с). и инїи наши болѣрє вєлїцїи. и малїи. а на болшую крѣпо(ст) том(у) въсєму [18] вишє писанном(у). вѣлѣли. єсми нашєму вѣрному. болѣрину пану томѣ логофєту. писати. и ну [!] печа(т). и печати. наши(х) [19] митрополитовъ. и наши(х) болѣръ. привѣсити. и(к) сєму нашєму листу.— пи(с). исаїѧ дияа(к). у сучавѣ. в лѣто. [20] ≠ѕцѳ. м(с)ца сє(н) ї днъ: [21]

№ 60

Стефан воєвода дає право Воронецькому монастиреві вільного, безмитного ввозу риби з будь-якого міста Молдавії

22 січня 1472 року, Сучава

Зміст документа переказаний у збірці Улянницького (№ 98-в, стор. 109). За кордоном грамота вийшла у збірці І. Богдана (т. І, стор 166—167). Текст друкується за оригіналом, який зберігається у Відділі рукописів Державної бібліотеки ім. В. І. Леніна (Колекція Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 11).

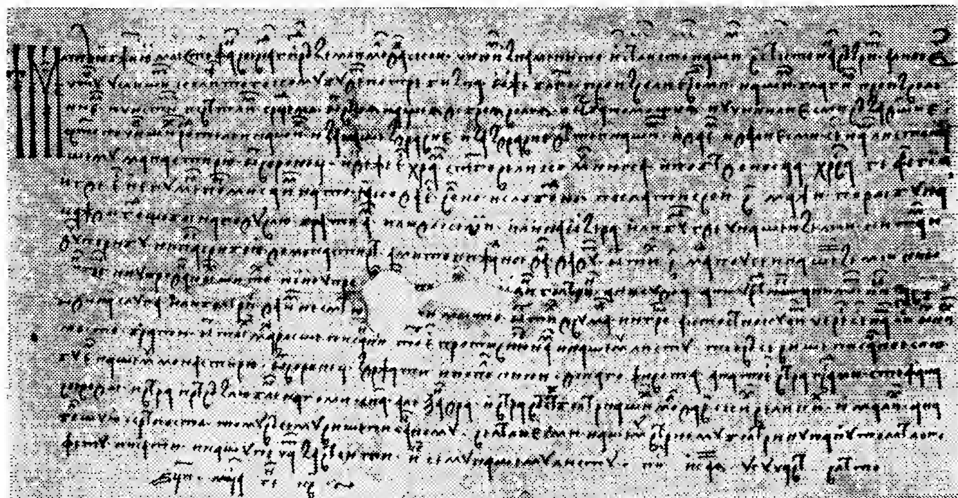
Документ написаний на пергаментному аркуші розміром 36,5 см × 22,8 см; він був складений, внаслідок чого на ньому утворилося сім горизонтальних і три вертикальні лінії зламу. На верхній горизонтальній лінії зламу, що проходить між 3-м і 4-м рядками тексту, погано збереглися виносні літери. Вздовж центральної горизонтальної лінії зламу утворився ряд великих дірок (найбільша з них завдовжки 5,5 см). Нижній край аркуша зліва має невеликий розрив, зашитий білою ниткою. Під текстом зроблено вісім дірочок для кріплення печатей. Печаті втрачені.

На звороті грамоти є ряд написів, зокрема: «+монастир [...]воронец» (напис зроблено півуставним письмом, чорнило дуже збліділо), дата написання грамоти «1472» та ін.

Текст займає майже весь аркуш. Грамота написана півуставним письмом великими літерами. Чорнило збліділо, але накреслення букв видно виразно.

Мл(с)тию бжию мы стєфа(н) воєво(д)а г(с)п(д)ръ зємли мо(л)да(в)скои. чини(м) знамєнито. и(с) сѣ(м) листо(м) наши(м) всѣ(м) кто на(н) възри(т). алибо є(г) [1] чту(ч) услиши(т). коли (ж) того кому будє(т) потрєбизна. ѡжє блго. произволи г(д)во ми наши(м). благи(м). произволє[2]ниє(м). и чисти(м) и свѣтли(м). ср(д)цемь. ѡ(т) въсєѧ нашєѧ доброѧ волєѧ и ѡ(т)

ба помощиѧ. и учинили есми въ задшие [3] свто почи(в)ши(х) ро(д)[и]телеи наши(х). и за наше здравие н за здравие дѣтеи наши(х). и дае(м) и дали есми. се(с) на(ш) листь на[4]шему. манастирю. ѡ(т) воронец. идеже е(ст) хра(м). стго велнком(ч)ника. и побѣдоносца. хр(с)ва геѡргїа. [5] и где е(ст) иегуме(н) по(п) мисаи(м) на то. ꙗко да е(ст). во(л)но. и слобо(д)но. послати свои в мажи. по рыбу на [6] кажды го(д) щобы на годувлю братиа(м). нлн до келїи. или на ѡзера. или бу(д) где у нашеи земли. ни та(м) и[7]ду(ч) по рибу. ни па(к) с рибою. до монастирѣ. а мито нн жа(д)ное да (н) [1] даду(т). ѡ(т) ти(х) в ма(ж) по усеи наше(и) земли ни ѡ[8][...(н)...]во(ш). ни у прода(н)ны(х) мыто(х). нї не у прод[а](н)[ы](х) [...] по[...] (ж) [...]ди(н) болѣри(н). ани судец ани урѣ(д)ни(к) ани мы(т)ни(к) ав[...] [9]ѡдина слуга. или болѣри[н]. да и(м) не смѣю(т) [...] и мыто. ѡ(т) ти(х) дву ма(ж). ни гро(ш). а кто сѣ покуси(т) чере(с) се(с) на(ш) лн(ст). ѡ(т) ни(х) [10] мыто. брати. ѡ(т) ты(х) ма(ж) выше писа(н)ни[х]. то(т) е(ст) противни(к) на(м) и нашем(у) листу. тое въсе више писа(н)ное слю[11]буе(м) нашем(у) монастирю. ѡ(т) воронец. здржати. и попо(л)нини [1] до наго [1] живота. а на то е(ст) вѣра г(сд)ва ми стефана [12] воеводы. и вѣра прѣвъзлюбле(н)наго ми. сна. алеѯа(н)дра. и вѣра въсѣ(х) болѣр наши(х) мо(л)давски(х) велики(х). и мали(х). а на [13] бо(л)шую крѣпость. тому въсему выше писа(н)ному. велѣли есми. нашему вѣрному болѣрину пану томѣ лого[14]фету. писати. и нашу печа(т) завѣсити. и(к) сему нашему листу: пи(с) иса(и)ѧ. у сучавѣ в лѣто [15] ≠ѕцп. м(с)ца ге(н) кв. [16]

№ 61

Стефан воєвода свідчить цією грамотою, що Іван, син Васьків, і його брати не є внуками Івана Купчича і не можуть претендувати на його добро; спадкоємцями Івана Купчича визнаються його дочка Марушка і внучатий племінник Михно, син Грози Купчича

26 серпня 1474 року, Васлуй

Грамота у скороченому варіанті і з численними помилками публікувалася у збірці Уляницького (№ 97-а, стор. 109). За кордоном вийшла у збірці І. Богдана (т. І, стор. 191—193). Цей текст друкується за оригіналом, що зберігається у Відділі рукописів Державної бібліотеки ім. В. І. Леніна (колекція Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 12).

Документ написаний на пергаментному аркуші розміром 28 см × 40,5 см, який був складений, внаслідок чого на ньому утворилися три горизонтальні і три вертикальні лінії зламу. На серединній горизонтальній лінії, на віддалі 20,5 см від лівого краю, утворилася дірка завдовжки 4,5 см і завширшки 1,2 см. Під текстом, між лівим і правим поперечними зламами, зроблено 30 невеликих дірочок для печатей. До грамоти привішені п'ять печатей: в центрі велика червона печать господаря, з боків чотири менші печаті — боярські. Написи на них частково збереглися. Господарська печать прикріплена на червоному шовковому шнурку, боярські — на голубих шовкових шнурках. На зламах і по краях грамоти утворилися невеликі жовті плями.

На звороті є кілька написів, зокрема проставлені інвентарні номери документа і його дата (1474).

Текст займає приблизно дві треті аркуша. Написана грамота півуставним письмом. Чорнило майже не втратило свого природного чорного кольору.

Мл(с)тїю бжїєю мы стєфа(н) воєво(д)а г(с)п(д)ръ зємли мо(л)давско(и) чины(м) знамєнито и[с] сѣмъ листо(м) наши(м) въсѣ(м) кто на(н) оузри(т), или єго чтучи оуслыши(т). коли (ж) того ком(у) потрєбизна будє(т). ѡжє прїидоша пр҃ѧ(д) нам(и). [1] и пр҃ѧ(д) оусими нашими нашими [!] боѧры вєликыми. и малыми. ива(н) с҃нъ васко(в) ѡ(т) хородни(к). исъ своими братїами. и тѣгали. на кнѣгиню пана андрєикова шєрбича. на марушкою на до(ч)ка. [2] ивана ку(п)чича. и на оуноу(к) єи на Ми(х)но с҃нъ грози(н) ку(п)чича. и тѣгали на ни(х) та(к) рєкучи. ажє ѡни су(т) оунуки ку(п)чичєви по и(х) матєри. того ра(ди) ми єсми смотрили. и судили. ис нашими боѧры [3] и дали єсми ива(н)кови. и братїамъ єго. ка(к) є(с) право. и зако(н) по ѡбычаю. аби пошо(л) ива(н) са(м) съ к҃д. присѣжници. и щоби прсѣгну(л) ис ними. ажє ива(н). исъ своими братїами. соу(т) оунуки ку(п)чи[4]чєви по и(х) матєри. такождє. ажє су(т) и марушки. и ми(х)нови. ти(ж) оунукы. того ра(ди) ива(н). исъ своими братїами. ѡни сѣ ѡ(т)мєтали ѡ(т) свою при-

сѣгу. и не хотили присѣгнути. исъ свои[5]ми присѣжници. али сѣ ѡ(т)-пустили. на марушку на дочку ивана купчича. аби ѡиа пошла сама. и присѣгнула. рекучи та(к). аже ива(н) снъ васко(в) ѡ(т) хородни(к). исъ своими братїами. нѣ(с) оуну[6]ки ку(п)чичеви. ани еи марушкыи [!]. ани михнови. прото(ж) марушка. ставши оу то(т) нареченны де(н) и присѣгла. пра(д) нами. и пра(д) оусими нашими боꙗры. и великыми. и малыми. рекучи [7] та(к). аже ива(н): исъ своими братїами. нѣ(с) оунукы ку(п)чичеви [!]. ани еи самои марушци. ани ми(х)нови. сего ра(ди) ми видѣвши зискъ марушки. аже нѣ(с) иван. исъ братїами своими. оунуки ку(п)личе[8]ви. ка(к) они тѣгали. на марушку. прото(ж) мы есми дали. и потвердили. марушки. и ми(х)нови. племеннику еи. оусѣ села ку(п)чичева. и въсѣ имѣнїе его. да е(с) имъ. и також(д)ере. [!] ива(н) снъ ва[9]ско(в) ѡ(т) хородни(к). исъ своими братїами. да не имаю(т) тѣгати. на марушку. и на племени(к) еи на ми(х)но. ани на дѣтеи и(х). ани на онукы и(х). ани на уве(с) ро(д) и(х). николи ни оу которы(х) дне(х) и ча[10]сѡ(х). ни пере(д) нами. ани пере(д) инны(х) г(с)п(д)ре(х). поне(ж) страти(л). ива(н). исъ братїами своими. пра(д) оусего праваго закона. и да не имаю(т) добувати. николи на вѣкы вѣчныꙗ. а кто сѣ покуси(т) те[11]гати бу(д) оу которы(х) дне(х). и часо(х). или пере(д) нами. или пере(д) ины(х) гпре(х). или ива(н). алибо ѡ(т) его братїа. или ѡ(т) и(х) роду то(т) тогди. да заплати(т). завѣзск(у). ꙁ. рубли сребра чистого. тое оусе [12] выше писаное да е(с). марушци и племеню еи михнови. и дѣте(м) и(х). и въсем(у) племеню и(х). непоруше(н)-но николи на вѣкы. а на то е(с) велика марторїа са(м) г(д)во ми выше писанны стефа(н) воево(д)а [13] и прѣвъзлюбленны(х) дѣтеи г(д)ва ми. алеꙁ а(н)д[р]а и петра. и бо(г)дана. и наши боꙗры мо(л)давск[...](х). [...]нъ его па(н) мирзꙗ. па(н) влаику(л) старостѣ хоти(н)скы(и). и снъ его па(н) ду[14]мѣ. па(н) бодѣ дворни(к). па(н) збїарѣ. па(н) лука. и па(н) бълко пръкалаби бѣлогра(ду). па(н) нѣгъ. и па(н) ивашко пръка[...] келїисти. па(н) арбуре пръкала(б) немецскыи. па(н) фете пръкала(б) новогра(ду). па(н) [15] га(н)гу(р) пръкала(б) ѡрхїиски. па(н) пашко. па(н) бухтѣ. па(н) ива(н) чокрълїе. па(н) петри(к) ꙗкимови(ч). па(н) ꙗцко гуди(ч). па(н) ивашко хринкови(ч). па(н) михъу спата(р). па(н) юга вистїарни(к). па(н) юга [16] постелни(к). па(н) дажбо(г) чашни(к). па(н) тома столни(к). па(н) илѣ хуру коми(с). и ины оуси наши боꙗры що при то(м) били по имени. великыи. и малыи. а на болшее крѣпо(ст). и пооутвы[17]рж(д)енїе тому оусему выше писанному. велѣли есми нашему вѣрному боꙗрину. пану томѣ логофету писати. и нашу печа(т). и печа(т) боꙗръ наши(х) привѣсити к сему наше[18]му листу.— пи(с) илѣ. оу васлу(и) в лѣ(т) ҂ѕцпв м(с)ца ау(г) кѕ: [19]

№ 62

Стефан воєвода дарує Путнянському монастиреві віск, що надходить з Сиретського торгу, млини та село Козминул у Чернівській волості і встановлює межі монастирських угідь

3 квітня 1488 року, Сучава

Грамота у скороченому варіанті і з численними помилками публікувалася у збірці Уляницького (№ 100-а, стор. 117). За кордоном вийшла у збірці І. Богдана (т. І, стор. 333—335). Цей текст друкується за оригіналом, що зберігається у Відділі рукописів Державної бібліотеки ім. В. І. Леніна (Колекція Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 13).

Документ написаний на пергаментному аркуші розміром 52,5 см × 42,5 см; він двічі по-різному згортався, внаслідок чого на ньому утворилися чотири горизонтальні і чотири вертикальні лінії зламу. Під текстом по центру грамоти зроблено вісім дірочок, розташованих так, що утворюються фігури двох неправильної форми ромбів. Печатей немає. На всій поверхні грамоти наявні темно- і світло-коричневі плями.

На звороті аркуша проставлені дата документа і ряд інвентарних номерів.

Текст займає половину аркуша. На місці третьої горизонтальної і центральних вертикальних ліній зламу текст подекуди зовсім стерся. Написана грамота дрібним, але чітким півуставним письмом. Чорнило трохи вилиняло і набуло темно-коричневого кольору.

На нижньому краю аркуша писар, очевидно, пробував перо. Тут у безладді розкидані одноманітні гачки, схожі на букву р.

Въ имѣ ѡца и сна и стго дха. тр(о)ица стаа и единосѫщнаа. и нераздѣлимаа. се азь ра(б) вл(д)кы моєго їс ха. іѡ стефа(н) воєвода. бжию мл(с)тїю. гп(д)ръ земли. мо(л)давскои. знаменито чиним и(с) си(м) листо(м) наши(м). въсѣ(м) кто нан възри(т). или его чтучи оуслыши(т). ѡже блгопроизволи [1] г(д)во ми. наши(м) и блгы(м) произволенїємь. и чисти(м) и свѣтлы(м). ср(д)цемь ѡ(т) всеѧ нашеѧ доброѧ волеѧ. и ѡ(т) ба помощїѧ. ꙗко да утвърди(м). и оукрѣпимь. стыи на(ш) монастирь ѡ(т) путнои. идеже є(ст) хра(м). оуспенїа прѣстїа и чи(с)тїа. и прѣблгословенѣи вл(д)чца наша бца [2] и пр(с)но дви марїа. и где є(ст) егуме(н). архима(н)дри(т). молєб'никь на(ш). кѵ(р) по(п) паисїє. и оучинили єсмы въ задшїє сто почивши(х). пре(д)кѡ(в). и родителеи наши(х). и за наше здравїє. и спсенїє. и за здравїє. и спсенїє дѣтеи наши(х). и дали єсми тому стому наше[3]му монастиру ѡ(т) путнои. на(ш) правїи. прихо(д). въси камени ѡ(т) воску ѡ(т) нашего серецкого тръга. и шесть вощинаре еще ѡ(т) серецкого тръга. и наши питомыи млини ти(ж) ѡ(т) серецкого тръга. исъ сла(д)ницою. и малое мито на сучавѣ.

[4]. що є(ст) оу жнкове. и еще есми дали и потвръдили тому нашему стому монастиру ω(т) путнои. наше питомое село. на нмѣ козмину(л) у черновскои волости. тое въсе више писа(н)ное. да есть тому нашему стому монастиру [5] ω(т) путнои ω(т) на(с) оурикь. нсъ въсемь доходомь. непорушено николиже на вѣки. а хотарь тому више писа(н)ному селу. да є(ст) поче(н)шн ω(т) луковице. ω(т) дубь росохатыи. чере(с) заподїи чере(с) путь на сто(л)пъ где могила копана. ω(т)толѣ [6] прости чере(с) долину. на могилу на ди(л). а ω(т) тон могилу. чере(с) поле усе малои дорогою. до великою. дорогу. що иде(т) ω(т) луковнце. а ω(т) тои великои дорогу. [!] до юрїева става. а ω(т)-толѣ прости чере(с) поле на сто(л)пу. а ω(т)толѣ чере(с) поле на ду(б) [7] що є(ст) на ωбрѣжїє. та на рѣку на дерлуи. та дулу дерлуе(м). на ста(в) монасти(р)скїи. а ω(т)толѣ гори. потоко(м). до солонецѣ. ω(т)толѣ потоко(м). до ставь въ покω(в) та на сто(л)пу ω(т)толѣ прости чере(с) поле на руду на козїю. та рудою до ма[8]лого [!]дорогу. та малою дорогою до сто(л)па. та на старого сто(л)па. на великои дороги. що иде(т) ω(т) черно(в)ци. та чере(с) пу(т) прости чере(с) поле и чере(с) долину. на столпу. та на ду(б) знамена(н) що є(ст) на не(м) буωру. [?] на ꙗблунивецу. ω(т) кучура [9] та чере(с) долину що сѣ зовеѣ переемь. на другою долину. та на дорогу. та дорогою. та чере(с) курїево долину. на сто(л)пу. а ω(т) того сто(л)па. у другїи сто(л)пъ що є(ст) на ωбочи. та на бере(ст). на коровїево потоци. мало више плю(ч)-кова [10] пасика. та чере(с) коровїѧ оу сто(л)пу. та чере(с) лози на сто(л)-пу на ωбочи. та на каме(н) на верхъ хлубокою [!] долину. та хлубокою долину. та чере(с) дерлуи. та прости чере(с) поле на ꙗбло(н) на краи лиса. та у ли(с) межи двама [!] полѣнами [11] та буковиною долу. до луковицкое хотарѣ. где выходи(т) сте(ж)ка ω(т) буковина. та попере(к) рога. на ду(б) на росохатїи ду(б). на краи лиса. то є(ст) ему ве(с) хотарь. а на то є(ст) вѣра нашего г(д)ва. више писа(н)наго мы стефана воеводи. н вѣра прѣвъ[12]злюблени(х) снωвь г(д)ва ми а(ле)ѯандра. и богдана влада. н вѣра боѧрь наши(х). вѣра пана збїари. вѣра пана нѣгъ. вѣра пана думи. вѣра пана гангура. вѣра пана драгоша двωрника. вѣра пана хърмана. вѣра пана ꙗцка гудича. вѣра пана да(ж)бога. вѣ[13]ра пана шефула. пръкалаба хоти(н)ского. вѣра пана микоть. и вѣра пана рѣцеша. пръклабове немецкїи. вѣра пана а(н)дреика чо(р)товского. вѣра пана грозѣ микотича. пръкалаба ωрхеиского. вѣра пана секаръ пръкалаба новогра(д)ского [14] вѣра пана клънъωа спътарѣ. вѣра пана бо(л)дора вистїарника. вѣра пана Еремїа посте(л)ника. вѣра пана андреика ча(ш)ника. вѣра пана матеа сто(л)ника вѣра пана ша(н)дра комиса. и вѣра уси(х) боѧрь нашн(х) мо(л)-давски(х). велики(х) и мали(х). а по наше(м) жи[15]вотѣ кто буде(т) г(с)п(д)рь нашеи земли. мо(л)давскои. ω(т) дѣтеи наши(х). или ω(т) нашего роду. или па(к) бу(д)кого бь избере(т) гп(д)ремь бити нашеи земли. мо(л)-

давскои. то(т) щоби нє поруши(л). нашего дааніа. и потвръж(д)єніа. али щоби оутвръди(л) и оукрѣпи(л) [16] зануже єсми дали. и потвръдили. стому нашєму монастиру ω(т) пу[тнои] въ задшіє сто почи(в)ши(х) прє(д)кω(в) и родитєлєи наши(х). и за нашє здравіє и спсєніє. и за здравіє и спсніє дѣтєи наши(х) а кто сѣ перєкуси(т) нашего дааніа и потвръжєніа по[17]рушити. или раздрушити. то(т) да є(ст) проклѣть ω(т) га ба и спса нашего іу ха. и ω(т) прѣч(с)тыѧ єго бгомтрє. и ω(т) сты(х) д. єу(г)листи. и ω(т) сты(х) ві ап(с)ль връховних. пєтра. и павла прочіи и ω(т) сты(х). тиі ω(т)ць ижє въ никєи. и ω(т) въсѣ(х) сты(х) [18] ижє ω(т) вѣка бу оугожь(д)шіи(х). и да є(ст) подобє(н). їюдѣ и проклѣтому. аріи. и да имає(т) оучастіє. съ ωнѣми іудєє. єжє възъпиша. на ха ба. кръвь єго на ни(х). и на чадо(х) ихь. а на бу(л)шєє крѣпость. и подтвръж(д)єніє. тому въсєму вишє писа(н)ному вє[19]лѣли єсми нашєму вѣрному пану тъутулу логофєту. писати. и нашу печа(т) привѣсити. к сєму листу нашєму пи(с) їω(н) въ сучавѣ в лто ≠sцrs м(с)ца априліа г дє(н). [20].

№ 63

Стефан воєвода дає грамоту в тому, що він купив у Шандра Гарду, його племінника Шушмана, його дядька Івана та інших їх родичів село Щилбиканії за 160 золотих татарських

17 серпня 1488 року, Сучава

У вітчизняних виданнях грамота не публікувалася. За кордоном вийшла у збірці І. Богдана (т. І, стор. 350—352). Цей текст друкується за оригіналом, який зберігається у Відділі рукописів Державної бібліотеки ім. В. І. Леніна (Колекція Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 8). Написана на пергаментному аркуші розміром 34,5 см × 48 см. Грамота була згориута, тому на ній утворилися три горизонтальні і дві вертикальні лінії зламу. У місцях перетину нижнього і середнього горизонтальних зламів з вертикальними утворилися дірки. На середньому горизонтальному зламі вони великі: ліва закриває 6 рядків, права тягнеться на 7,5 см по 6-му знизу рядку. Крім того, на місці перетину середнього горизонтального зламу з лівим вертикальним утворилося ще п'ять невеликих дірочок. У цих же місцях перетину — великі жовті плями, що дуже пошкодили текст. Під текстом по центру грамоти зроблено вісім дірочок ромбічної форми, які розташовані у вигляді двох неправильної форми ромбів. За три нижніх дірочки привішена на червоному шовковому шнурку велика воскова печать червоного кольору. Печать витиснута у восковому муляжі і добре збереглася. Посередині печаті у колі діаметром 5 см —

господарський герб. Навколо напис: «+печать іѡ богданā воеводы господар земли молдавской».

На звороті є кілька написів, зокрема вказана дата грамоти («1488») і проставлено ряд інвентарних номерів.

Текст займає трохи більше половини аркуша. За винятком відзначених вище пошкоджених місць, він зберігся добре. Чорнило трохи зблідло, але в цілому майже не втратило свого попереднього чорного кольору.

Документ написаний дрібним чітким півуставом. Букви, як правило, мають квадратну форму. Всі вони пишуться в рядку окремо одна від одної. Вгору над рядок виходять елементи букв з, ъ, у (у формі іжиці з петлею або без неї), т; униз під рядок виходять елементи букв а, в, д, з, р, х, ц, щ; середня вертикальна лінія в буквах ф і ж виходить за межі рядка вгору і вниз.

У тексті зустрічається лігатура: поєднання літер ѡ і р. Знаки ъ і ь чітко розрізняються; ъ має довгий загнутий вліво хвостик, що виходить над рядок; ь пишеться в рядку, причому нижня частина букви має форму трикутника.

Знак ъ пишеться послідовно в середині слова і в кінці префіксів, ь — у кінці повнозначних слів. У тексті зустрічаються два написання букви є: у вигляді невеликої дужки (іноді вертикальної риски) з маленьким язичком і у вигляді круглої дужки з довгим, загнутим униз язичком. Остання зустрічається тільки на початку слова. Буква ї (з двома крапками) виступає досить часто на місці і у словах церковнослов'янського походження.

Над рядком пишуться частіше букви, що позначають приголосні звуки (д, м, н, с, т, х), рідше — букви, що позначають голосні (є, у).

Въ имѣ ѡца и сна стго дха. тр(о)ица стаа и єдиносѫщнаа. и нєраздѣлимаа. сє азь ра(б) вл(д)кы моєго ісу ха. іѡ Стєфа(н) воєвода бжїєю м(л)стїю. г(с)п(д)ръ зємли. мо(л)давской знамєнито чини(м) и(с) си(м) листо(м) наши(м). въсѣ(м) кто на(н) възри(т) [1] или єго чтучи оуслыши(т). ѡжє прїидоша. пєрє(д) нами. и пєрє(д) нашими. мо(л)давскими. боѩрє. вєликими. и малими. наши слуги шандру гарду. и плємєникь єго шу(ш)ма(н). и уико и(х) ива(н). съ своими сєстрами. ма(г)да и мара [2] и нѣга снѡвє костє мъѕъръєскула. по и(х) доброи воли. ники(м) нє понужєни. ани присилovани. и продали свою правою ѡ(т)нину. ѡ(т) св[о]єго праваго. и питомаго урика. єдино сєло на имѣ щи(л)биканїи. у стидєнои [!] [3] топлици. на вєликои сухи. и суха вєликаѧ ѡ(т) устїа до самого вєрха. исъ усими полѣнами. и мунчєли. ко(л)ко и(х) по нєи и уси извори. на имѣ ръръѡанѣ. [ѡс]тра. и нєгрѣлиса. исъ усими извори ко(л)ко у нихь [4] упадаю(т) и полѣнами и синожат'ми. самому г(сд)во. ми. за рз. злати тата(р)ски(х). и заплати(х). азь г(сд)во. ми. уси тоти вишє писанїи пинѣзи рз. злати тата(р)ски(х). у руки наши(м) слуга(м). шандру га(р)[5]ду. и у руки плємєнику єго шушману. и у руки уику ихь. ивану. и у руки сєстра(м) єго. магди. и мари. и нѣги. снѡвє: костє мъсъръєскул[...] пєрє(д) нами. и пєрє(д) нашими.

мо(л)давскими. боѧры. [6]. и заплати(в)ше. и уто(к)мивши. усє єлико вишє пишє(м). а азь г(с)дво ми у то(м) блгопроизволи(х). наши(м) блгимь произволєнїємь. и чисти(м) и свѣтлы(м) ср(д)цємь. и съ всеѧ нашеѧ доброѧ волеѧ и ѡ(т) ба помощїѧ. ꙗко да оутвр[7]димь. и оукрѣпи(м). на(ш) стыи монасти(р). ѡ(т) воронєцу. и оучинили єсмо въ задшїє сто почи(в)ши(х). прє(д)кѡ(в) и родителєи наши(х). и за наше здравїє и спсенїє. и за здравїє и спсенїє дѣтеи наши(х). и дали и похнилили. потвє(р)[8]дили єсмо того село. на имѣ щи(л)биканїи оу студенои топлици. на великои сухи. и суха великаѧ. ѡ(т) оустїѧ. до самого вє(р)ха. и съ усими полѣнами. и му(н)чели. ко(л)ко и(х). по неи. и уси и(з)вори. на имѣ ръръѡанѣ и ѡ[9]стра и негрилѣса. исъ усими. изворами. ко(л)ко у ни(х) оупадаю(т). и полѣнами. и синожат'ми. тому стому нашему монастиру. ѡ(т) воронецъ идеже є(ст) хра(м) стго и славиаго м(ч)нка. великаго и побѣ[10]доносца геѡргїа и где єгумень. молє(б)ни(к) на(ш). кѵ(р) по(п) єфре(м). и да є(ст) то(є) село на имѣ щи(л)биканїи. исъ усє(м) єлико вишє пишє(м). тому стому нашему монастиру. ѡ(т) на(с) уорикь. исъ въсе(м) доходо(м). не порушє[11]но николиже. на вѣки. а хотарь тому вишє писа(н)ному селу. да є(ст) по старому хотару ѡ(т) уси(х) сторо(н). куда из вѣка ѡживали. а на то є(ст) вѣра нашего г(сд)ва. вишє писа(н)наго мы. Стефана воєводи. и вѣра прѣвъ[12]злюблени(х). снѡ(в) г(д)ва ми. алеѯандра. и богдана вл[ада...бо]ѧрь наши(х). вѣра пана сбїари. вѣра пана нѣга. вѣра пана думи. вѣра пана гонгур[...]гоша двѡрника. вѣра пана хърмана. вѣра пана [13] ѧцка гудича. вѣра пана дажбога. вѣра пана [щ...]ти(н)ского. вѣра пана микотъ. и вѣра пана рѣцеша. пръкалабовє [...]торо(в)скыи. вѣра пана грози пръкалаба ѡрхеиского. [14] вѣра пана [...а]ръ пръкалаба новоградского. вѣ[ра пана...] спътарѣ. вѣра пана [..н...] вистѣрника. вѣра пана [...]ѧ постє(л)ника [...] вѣра [пана бо(н)дара] вистѣрника. вѣра пана [...]їѧ постє(л)ника. вѣра пана андреа[...] чашника. вѣра пана [...а] сто(л)ника. вѣра пана ша(н)[15]дра комиса. и вѣра уси(х) боѧрь наши(х) мо(л)давски(х). и [великих и малих]. а по нашє(м) животѣ кто будє(т) г(с)п(д)рь нашеи земли. то(т) щоби не пор[ушил на]шего даанїа и потврж(д)енїа. але щоби утвръди(л) и оукрѣ[16]пи(л). а кто сѣ перекуси(т) раздрушити [...] даанїа. и потвръж(д)енїа. то(т) да є(ст) проклѧ(т) ѡ(т) га ба и спса нашего їсу ха и ѡ(т) прѣ(с)таѧ его б(о)гоматерь. и ѡ(т) д. єу(г)листи и ѡ(т) [17] сти(х) сла(в)ни(х). и въсехвалны(х). и връховни(х). ап[...] петра и павла. и прочїи. и ѡ(т) кд. проро(к) бжїи(х). иже ѡ(т) вѣка боу оугоди(в)ши [...] ѡ(т)ць никєски(х). [1] и да є(ст) подобє(н) іудѣ и про[18]клѣтому аріи

и да имае(т) участие. съ ѡнѣми їюдїи. иже възъпиша. на га ба и спса нашего ісу ха кръвь его на ни(х). и на чадо(х) н(х). а на бу(л)шее крѣпо(ст) и потвръ(д)енїе тому въсем(у) [19] више пнса(н)ному. велѣли есми нашему вѣрному. пану тъутулу. логофету. пнсати и нашу. печа(т) привѣсити. к сему листу нашему пн(с) іѡ(н) [20] въ сучавѣ в лто ≠sцrs м(с)ца ау(г). 31. [21].

№ 64

Стефан воєвода дає грамоту в тому, що він купив у Сіми пахарнічела, його сестри Аннушки та інших їх родичів село Глодінії біля Ставчан за 150 золотих татарських, а також у тому, що він віддав це село Хоморському монастиреві, взявши у нього взамін селище Поліну і віддавши його Воронецькому монастиреві

26 листопада 1490 року, Сучава

Грамота у скороченому варіанті і з численними помилками публікувалася в збірці Уляницького (№ 100 С, стор. 117—118). За кордоном вийшла у збірці І. Богдана (т. І, стор. 436—437). Цей текст друкується за оригіналом, що зберігається у Відділі рукописів Державної бібліотеки ім. В. І. Леніна (Колекція Маркевича і Лукашевича, ф. 159, № 14).

Документ написаний на пергаментному аркуші розміром 64,5 см × 43,7 см ; він був складений, внаслідок чого утворилися три горизонтальні і дві вертикальні лінії зламу. На місці схрещення двох нижніх горизонтальних ліній зламу з вертикальними утворилися дірки. Середня горизонтальна лінія проходить по 6-му знизу рядкові, і тому деякі букви збереглися погано, а в місцях розривів зникли окремі слова. Під текстом по центру грамоти зроблено вісім дірочок, які розташовані у вигляді двох неправильної форми ромбів. Печатей немає. На місцях зламів утворилися коричневі смуги і плями.

На звороті є кілька написів, зокрема «монасти(р) ѡ(т) воронець», ꙋстихомѡ(р); обидва написи зроблені півуставним письмом, чорнило дуже вилиняло.

Текст займає трохи більше половини аркуша. За винятком відзначених пошкоджених місць, він зберігся добре. Написана грамота півуставом, розмір букв середній. Чорнило вилиняло і набуло темно-коричневого кольору.

Въ имѧ ѡца и сна и стго дха. т(р)оце стаа и единосъщна и нераздѣлимаа. се азь ра(б) вл(д)кы моего іѵ ха. іѡ стефа(н) воєво(д)а бжїєю мл(с)тїю. г(с)п(д)рь земли мо(л)давскои. знаменито чини(м). ис си(м) листо(м) наши(м) въсѧ(м) кто на(н) оузри(т) или его чтучи оуслыши(т) [1]. ѡже прїидоша прѧ(д) нами. и прѧ(д) оусими нашими мо(л)давскими боꙗре слуга на(ш)

сима пъхърниче(л). и сестра его а(н)ноушка. панеи пана ша(н)дра комиса. снове лазорови и настѣ панеи пана хръмана. и сестра еи илка. и брать и(х) тома пъхърниче(л). снове кости[2]ни. и по и(х) доброи воли. и ники(м) не понужени. ани присиловани. продали свою правую ω(т)нину. ω(т) и(х) праваго и питомаго оурика. ω(т) оурика. и ис привилїѧ. що имали ω(т)цеве и(х) лазωрь. и брать его костє ω(т) деда нашего ω(т) алеѯа(н)дра воєво(ди). єдино село. по(д)ли [3] стъвча(н). на имѣ глодѣнїи где би(л) ста(н). та продали тоє село. самому г(сд)ву ми за. рн. зла(т) татарски(х). и заплати(х) азь. г(сд)во мы. оуси тоти. рн. зла(т) татарски(х). оу рукы слуѕѣ нашему сима. пъхърниче(л) и сестри его а(н)ну(ш)ци. панеи пана ша(н)дра комиса [4] снвє лазорови. и оу руки насти. панеи пана хръмана. и сестри еи и(л)[ц]и. и брату и(х) томи пъхърничелу. снω(м) костинови(м). прѧ(д) оусими нашими мо(л)давскими боꙗ(р)[...] и утькливше и заплативше а(з) г(сд)во ми усе елико выше писахω(м). и у то(м) оу то(т) же ча(с) [5] прїидоша прѧ(д) нами. и прѧ(д) оусими нашими мо(л)давскими боꙗре. млебни(к) на(ш) ки(р) попь геро(н)дїє. ієгуме(н) исъ въсѣми. ꙗже ω х(с)ѣ братїѧми ω(т) нашего стго монастира. ω(т) хомора идеже є(ст) хра(м) успенїє прѣстѣи чистѣи. и прѣбл(с)венѣи вл(д)чци наше(и) [6] бци и пр(с)нодвѣи мрїи. и проминѣли съ гсдво мы. и дали г(с)дву ми ω(т) оурика. того стго нашего монастира. ω(т) хомора. ωдно селище на имѣ полѣна. на оустїє хомора. [и] г(с)дво мы есмь да(л). измѣну тому стму нашему монастиру. ω(т) хомора. идеже є(ст) хра(м) оу[7]спенїє пр(с)тѣи бци. и где є(ст) ієгуме(н) кvр по(п) герω(н)дїє. за тоту селищу що є(ст) на устїє хомора. тоє наше село на имѣ глодѣнїи. где би(л) ста(н) по(д)ли ставча(н). що есмо г(с)дво мы. купи(л) [т]оє село. ω(т) нашего слуга ω(т) сима пахарниче(л). и ω(т) сестра его а(н)ну(ш)ка. панеи пана ша(н)дра [8] комиса. снвє лазорови. и ω[т] настѣ панеи пана хръмана. и ω(т) сестра еи и(л)ка. и ω(т) бра(т) и(х) тома пъхърниче(л) снвє костини како да є(ст) тоє село на имѣ глодѣнїи где би(л) ста(н) по(д)ли ста(в)ча(н). ω(т) н[ас] ури(к) тому стму нашему монастиру ω(т) хомо(р). исъ въсе(м) доходω(м). непорушено ни[9]коли на вѣкы. а па(к) у то(м) блгопроизволи г(сд)во мы. наши(м) блгы(м) произволенїє(м). и ч(с)ти(м). и стли(м) ср(д)це(м). исъ оусею нашею доброю волею. и ω(т) ба помощїю ꙗко да утвръди(м). и у[...]пи(м). на(ш) стїи монастирь. ω(т) вороне(ц). идеже є(ст) хра(м) стого. и славнаго. великомчени[10]ка и по-

бѣдоносца. геωргїѧ. и где є(ст) їегуме(н) млебни(к) на(ш). кv(р) по(п) генадїе. и учинили есми. въ задоушїе сто почивши(х). пре(д)кω(в) и **ро(дї)телеи** наши(х). и за наше здравїе и [спасе]нїе и за здравїе и сп(с)нїе **г(д)жи наше(и)** мрїи и за здравїе. и сп(с)нїе дѣтеи наши(х). [11] и дали есми тому **стму нашему** монастиру ω(т) воронє(ц) тое пр(д)реченое селище на имѣ полѣна. **на устїе** хомора. да є(ст) тому стму нашему монастиру ω(т) воронецъ ω(т) на(с) урн(к) непорушено николиже на вѣкы. а хотарь монастиру ω(т) вороне(ц). поче(н)-ши. [12] ω(т) мо(л)дову. ω(т) проти(в) воронеца. где падає(т) оу мо(л)дови та ω(т) полѣ[...] путе(м) догде упадає(т) оу великїи поу(т). на копаную могилу. ω(т)толѣ чере(с) великїи пу(т). и чере(с) ли(с) на устїе из[вор]а на еди(н) хра(б) знамена(н). ω(т)толѣ. изворω(м) горѣ на верхь дила. на еди(н) бра(д) зна[13]мена(н). ω(т)толѣ право чере(с) коне(ц) рѣдѣ [?] и чере(с) зъподїю на дру[.ги.] д[.ѧл.]. на еди(н) бра(д) знамена(н). ω(т)толѣ право до крьници думитрови. ω(т)толѣ попу(д) оубочи на еди(н) бра(д) зна[менан] межи два зъподїи ω(т)толѣ право. на еди(н) ли(п). що є(ст) на не(м) буω(р) [?]. що є(ст) бли(з)ко [14] пута. где въходи(т) пу(т). из лѣса. ω(т)толѣ право на пото(к) хомора [...] едну во(л)ху знаменану. ω(т)толѣ потокω(м) долу. догде въходи(т) пото(к) из лѣса. та чере(с) хомо(р). на еди(н) топо(л) знамена(н). ω(т)толѣ попоу(д) лѣсω(м) та чере(с) коне(ц) лѣса. на еди(н) бу(к) знамена(н). що є(ст) бли(з)ко ве[15]ликои дороги где въходи(т) дорога из лѣса. ω(т)толѣ право чере(с) [...] чере(с) мо(л)даву на каме(н)[...] то є(ст) ему ве(с) хота(р). а на то є(ст) вѣра нашего г(д)ва выше писа(н)-наго мы [...] воєво(ди) и вѣра прѣвъзлюблени(х) снω(в) г(д)ва ми алеѯа(н)-дра. и богдана влада. [16] и вѣра боꙗр наши(х). вѣра пана дума. вѣра пана [...] вѣра пана хръмана. вѣра пана [...] вѣра пана ꙗцка худича вѣра пана [...]тиского. вѣра пана микотъ. и пана рѣцеша паркалабов[ь] ω(т) Нѣмца [17] вѣра пана а(н)дреика чорторо(л)ского. вѣра пана грози паркалаба [ор]хе[ис]кого вѣра пана [...] паркалаба новогра[дск]ого вѣра пана [...] вѣра пана ходора вистѣрника. вѣра пана еремїѧ посте(л)ника вѣра пана [18] мохила ча(ш)ника. вѣра пана фроу(н)те(ш) сто(л)ника. вѣра пана ша(н)дра комиса. и вѣра уси(х) боꙗр наши(х). мо(л)давски(х) велики(х). и мали(х). а по наше(м) животе кто боуде(т) гп(д)рь наше(и) земли. ω(т) дѣте(и) наши(х). или ω(т) нашего роду. или па(к) боу(д)кого [19] бъ избере(т). гп(д)ремъ бити. наше(и) земли мо(л)давскои то(т) би не поруши(л) нашего даанїа и потвръженїа али би оутврьди(л). и укрѣпи(л). а кто сѣ покуси(т) нашего даанїа. и потвръд(ж)енїѧ. порушити. или ра(з)друшити. то(т) да є(ст) проклѧ(т). ω(т) [20] га ба и спса нашего їv ха. и ω(т) прч(с)тїѧ его

бгмтрє. и ѡ(т) сты(х) вı ап(с)ль връховни(х) и ѡ(т) сты(х) тиı. ѡ(т)ць никєис-ки(х) и ѡ(т) въсѧ(х) сты(х) иже бу оугоди(в)ши(х). а на [бол]шую крѣпо(ст). и потвръд(ж)денїє тому. въсєму выше писа(н)ному. вѣлѣли єсми [21] нашє-му вѣрному. пану тъутулу логофєту. писати. и нашу печа(т) привѣсити. к сєму листу нашєму. писа(л) тоадєрь дїıа(к) у сучави в лто ≠ѕцги. ноє(в) кѕ дна. [22]

ЗАКАРПАТСЬКА ГРАМОТА

№ 65

Пан Радул, віцашпан мараморoський, і жупани Банко, Тодір, Шандр та ін. повідомляють, що воєвода Балиця і мещер Драг збудували монастир св. Михайла на землі тересовській і дали йому із своїх спадкових володінь три села Терес, Кривчич і Крушево, а також млин на Сопунці

1 травня 1404 року, Сигет

Грамота неодноразово публікувалася у вітчизняних і зарубіжних виданиях. Зокрема, фотокопія документа була додана А. Петровим до статті «Древнейшая церковнославянская грамота 1404 г. о карпаторусской территории» («Sborník filologický», VIII, Прага, 1926), а також до окремої брошури з тією ж назвою, що вийшла у 1927 р. в Ужгороді; текст грамоти дещо модернізований, введена сучасна інтерпункція, власні назви написані з великої літери, не відображені виносні букви та ін. Текст публікувався також у праці Ф. Тіхого «Vývoj současného spisovného jazyka na Podkarpatské Rusi» (Прага, 1938, стор. 3). Науково транслітерований текст грамоти і фотокопія подані в статті М. Антошина «Закарпатская грамота 1404 года» («Научные записки Ужгородского государственного университета», т. XIII, Львов, 1955, стор. 12—13); в статті подано також детальний мовний аналіз документа.

Цей текст друкується за фотокопією, доданою до статті М. Антошина.

Оригінал грамоти, очевидно, зберігається в Будапештському архіві народного музею.

Сє азь[84] пань радуль вицашпань маромуре(ш)скы(м) [!] и жупань ба(н)ко [1] и тодѣрь и шандрь. нємпиш ѡ(т) (са)рвасова[85] иванчукь драго[2]мирь и брать єго Дань. и леѡка бєлкови(ч)[86]. и костє драгушє[3]-

---

[84] ь переправлено іншим чорнилом на ъ.

[85] о переправлено іншим чорнилом на а.

[86] Франтішек Тіхий в кн. «Vývoj současného spisovného jazyka na Podkarpatské Rusi» (Praha, 1938) пропонує таке читання: леѡ кабєлкови(ч) (стор. 3).

вичь. и костє поповь. и нань ѡ(т) съпѫнкы. даємо вѣдомо [4] симъ наши(м) листомь. въсѣкому кто посмотрить на [5] сєсь листъ. аже балица воєвода. драгь мєщєрь. съзи[6]дашє црковь. вь имє стго архаггла михаила. на зє[7]мли тєрєсов(ь)скои. и прѣ(д) нами дадошє ѡ(т) своєго оурика [8] три сєла манастирю и єдинь[87] млинъ. єдно сєло тєрєсь. [9]. а друго кривчичь. а трєтїє крушєво. и млинъ що є(с) на зє[10]мли длъгополскои. на сопункы. гдє падаєть. съпънца [11] оу тису. да служє(т) манастиру стго архаггла михаила. [12] а по ихъ съмрти и думитру воєвода. и брать єго А[13]лє[...](н)дръ мєщєрь дадошє. прѣ(д) нами въсѣми тиꙗ [14] сєла стму архаггл у михаилу, ѡ(т) своєго оурика [15] сєло тарась. и сєло кривчичь. и сєло крушєво. и млинь[87][16] що є(с) на зємли длъгополскои. на сопонкы. кдє па[17]дає(т) съпѫнца у тису, а тиꙗ сєла дадошє прѣ(д) на[18[ми ни на нашє вѣ(данїє). и с полємь, и съ лѣсомь и съ водою [19] и съ въсѣмь прижи(т)ко(м) да будуть манастиру. [20]. писано под нашими пєчатами на столном [21] мѣстѣ оу Сигѣту. в лѣто ≠s и ц ві мца маꙗ [22] въ а днь. [23]

[87] ь переправлено іншим чорнилом на ъ.

ДОДАТКИ

I

Влад воєвода надає право українським, польським і молдавським купцям вільно купувати і продавати товари в угро-влахійській землі, а також возити товари через територію його держави в інші землі

8 вересня 1440 року, Торговищі

Грамота публікувалася в зібранні «Acta grodzkie i ziemskie», т. VII, стор. 220—221. Текст грамоти транслітерований, особливості графіки і орфографії в основному збережені. Відступом є лише запровадження сучасної інтерпукції і повне написання скорочених слів (у цьому разі дописані літери беруться в квадратні дужки). У збірнику вміщена також кольорова літографія з оригіналу в натуральну величину.

Даний текст публікується за оригіналом, який зберігається у ЦДІА УРСР в м. Львові (ф. 131, оп. 1, спр. 72). Грамота написана на тонкому пергаментному аркуші розміром 37 см × 35,5 см. Аркуш складений, на ньому утворилися дві нерізкі вертикальні і чотири горизонтальні лінії зламу. Пергамент пожовтів, у нижній частині набув буруватого відтінку. По горизонтальних лініях зламу (особливо по 2-й знизу) текст потерся. Посередині нижнього кінця грамоти є невеликий (6 см завдовжки) виступ, що є продовженням аркуша. Він загнутий вперед і прикріплений до аркуша синім і червоним шовковими шнурками, на яких привішена велика кругла печать з червоного воску у восковому муляжі. Діаметр печаті — 9,5 см, біля чверті печаті з написом відламано. Решта напису збереглася: «wlad¦ filius¦ merce¦ transalpinis¦ waivoda¦ et¦ dominus...»

На звороті аркуша стоїть штамп Архіву стародавніх актів м. Львова з колишнім міським гербом і зроблено ряд написів чорнилом, чорним і червоним олівцем. Серед них дата написання грамоти, різні інвентарні номери.

Грамота написана середнім півуставом. Для письма характерна наявність виносних літер. Зокрема, виносяться над рядок літери **г**, **д**, **ж**, **м**, **н**, **с**, **т**, **х**, а також **и**, **у**.

Над літерою **ы** наявний надрядковий знак у вигляді двох паралельних похилених вліво рисок; цей знак може означати винесене над рядок **и**. Знаки **ъ** і **ь** чітко розрізняються: **ь** пишеться в рядку, **ъ** має довгу мачту, яка виходить за рядок і загинається вліво вниз. Довгу мачту має також літера **ѣ**. Вертикальні лінії букв **а**, **ж**, а також інколи перша вертикальна лінія літери **м** виходять за межі рядка вгору і вниз. Вертикальна лінія літери **р** і центральна вертикальна лінія літери **щ** опущені вниз, під рядок. Букви **з**, **с**, **ѡ**, **є**, **к**, вживаючись на початку слова, можуть бути значно більшими від інших літер.

Перед голосними закономірно виступає ї; у має форму v (іжиці) з петлею внизу; є має цілий ряд накреслень: воно може мати форму великого, трохи не замкнутого кола з довгим хвилястим язичком, півкола з хвилястим або загнутим униз язичком, невеликої дуги з прямим язичком та ін.

Грамота написана чорним чорнилом, що набуло темно-бурого кольору. Хрест і заголовна літера, а також підпис в'яззю під текстом написані червоним чорнилом.

Въ ха ба блговѣрни(и) и бгоч(с)тивы(и) и х(ст)ωлюбивы(и) и бгω(м) помазанны(и) и самодрьжавны(и). іω Вла(д) воивω(д)а мл(с)тїѫ [1] бжїєѫ и бжїємь блгы(м) произволенїємь. ωбладуѫщу ми. и г(с)двуѫщу ми. въсеи. земли угровлахїиско(и). [2] даже и до великого мора ωбладуѫ. пачеже и на угрьскои земли. ωмлашу. и фагарашу херцегь. [3] блгопроизволи. г(д)во ми своимь. блгы(м) произволѣнїємь. ч(с)ти(м) и свѣтли(м) ср(д)цемъ и дарихъ. сы(и) [4] въсеч(с)тны(и). б(л)гоωбразны(и). и прѣ(д)почитанны(и). иже на(д) въсеми ч(с)ти. и даровь. настоѫщи. хрисовуль. г(с)два [5] ми. паче же. учинихъ више. ра(дї) прошенїа прїатели г(д)ва ми еже сѫ(т) местичи ω(т) Кракова по йменю. [6] марти(н) хми(л). и станиславь. дивны(и) будучи мести(ч) въ львове. тако записа(х). си(и) ч(с)тны(и) ли(с)[т] г(д)ва ми [7] сь вѣроѫ и сь ωбещанїємь. и даю вѣданїе. въсемь. купце(м). и въсеко(му) члвку. тко [!] би хоте(л). до земли г(д)ва [8] ми. доити. ω(т) въсеи лѣцкои земли. ω(т) кракова. ω(т) львова. и ω(т) ини(х) мѣсть. и ω(т) рускїѫ земли [9] и ω(т) мо(л)довъскои. земли. въсекы(и) члвкь. и въсекы(и) купецъ. хто узри(т) сы(и) ли(с)[т] г(д)ва ми. или услишить [10] е(г) чьтучи. и тко[!] би хоте(л) доити сь купїω(м). буди сь коимь либо трьго(м) въсекы(и) члвкь да идеть. въ[11]секы члвкъ въ землѫ г(д)ва ми. мирно и слобо(д)но. да продава(т) що има(т). и да купова(т) що люби(т). и пакы ми[12]рно и слободно. да поидеть нечего не боесе. а мито да плати(т). на рибныку въсекы(и) члвкь ω(т) [13] единого воза. два. флорини. въгръцкы. а по ини(х) мѣсто(х). да плати(т) правое мито како имо лю[14]дїе. даваѫть. а потω(м). слободно да ходить. хто ли бы хоте(л) ω(т) ва(с) и до тур(с)кои земли [15] поити еще. можеть мирно и слободно ходити. давши. правое мито. Сїе запи[16]сахь вамь. купцемъ на вѣчни(и) вѣкы непотькновено. до живота г(д)ва ми. по смрти же [17] г(д)ва ми. и до живота сновь г(д)ва ми мирча. и вла(д) и раду(л) или ини кωго изберетъ гь бь [18] бити г(д)нь влашкои земли по грѣхомь. нашимъ или и ω(т) иноплѣменныкъ. да аще почъ[19]теть. и понови(т). и утворъдить сы(и) хрисовуль. и тωго гь бь. да почьтеть. и утвръди[20]ть

вь г(д)вѣ его. аще ли порушить. и посрамить. и не послуша(т) сы(и) ли(с)[т]. то таковаго [21] гь бь. да порушить и посрамить. въ г(д)ве его. и да убїеть з(д)е тѣло. а въ бѫдущимъ. вѣ[22]цѣ дшѫ. и да е(с) прокле(т) ω(т) ха ба спса нашего и ω(т) тиı сты(х) ωтць иже въ никеи [23] бгоносныхъ и да имать. учестїе сь июдоѫ и сь. арїеѫ. и сь ωнеми. нечьстивеми. [24] еже рекошѫ на ха ба спса нашего крьвь его на ни(х). и на чедω(х) и(х). еже е(с) и бѫдеть. [25] въ вѣкы аминь. и на тω(м) въсѣмь врьху писанны(м). вѣра. и дша г(д)ва ми. и вѣра и дша сновь [26] г(д)ва ми. и вѣра жупана тудора. и вѣра жупана татула. великω(г) дворника. и вѣра жупа[27]на нанула. и вѣра жупана воика. и вѣра жупана манѣ удриша. и бра(т) его стоика и вѣра [28] жупана ꙗрчула. и вѣра жупана. радула борчева. и вѣра. жупана станчула хоноа. и вѣра [29] стефана лω(г)[о]фета. и вѣра дими(т)ра сп[а](т)арѣ. и вѣра шербана вистїера. и вѣра семена сто[30]лника. и вѣра микле пахарника. и вѣра баде. комиса. за по великое же. утвръж(д)енїе [31] велели есми. нашем(у) вѣрном(у). писарю. михаилу сы(и) ли(с)[т]. приправи[ти] и нашу. велику. [32] печать. привесити. а дана. въ. аргишю. писана же въ трѣговищи. м(с)ца септеврїа и днь в лѣ(т) ≠ѕцми: [33] їω влад вωевода мл(с)тѧ. бжїеѧ. гсдрь. [34]

II

Послання великому князю Казимирові від царя Муртази, передане братом Муртази Ахматом

Серпень 1484 року

Грамота опублікована в «Русской исторической библиотеке» (т. 27, Литовская метрика, кн. 4, № 40, стор. 347—351). Даний текст публікується за копією, вписаною до Литовської метрики, кн. 4, що зберігається в Центральному державному архіві стародавніх актів у Москві (ф. 389, № 4), арк. 112, 112 зв., 113). Коротку характеристику Литовської метрики і палеографічний опис кн. 4 див. на стор. 41—42).

112 Мца Августа инъдиктъ в.

ꙗрълыкъ ωтъ цара Мурътазы

Казимиру брату ωтъ му(р)тазы цара поклонъ, рекъши слово тоесть погонъ здавна и досюлѧ, съ вашими предъки наши предъки ωтъцы и дѧди наши, коли были у приѧзьни и въ братъстве ино межи ними тогды многие доброты были, ωдинъ дрѵгому приѧзъни чинивали, А неприѧзни не чини-

вали, а вбогие влусы штобы супокоемъ были, на то межи собою тве(р)дую при:сѧгу де(р)жали, Абы хотѧ и сами ѡтъ дара ѡ(т)ца моего котори(и) же передъ бога пошолъ. черес трета по томужъ присѧги хотели были есте. Нине пакъ сего году по тому жъ и ѡтъ насъ ѡ томъ деле усказали есте по правъде пе(р)ве(и) ѡхматъ царъ ѡдинъ царъ былъ, А нине два цари есмо з братомъ Моимъ седихматомъ въ его и съ его менъшею братьею и ѡ дете(х) е(г)[о]. ꙗ [неве]даю А ѡ кнѧзѧ еще тимира и ѡ братью его менъшую и ѡ дете(х) его деле такожъ не ведаю. А ѡтъ мене коли змолышъ и ѡтъ слугъ моихъ твоимъ улусомъ коли шкода станеть ѡтъ правое руки або ѡтъ левое або которие подле мене стоѧть ѡтъ братьи мои ѡ(т) дете(и) мои(х) твоимъ людемъ коли шкода станеть, а ѡ томъ деле коли ѧ буду ведати к тобе [коли] рать свою пущу Або ѡтъ иное стороны рать моѧ прибехъши,
112 зв. твоимъ людѧмъ зашкодѧ(т) А ꙗ ѡ томъ || узъведавши, А таѧ рать и (з)деко мне при(и)деть потомъ ꙗ ѩхъ только буду не казнити А полонъ вашъ у нихъ ѡтънему и ва(м) не ѡ(т)шлю, А любо ѡтъ иное стороны где моѧ сила не стечеть а рать на конь узъсѧдеть а ꙗ ѡ томъ узъведаю А кто бе исъ птичею ꙗзыкъ вести не пошлю землю и небо котори(и) иствори(л) богъ мене поби(и) такъ рекъши присѧгу свою выписавши присѧжъны(и) листъ написавъ тагиревымъ менъшимъ братомъ табипомъ послалъ есми. А такежъ мне сѧкъ го:ворачи хотѧ и ты какъ еси бра(т)[а] ахмата виделъ мене по тому жъ видь А хотѧ моего слугу какъ его слугу видь А еще моихъ несколько есачныхъ люде(и) ѡтъ есака Бегаючи к тобе прихилилисѧ А моихъ пошлинъ мне не дають, то бы еси веле(л) дати, А тотъ панъ богданъ левковичъ Што люди заве:даеть почонъ(?) ѡтъ великого царꙗ и досюлѧ намъ есакъ даивали, А тые есаки ажъ мене братомъ наречешъ вели дати А только такъ не будеть Братъство наше по чому знакомито будеть какъ рекучи ꙗрълыкъ послали есмо: коне(ц) ниже(и) Казимиру Брату ѡтъ му(р)тазы поклонъ рекши бы то было сведомо што жъ вы насъ брата своего здоровъѧ ѡтъведываете ѡтъ ле(то)шнего и до сего часу стрета послали были есте, ино тогды Мы ѡкочинъ ѡни пришли ѡтъ своихъ неприѧтеле(и) великую працу мели есмо а ѡнъ длѧ тебе и насъ штобы промежи насъ бра(ц)ство повышалосѧ того длѧ много голоду и томли те(р)пелъ нине пакъ длѧ нашего бра(ц)ства нашего стрета добримъ ласкавымъ ѡкомъ посмотри
113 межи тебе и межи мене длѧ || Васъ и насъ коли его стому ве(р)нешъ братъства делѧ нашего А еще надобвѧ делѧ устрета нисколько поставовъ есми взѧлъ какъ жалованье вчинилъ какъ ему заплату вчинишъ то ты ведаешъ а ѡбрагимъ толъмачъ на се(и) дорозе много томъли мелъ а и его какъ будешъ жаловати вы ведаете на то есми листъ писа(л):

а Што коли та(и)ны свои чере(з) табина мне ускажи коли сюю правъду ѧкъ промежи собою вчинимъ потомъ ѡтъ сего часу межи тебе и нами лешее[!] доброты иного дела не будеть ѡ(т): сего часу ѡтъ насъ к вамъ котори(и) посолъ при(и)деть бе(з) листа А бе(з) наше(и) печати, и вы того непочътиво ѡтъпустите зану(ж) то ложъ естъ.

ПОКАЖЧИК ОСОБОВИХ ІМЕН

Аврам — міщанин брестський, 18.
Албъ — боярин молдавський, 55, 57.
Алєкса — боярин молдавський, мечник, брат **Ѡани**, 59.
Алє(кса)идръ — магістр, брат **Думитру** воєводи, 65.
Алєксанъдр Ю(р)євич — князь, намісник гродненський, 19.
Алєксандръ (Alexander) — великий князь литовський, 22—26, 27, 28.
Алєѯандєр — князь київський, 1.
Алєѯандръ (Добрий) — воєвода, господар землі Молдавської, 32—41, 52, 64.
Алєѯандръ — син **Алєѯандра** (Доброго), 40.
Алєѯандръ — боярин молдавський, мечник, 44.
Алєѯандръ — син господаря **Стєфана** (III), 60—64.
Андреико — боярин молдавський, збирач натуральних податків, 62.
Андроник Михаил — житель землі Молдавської, 56.
Андроникович Костє — боярин молдавський, 44.
Андрушко — боярин молдавський, 53.
Андрѣи Михаилович — князь, підданий великого кн. литовського **Витовта,** 6.
Анна — дружина **Жикмонта Индриховича,** 4.
Аннушка — дружина **Шандра,** конюшого, 64.
Арбурє — староста нямецький, 59, 61.
Арданович Пєтръ — писар канцелярії господаря молдавського, 54.
Бабински **(Babynsky)** — родич ***Волчкевича Романа Олизара,*** 2.
Баду — циган, підданий **Молдовицького** монастиря, 50, 54.
Бадꙗ — боярин молдавський, 47.
Бакотский Пєтраш — шляхтич подільський, 10.
Балица — воєвода закарпатський, 65.
Балчан Иван — боярин молдавський, 46—48, 53.
Банко — жупан закарпатський, 65.
Бартошє Станислав — дворянин, 28.
Бєдрихъ — шляхтич, 9.
Бєлкович Лєѡка — жупан закарпатський, 65.
Бєра (Бъра) — циган, підданий Молдовицького монастиря, 50, 54.
Бєрєндє (Бєрєидѧ, Бєриндѣи) — боярин молдавський, стольник, 42, 44.
Бєрєстяникъ Лаврєнтєи — крилошанин Києво-Печерського монастиря, 5.
Блъко — староста білгородський (иа **Дністрі**), 59, 61.
Богдан — брат господаря молдавського **Илїи,** 45.
Богдан Влад — син господаря **Стефана** (III), 61—64.
Боговитынович Левко **(Bohowitynowicz Lewko)** — ключник брестський, 23, 25.
Богуш Нєстѣкович — боярин молдавський, син **Нєстѧка, 35, 46, 47.**
Бодѣ — боярин молдавський, **59, 61.**
Болбосѣ — боярин молдавський, 53.
Болдор — боярин молдавський, скарбник державний, 62.

Болобан Васко Гринкович — див. **Гринкович Болобан Васко.**
Болобан Ивашко Гринкович — див. **Гринкович Болобан Ивашко.**
Боухтѣ (Боухти) — боярин молдавський, 55, 57, 59, 61.
Браєвич Дума — боярин молдавський, 46, 47, 53, 56—57.
Браєвич Юрги — встановлювач меж маєтків, 48.
Братул — боярин молдавський, 46, 47.
Братул — син **Прочелника,** боярин молдавський, 53, 56.
Братѧи — керівник канцелярії господаря молдавського, 32, 33.
Брънич Стан — див. **Бырлич Стан.**
Буговскии — член львівського торговельного посольства до молдавського господаря **Стефана** (III), 55.
Бучум Иѡнь — боярин молдавський, 53.
Бунга — боярин молдавський, конюший, 46, 47.
Буѡрѣн Иѡн — боярин молдавський, 50.
Бырлич (Брълич) Стан — боярин молдавський, 33, 39, 40, 44.
Бѣлош — боярин молдавський, 44.
Бѣсова Баба — прізвисько власниці маєтку на Задньому Сирці (поблизу Києва) і урочища Хлапач, 1.

Ван (Вана) — боярин молдавський, начальник гарнізону Сучави, 32—34, 46, 47.
Васильи Ѻидрѣевич — див. **Ѻндрѣевич Васильи.**
Васко — воєвода смотрицький, 10.
Васко — писар, 31.
Васко — батько **Ивана з Хородиика,** 61.
Васкович Тадор — боярин молдавський, 46, 47.
Васьянъ Кувязъ — див. **Кувꙗзъ Васьꙗнъ.**
Верботич Петраш — шляхтич, 13.
Верещак Ѻома (Тома) — боярин молдавський, 46, 47.
Верзьсть Ханыcъ — член посольства львівських купців до молдавського господаря **Алеѯандра** (Доброго), 32.
Верига — представник племінної молдавської знаті, 36.
Вершиѧкович Ивашко — житель львівський, 29.
Вилча — боярин молдавський, 33, 34, 37, 39, 40, 41, 42.
Витовт (Вытолътъ) — великий князь литовський, 1, 6—9, 11, 12, 18.
Витолт — боярин молдавський, 44.
Владимер — князь київський, 1.
Владъ — боярин молдавський, 33.
Владъ — син господаря молдавського **Стефана** (III), 62.
Владъ Серетскыи — боярин молдавський, 32, 33.
Влаикоул — боярин молдавський, староста Хотинський, 55—57, 59, 61.
Влашин Понин — див. **Понин Влашин.**
Влъча (Влча) — див. **Вилча.**
Володиславъ — король польський, 6, 7.
Волчкевич Васылий Олизар **(Wołczkiewicz Wasylij Olizar)** — син і спадкоємець *Волчкевича Романа Олизара,* 2.
Волчкевич Иван Олизар **(Wołczkiewicz Iwan Olizar)** — син і спадкоємець *Волчкевича Романа Олизара,* 2.
Волчкевич Роман Олизар **(Wołczkiewicz Roman Olizar)**— воєвода київський, 2.
Волчкевич Шилович Олизар **(Wołczkiewicz Szyłowicz Olizar)** — брат *Волчкевича Романа Олизара,* 2
Вранчан — боярин молдавський, 59.
Вулиаш — писар канцелярії господаря молдавського, 53.
Вѧчковичь Ильѧ — шляхтич, 8.
Вѧчковичь Ѻнаньѧ — шляхтич, 12.

Гаврило — маршалок князя **Юриꙗ,** 12.
Гаврило — міщанин овруцький, 17.
Газгур — боярин молдавський, мечник, 53.
Галбин Дума — боярин молдавський, 53.
Гангур — староста орхейський, 59, 61—63.
Гарду — слуга господаря молдавського **Стефана** (III), 63.
Генадіє — ігумен Воронецького монастиря, 64.
Герман — представник племінної молдавської знаті, 35.
Герондіє — ігумен Хоморського монастиря, 64.
Гинде Тома — боярин молдавський, 57.
Глускии Мишко — шляхтич, 12.
Гоголь Андрыи **(Hohol Andryj)** — шляхтич, 2.
Голасіи — чернець, 5.

Горлица Велецкии[88] — свідок при продажу Ѻколем садиби Кондратови, 30.
Горностаи Романович — намісник овруцький, 17.
Гоѧн — боярин молдавський, 53, 55, 57.
Гринко — боярин молдавський, 33—35.
Гринкович Болобан Васко — землянин Володимирського повіту, 27.
Гринкович Болобан Ивашко — землянин Володимирського повіту, 27.
Гроза — староста орхейський, 63, 64.
Гръбов Маноил (Манунл) — боярин молдавський, 46, 47.
Грыгории Станиславович (Hryhoriy Stanisławowicz) — див. *Станиславович Грыгории.*
Грымаилович Немыра (Hrymayłowicz Nemyra) — дворянин, 23, 25.
Грынкович Юцко (Hrynkowicz Jacko) — землянин, 20.
Гудич Юцко — див. Худич Юцко.
Гулевич Ивашко — житель львівський.
Давид — представник племінної молдавської знаті, 48.
Дажбог — боярин молдавський, збирач натуральних податків, 59, 61—62.
Дан — боярин молдавський, збирач натуральних податків, 34, 35, 39, 41.
Данович Косте — боярин молдавський, 53, 55, 57.
Данчил — житель землі Молдавської, 57.
Данчулович Ѻана — боярин молдавський, 47.
Даиь — житель закарпатський, 65.
Дедикголдъ — шляхтич, 8.
Диениш (Дієниш) — боярин молдавський, мечник, 46—48.
Динис — керівник канцелярії господаря молдавського, 44.
Довкговдъ Юрьи — князь, підданий великого князя литовського Витовта, 7.
Домакуш — див. Домонкуш.
Домонкуш (Домокуш) — боярин молдавський, стольник, 33—35, 38, 39, 40, 41.
Доумичка — представник племінної молдавської знаті, 56.
Дохиович — шляхтич, батько Хведки Пашковои, 21.
Драг — магістр закарпатський, 65.
Драгои — боярин молдавський, 34.
Драгослав — боярин молдавський, 53.
Драгош — боярин, дворецький господаря молдавського, 62.
Драгуш (Драгош) — боярин молдавський, 35, 41.
Драгушевичь Косте — житель закарпатський, 65.
Дракош (Дракоше) — боярин молдавський, збирач натуральних податків, 50, 53.
Дулчевич Тоадерь — боярин молдавський, 53.
Дума — боярин молдавський, 50.
Дума — син старости хотинського Влаикула, 59, 61—64.
Дума Браевич — див. Браевич Дума.
Дума Лимбъдоулчевич — див. Лимбъдоулчевич Дума.
Дума Немецкии — боярин молдавський, 42.
Думитру — воевода закарпатський, 65.
Дъмъкоуш (Дамакоуш) Стецко — боярин молдавський, 55, 57.
Дѣтко Иван — боярин молдавський, 34, 35, 39, 40, 41.
Єсь — міщанин брестський, 18.
Єсько — міщанин грубешівський, 18.
Єзерѣн (Єзерѧн) Петр — боярин, конюший господаря молдавського, 50, 53.
Єнкович Данко (Jenkowicz Danko) — міщанин брестський, 25.
Єнкович Лазар (Jenkowicz Łazar) — міщанин брестський, 25.
Єнкович Пысах (Jenkowicz Pysach) — міщанин брестський, 25.
Єпифановичъ Семашко — шляхтич, 31.
Єрема — боярин молдавський, 53.
Єреміа — боярин молдавський, 62, 64.
Єфрем — ігумен Воронецького монастиря, 63.
Жикмонтъ Индрихович — староста житомирський, 4.
Жомотатов Журж — боярин молдавський, 39, 38.
Жулич Вана — боярин молдавський, 46.
Журж (Жюрж) — боярин молдавський, 32—34, 37, 39, 40.
Журж — дворецький господаря молдавського, 41.
Журж Фратовский — див. Фратовскии Журж.
Жумътатевич Шефул — боярин молдавський, 44.

[88] Із змісту грамоти не можна встановити, чи це одна особа, чи дві.

Жыкгимонът—великий князь литовський, 18.
Жюметатє Ішна — боярин молдавський, 33.
Жюсичь Ѡлєхно Юрьєвичь — шляхтич, 12, 13.
Загоровска Євдотию (**Zahorowska Ewdotia**) — дочка *Загоровского Богдана*, 2.
Загоровски Богдан (**Zahorowski Bohdan**) — шляхтич, 2.
Збиѧрѣ (Збїѧрѣ) — боярин молдавський, стольник, 55, 57, 59, 61—63.
Збѣрѣ — днв. **Збиѧрѣ.**
Зимиръстанъ Ханысъ — член посольства львівських купців до молдавського господаря **Алеѯандра** (Доброго), 32.
Зѧикь — боярин молдавський, 53.
Иван — міщанин овруцький, 17.
Иван (Иванко) — син **Васка з Хородника,** 61.
Иван — дядько **Шандру і Гарду,** 63.
Иванчукь Драгомирь — жнтель закарпатський, 65.
Ивашєвич — міщанин овруцький, 17.
Ивашко — вихователь дітей князя **Юриꙗ**, 12.
Ивашко — представник старої родової молдавської зиаті, 48.
Ивашко — староста келійський, 59, 61.
Игнат — боярин молдавський, 50.
Илє — дяк, пнсар канцелярії господаря молдавського, 33.
Илїа — син господаря **Алеѯандра** (Доброго), з 1432 р.— господар землі Молдавської, 38, 39, 40, 42, 44, 45.
Илїаш — див. **Илїа.**
Илїѧшъ — боярин молдавський, збирач натуральних податків, 32, 33, 35.
Иліꙗ — єпіскоп перемишльський, 30.
Илка — сестра **Настѣ**, 64.
Илѣ — боярнн молдавський, державний скарбник, 53.
Илѣ — писар канцелярії господаря молдавського, 61.
Илья — ігумен Михайлівського монастиря у Києві, 5.
Іосиф — митрополит молдавський, 44.
Исаиа Нємецкїи— боярин молдавський, 56.
Исаїѧ (Исаꙗ) — боярин молдавський, 35, 39, 44.
Исаїѧ — дяк, писар канцелярії господаря молдавського, 59, 60.
Ицъхак — син **Ѥцковича Ѹнька,** 19.
Иѡасаф — ігумен Путнянського монастиря, 59.
Иѡилевич Журж — писар канцелярії господаря молдавського, 50.
Иѡн — боярин молдавськнй, державний скарбник, 50.
Иѡн — боярин молдавський, конюший, 55, 57.
Їѡаниш — боярин молдавський, 42.
Їѡн — писар канцелярії господаря молдавського, 62, 63.
Казнмєр (Казимир) — король польський, 15, 17—19.
Карман — циган, підданий Молдовицького монастиря, брат **Бєра,** 50.
Катуна — маршалок князя **Ѡстрозского Ивана,** 13.
Кваша — міщанин овруцький, 17.
Кєзкаилъ — шляхтич віленський (вільнюський), 8.
Киндѣ Томѣ — боярин молдавський, 55.
Климєнтъ — міщанин львівський, 55.
Клънъѡ — боярин молдавський, 62.
Кнѣжнич Данчул — боярин молдавський, 53.
Кобузєвичь Иван — тіун печерський, 5.
Козарин — землянин володимирський, 28.
Козєня — свідок при укладенні торговельної угоди між **Чижєвою Настасьєю** і Печерськнм монастирем, 5.
Козма — боярин, керівник канцелярії господаря молдавського, 50.
Козма Шандрович — див. **Шандрович Козма.**
Козлица — боярин молдавський, 55.
Колєнниковичъ Сєнко — шляхтич, 31.
Кондрат — підданий єпископа Перемишльського **Иліи,** 30.
Коробка Игнат Кондратович — шляхтич, 30.
Корлат — боярин молдавський, 36.
Костє — боярин, керівник канцелярії господаря молдавського, 42.
Костє — боярин молдавський, державний скарбник, 46—48.
Костє Андроникович — див. **Андроиикович Костє.**
Костє Ѡрышь — див. **Ѡрышь Костє.**
Костич — боярин молдавський, 39, 41, 46, 47.
Костич (і Костє) — житель землі Молдавської, 64.
Котлинскиѣ — воєвода львівський, 29.

Кошилович Стецко — боярин молдавський, 44.
Краєвскии Патрикѣи — шляхтич, підданий князя Юрия, 12.
Краспиш — боярин молдавський, 55.
Крецевичъ Ходко — боярин молдавський, 50, 53, 57.
Кръсте Чорныи (Кр(с)те Чорныи) — див. Чорнии Кръсте.
Кръсте — боярин молдавський, 41.
Кръстѣ — писар канцелярії господаря молдавського, 53.
Кувязъ Васьянъ — палатник Київського Печерського монастиря, 5.
Куликовьскыи Мычко — член торговельного посольства львівських купців до молдавського господаря Алеѯандра, 32.
Купчич Гроза — боярин молдавський, 61.
Купчичь Иван — боярин молдавський, 38, 39, 40, 41.
Кымпѧн Нѧг — боярин молдавський, 53.
Кындерич Тома — боярин молдавський, 50.

Лаврентеи — уставник Київського Печерського монастиря, 5.
Лазор — боярин молдавський, брат Станчюла, 44.
Лазор — боярин молдавський, 53.
Лазор — батько Сими і Аннушки, 64.
Лазѧ Питик — боярин молдавський, 55, 57.
Лазь — боярин молдавський, мечник, брат конюшого Бунги, 47.
Лацко — боярин молдавський, 36.
Левич Васко — боярин молдавський, 53.
Левич Хринко — боярин молдавський, 53.
Лимбдоулчевич Дума — боярин молдавський, 44.
Лисовичь Стецко — боярин князя Чорторыиского Михаила, 12.
Ловуньскыи Зѣнко — шляхтич, 12.
Лука — писар канцелярії господаря молдавського, 47.
Лука — боярин молдавський, староста Білгородський, 59, 61.
Любич Васко — писар королівський, 31.
Льнцѣ Журж — боярин молдавський, 53.

Магда — сестра Шандру і Гарду, 63.
Маноил (Маноило) — боярин молдавський, 53, 56, 57.
Мара — сестра Шандру і Гарду, 63.
Мареиа (Марина) — дружина господаря молдавського Алеѯандра, 37, 40, 41.
Мареиа — дружина господаря Илїи, 44.
Марта — дружина Андроника Михаила, 56.
Марушка — дружина князя Щербича Андреика, дочка Купчича Ивана, 61.
Матеи — боярин молдавський, 62.
Мац — міщанин новгородський, 24.
Мжачичъ Ивашко — шляхтич, 31.
Мжюровичь Добрыша — житель острозький, 12, 13.
Мжюровичь Дробишь — див. Мжюровичь Добрыша.
Микач Дума — боярин молдавський, мечник, 50, 53.
Микита — свідок при укладенні угоди про продаж майна між Жюсичем Ѡлехном і Мжюровичем Дробышем, 12.
Микотич Гроза — боярин молдавський, 62.
Микотичъ — житель землі Молдавської, 50.
Микотъ — боярин молдавський, староста нямецький, 63.
Микрал — боярин молдавський, 53, 55.
Микул — боярин молдавський, стольник, 50.
Микул — боярин молдавський, мечник, 53.
Микулич Стецко — шляхтич, 31.
Мильчиньскиѣ Миколаѣ — шляхтич [?], 29.
Мирзѧ — боярин молдавський, 61.
Мирча — боярин молдавський, брат Лимбъдоулчевича Думы, 44.
Мисаим — ігумен Воронецького монастиря, 60.
Митко — воєвода подолянський (подільський), 12.
Миткович Пашко — воєвода острозький 13.
Михаил (Михаило) Дорогунскыи — боярин молдавський, 32.
Михаил Протопопович — див. Протопопович Михаил.
Михаило — житель землі Молдавської, 47.
Михаило (Михаиль) — писар, згодом ке-

рівник канцелярії господаря молдавського, 46—48, 53.
Михаило Васильевич — князь, 11.
Михаило Константиновичь — князь, 11.
Михаило Мартинович — намісник мерецький, 19.
Михал — міщанин львівський, 55.
Михно — син **Купчича Грози,** 61.
Михул — боярин молдавський, 53.
Момотливыи Сєнко — міщанин, 15.
Монка — боярин молдавський, брат **Тадора,** 47, 53.
Москвитинъ Митя — дяк, 5.
Мохил — боярин молдавський, збирач натуральних податків, 64.
Мошеи — син **Юцковича Єиька,** 19.
Мошков Сила — житель землі Молдавської, 57.
Мошонъчьчи Васко — шляхтич [?], 29.
Мушата Иван — шляхтич, 31.
Мъидра — боярин молдавський, 42.
Мъзъръескул Костє — батько **Шандру** і **Гарду,** 63.
Мынѕу — житель землі Молдавської, 48.
Мырза — син **Станчюла,** 59.
Мѧдричка — боярин молдавський, 34, 35.

Нань — дяк, писар канцелярії господаря молдавського, 45.
Нань ѡт Съпѫикы — житель закарпатський, 65.
Настасья Чижевая — див. **Чижевая Настасья.**
Настѣ — дружина **Хръмана,** 64.
Небогатыи Лютинъ — шляхтич, 31.
Негои — боярин молдавський, син **Прочелиика,** 53, 56.
Негр (Негри, Нєгрин) — боярин молдавський, 34, 35, 37, 39, 40.
Негрил — боярин молдавський, збирач натуральних податків, 39, 40, 41, 46—48, 57.
Негрилъ — боярин молдавський, двірецький господаря молдавського, 53.
Немецкіи Исаиа — див. **Исаиа Нємецкїй.**
Немирѧ — староста луцький, 11.
Немпиш ѡт Сарвасова — житель закарпатський, 65.
Немыра Грымаилович (**Nemyra Hrymaylowicz**) — див. **Грымаилович Немыра.**
Немырыч Єгоргыи (**Nemyrycz Jehorhyi**) — родич **Волчкєвича Романа Олизара,** 2.
Нестѣкович Богуш — див. **Богуш Нєстѣкович.**
Нєстѣкович Пашко — див. **Пашко Нєстѣкович.**
Нєстѧк — батько **Богуша Нєстѣковича** і **Пашка Нєстѣковича,** 35.
Никора — слуга господаря молдавського **Илїи,** 42, 45.
Ниманъмис — писар львівський, 55.
Носовичь Иван — міщанин новгородський, 24.
Нѣг — староста келійський, 59, 61—63.
Нѣга — сестра **Шандру і Гарду,** 63.
Нѣгои — писар, згодом керівник канцелярії господаря молдавського, 34, 37, 40, 44, 46—48.
Олизарович Клым (**Olizarowicz Kłym**) — намісник берестейський (брестський), 25.
Оуиклѧта — боярин молдавський, 40, 41.
Оурѣкле Вана (Ѡана) — боярин молдавський, 46—48.
Паисїи — архімандрит, ігумен Путиянського монастиря, 62.
Пашко — боярин молдавський, 57—61.
Пашко Нестѣкович — боярин молдавський, 46, 47.
Пашку — писар канцелярії господаря молдавського, 44.
Пєгоховичь Шахно — міщанин, 15.
Петр — син господаря молдавського Алєѯандра, з 1451 р.— господар землі Молдавської, 39, 40, 41, 46, 47, 49—53.
Пєтр — боярин молдавський, збирач натуральних податків, 46.
Петрашковичъ Ванко — шляхтич, 31.
Петрик Ѧкимович — боярин молдавський, 57.
Пєтришоръ — житель землі Молдавської, 48.
Пєтруша — міщанин овруцький, 17.
Петръ — бувший керівник канцелярії господаря молдавського, 50, 53.
Пєтръ — боярин молдавський, 53.
Петръ — міщанин львівський, 55.
Петръ — син господаря молдавського **Стєфана** (III), 61.
Писко Радул — боярин молдавський, 46.
Питик Лазѧ — див. **Лазѧ Питик.**
Плючко — житель землі Молдавської, 62.
Полозовичь Семенъ — шляхтич київський, 5.
Полтєвъ Васко — шляхтич, 31.
Понин Влашин — боярин молдавський, 44.

Понич Пєтръ — боярин молдавський, 55, 57.
Понич Станчул (Станчюл) — боярин молдавський, 46—48.
Попов Костє — житель закарпатський, 65.
Попша Михаил — боярин молдавський, 34, 42, 44.
По(п)шина Донка — житель землі Молдавської, 57.
Порка Иван — див. **Поркович Иван.**
Поркович Иван — боярин молдавський, збирач натуральних податків, 46—48, 53.
Преутєскии Стан — боярин молдавський, 33.
Продан Тоадер (Тоадєро) — писар канцелярії господаря молдавського, 46, 53, 64.
Промчѣикович Игнат — свідок при укладенні угоди про продаж майна **Добриши Мжюровича** князеві **Ивану Ѡстрозскому,** 13.
Протопопович Михаил — боярин молдавський, 44.
Прочелник — боярин молдавський, батько **Братула і Нѣгоа,** 56.
Путата — князь, 12.
Путатич Дмитреи — князь, воєвода київський, 26.
Пуцюта **(Puciata)**—шляхтич, родич **Волчкєвича Романа Олизара, 2.**
Пынтеч (Пынтєче) Wана — боярин молдавський, 50, 53.
Пыхно Михаило — боярин молдавський, 47.

Радивон — міщанин овруцький, 17.
Радул — боярин молдавський, 47.
Радул — віцашпан мараморoський, 65.
Радь — землянин, підданий князя **Швитригайла,** 10.
Расколєвичь — житель землі Молдавської, 48.
Ревуть Аидрѣи — житель львівський, 29.
Рецеш — боярин молдавський, староста нямецькнй, 62—64.
Родивон — шляхтич київський, 5.
Роман — боярин молдавський, 42.
Роман — син господаря молдавського **Илїи,** 44, 45.
Ротомпань Станиславъ — боярин молдавський, 33, 36.
Ружынска **(Rużynska)** — **княжна,** родичка **Волчкєвича Романа Олизара, 2.**
Ружынскы Єгоргы **(Rużynsky Jehorhy)** — близький **Волчкєвича Романа Олизара, 2.**
Русиновичь Ивашко — **дворянин, 28.**

Сакыш — боярин молдавський, **мечник,** 55, 57.
Самоилъ — представник племінної **молдавської** землі, 44.
Сбїарѣ — **див. Збиарѣ.**
Сєкаръ — боярин молдавський, **староста** новоградський, 62.
Семен — згадується як людина, що **загатила** ставок на р. Горині, 14.
Семеиъ Алеѯандровичъ — князь **київський,** 3.
Семеи Юрьєвич — князь, староста луцький, 21.
Сєнко — слуга **Жикмоита Индриховича, 4.**
Сєнко Олизарович **(Senko Olizarowicz)** — намісник берестейський (брестський), 23.
Сєнкович Иван **(Senkowicz Iwan)** — землянин, 20.
Сєнкович Лєвко **(Senkowicz Lewko)** — земляиин, 20.
Сепюта — боярин князя **Ѡстрозского Иваиа,** 12.
Сима — боярин молдавський, 46, 47.
Сима — боярин молдавський, збирач натуральних податків, 64.
Сима Хотинскыи — боярин молдавський, 53.
Симон — керівник канцелярії господаря молдавського, 46—48.
Силоуанъ — настоятель нямецького **Вознесенського** монастиря, 36, 37, 40, **41.**
Синє — боярин молдавський, 50.
Скоу(м)поу(л) Михаилъ — жнтель **молдавський,** 48.
Смолчичъ Ѩцко — шляхтич, 31.
Собачка Богдан — татарин, власиик **землі** Чигиревщинн, 24.
Соломоиь — писар канцелярії **господаря** молдавського, 53.
Спанѧ [?] — слуга господаря **молдавського Илїи,** 45.
Спении — боярин **молдавський, 33.**
Сръбєскул Никоръ — **боярии молдавський** 57.
Сръбєскул Пєтро — **боярии молдавський,** 53.

Стан — боярин молдавський, постельник, 33.
Стан — боярин молдавський, державний скарбник, 39.
Стан — житель землі *Молдавської*, 64.
Стан Брънич — див. **Брънич Стан.**
Стан Прєутескии — див. **Прєутескии Стан.**
Станиславович Грыгоріи (**Stanisławowicz Hryhoriy**) — маршалок королівського двору, намісник мерецький, 23.
Станчул — боярин молдавський, конюший, 42, 44.
Станчул (Станчюл) — боярин молдавський, 53, 55—57, 59.
Станчюл — боярин молдавський, постельник, 44.
Старищєвъ [?] — власник маєтку [?].
Старостичь Михул — боярин молдавський, 53.
Стєфан (1) — син господаря молдавського **Алеѯандра,** з 1432 р. господар землі Молдавської, 39, 40, 41.
Стєфан — господар землі Молдавської.
Стєцко (**Stecko**) — дід *Хомича Михалка*, 20.
Стєцко — син господаря молдавського **Алеѯандра,** див. **Стєфан** (1).
Стєцко — писар канцелярії господаря молдавського, 53.
Стєцкович Иванину (**Steckowicz Iwaninu**) — боярин Берестейського (Брестського) повіту, 23.
Стєцкович Раско (**Steckowicz Rasko**) — боярин Берестейського (Брестського) повіту, 23.
Судѣчь Глѣбъ — шляхтич (?), 29.
Сулима Самуил (**Sulima Samuil**) — шляхтич, родич *Волчкевича Романа Олизара*, 2.
Супрунович Мєлєнтыи (**Suprunowicz Melentyi**) — землянин [?], 20.

Табуч — боярин молдавський, 33.
Тадор (Тоадєр) — боярин молдавський, брат **Монки,** 47, 53.
Тадор — боярин молдавський, збирач натуральних податків, 55.
Тарасии — єпископ молдавський, 59.
Тфєрскии — великий князь, 16.
Тевикел — князь, 31.
Тишко — двоюрідний брат **Козарина,** 28.
Тодор — див. **Продан Тоадєр.**
Тодѣр — житель закарпатський, 65.
Толочко Шеидрика — боярин молдавський, 53.
Тома — боярин молдавський, 59, 62.
Тома — писар, згодом керівник канцелярії господаря молдавського, 57, 59—61.
Томко — міщанив луцький, 12.
Трим — шляхтич віленський (вільнюський), 8.
Тъутул — керівник канцелярії господаря молдавського, 62—64.
Тышкєвич з Логоиска (**Tyszkiewicz z Łohoyska**) — побратим *Волчкевича Романа Олизара*, 2.

Устєкли Ивашк — боярин молдавський, 53.

Фєдко — маршалок Києво-Печерського монастиря, 5.
Фєтє — боярин молдавський, староста новоградський, 59, 61.
Фєтиѡн — боярин молдавський, 55.
Филарєт — архімандрит Києво-Печерського монастиря, 5.
Философ — власник маєтку на р. **Ребричі,** 57.
Фратовськии Журж — боярин молдавський, 41, 44.
Фроунтєш — боярин молдавськнй, 64.
Фырув — боярин молдавський, 44.

Халецкии — член львівського торговельного посольства до молдавського господаря **Стєфана** (III).
Ханысъ Вєрзьсть — див. **Вєрзьсть Ханысъ.**
Ханысъ Зимиръстанъ — див. **Зимиръстанъ Ханысъ.**
Хвєдка Пашкова — дочка **Дохновича** шляхтянка, 21.
Ходко — боярин молдавський, постельник, 40, 56.
Ходор — міщанин овруцькнй, 17.
Ходор — боярин молдавський, державний скарбник, 64.
Холмскии — дядько **Чжуси Ѡлехна,** 31.
Холмскии Ванъко Чжусичъ съ Квасилова — шляхтич, 31.
Хомич Михалко (**Chomicz Michałko**) — землянин Берестейського (Брестського) повіту, 20.
Хомич Мыхно (**Chomicz Mychno**) — див. *Хомич Михалко.*
Хомѣк — книжний писар у Вільховці, 10.

Хомѣк Сенко — шляхтич, 11.
Хотинскыи Сима — див. **Сима Хотинскыи.**
Хребтович Василь (Василеи) — намісник володимирський, чоловік **Хведки Пашковои**, 21, 28.
Хринкович Ивашко — боярин молдавський, 53, 59, 61.
Хръман — циган, підданий Молдовицького монастиря, 54.
Хръман — боярин молдавський, 62—64.
Хрѣбтович Иван Василии — див. **Хребтович Василь (Василеи).**
Худич Петр (Петро) — боярин молдавський, 44, 46, 47.
Худич Роман — боярин молдавський, 53.
Худич Ꙗцко — боярин молдавський, 53, 59, 61—63.
Хуру Илѣ — боярин молдавський, конюший, 59, 61.
Харча — житель землі Молдавської, 48.
Циньдль — житель львівський, 29.
Цолин Костє — боярин молдавський, 53.
Чаплиц Дымытрыи **(Czaplic Dymytryi)** — шляхтич київський, 2.
Червякь Васьянь — застольник Києво-Печерського монастиря, 5.
Череватыи Ꙗкоуш — боярин молдавський, 44.
Чернат Шефул — боярин молдавський, 59.
Чжуса Олехно — шляхтич, 31.
Чжусичъ съ Квасилова Ванъко пан Холмскии — див. **Холмскии Ванъко Чжусичъ съ Квасилова.**
Чигирь — татарин, власник маєтку Чигиревщина, 24.
Чижевая Настасья — дружина **Родивона**, шляхтянка київська, 5.
Чижевичъ Семенъ — шляхтич, син **Чижевои Настасьи**, 5.
Чижевскыи Радко — свідок при продажі **Фколем** садиби **Кондратови**, 30.
Чокрълиє (Чокрълїє) — боярин молдавський, 59, 61.
Чорныи Дума — житель землі Молдавської, 57.
Чорныи Кръстє (Чорныи Кр(с)тє) — боярин молдавський, 44, 46, 47.
Чорныи Фетє — боярин молдавський, 46, 47.
Черторовскии (Черторолский) Андреико — боярин молдавський, 62, 64.
Чорторыискии Михаило — князь, 12.
Чурба — боярин молдавський, 40, 41.
Чуско Олехно — див. **Жюсичь** Олехио **Юрьевичь.**
Шандр — боярин молдавський, 35.
Шандр — житель землі Молдавської, 47.
Шандр — боярин молдавський, конюший, 62—64.
Шандр — житель закарпатський, 65.
Шандрир [?] — боярин молдавський, 33.
Шандро — писар канцелярії господаря молдавського, 48.
Шандрович Козма — боярин молдавський, 44, 53.
Шандромичъ — житель землі Молдавської 48.
Шандру — слуга господаря молдавського Стефана (III), 63.
Швитригаило — правитель подільський, 10.
Швитрикаила Олкердович — великий князь литовський, 11.
Шєв Михаил — боярин молдавський, 33.
Шєлвовичь Ходко — шляхтич подільський, 10.
Шербич Андренко — князь молдавський, 61.
Шєрбич Маноил — боярин молдавський, 46, 47.
Шєстович — житель містечка Вільче, 30.
Шєфул — боярин молдавський, староста хотинський, 62.
Шефул Жумътатевич — див. **Жумътатевич Шєфул.**
Шефул Чєрнат — див. **Чєрнат Шефул.**
Шушман — слуга господаря молдавського Стефана (III), 63.
Щибор Ходко (Хотко) — боярин молдавський, 53, 55.
Юга — боярин молдавський, державний скарбник, 55—57, 61.
Юга — боярин молдавський, постельник, 59, 61.
Юргич — боярин молдавський, 46, 47, 59.
Юрии — князь, 12.
Юрии Борисовичь — князь, підданий князя київського Семена **Алеѯандровича**, 3.
Юрша Иван — намісник володимирський, 18.

Юрьи Михаилович — князь, підданий великого князя литовського **Витовта,** 6.

Ꙗнович Петро — староста луцький, маршалок Волинської землі, 15, 21.

Ꙗнушевич Федко (**Januẞewicz Fedko**) — див. *Ꙗнушкевич Федко (Хведко)*.

Ꙗнушкевич Федко (Хведко) [**Januszkiewicz Fedko (Chwedko)**] — писар вел. князя литовського **Александра,** намісник жизморський, 25.

Ꙗнушко — писар, 24.

Ꙗцко — боярин молдавський, 32, 33.

Ꙗцкович Енько — міщанин городеиський (гродненський), 19.

Ѧкимович Петрик — боярин молдавський, 61.

Ѧцко — міщанин берестейський (брестський), 12.

Ѡан (Ван) — боярин молдавський, дворецький господаря, 32—34.

Ѡана — боярин молдавський, державний скарбник, 42.

Ѡана — слуга господаря молдавського **Стефана** (III), 61.

Ѡанча (Ѡанч?) — писар, згодом керівник канцелярії господаря молдавського, 43, 46—48.

Ѡгронович — власник землі на р. Борщовці (під Києвом), 26.

Ѡколь — підданий єпіскопа перемишльського **Иліи,** 30.

Ѡкушко — свідок при укладенні угоди про продаж майна **Ѡлехны Жюсича Дробишеви Мжюровичу,** 12.

Ѡндрѣевич Васильи — шляхтич полоцький, 11.

Ѡприш — боярин молдавський, 33, 39, 40.

Ѡрышь Косте — боярин молдавський, 50, 53.

Ѡстикъ — шляхтич віленський (вільнюський), 8.

Ѡстрозскии Иван Василевичь — князь, 12, 13.

ПОКАЖЧИК ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ

Ажуд — населений пункт (суч. Аджуду на р. Сереті в Румунії), 55.

Баков — місто (суч. Бакеу на р. Бистриці в Румунії), 32, 55.
Бакотскии — похідне від **Бакота** (суч. с. Бакота на Поділлі), 10.
Балан — нас. пункт (суч. Балан, на півночі Молдавської РСР), 48.
Баланещи — нас. пункт в Молдавії, 49.
Балковци — село (суч. Балкоуц на території Румунії, поблизу кордону з УРСР в районі Чернівців), 59.
Банскаꙗ дорога — торговий шлях, який ішов через м. Баню, 36.
Банскии — прикм., похідний від **Банꙗ**, 46.
Байчаии — нас. пункт у Молдавії, 50.
Баиꙗ — місто (суч. Бая на р. Молдаві в Румунії), 46, 55.
Бартеиичи — маєток у нас. п. **Смордовь,** 11.
Басарабы (Бесарабы) — у даному разі територія, підлегла родині Басарабів, 32, 55.
Басовъ Кутъ — село (суч. Басів Кут на Ровенщині), 31.
Бахлуи — річка, права притока р. Прута (суч. р. Бахлуюл), 47.
Бацаница — иас. пункт (суч. с. Бочаниця на Ровенщині), 31.
Бєлогород — див **Бѣлыи Город.**
Бердл — див. **Бєрладь.**
Берег Трышинский **(Bereh Tryszynski)** — нас. п. на Волині, 25.
Бєрєжаны — нас. п., мабуть, на Ровенщині, 31.
Бєрєстє **(Bereste)** — місто (суч. м. Брест), 20.
Бєрєстєискии повит **(Beresteysky powit)** — Брестський повіт, 20, 23, 25.
Бєрєстиискии **(Berestyiski)** — прикм., похідний від **Бєрєстє,** 12, 18, 20, 23, 25.
Бєрєстєиское мисто **(Beresteyskoye misto)** — див. *Бєрєстє.*
Бєрєсци — село на р. Пруті (можливо, суч. Берещі в Румунії, поблизу р. Прута), 47.
Бєрладь — місто (сучасне Бирлад на однойменній річці в Румунії), 32, 55.
Бобрик — річка поблизу Києва, 5.
Бог **(Boh)** — річка (суч. Південний Буг), 2.
Борисєщи — село в Молдавії[89], 57.
Борхинєщи — село, що належало Молдовицькому монастиреві, 54.
Борьщовка — річка поблизу Києва (?), 25.
Ботна — річка (суч. р. Ботна в Молдавській РСР), 47.
Браил (Браиловъ) — місто (суч. м. Браїла на р. Дунаї), 32, 55.
Браницꙗ — нас. пункт у Молдавії, 46.
Брацлавскаꙗ землꙗ **(Bracławskaja zemla)** — Поділля, 2.
Брашєвскии — похідне від **Брашов,** 32.
Брашов — місто (суч. м. Брашов у Румунії), 32, 55.
Бузєщи — село иа р. Молдаві, 34.

[89] Тут і нижче йдеться про Молдавську феодальну державу XV ст.

Букурєщи — місто (суч. м. Бухарест), 37.
Бык — річка (суч. р. Бик, притока р. Дністра), 42.
Былогородскии — похідне від **Былии Город (Бѣлыи Город)**, 55.
Быстрица — місто (суч. м. Бистриця в Румунії), 32, 55.
Бѣлоград — див. **Бѣлыи Город.**
Бѣлыє Берьгы — топонім на Поділлі, 10.
Бѣлыи Город (Билыи Город, Былии Город) — місто (суч. м. Білгород-Дністровський), 32, 49, 55, 59, 61.

Вакулинци — село (можливо, суч. Вакулеиешть у Румунії поблизу кордону з Українською РСР в районі Чернівців), 46.
Васлуи — місто (суч. м. Васлуй, в Румунії), 55, 61.
Вєликаꙗ долина — урочище в Молдавії, 48.
Вєликаꙗ дорога — дорога, що йшла через м. Чернівці, 64.
Вєликаꙗ могила — топонім у Молдавії, 48.
Великии дилъ — топонім у Молдавії, 33.
Великии поут — дорога в Молдавії, 64.
Верхъ Болванцѧ — село у Смотрицькій волості, 9.
Вилно — місто (суч. м. Вільнюс), 8, 23, 24, 28.
Висока пасика — село в Молдавії, 47.
Волковыиск — місто (суч. Волковиськ у Білоруській РСР), 22.
Володимєрскии — похідн. від **Володимєр** (суч. Володимир-Волинський), 16, 18, 28.
Володимєрьскии повѣт (Влодимирьскии повѣт) — Володимирський повіт, 8, 27, 28.
Володимирь Турєискии — див. **Турєиск Володимерскии.**
Володиовци **(Wołodyowci)** — село на Поділлі (суч. Володіївці на Віинниччині), 2.
Волоктовичи — нас. п. на Поліссі, 31.
Волховєц — нас. п. иа Поділлі, 10.
Волчков **(Wołczkow)** — містечко на Овруччині, 2.
Волчов — див. *Волчков.*
Волъбыровскии бєрег — топонім на Волині, 12.
Волынскии **(Wołyński)** — похідне від **Волыиь.**
Волынъскаѧ зємлꙗ — Волинь, 15.
Вороиичинъ — село у Луцькому повіті (можливо, суч. с. Вороничка Волинської обл.), 8.
Воронєц — містечко і монастир у Молдавії, 60, 63, 64.
Вороныжы **(Woronyży)** — містечко (можливо, суч. с. Вороніж Сумської обл.), 2.
Вручскии (Вруцкии) — похідне від **Вручи** (суч. м. Овруч), 2, 17.
Высокаꙗ (Високаꙗ) — село[?] в Молдавії, 48, 49.
Вѣлче — село (суч. с. Вовче на Львівщині), 30.

Галєт — місто в Молдавії, 42.
Глодѣнїи — село в Молдавії, 64.
Горинь **(Horyń)** — річка (суч. р. Горинь), 2, 14.
Городенъскии — похідне від **Городно,** 19.
Городно **(Horodno)** — місто (суч. м. Гродно), 25.
Готовєц — річка в Молдавії, 42, 48.
Грабовци — село на р. Пруті, 47.
Гридков — село на Житомирщині, 4.
Гриковичи — село у Володимирському повіті, 8.
Грубешовъскии — похідне від **Грубєшов** (суч. м. Грубешув у Польщі), 18.

Давыдовци — село у Молдавії, 49.
Двориновъ лѣсок — топонім у Молдавії, поблизу р. Нямцу, 38.
Дєрлуи — річка (суч. Дерелюй, притока р. Прута), 62.
Длъгополскаꙗ землꙗ — колишнє иевелике територіальие князівство між Диістром і Карпатами, 65.
Длъгополѣ (Долгополє) — село иа р. Молдаві, 33.
Днипр **(Dnipr)** — річка (суч. р. Дніпро), 2.
Днистер **(Dnister)** — річка (суч. р. Дністер), 2, 38, 40—41, 49, 52.
Доброчинъ — село (можливо, суч. Добриченшь у Румуиії), 48, 49.
Добръчинещи — див. **Доброчинъ.**
Долнии торг — місто в Молдавії, 54.
Дорогинь — див. **Дорогунь.**
Дорогунь — місто в Молдавії (мабуть, суч. м. Дарабань в Румунії, поблизу р. Прута), 32, 43, 55.
Дорогунскыи — похідие від **Дорогунь,** 32.
Дръжещи — село в Молдавії, 57.

Думитрова кръница — топонім з території Молдавії, 64.
Дѣѧс — річка, притока р. Молдовиці, 33.

Єишишки — місто (суч. м. Ейшишкес у Литовській РСР), 25.

Жєжїꙗ — річка, права притока р. Прута (суч. р. Жіжія), 44, 56.
Жереза — струмок або невеличка річечка, що впадає в р. Молдову, 33.
Жиков — нас. п. в Молдавії, 62.
Житомѣрскии — похідне від **Житомѣр** (суч. м. Житомир), 4.

Загорноє — озеро і болото поблизу р. Дністра, 38, 40—41, 52, 58.
Заднии Сырец — місцевість поблизу м. Києва, 1.
Зрънов — селище в Молдавії, 46.

Иваниновского фольварк (**Iwaninowskoho folwark**) — маєток в Берестейському повіті, 23.
Илвов — див. **Львов.**
Илвовьскоє мѣсто — див. **Львов.**
Илъвъски — див. **Лвъвскиѣ.**

Кабаково — село (мабуть, на Ровенщині), 31.
Калан — село в Молдавії, 47.
Каменєц — місто (суч. Кам'янка на р. Дністрі у Молдавській РСР), 32, 55.
Квасилово — село (суч. Квасилів Перший на Ровенщині), 31.
Кєлєꙗ (**Кєлїꙗ**) — місто (суч. м. Кілія в гирлі р. Дунаю), 55, 59, 60.
Кєлїисти — похідне від **Кєліꙗ**, 61.
Києв (**Kiiew**) — місто (суч. м. Київ), 1—3, 26.
Києвскии (**Kijowski**) — похідне від **Києв,** 1, 2, 26.
Кицкан — місто на Дністрі (суч. с. Кіцкани в Молдавській РСР), 52.
Кнєгин (**Knehyn**) — село (суч. с. Княжнине на Ровенщині), 2
Ковєнскоє мѣсто — див. **Ковно.**
Ковно — місто (суч. м. Каунас), 22.
Козарынци (**Kozaryncі**) — село на Поділлі, 2.
Козїꙗ — топонім на Буковині, 62.
Козлов — село на Поділлі (ця назва поширена на Поділлі і в наш час), 10.
Козминул — село на Буковині, 62.
Колиꙗ — див. **Кєлєꙗ.**
Колодноѣ — нас. п. на Ровенщині, 31.
Конюхи — село поблизу м. Острога, 12, 13.
Корабска — брід на Дністрі, 52.
Кориино — село (суч. с. Корнин на Ровенщині), 31.
Коровієво — річечка, притока р. Дерелюй, 64.
Коростышов (**Korostyszow**) — містечко (суч. м. Коростишів на Житомирщині), 2.
Краков — місто (суч. м. Краків у Польщі), 15, 16, 17.
Краков — річка (суч. р. Крекеу у басейні р. Серет), 44.
Красна — річка, притока р. Прута [?], 54.
Кременец — місто (суч. м. Кременець на Тернопільщині), 14.
Кривчичь — село на Закарпатті, 65.
Кросєнскии — мабуть, похідне від польського нас. п. Кросно, 55.
Крушєво — село на Закарпатті (суч. с. Грушево), 65.
Кръстіанєщи — село в гирлі р. Нямцу (суч. с. Крістешті), 37.
Кузменцє (**Kuzmence**) — село на Поділлі (можливо, суч. с. Кузьминці на Вінниччині), 2.
Кузмин — село поблизу Кременця на р. Горині, 14.
Купка — село (суч. с. Купка на Буковині), 39.
Курєєво — долина на Буковині, 62.
Кухын (**Kuchyn**) — село на р. Стирі поблизу Луцька, 2.
Кучуров — село в Молдавії, 35.
Кучур — село (суч. с. Великий Кочуров поблизу м. Чернівців), 62.

Лапушна — місто (суч. с. Лапушна в Молдавській РСР), 55.
Лапушнии — похідне від **Лапушна,** 55.
Лвъвскиѣ (**Илъвъски, Ливовскии**) — похідне від **Лвъв** (**Львов**), 29, 55.
Литовжъскии — похідне від Литовж (суч. с. Литовж на Волині), 18.
Литовскє кнꙗзєвство (**Litowske kniazewstwo**) — держава, 2.
Логоиск (**Lohoysk**) — нас. п. на Поліссі, 2.
Лоуцк — місто (суч. м. Луцьк), 11, 21.

Луковица — село (суч. с. Луковиця поблизу м. Чернівців), 62.
Луцкии — похідне від **Луцк (Лоуцк)**, 11, 12, 15, 21.
Луцкии ключ — м. Луцьк з належними до нього землями, угіддями і нас. п., 16.
Луцкии повѣт **(Lucki powit)** — Луцький повіт, 2, 8.
Львов (Илвов, Илвовьское мѣсто, Ливов, Лвов, Лєвов) — місто (суч. м. Львів), 29, 31, 32, 51, 55.
Лѩхово — нас. п. (суч. с. Кутянка на Ровенщині), 31.

Малаꙗ могила — топонім у Молдавії, 48.
Марамурешскыи — похідне від Марамуреш (суч. Мараморош — частина Закарпаття), 65.
Мєрєцкии — похідне від Мєрькн (м. на р. Горнні), 19, 23.
Могилица — топонім у Молдавії, 48.
Молдава — річка, права притока р. Серет (суч. р. Молдова), 33, 34, 37.
Молдавица — річка, ліва притока р. Молдови (суч. р. Молдовиця), 33, 36.
Молдавица — містечко і монастир (суч. с. Молдовиця на території Румунії), 32, 43, 50, 54, 55.
Молдавицкии — похідне від **Молдавица,** 33.
Молдавскаꙗ землꙗ — Молдавська феодальна держава, 32, 33, 35—39, 42—64.
Молдавскии — похідне від **Молдава,** 33, 34, 45—48, 50, 53, 56, 57, 59, 60, 62—64.
Молдовлахїискаꙗ землꙗ — Молдавська феодальна держава, 34, 40, 41.
Молоатєць — річка в Молдавії, 48.
Мошулова гора — топонім у Молдавії, 33.
Мунчеи — село в Молдавії, 57.
Мухавєц **(Muchawiec)** — річка на Зах. Поліссі (суч. р. Мухавець), 25.

Нєгрилѣса — струмок або річечка, притока р. Сухої, 63.
Немєц — річка, права притока р. Молдови, 38.
Нємец (Нѣмєц) — містечко і монастир на однойменній річці (суч. монастир Нямцу в Румунії), 32, 34, 37—38, 40—41, 44, 52, 55, 58, 59, 64.
Немєцкии — похідне від **Немєц** (місто), 38, 40—41, 46, 55, 56, 57, 61, 62.
Немецкии лѣсъ — топонім у Молдавії, 37.
Ненавичево — селище на р. Тополипи, 34.
Нистр **(Nistr)** — див. **Диістер.**
Новгородскии — похідне від **Новгород** (суч. Новоград-Волинський), 24.
Новгородчичи — нас. п., мабуть, на Ровенщині, 31.
Новград — друга назва м. **Роман**, 61.
Новградскїи — похідне від **Новград** (він же **Роман**), 59, 62—64.
Новоє место — місто (можливо, суч. м. Нове Място у Польщі), 16.
Нѣгомирещи — село на **р. Побратѣ,** 47.
Нѧговии — село на лівому березі р. Прута, 39.
Нѧговци — див. **Нѧговии.**

Овруцкаꙗ землꙗ **(Owruckaja zemla)** — Овруччина, 2.
Осекрово — село (суч. с. Осекрів на Волині), 27.
Остаповци **(Ostapowci)** — містечко на Брацлавщині (можливо, суч. с. Остапківці на Хмельниччині), 2.
Остра — річечка, притока р. Сухої (суч. р. Остриця), 63.
Острог — місто (суч. м. Острог на Ровенщині), 12, 13.

Палтинов — струмок, що впадає в р. Молдову нижче від **с. Длъгополѣ** (можливо, у тому місці, де зараз поблизу р. Молдови є нас. п. Палтиноава), 33.
Пасыка — нас. пункт у Молдавії, 49.
Переи — долина на Буковині, 62.
Перєкоп — річка, притока р. Молдови, 37.
Пєрємушанци Вєликии **(Peremuszanci Welykii)** — село на Поділлі, 2.
Пєрємушанци Малыи **(Peremuszanci Małyi)** — село на Поділлі, 2.
Пєрємысльскии — похідне від **Пєрємысль** (мабуть, суч. с. Перемисль на Волині), 18.
Пєтрков — нас. п. (суч. м. Петроков у Польщі), 18.
Печенчыно — маєток поблизу Смордова, 11.
Плопоуль — гора в **Молдавії,** 33.
Побрать — річка [?] в **Молдавії,** 47.

Побрать — нас. п. і монастир на одноіменній річці в Молдавії, 49.
Поганци — нас. п., мабуть, на Ровенщині, 31.
Подольє — див. *Подольскаꙗ землꙗ.*
Подольскаꙗ землꙗ **(Podolskaja zemla, Podulska zemla)** — Поділля, 2, 9, 10, 32, 55.
Подольскии — похідне від **Подолье,** 9.
Подолѧнскии — похідне від **Подолье,** 12.
Поков — нас. п. [?] у Молдавії, 62.
Полжи — село в Луцькому повіті (можливо, суч. с. Положево на Волині), 21.
Полоцкии — похідне від Полоцк (суч. м. Полоцьк у Білоруській РСР), 11.
Полѣна — нас. п. біля гирла р. **Хомор** в Молдавії, 48, 64.
Порыцко — село у Володимирському повіті (суч. смт. Порицьк на Волині), 8.
Порыцко другоє — село у Володимирському повіті, 8.
Прємскыи — похідне від Прємысль (суч. м. Перемишль у Польщі), 30.
Прут — ріка (суч. р. Прут), 39, 47, 56.
Путна — місто і монастир на одноіменній річці в Молдавії, 55, 59, 62.

Радовци — село в Молдавії, 47—49.
Радомъль — місто (очевидно, суч. м. Радом у Польщі), 19.
Раковци — село, розташоване вище від с. **Нѧговци,** 37.
Ранковски дворєц **(Rankowski dworec)** — маєток в Берестейському повіті, 22, 24.
Ранковского фольварк **(Rankowskoho folwark)** — див **Ранковски дворец.**
Рапотовъ — село на Поліссі, 12, 13.
Рєбрич — річка (можливо, суч. р. Ребра у басейні р. Тиси), 58.
Рєпчичанаꙗ — село в Молдавії, 48.
Роман — місто (суч. м. Роман в Румунії), 32, 55, 59.
Романов Торг — див. **Роман.**
Ростово — нас. п., очевидно, на Ровенщині, 31.
Роускии **(ruski)** — похідне від Русь (Роусь), 22, 23, 26, 27, 28.
Роусонѣгъ — село в Молдавії, 48.
Рудѧнка — нас. п. на Львівщині, 29.
Рускаꙗ землꙗ — Південна Русь, Україна, 32, 55.
Руснъѕєщи — нас. п. у Молдавії, 49.
Ръръѡанъ — струмок або річечка у Молдавії, 63.
Рыпчинци — село на р. Ботна у Молдавії, 47.

Садки — нас. п. (суч. х. Садки на Ровенщині), 31.
Сарвасов — нас. п. на Закарпатті, 65.
Сволочигачи — село на Поділлі, 9.
Севковци — село у гирлі р. **Кракова, 44.**
Сєраков — селище, 3.
Сєрєт — місто на річці з одноіменною назвою (суч. смт. Серет у Румунії біля кордону з СРСР в районі м. Чернівців), 32, 55, 59, 62.
Сєрєтскии (Сєрєцкии) — похідне від **Сєрєт,** 32, 33, 55.
Сєрєцкии Тръг — див. **Сєрєт.**
Сєрники **(Serniki)** — село в Луцькому повіті, 2.
Сигѣт — місто (суч. м. Сигет на р. Тисі в Румунії), 65.
Сидєщи — село на р. **Побратѣ** в Молдавії, 47.
Сирѧтскии — див. **Сєрєтскии.**
Славноє — село (суч. с. Славне на Ровенщині), 31.
Смордовь — нас. п. (суч. с. Смордва на Ровенщині), 11.
Смотрицкаꙗ волость — одиниця старого територіально-адміністративного поділу з головним м. Смотрич (суч. с. Смотрич на Поділлі), 9.
Смотрицскии — похідне від Смотрич (суч. с. Смотрич на Поділлі), 10.
Солонец — топонім на Буковині, 68.
Сомино — село у Володимирському повіті (суч. с. Сомин на Волині), 28.
Сопунка (Сопонка, Съпѫнка, Съпѫнца, Съпънца) — річка в Румунії, що впадає в р. Тису (суч. р. Сепинца), 65.
Сочава (Сучава) — місто, колишня столиця Молдавії (суч. м. Сучава в Румунії), 32, 33, 36—37, 39, 40—42, 44—48, 51, 54—60, 62—64.
Сочавьскии — похідне від **Сочава, 32, 33, 34, 55.**
Студена Топлица — річка, притока р. Сухої в Молдавії, 63.
Стъвчанє — нас. п. у Молдавії, 64.
Стыдѣнь — село у Луцькому повіті (можливо, суч. х. Стидинка поблизу р. Тур'ї на Волині), 8.

Стыр **(Styr)** — річка (суч. р. Стир на Волині), 2.
Суржина **(Surżyna)** — містечко на Брацлавщині, 2.
Суха — річка, притока р. Молдови (суч. р. Суха), 33, 63.
Съшчари — село в Молдавії, 46.
Сѣєныи Гаи — село (можливо, суч. с. Сіянці на Ровенщині), 31.

Тарась — див. **Тєрєсь.**
Татарка — річка в Молдавії, 44.
Татарскии — похідне від татари (назва народу), 32, 55, 56, 59, 63, 64.
Твєрскои — похідне від Твєрь (суч. м. Калінін в РРФСР), 16.
Текуч — місто (суч. м. Текуч на р. Бирлад у Румунії), 55.
Телица — річка в Молдавії, 47, 48.
Темешещи — село (суч. с. Темішешті на р. Нямцу в Румунії), 37.
Тєрєсовскаꙗ землꙗ — землі, угіддя і нас. пункти по р. Тересва на Закарпатті, 65.
Тєрєсь — село (суч. с. Тересва на Закарпатті), 65.
Тесово — село (суч. с. Тесів на Ровенщині), 31.
Тєтєра **(Tetera)** — річка (суч. р. Тетерев, права притока Дніпра), 2.
Тигин — місто (суч. м. Бендери в Молдавській РСР), 32, 55.
Тиса — річка (суч. р. Тиса), 65.
Тополица — річка в Молдавії, 34.
Тотроуш — місто в Молдавії (очевидно, на р. Тротуш, притоці р. Серету), 32, 55.
Троки — місто (суч. м. Тракай в Литовській РСР), 6, 7, 22, 27.
Троцкии — похідне від **Троки,** 21, 22.
Трубки — село у Володимирському повіті (суч. с. Трубки на Волині), 8.
Трыстан — село у Луцькому повіті (суч. с. Тристень на Волині), 8.
Трышынски Берег **(Tryszynski Bereh)**, 25.
Тузара — нас. п. (суч. с. Тузора в Молдавській РСР), 42, 45.
Туреиск Володимєрскии — місто (суч. м. Турійськ на Волині), 9, 28.
Туреискии — похідне від **Туреиск (Володимєрскии),** 28.
Турскаꙗ землꙗ — Оттоманська імперія, 32.
ТАГАНАКАЧ — див. **Тигин.**

Оунгоул — село на р. Жежії, 56.

Угрьскаѧ землѧ — Угорська феодальна держава, 32.

Флъфое — село на р. Жежії, 56.
Фромосул — річка, притока р. Молдовиці (суч. р. Фромосул), 33.

Хабыхи **(Chabychi)** — сіножаті в Берестейському повіті, 23.
Хаворонѣ — брід на р. Дністрі, 52.
Хлапач — урочище поблизу Києва, 1.
Хлубокаꙗ долина — топонім на Буковині, 62.
Холмскии — похідне від Холм (суч. м. Холм у Польщі), 31.
Хомор — річка, притока р. Молдови (суч. р. Хуморул), 54.
Хородник — село в Молдавії (можливо, суч. с. Хородніченн в Румунії), 61.
Хотин — місто (суч. м. Хотин на Буковині), 32, 55.
Хотинскы — похідне від **Хотин,** 53, 59, 61, 62.
Хролов — село (суч. с. Хирлеу на р. Бахлуюлі в Румунії), 47.
Хѣгѣтише — село в Молдавії, 45.

Цоцорин брод — топонім у Молдавії, 49.

Чєрнєвськаꙗ дорога **(Czerniewskaja doroha)** — мабуть, дорога, яка йшла через м. Брест на с. Чернавчиці, 20.
Чєрновскаꙗ волость — Чернівеччина, 62.
Чєрновскии — похідне від **Чєрновци,** 32, 55.
Чєрновци (Чєрнєвци) — місто (суч. м. Чернівці), 32, 55, 62.
Четєцеловъ поток — річка в басейні р. Молдови, 33.
Четѧцев поток — див. **Четєцеловъ поток.**
Чигиревщина — земельні угіддя поблизу суч. м. Новограда-Волинського, 24.
Чюленещи — село на р. Пруті, 47.

Шепни **(Szepni)** — село на Поділлі, 2.
Шыловичы **(Szyłowiczy)** — село в кн. Литовському (можливо, суч. с. Шиловичі на Чернігівщині), 2.

Щилбнканін — село на р. Сухій при впадінні в неї р. Студенон Топлици (суч. с. Стулпікані).

Юрїєв став — топонім на Буковині, 62,
Юрчєщи — село на **Побратѣ** в Молдавії, 47.
ꙗблунивєца — гора на Буковнні, 62.
ꙗскии — похідне від **ꙗси**, 55.
ꙗсы — місто (суч. м. Яссн в Румунії), 32, 49, 55.

Ѻзєраны — село (можлнво, суч. ст. Озерянь на Ровенщнні), 12, 13.
Ѻколь — маеток поблнзу м. Перемишля, 30.
Ѻрхеискыи (**Ѻрхїиски**) — похідне від Ѻрхєꙗ (суч. м. Оргєев у Молдавській РСР), 59, 61—64.
Ѻстрозкии — похідне від Ѻстрог (суч. Острог), 13.
ѧблоньно — село в Луцькому повіті, 21.

СЛОВНИК ДЕЯКИХ МАЛОЗРОЗУМІЛИХ СЛІВ

А

адамашъка вид тканини, яку привозили із східних країн.
аксамит вид шовкової тканини (пор. гр. «ἑξάμιτος»).
антецессор попередник (лат. «antecessor»).

Б

братаничь двоюрідний брат (пор. старорус. «братаничь»).
броднина мито, яке брали з купців, за перехід річки вбрід.
бѣлица хутро білки.
бургар міщанин (пор. нім. «Bürger»).

В

варє кто будь-хто.
ватаманъ представник старої племінної молдавської знаті.
вина пеня.
вистиарникъ державний скарбник у феодальній Молдавії.
вицашпан заступник правителя округи (з угор. «vice-ispán»).
воловое мыто див. **воловшина.**
воловшина мито, яке брали з купців від кількості волів у обозі.
врътоп яр, западина.
вѣра присяга.

Г

габати непокоїти, нападати (пор. пол. «gabać»).
глеит супровідний, охоронний лист, дозвіл на вільний в'їзд у країну і виїзд з неї (пор. нім. «Geleit»).
глеитовати давати охоронний лист, право на вільний в'їзд і виїзд (похідне від «глеит»).
глоба штраф.
глобник збирач судових штрафів.
готовизна готівка.
грецкыи квас лимони і лимонний сік.
гръло 1) гирло; 2) невелика річка, струмок (пор. молд. «гырлэ»).

Д

дворник дворецький, керуючий усім двором господаря молдавського, в окремих випадках також заступник головного судді і командуючий збройними силами.
десєтина податок на користь монастиря або церкви.
друмъ дорога, шлях (пор. молд. «друм»).
дѣлъ (дѧлъ, дилъ) пагорб, вершина, гора (пор. молд. «дял»).

Ж

жолд плата (пор. рум. «jold»).
жудє представник старої племінної молдавської знаті.
жупан управитель округи.

З

завѧзка штраф.
заповѣданыи заборонений.

И

извор джерело.
илишар збирач податків у феодальній Молдавії.
индикта цикл 15-річного літочислення (пор. лат. «indictio»).

К

калугер чернець (пор. молд. «кэлугэр»).
камка (камха) шовкова тканина (пор. турецьке «kamcha»).
кантар міра ваги (пор. молд. «кынтар»).
ключ належні до міста грунти, угіддя, населені пункти.
кожьскарь кожум'яка.
колода одиниця міри (колода меду).
комис конюший, придворний чин у феодальній Молдавії.
конвица посуд для варіння страви, води і под.
корд рід шпаги, коротшої від меча.
куфтєр 1) сорт камки; 2) одяг із куфтера (?).

Л

литєрадиыи письмовий.
логофет керівник державної канцелярії і хранитель державної печаті у феодальній Молдавії.
лѣговати заповідати, відказувати щось комусь заповітом (пор. лат. «lego»).

М

марторіа грамота.
маршалокъ маршалок, управитель.
мещерь магістр (пор. угор. «méstér»).
мистрь майстер, ремісник.
мостовоє мито, яке брали за переїзд через міст.
моунтѣнскии мунтянський, валаський.
мунчел горб (пор. молд. «мунчел»).
мытникъ збирач мита.
мѣстичь житель міста.

Н

намѣстокъ наступник.
немишь дворянин (пор. угор. «némes»).
ногавици рід чоловічого одягу.

П

паркалаб староста, начальник кріпості.
пахарник боярин у феодальній Молдавії, в обов'язки якого входило збирання натуральних податків і постачання двору господаря напоями.
пахарничел див. **пахарник.**
перьсудъ судове мито.
покусити наважнтися.
полатникъ ключар у монастирі (?).
половица половина.
помєрноє мито з сипучих товарів.
портар начальник гарнізону міста у феодальній Молдавії.
постав кусок тканини певної довжини.
постелник боярин у феодальній Молдавії, в обов'язки якого входив нагляд за внутрішніми покоями господаря і прийом послів.
почєнши почавши (пор. пол. «poczęszy»).
почопноє мито, яке брали від кожної бочки вина (або якогось іншого напою), що йшла на продаж.
припашѣр збирач худоби, що приблудилася, і штрафів за спаш у феодальній Молдавії.
прислоухати належати.
промыта пеня за несплату мита.

Р

рада молдавскаа дорадчий орган при господарі в Молдавській феодальній державі.
розезд засада, невеликий озброєний загін, сутичка [?].
руптурѧ обрив, схил (пор. молд. «руптурэ»).

С

слобозїа звільнення від податків на користь господаря у феодальній Молдавії.
слюбовати обіцяти (пор. пол. «slubować»).
совито сугубо.
спасти стати власністю.
спатар мечник, начальник над арсеналами у феодальній Молдавії.
столник боярин у феодальній Молдавії, в обов'язки якого входило збирання натуральних податків і постачання двору господаря харчами.
судєць суддя.
суранныи (шкуры суранныи) суровий.

Т

тебєнкы майстерні вироби із шкіри, вживані для оздоблення сідел.

темиѧнъ (темьѧнъ) східні пахощі.
терх тягар, вузли (пор. угор. «terh»).

ОУ

оуико дядько по материнській лінії.
оурикъ спадщина, спадковий маєток (пор. угор. «örök»).
оуставницьтво положення, закон.

У

универсал грамота (пор. лат. «universalis»).
универсалное письмо див. **универсал.**
утклѣти скласти угоду, домовитися.

Х

харс легка вовняна тканина.

хотар межа, кордон (пор. молд. «хотар»).
хотарник землемір (похідне від «хотар»).

Ч

чашник див. **пахарник.**

Щ

щадок нащадок.

Ѡбчина вершина гори (пор. рум. «obcină, opcină»).
Ѡтнина маєток, успадкований від батька.
Ѡхаба (дати в Ѡхабѫ), мабуть, у знач. «залишити») пор. у Желех. «охабити вдома — zu Hause bleiben»).

ЗМІСТ

Передмова 5

ГРАМОТИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ УКРАЇНИ

№ 1. Олексаидр, киязь і дідич кнївськнй, надає церкві св. Миколая в Киеві і отцям св. Домініка мито комірне, палац на Задньому Сирці і урочище Хлапач (1401/1411 року, Київ) 25
№ 2. Роман-Олізар Волчкевич, намісник київський, заповідає своє рухоме і нерухоме добро в землях київських, волинських і на Поділлі своїй дружині, синові та іншнм родичам (1450 року, Кнїв) 26
№ 3. Князь Семен Олександрович дарує слузі своєму князю Юрію Борнсовичу селище Сераків (1465 року, Київ) 29
№ 4. Жигмонт Індрихович, староста жнтомирський, із своєю дружиною Анною дарують слузі Сенькові село Гридков з усіма доходами (15 травня 1468 року) 29
№ 5. Пані Анастасія Чижевая обіцяє Печерському монастиреві за користування його землею над річкою Бобриком у землі Васильківській давати йому данину медову (8 червня 1499 року) 30

ГРАМОТИ ЗАХІДНОГО ПОЛІССЯ

№ 6. Князь Юрій Михайлович і його брат Андрій присягають польському королеві Владиславу визнати його своїм господарем і бути під його державою після смерті великого князя Вітовта (24 лютого 1401 року, Троки) 32
№ 7. Князь Юрій Довговд присягає польському королеві Владиславу визнати його своїм господарем і бути під його державою після смерті великого князя Вітовта (24 лютого 1401 року, Троки) 33
№ 8. Князь Вітовт дарує своєму слузі Іллі В'ячковичу кілька сіл у Володимирському і Луцькому повітах (20 травня 1407 року, Вільно) 35
№ 9. Вітовт, великий князь литовський, дає грамоту у тому, що, в разі вимоги з його боку повернути селнща Сволочигачі і Верх Болванця у Смотрицькій волості, панові Бедриху, який тримає ці селища, буде виплачена компенсація в сумі 60 кіп подільських полугрошників (1 лютого 1429 року, Турійськ-Володимирський) 36
№ 10. Князь Швидригайло дарує своєму слузі Радеві і дітям його село Козлов і луки нижче Білнх Берегів (14 березня 1445 року, Вільховець) 36
№ 11. Швидригайло Ольгердович, великий киязь литовськнй, повертає своєму слузі Сенькові Хом'яку спадковий маеток Смордов, дворище Бараиовичі, вислужене

його батьком, 1 дворище Печенчино, куплене його батьком (Листопад 1452 року, Луцьк) 37
№ 12. Пан Олехно Юрійович Жюсич продав панові Дробишеві Мжюровичу село Конюхи з Рапотовим і з усім, що до нього належить, крім Озерян (13 червня 1458 року, Острог) 38
№ 13. Пан Добриша Мжюрович продав господареві своєму князю Іванові Васильовичу Острозькому маєтки Конюхи, Озеряни і Рапотів, які він купив раніше у пана Олехна Чуска (1464 рік, Острог) 40
№ 14. Опис міста Кременця (1480/1484 рік) 41
№ 15. Казимир, король польський, пише Петру Яновичу, старості луцькому і маршалку волинському, про те, що він віддав у оренду Шахнові Пегоховичу і Сенькові Момотливому луцьке мито на три роки (30 травня 1487 року, Краків) . . 43
№ 16. Перелік подарунків, посланих з Кракова великому князеві Тверському (10 вересня 1488 року) 44
№ 17. Казимир, король польський, пише Горностаєві Романовичу, намісникові овруцькому, про те, що він віддав у оренду овруцьким міщанам Іванові, Гаврилу, Петруші, Ходорові, Кваші, Івашевичу і Радивонові овруцькі корчми на шість років (22 лютого 1489 року, Краків) 45
№ 18. Казимир, король польський, пише панові Івану Юрші, маршалкові і намісникові володимирському, що він віддав у оренду берестейським і грубешівським міщанам володимирське мито на чотири роки (12 травня 1489 року, Петрков) 46
№ 19. Казимир, король польський, пише князеві Олександру Юрійовичу, наміснику гродненському, і панові Михайлу Мартиновичу, намісникові мерецькому, що він віддав у оренду на два роки мостове, почіпне і помірне мерецьке гродненському міщанинові Єнькові Яцковичу і синам його (26 травня 1489 року, Радомль) . 47
№ 20. Михалко Хомич, берестейський землянин, дає запродажний лист Мелентієві Супруновичу на поле і половину діброви (2 травня 1490 року) 48
№ 21. Пані Хведка Пашкова, дочка Дохновича, відписує своєму чоловікові Василеві Хребтовичу маєтність Яблонне і Полжі (16 грудня 1490 року, Луцьк) . . . 49
№ 22. Олександр, великий князь литовський, відхиляє скаргу ковенського війта, бургомістрів і радців на троцьких міщан і дозволяє останнім до перегляду цього рішення, як і раніше, торгувати в м. Ковно на лікоть і на фунт, продавати й купувати сіль, віск та ін. (23 серпня 1493 року, Троки) 50
№ 23. Лист великого князя литовського Олександра берестейському намісникові Сеньку Олізаровичу про введення дворянина Немири Гримайловича у володіння двома фільварками, сіножаттю і затоками (25 травня 1495 року, Вільно) . . . 52
№ 24. Олександр, великий князь литовський, дарує татаринові Богдану Собачці землю, яка належала татаринові Чигиреві (18 грудня 1495 року, Вільно) . . 53
№ 25. Олександр, великий князь литовський, надає Федькові Янушкевичу, писареві і намісникові жизморському, землю, став і млин на річці Мухавці у Берестейському повіті (4 жовтня 1495 року, Гродно) 55
№ 26. Олександр, великий князь литовський, повідомляє київського воєводу князя Дмитрія Путятича про те, що він дарує пустища на р. Борщовці Пустинському монастиреві св. Миколи під оранку (6 вересня 1497 року, Єйшишки) 59
№ 27. Олександр, великий князь литовський, відновлює Ваську та Івашку Гринковичам Болобанам, землянам Володимирського повіту, їхні привілеї на село Осекрово (15 вересня 1498 року, Троки) 61
№ 28. Олександр Казимирович, великий князь литовський, дарує дворянинові Івану Русиновичу село Сомино у Володимирському повіті (17 травня 1499 року, Вільно) 62

ГАЛИЦЬКІ ГРАМОТИ

№ 29. Пан Васько Мошончич повідомляє, що він позичив у пана Івашка Гулевича сто кіп і має повернути йому борг через рік на свято богородиці або ж віддати йому село Рудянку (1421 рік, Львів) 64

№ 30. Ілля, єпіскоп перемишльський, дає грамоту Кіндратові, який купив двір у Околя, у тому, що новий власник двора повинен відбувати роботи і платити чинш єпіскопові (18 жовтня 1422 року, Вільче). 65

№ 31. Пан Ванько Чжусич з Квасилова ділить із своїм братаничем паном Олехном Чжусою свою дідизну (5 серпня 1478 року, Львів) 67

МОЛДАВСЬКІ ГРАМОТИ

№ 32. Олександр воєвода надає привілеї львівським купцям на вільну торгівлю в Молдавії і встановлює мито на кожен з видів товару (8 жовтня 1408 року, Сучава) 69

№ 33. Олександр воєвода надає молдовицьке мито Благовіщенському монастиреві на р. Молдовиці (14 квітня 1411 року, Сучава) 73

№ 34. Олександр воєвода дарує два села — Бузещі і Ненавичево — Вознесенському монастиреві у Нямці (2 березня 1422 року, Нямц) 75

№ 35. Олександр воєвода в подяку за вірну службу дарує своєму слузі Богушу село Кучуров (25 грудня 1422 року) 77

№ 36. Олександр воєвода підтверджує право Ротимпанових синів на маєток, який хотів відібрати у них Верига ватаман (15 квітня 1423 року, Сучава) 79

№ 37. Олександр воєвода дарує два села — Кристіанещі і Темешещі — Нямецькому монастиреві (14 вересня 1427 р., Сучава) 79

№ 38. Олександр воєвода дарує Вознесенському монастиреві у Нямці озеро на Дністрі (31 серпня 1429 року) 80

№ 39. Олександр воєвода в подяку за вірну службу дарує своєму слузі боярину Івану Купчичу два села: Купку і Няговин (27 травня 1429 року, Сучава) 82

№ 40. Олександр воєвода з дружиною Мариною дарують монастиреві в Нямці болото на Дністрі, що зветься Загорное, пасіку і щорічно по 12 бочок вина (1 вересня 1429 року, Сучава) 84

№ 41. Олександр воєвода з дружиною своєю Мариною підтверджують право Нямецького монастиря на володіння болотом Загорним, пасікою та ін. (23 грудня 1430 року, Сучава) 86

№ 42. Ілля воєвода за вірну службу дарує угіддя Тузару і Галет своєму слузі Нікорі з Тузари (20 червня 1432 року, Сучава) 88

№ 43. Стефан воєвода віддає циган у підданство Молдовицькому монастиреві (12 липня 1434 року, Дорогунь) 89

№ 44. Ілля воєвода дарує Нямецькому монастиреві село Севковці у гирлі р. Кракова, пасіку і млин (23 лютого 1438 року, Сучава) 92

№ 45. Ілля воєвода дарує за вірну службу одному з своїх підданих два села (Середина XV століття, Сучава) 93

№ 46. Стефан воєвода підтверджує права Молдовицького монастиря на володіння селами й іншими добрами, одержаними від попередніх господарів (29 листопада 1443 року, Сучава) 94

№ 47. Стефан воєвода підтверджує право Побратського монастиря св. Миколи на володіння селами Нігомирещі, Юрчещі, Сидещі, Грабовці, Чуленещі, Бересці, Рипчинці (29 листопада 1443 року, Сучава) 97

№ 48. Стефан воєвода дарує Полянському монастиреві села Репчичани, Радовці, Балан, Русоніг, Добричин, два млини на р. Телиці і пасіку (22 лютого 1446 року, Сучава) 99

№ 49. Петро воєвода звільняє мешканців сіл Репчичани, Радовці, Доброчинещі, Баланещі, Давидівці, а також власників пасік у Радовцях, Русносещах, Високій

від податків і повинностей на користь господаря, оскільки ці села належать Побратському монастиреві (5 квітня 1448 року, Побратський монастир) 100
№ 50. Петро воєвода підтверджує привілеї, дані його предками Молдовицькому монастиреві, на право володіння циганськими сім'ями (25 серпня 1454 року, Байчани) 102
№ 51. Петро воєвода дає привілей львівським купцям на вільну і безперешкодну торгівлю у Молдавській землі (15 січня 1456 року, Сучава) 103
№ 52. Петро воєвода підтверджує право Нямецького монастиря на володіння озером Загорним, дане його батьком воєводою Олександром (1 березня 1456 року, Нямц) 105
№ 53. Петро воєвода і боярська рада ухвалюють послати логофета Михайла до турків, щоб він передав просьбу молдавського господаря і бояр зменшити суму данини (1456[?] року) 106
№ 54. Стефан воєвода підтверджує право Молдовицького монастиря на володіння циганами Хирманом, Беру, Баду і Команом з їх дітьми та з усім родом і племенем, а також звільняє монастирське село Борхінещі від податків на користь господаря (31 серпня 1458 року, Дольний Торг) 107
№ 55. Воєвода Стефан (Великий) підтверджує привілеї львівським купцям на вільну торгівлю, одержані від його дядька воєводи Стефана, і встановлює мито на кожен з видів товару (3 липня 1460 року, Сучава) 110
№ 56. Стефан воєвода затверджує акт купівлі пані Мартою, дружиною Михула Андроника, села Унгюла у пана Братула, Прочельникового сина (20 серпня 1462 року, Сучава) 114
№ 57. Стефан воєвода дарує бояринові Никорі Сробескулу села на р. Ребричі (8 жовтня 1462 року, Сучава) 116
№ 58. Стефан воєвода підтверджує право Нямецького монастиря на володіння озером Загорним (13 липня 1463 року, Сучава) 117
№ 59. Стефан воєвода дає грамоту в тому, що він купив у Оани, брата Олекси мечника, за сто двадцять татарських золотих село Балковці і тепер дарує його Путнянському монастиреві (10 вересня 1471 року, Сучава) 118
№ 60. Стефан воєвода дає право Воронецькому монастиреві вільного, безмитного ввозу риби з будь-якого міста Молдавії (22 січня 1472 року, Сучава) 120
№ 61. Стефан воєвода свідчить цією грамотою, що Іван, син Васьків, і його брати не є внуками Івана Купчича і не можуть претендувати на його добро; спадкоємцями Івана Купчича визнаються його дочка Марушка і внучатий племінник Михно, син Грози Купчича (26 серпня 1474 року, Васлуй) 122
№ 62. Стефан воєвода дарує Путнянському монастиреві віск, що надходить з Сиретського торгу, млини та село Козминул у Чернівській волості і встановлює межі монастирських угідь (3 квітня 1488 року, Сучава) 124
№ 63. Стефан воєвода дає грамоту в тому, що він купив у Шандра Гарду, його племінника Шушмана, його дядька Івана та інших їх родичів село Щилбиканії за 160 золотих татарських (17 серпня 1488 року, Сучава) 126
№ 64. Стефан воєвода дає грамоту в тому, що він купив у Сіми пахарнічела, його сестри Аннушки та інших їх родичів село Глодінії біля Ставчан за 150 золотих татарських, а також у тому, що він віддав це село Хоморському монастиреві, взявши у нього взамін селище Поліну і віддавши його Воронецькому монастиреві (26 листопада 1490 року, Сучава) 129

ЗАКАРПАТСЬКА ГРАМОТА

№ 65. Пан Радул, віцашпан мараморoський, і жупани Банко, Тодір, Швидр та ін. повідомляють, що воєвода Балиця і мещер Драг збудували монастир св. Михайла на землі тересовській і дали йому із своїх спадкових володінь три села: Тересь, Кривчич і Крушево, а також млин на Сопунці (1 травня 1404 року, Сигет) 133

ДОДАТКИ

I. Влад воєвода надає право українським, польським і молдавським купцям вільно купувати і продавати товари в угро-влахійській землі, а також возити товари через територію його держави в інші землі (8 вересня 1440 року, Торговищі) 135
II. Послання великому князю Казимирові від царя Муртази, передане братом Муртази Ахматом (Серпень 1484 року) 137
Покажчик особових імен 139
Покажчик географічних назв 149
Словник деяких малозрозумілих слів 156